

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 35

(2011–2012)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2011

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 35

(2011–2012)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2011

Sisdoallu

1	Álggaheapmi	5	2.4.3	Odđa sámi kulturvisttiid viessoláigoruhtadeapmi	15
2	Ráddehusa bargu sáme- politihkalaš áššiiguin ja Sámedikki jahkediedáhusa čuoovvoleapmi	6	2.5	Ealáhusat	15
2.1	Sámediggi	6	2.5.1	Eanadoallu	15
2.1.1	Visogovva mii čájeha mat ráddádallamiid leat čadahuvvon Sámedikkiin	6	2.5.2	Boazodoallu	16
2.1.2	Ráddádallanvugiid geavaheapmi go departemeanttat barget diedáhusaiguin mat galget sáddejuvvot Stuorradiggái	10	2.5.3	Bohccuid vuddjomat	17
2.1.3	Sámediggeválgá ja válgadutkan ...	10	2.5.4	Finnmárkku riddoguoalástus- lávdegotti čuoovvoleapmi	18
2.1.4	Ovttadássásašvuohta ja vealaheami vuostálastin	11	2.5.5	Guolástusreguleremat/ gonagasreabbá	18
2.1.5	Sámi statistihkka	11	2.5.6	Fápmohuksen	18
2.2	Oahpahussuorgi	11	2.6	Areála- ja biraspolitihkka	19
2.2.1	Mánáidgárdi	12	2.6.1	Odđasis nammaduvvon Sámi vuoigatvuodalávdegotti árvalusaid čuoovvoleapmi	19
2.2.2	Vuodđooahpahuš	12	2.6.2	Guovlogáhtten	19
2.2.3	Alit oahpahuš	12	2.6.3	Luossahálddašeapmi	19
2.2.4	Dutkan	13	2.6.4	Boraspirehálddašeapmi	20
2.3	Sámegielaš	13	2.6.5	Kulturmuštosuodjalus	20
2.3.1	Sámegielaš doaimmaplána	13	2.7	Dearvvasvuohta, sosiála ja fuolla ..	21
2.3.2	Sámelága giellanjuolggadusaid odđasis geahčadeapmi	14	2.7.1	Joatkkaoahpahuš mánáid- suodjalusas	21
2.3.3	Sámegielaš geavaheami iskkadeapmi	14	2.7.2	Sámi dearvvasvuođa- ja fuolla- bálvalusaid ángiruššansuorggit	21
2.3.4	Giellaguovddážat	14	2.7.3	Dutkan ja álbmotdearvvasvuohta .	22
2.4	Kultuvra	14	2.7.4	Riektedoalu sámi viidodat	22
2.4.1	Unesco konvenšuvdna immateriála kulturárbbi gáhttema birra	14	2.7.5	Oktavuohta kriminálafullii	22
2.4.2	Sámi mediafálaldagat	14	2.7.6	Sámi perspektiivvat gieldda- suorggis	23
			2.8	Riikkaidgaskasaš politihkka	23
			2.8.1	Davviguovvluid álgoálbmogat	23
			Mielddus		
			1	Sámedikki 2011 jahkediedáhus	25
			2	Sámedikki rehketoallu 2011	85

GONGALAŠ OĐASMAHTTIN-,
HÁLDDAHUS- JA GIRKODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 35

(2011–2012)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámedikki doaimma birra 2011

*Odasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeantta árvalus čakčamánu 28. b. 2012,
dohkkehuvvui stáhtarádis seamma beaivvi.
(Stoltenberg II ráđdehus)*

1 Álggaheapmi

Sámedikki dievasčoahkkin dohkkehii Sámedikki jagi 2011 jahkedieđáhusa guovvamánu 23. b. 2012. Jahkedieđáhus lea sáddejuvvon departementii sámelága § 1-3 mearrádusaid mielde, ja dál dat sáddejuvvo Stuorradiggái. Jahkedieđáhus lea mielddusin nr. 1 ja Sámedikki jagi 2011 rehketdoallu lea mielde mielddusin 2. Gieldda- ja hálldahuslávdegotti mearkkašumiid vuodul mat leat Innst. 240 S (2011–2012) nammasaš dokumeanttas, departemeanta ain áigu lágídit Sámedikki jahkedieđáhusaid Stuorradiggái jahkásaš dieđáhusas.

Sámedikki jahkedieđáhus čilge Sámedikki politihkalaš barggu, daid doaibmamušaid maid Sámediggi galgá hálldašit ja sierranas ekonomalaš ja hálldahuslaš hástalusaid.

Stuorradiggedieđáhusii leat válđojuvvon mielde departemeantaid mearkkašumit ja árvoštallamat muhtun áššiide maid Sámediggi lea váldán ovdan iežas jagi 2011 jahkedieđáhusas, ja mielde leat maddái dieđut mo muhtun eará áššit sámpolitihkalaš suorggis leat ovdánan. Visogovva maid lea mielde mii čájeha mat ráđđádallamiid leat leamaš Sámedikkiin jagi 2011 ja jagi 2012 ovddit oasis.

2 Ráđđehusa bargu sámepolitihkalaš áššiiguin ja Sámedikki jahkedieđáhusa čuovvleapmi

2.1 Sámediggi

Sámediggi ásahuvvui geassemánu 12. b. 1987 nr. 56 mannosáš lága vuodul, mii lea Sámedikki ja eará sámi riektedilálašvuodaid birra (sámeláhka). Sámediggi ovddimusat ásahuvvui ovddasteaddji álbmotválljen orgánan masa sámit välljejedje sámiid, ja dasa leat dađistaga biddjojuvvon eanet doaibmamušat ja addojuvvon válđi lágain ja/dahje lálkaásahusain mángga suorggis. Mearkkašahtti ovdáneapmi lea leamaš rápmavevttuid dáfus, mat leat mielde mearrideamen Sámedikki sajádaga ja doaibmanvejolašvuodaid sámelága mearrideami manjá. Sierranas hálddašandoaibmamušat leat sirdojuvvon Sámediggái, sierralágaiguin lea válđi addojuvvon, Sámediggi lea ožžon eambo ovddasvástádusa ja iehčanasvuoda bušeahtaid dáfus dainna lágiin ahte Sámediggi oažžu iežas juolludeami 50-poasttain, ja Sámedikki ja stáhtalaš

eiseválddiid gaskasaš ráđđádallamiid várás leat ráhkaduvvon ráđđádallanvuogit.

2.1.1 Visogovva mii čájeha mat ráđđádallamiid leat čađahuvvon Sámedikkiin

Dás vulobealde lea visogovva mii čájeha mat ráđđádallamiid leat leamaš Sámedikki ja departemeantaid ja direktoráhtaid gaskkas jagi 2011 ja gitta jagi 2012 miessemánu rádjai stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallan-soahpamuša mielde. Bissovaš gulahallan-čoahkkimat čađahuvvojit maid, ja dasto leat departemeanttain ja Sámedikkis ja Sámedikkis ja direktoráhtain gulahallamat bođu áššiin. Bođu áššiid hárrái lea diehtu leatgo ráđđádallamat gárvásat ja leago leamaš ovttamielalašvuolta vai iigo.

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Goas	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamie-lalašvuolta/ sierra-mielalašvuolta
MDD	Dásseárvu 2014. Ráđđehusa doaibma-plána sohkabeliid dásseárvvu várás	19.05.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuolta
MDD	Juovlamánu 18. b. 2003 mannosáš lálkaásahus, nr. 1659 sadjásaš ruovttuid birra	15.12.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuolta
MDD	Juovlamánu 11. b. 2003 mannosáš lálkaásahus, nr. 1564 mánáidsuodjalanásahusaid mánáid bearráigeahču birra	15.12.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuolta
MDD	Juovlamánu 22. b. 1993 mannosáš lálkaásahus, nr. 1430 mánáid ovddasteaddjit áššiin maid fylkkanammagoddi galgá giedahallat	15.12.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuolta
OHD	Sámedikki ja Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta gaskasaš jahkebeali politihkalaš čoahkkin	28.06.2011	Bissovaš čoahkkin	Bissovaš čoahkkin
OHD	Sámedikki ja Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta gaskasaš jahkebeali politihkalaš čoahkkin	13.12.2011	Bissovaš čoahkkin	Bissovaš čoahkkin
OHD /JD	Daid Sámi vuogitvuodálávdegotti árvalusaid mat leat NOUas 2007: 13, čuovvleapmi	Miessemánu 2011	Ii válmmas	

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Goas	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamiela-lášvuoha/ sierra-mielalaš-vuoha
GRD	Finnmárkku riddoguolástuslávdegotti čuovvoleapmi	11.04. ja 09.05.2011	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
DFD	Láhka álbmotdearvvasvuodabarggu birra (telefončoahkkin)	07.01.2011	Ii válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha
DFD	Riikkalaš dearvvasvuoda- ja fuollaplána, Láhka álbmotdearvvasvuodabarggu birra, Láhka gielddaid dearvvasvuoda- ja fuollabálvalusaid birra	25.01.2011	Ii válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha
DFD	Riikkalaš dearvvasvuoda- ja fuollaplána, Láhka álbmotdearvvasvuodabarggu birra, Láhka gielddaid dearvvasvuoda- ja fuollabálvalusaid birra	18.03.2011 (telefon- čoahkkin)	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha
DFD	Riikkalaš dearvvasvuoda- ja fuollaplána, Láhka álbmotdearvvasvuodabarggu birra, Láhka gielddaid dearvvasvuoda- ja fuollabálvalusaid birra	21.03.2011	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha enighet
DFD	Stuorradiggediedáhus gárrenmirkkopoli- tihka birra	03.11.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
DFD	RHFa doaibmamušdokumeanttat	14.11.2011	Ii válmmas	
DFD	RHFa doaibmamušdokumeanttat	01.12.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
JD	Dubmehallan ja čohkkájeaddji sámiid giddagasdilálašvuodat	Jagi 2011	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
JD/ DFD / OHD	Heahtediedihanbálvalus	12.05.2011	Ii válmmas	Sierramiela-lášvuoha
MD	Died.Sd. 22 Movttiidahttin – Ceavzin – Vejolašvuodat – Nuoraiddássi	31.03.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
MD	Oahpahušlága nuppástuhttinárvalus. Lohkanválmmasteaddji prográmma joatkkaskuvlla 3. skuvlajagi juohku	25.01.2012	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
MD	Riikkalaš rekruhttenstrategiija sámi alit oahpu várás	20.01.2011	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
MD	Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu mandáhta	02.02.2012	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
MD	Láhkaásahusa nuppástuhttin mii guoská odđa doavttergrádoahpuid álgha- hanlobi eavttuide	07.02.2012 ja 16.02.2012	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
MD	Mánáidgárdeoahpaheaddjiid oahpahusa rápmaplána odđa láhkaásahus	16.05.2012	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
KUD	Bissovaš hálddahušlaš gulahallančoahkkimat	Jagi 2011 odđajagemán u ja geas- semánu	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
KUD	Odđa sámi kulturvisttiid viessoláigor- uhtadeapmi	20.09.2011	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha
EBD	Diedáhus Stuorradiggái odđa eanadoallo- ja borramušpolitihka birra	2010–2011	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha
EBD	Láhkaásahus bággosáhkkuheami birra boazodoallolága mielde	Jagi 2011 gida/čavčča	Válmmas	Ovttamielalašvuoha
EBD	Láhkaásahus doallonjuolggadusaid rihk- kumiid divadiid birra	Jagi 2011 gida/čavčča	Válmmas	Ovttamielalašvuoha

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Goas	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamie-lalašvuohta/ sierra-mielalašvuohta
Luondduháldd ašan- direk- toráhta	Luossabivddu reguleremat Davvi-Roms- sas ja Finnmárkkus	14.03.2012	Válmmas	Sierramiela-lašvuohta
BD	Luossabivddu reguleremat Davvi-Roms- sas ja Finnmárkkus	21.03., 13.04., 26.04., 07.05. 2012	Válmmas	Sierramiela-lašvuohta
BD	Luossa- ja saivaguollelága odasmahttin	21.11. ja 02.12.2011	Válmmas	Ovttamielalašvuohta
BD	Dan bargojoavkku raportta čuovvoleapmi mii gieđahalai mo unnidit boraspiriid ja boazodoalu riidodási Davvi-Trøndelágas	03.02, 04.03 ja 20.12. 2011	Ii válmmas	Sierramiela-lašvuohta
BD	Suodjalanguovlostivra Ittunjárgga váriid várás	05.04.2011	Válmmas	Ovttamiela-lašvuohta
BD	Vuovdesuodjaleapmi Davvi-Trøndelága 26 luonddumeahci várás	Skáb- mamánus 2011	Válmmas	Ovttamiela-lašvuohta
OED	Petroleadieđáhus	Miessemánu 19. b. 2011	Válmmas	Ovttamiela-lašvuohta
OED	132 kV elfápmojodas Lulli-Helgelánddas	Guovvamánu 25. b. 2011 (mañimus čoahkkin)	Válmmas	Sierramiela-lašvuohta
NČE	420 kV elfápmojodas Báhcavuonas Hámmarfestii	16.03.12	Válmmas	Sierramiela- lašvuohta t*
NČE	420 kV elfápmojodas Storheia- Orkdal/ Trollheimen	15.05.12	Ii válmmas	
NČE	Kalvatnan, bieggafápmorusttet, ja 132 kV elfápmojodas	Geassemánu mielde	Ii válmmas	
NČE	420 kV elfápmojodas Skáiddis Vuonna- bahtii, diedáhus	Skábmamánu s2010 gitta 25.01. 2011 rádjái	Válmmas	Muhtun muddui ovttamielalašvuohta, Dohkkehuvvon sierra- miela-lašvuohta
NČE	Čoragašnjárga, diedáhus bieggafápmo- rusttega birra	29.10.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lašvuohta **
NČE	Falesrassa, diedáhus bieggafápmorust- tega birra???	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lašvuohta **
NČE	Fálesnuorri, diedáhus bieggafápmorust- tega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lašvuohta **
NČE	Sjonfjellet I, diedáhus bieggafápmorust- tega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lašvuohta **
NČE	Sjonfjellet II, diedáhus bieggafápmorust- tega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lašvuohta **

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Goas	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamiela-lášvuoha/ sierra-mielalášvuoha
NČE	Seiskalláfjellet, diedáhus bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha **
NČE	Kvalhovuet, diedáhus bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha **
NČE	Kovfjellet, diedáhus bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha **
NČE	Stortuva, diedáhus bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha **
NČE	Dutnjesvuotna, ohcan bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	***
NČE	Hamnefjell, ohcan bieggafápmorusttega birra	29.11.2010 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 08.03.11	Válmmas	Muhtun muddui ovttamiela-lášvuoha ****
NČE	Raudfjellet, ohcan bieggafápmorusttega birra	28.11.2011 – Beavdegirji dohkkehuv- vui 06.12.2011	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha ****
NČE	Moskavuotna, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Ritaelva kraftverk, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Riehppejoga fápmorusttet, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Sveingard kraftverk, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Stordal kraftverk, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Fállejohka I, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
NČE	Fállejohka II, ohcan čáhcefápmorusttega huksema birra	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lášvuoha (Beavdegirji dohkkehuv-vui)

Tabealla 2.1

Departemeanta/ direktoráhta	Fáddá	Goas	Válmmas/ ii válmmas	Ovttamiela-lašvuohta/ sierra-mielalašvuohta
NČE	132 kV čáhcefápmojodas, Steinnes – Skarmunken	22.02.12	Válmmas	Ovttamiela-lašvuohta (Beavdegirji dohkkehuv-vui)
EGD	Strategiija minerálaealáhusa várás	11.4.2012	Ii válmmas	

Mearkkašumit gusket Sámedikki ja NČEa gaskasaš ráddádallamiidda:

*Sámedikki dáhtu mielde mearrádusárvalusa oasis, mas leat NČEa sámi beroštumiid logahallan ja árvoštallan, biddjojuvvojedje ovdan manimus ráddádallančoahkkima vuoddu. Go ledje soahpan ráhkadit dakkár ráddádallanvuodu, de NČE čielgasit celkkii ahte áššeloahpaheami rámat galge leat mearriduvvon go ráddádallančoahkkin dollojuvvo. Čoahkkima maŋŋá Sámediggi dáhtui ahte mearrádus maŋiduvvo unnimusat viđain mánuin, dasságo Sámedikki dievasčoahkkin lea sáhtttán ášši giedahallat. NČE gávnna-hii ahte ii sáhte ollašuttit dan sávdaga ja loahpahii ráddádallama čuoŋománu 27. b. 2012, vaikko ii lean ožžon dieđuid ruovttoluotta ovddiduvvon ráddádallanvuodu hárrái.

**Das mii gullá váikkuhusčielggadanprográmmaid hábmemei, de Sámediggi soabai NČEain giellahámi hárrái maid galget geavahit go čielggadit meahcegeavaheami váikkuhusaid, ja bargovuogi hárrái go galget čielggadit váikkuhusaid boazodollui. Dattetge ii lean ovttamielalašvuohta čielggadanlálalašvuođaid hárrái ja sátnadagaid hárrái mat gusket boazologu vejolaš geahpedeapmái plánejuvvon doaimbajuvvo oktavuodas, árbevirolaš máhtu hárrái metodan, ja goas galget čadahit kulturmuhtoiskkademiid maid fertejit dahkat kulturmuhtolága mearrádusaid mielde.

***Ráddádallančoahkkimis Sámediggi dovddahii eahpádusa plánaide hukset bieggafápmorusttegiid Dutnjesvutnii. Sámediggi atná plánaguovllu sajádaga erenoamáš vahágin boazodollui. Sámediggái lea dihtosis ahte áššáigulleaš orohat ja doaimbajuvvoeaggát leat soahpan plánaid čađaheami. Sámediggái lea dihtosis datge, ahte boazoealáhusa guovlostivra lea buktán namahuvvon plánaide vuostecealkaga. Dan geažil Sámediggi dáhttu ahte guovlostivrra vuosteháhu berre adnojuvvo dehálaš go NČE giedahallá ohcama. NČE lea diehtunis váldán ahte Sámediggi lea vuoddu bidjan ahte ráddádallamat eai leat loahpahuvvon. NČE čujuha dasa ahte Sámediggi dohkkehii ráddádallanbeavdegirji njukčamánu 8. b. 2011.

****Dannego šattai vuostálasvuohta sámi kulturmuittuiguin guovllus mas álggus ohce lobi, ja ráddádallamiid geažil mat ovdal ledje áššis, de plánaguovlu unniduvvui álgoplánaid ektui. Ráddádallančoahkkimis sohppojuvvoi ahte Sámediggái galgá sáddejuvvo ođasmahttojuvvon ohcan mii guoská Hamnefjelli, masa Sámediggi dasto beassá buktit cealkámuša. Sámediggi árvala iežas cealkámušas ahte bieggaturbiinnat maid lea jurdda ráhkadit áššáigulli kulturbirrasiid lagamussii, sihkkokujuvvojit plánas. Jos nu dahkkojuvvoš, de Sámediggi jáhkka ahte čuoŋcimiid sámi kulturmuittuide ja kulturbirrasiid lea vejolaš dohkkehit. Kulturmuhto-eiseváldin Sámediggi lea dán geažil dohkkehan ahte doaimbajuvvo čadahuvvo ođasmahttojuvvon konsešuvdnaohcama mielde.

***** Sámediggi doarjui plánaid go mearriduvvui ahte plánaguovlu galgá unniduvvot.

2.1.2 Ráddádallanvugiid geavaheapmi go departemeanttat barget dieđáhusaiguin mat galget sáddejuvvo Sturradiggái

Iešalddis sturradiggedieđáhus ii lea «doaimbajuvvo» ráddádallanvugiid mearkkašumis, ja álgoálggus eai ráddádala dieđáhusaid birra. Dieđáhusas sáhtta dattetge leat okta doaimbajuvvo dahje eanet mat gusket njuolga sámi beroštumiide, ja dalle sáhtta leat geatnegasvuohta ráddádallat dakkár doaimbajuvvo birra. Sturradiggedieđáhusat sáhttet leat maŋggálganat, ja muhtun dáhpáhusain livččii lunddolaš ahte departemeanta bargá ovttasráđiid Sámedikkiin olles dieđáhusa dahje dan osiid hábmemis.

2.1.3 Sámediggeválgga ja válgadutkan

Sámelága § 2-3 mielde jienasteaddjit guđet leat Sámedikki jienastuslogus, sáhttet gielddain main leat unnit go 30 olbmo jienastuslogus, sámediggeválggain duššefal ovddalgihtii jienastit. Dát ortnet álggahuvvui jagi 2009 sámediggeválggas.

Láhkaásahus Sámediggeválgga birra nup- pástahttojuvvo jagi 2011, nu ahte sin lohku guđet

leat čálihuvvon Sámedikki jienastuslohkui juohke gielddas, mearriduvvo maiddái daid jagiid go leat gieldda- ja fylkkadiggeválggat. Dát logut leat vuoddu go mearridit válgabiirriid mandáhtajuogu čuoŋvovaš sámediggeválgga várás. Logut leat maid vuoddu go galget mearridit main gielddain galgá boahhtevaš sámediggeválggas leat duššefal ovddalgihtii jienasteapmi, ja main gielddain galgá maid leat válgadiggi.

Golmmajahkásaš válgadutkanprográmma (2008–2011)¹ čájeha ahte ođđa válgortnet váikkuhii negatiivvalaččat jagi 2009 sámediggeválggas. Dutkan čájeha ahte daid jienasteaddjiid lohku guđet serve válggaide lea unnon dain válgabiirriin maidda gullet ollu dat gielddat main leat unnit go 30 olbmo jienastuslogus. Norgga njealji lulimus válgabiirres lea jienasteaddjiid lohku njiedjan ná: Lulli-Norgga biirres – 14,4 %, Oarjilsámi válgabiirres – 7,3 % (Trøndelágafylkkain, Lulli-Nordlándas), Viesttarábi válgabiirres – 6,5 % (Gaska- ja Davvi-Nordlándas, Lulli-Romssas), Gáissi válgabiirres – 4,2 % (Gaska- ja Davvi-Romssas). Golmma

¹ Sametingsvalg. Velgere, partier, medier, redigeriiga Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning, ja Eva Josefsen, Norut Alta – Áltá.

davimus válgabiirres (Finnmárkkus) jienasteaddjiid lohku lea dássit.

Ahte jienasteaddjiin lea vejolašvuohta jienastit ieš válgabeaivvi orru ollu váikkuheamen dasa man ollu jienasteaddjit servet sámediggeválgii. Válgadutkan sáhtá čájehit ahte sámediggeválgga jienasteaddjiid logu njiedjan vuolgá das go sámediggeválgga ásašlaš rámat nuppástahttojuvvojedje jagi 2009. Dutkit oavvildit ahte ii leat jáhkehahti ahte njiedjama sivva lea sin erenoamášvuohta guđet orrot giełddain main ii leat nu stuorra sámi biras, muhto baicce ahte čilgehus ferte leat dat ahte válgaurtnat eai leat nu buori olámuttus jienasteaddjiide go ovdal. Ođasmahttin-, háłddahus- ja girkodepartemeanta áigu ovttas Sámedikkiin árvoštallat doaibmajuid mat galggašedje buoridit jienasteaddjiid searvanlogu dain giełddain main jienasteaddjit besset jienastit duššefal ovdalgihtii.

Sámediggeválggat eai leat leamaš jeavddalaččat ja systemáhtalaččat dutkojuvvon, nugo válggat muđuid leat dutkojuvvon Norggas 1960-logu rájis. Dutkanráđđi ruhtadii golmmajahkásaš válgadutkanprográmma (2008–2011) sullii njeljiin milj. ruvnnuin. Ođasmahttin-, háłddahus- ja girkodepartemeanta juolludii buohkanassii 600 000 ruvnnu dutkamii. Departemeanta áigu ovttas Sámedikkiin árvoštallat vejolaš ruhtadančovdosiid boahhtevaš sámediggeválggaid dutkama várás.

2.1.4 Ovtadássásašvuohta ja vealaheami vuostálastin

Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta dieđihii Sd.dieđáhusas, nr. 28 (2007–2008) *Sámepolitihkka*, ahte departemeanta sáhtá addit fágalaš ja ruđalaš doarjaga Sámedikki dásseárvvu doaibmaplána čuovvoleapmái. Dehálaš oassi dán doarjagis lea ásašit virggi Gáldui – álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáži. Virggi ruhtada Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta ovttas Sámedikkiin ja Ođasmahttin-, háłddahus- ja girkodepartemeanttain. Virgi čatnasa prošehtii man namma lea «Sámi servodaga dásseárvu ja šláddjiivuohta». Prošeakta maŋŋonii jagi 2011 dannego ledje rabas virggit Gáldus ja vel guhkit áiggi buohcuvuodát. Muhtun doaimmat leat danne maŋŋonan ja jagi 2011 prošeaktadoarjaga oasit leat mannan ruovttoluotta departemeanttaide. Prošeakta galgá fas álggahuvvot jagi 2013, ja prošeavtta ođđa loahpaheapmi lea mearriduvvon juovlamánu 31. beaivái 2014.

2.1.5 Sámi statistihkka

Statistihkalaš Guovddášdoaimmahat (SSB) lea almmuhan «*Samisk statistikk 2012/Sámi statistihkka 2012*» nammasaš girji mas leat statistihkat mat gullet sámi servodatdílalašvuodaide Norggas. Preanttus almmuhuvvo juohke nuppi jagi. Dasa leat čohkkejuvvon ja ođasmahttojuvvon almmolaš sámi statistihkat, ja dat gokčet eanaš áššáigulleaš dilálašvuodaid. Prentosis oidno dattetge ahte leat muhtun statistihkkasuorggit mat eai leat mielde. Ulbmil lea dađistaga ovddidit ja viiddidit prentosa. Statistihkain lea eanaš geográfalaš lahkanaanvuohti, ja eanaš dat govvida sámi ássanguovvluid Sálduoddara davábealde. Lassin leat vel mielde oppariikkalaš sámi statistihkat. Prentosa vuodđun leat muhtumassii statistihkat maid Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea jo čohkken ja almmuhan, ja muhtumassii ávdnasat maid sierranas sámi ásašusat leat diktán geavahit. Prentosis lea statistihkka sámediggeválgga birra, álbmoga sturrodaga ja čoahkádusa birra, oahpahusdili birra, sámegeala geavaheami birra mánáidgárddiin ja skuvllain, bálkkáid ja persovnnalaš ruhtadili birra, bargodili birra, boazodoalu birra, eanadoalu birra, guolástusa ja fuodđobivvdu birra.

Sámi statistihka fágalaš guorahallanjoavku lea jagi 2008 rájis almmuhan jahkásaš raportta mas lea visogovva ja analysa mat čájehit sámi servodaga guovdilis sojuid ja ovdánanmearekkaid. Barggu ulbmil lea duohtadieđuid vuodu nanusmahttit árvoštallamiid ja mearrádusaid várás mat gusket sámi servodahkii. Raporta gullá oassin dan diehtovuđđui mas stáhtalaš eiseválddit ja Sámediggi ráđđádallet. Lassin raporta lea dehálaš dokumeanta Sámedikki ja departemeanttaid barggus jahkásaš bušehtaiguin. Sámi allaskuvla lea joavkku barggu čállingoddi. Joavkku njealját raporta «*Sámi logut muitalit 4/Sámiske tall forteller 4*» almmuhuvvui čakčat 2011. Ođasmahttin-, háłddahus- ja girkodepartemeanta juolluda joavkku doibmii 1,127 milj. ruvnnu jagi 2012, gč. Prop. 1 S (2011–2012).

2.2 Oahpahussuorgi

Sámediggi ja Máhttodepartemeanta dollet bissovaš ovttasbargočoahkkimiid gitta njellji jahkái. Oahpahusdirektoráhta searvá dárkojeaddjin ja juohká dieđuid guovdilis áššiin. Čoahkkimiin divaštallet áššiid ja juhket dieđuid áššiid birra mat gusket sámi oahpahussii mánáidgárddiid rájis gitta alit oahpahussii. Lassin dollojuvvojit ráđđádallančoahkkimat dárbbu mielde.

2.2.1 Mánáidgárdi

Dálvet 2013 galgá stuorradiggediedáhus boahpteáiggi mánáidgárddi birra almmuhuvvot. Sámediggi válđojuvvui mielde bargui jagi 2011 čavčča, ja proseassas lea jurdda doallat čoačkkimiid jeavddalaččat ja addit vejolašvuodaid buktit árvalusaid.

Nordlándda fylkkamáne lea jagi 2009 rájis jahkásaččat sádden bovdemiid Nordlándda, Davvi-Trøndelága ja Lulli-Trøndelága suohkaniidda main lea fállan kursaráiddu mánáidgárdebargiide. Kursaráidu galgá ovddidit máhtu sámegeilas ja sámi kultuvrras oppalohkái, muhto erenoamážit oarjilsámegeilas ja oarjilsámi kultuvrras. Fylkkamáne lágida kurssa ovttrasáidid Davvi-Trøndelága allaskuvllain. Jagi 2009 rájis leat golbma kursaráiddu ja 9 deaivvadeami lágiduvvon. Kursaráidui leat ee. gullan oahppomátkkit, fágabeaivvit, geavatlaš ja teorehtalaš duodji, borramušat ja borramušárbevierut, historjá ja teorii luottaidd birra mat leat luonddus.

Nordlándda fylkkamáne lágida jahkásaččat julevsámi ja oarjilsámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa. Dasa servet julevsámi ja oarjilsámi guovlluid mánáidgárde- ja skuvlabargit.

Oahpahusdirektoráhtii lea jagi 2012 rájis fápmuduvvon doaimmamušat mánáidgárdesuorggis, maidda gullet maiddá álgoálbmotdoaimmat.

Sámedikki diehtjouhkinmáhcastat mii lea sámi mánáid vástesaš mánáidgárdefálaldagaid birra, lea juogaduvvon gielddaide ja fylkkamánniide, ja lea biddjojuvvon olbmuid olámuddui Sámedikki ja Oahpahusdirektoráhta neahttasiidduide.

Fáddágiha giellabirrasa ja giellamovttiidahtima birra ja láidestusgiha sirdima birra mánáidgárddis skuvlii jorgaluvvojede davvisámegillii ja oarjilsámegillii jagi 2011. Ulbmil lei maid jorgalahttit gihppaga julevsámegillii, muhto ii leat lih-kostuvvan gávdnat jorgaleaddji.

Ođđa ulbmilmearrádus mánáidgárddiid várás dagahii dan ahte Mánáidgárddiid sisdoalu ja doaimmamušaid rápmaplána fertii veaháš nupástuhttojuvvot (čuovvumušnupástusat). Ođasmahttojuvvon hápmi gárvánii gidđat 2011. Seamás álggahuvvui jorgaleapmi davvisámegillii.

Jagi 2011 stáhtabušehtas juolluduvvui 14,1 milj. ruvnnu Sámediggái sámi mánáidgárdesuorggi doaimmabijuide. Ruđat adnojuvvojit ee. mánáidgárddiid erenoamáš doarjjan, sámegeila oahpahusa doarjjan, oahpponeavvuid ja diehtjouhkin- ja rávvenbárgguidd ovddideapmái.

2.2.2 Vuoddoahpahus

Jagi 2011 čavčča almmuhuvvui oahppouskádat sámi oahpponeavvuid várás. Uskádat lea Sámedikki ja IKTa oahpahuguovddáza boadus ja šaddá doaimmat veahkin lasáhussan sámi oahpponeavvuide ja šaddá maid dehálažžan oahpaheaddjiid vásáhuslonohallamii.

Bargojoavku mas leat Sámedikki, Oahpahusdirektoráhta ja Máhttodepartemeantta ovddasteaddjit, lea evttohan rievdadit daid oahppiid fága- ja diibmojuogu geat ožžot sámegeiloahpahusa. Dat lea evttohuvvon dannego dáin oahppiin dál leat eanet diimmut go eará oahppiin, ja dain oahppiin fas geain lea sámegeilla nubbigiellan, leat unnit dárogeila diimmut, muhto seamma oahppoplánat go oahppiin geain ii leat sámegeila oahpahus. Bargojoavku lea ee. árvalan ahte oahppiin galget leat seamma gáibáduš ja diibmolohku, vaikko vel dat oaiivildage ahte oahppit geain lea sámegeilla, dárbbasiičče eanet diimmuid go dat oahppit geain ii leat sámegeila oahpahus.

Ođđajagemánus 2012 almmuhii bargojoavku mii lea geahčadan makkár vejolašvuodas leat buoridit Ruota ja Norgga ovttasbarggu sámegeila oahpahas, iežas raportta. Joavku eavttuha dárkileappot geahčadit ovttasbarggu alit oahpahasas ja meroštallat ovttasbarggu doaimmabijuidd ja goluid, ja das deattuhit erenoamážit oahpaheaddjoahpahas. Joavku árvalii maid geahčadit mo lea vejolaš buoridit diehtjouhkima dain ovttasbarganvejolašvuodaid birra mat odne leat, ja vel oahpponeavvoráhkadeami.

Sámegeiloahpahasas doarjjaortnegiid árvoštallamat manimus jagiid čájehit ee. ahte doarjjaoažžuin leat stuorra erohusat go geahččá maid sámegeiloahpahas duodaid máksá ja maid doarjja gokčá. Danne lea Oahpahusdirektoráhta evttohan ođđa málliid doarjagiid meroštallama várás. Máhttodepartemeanta lea árvoštallamin daid meroštallavugiid ja lea čilgen daid Sámediggái ja Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartementii.

2.2.3 Alit oahpahus

Riikkalaš rekruttenstrategiija oáčuhan dihtii oahppiid sámi alit oahpahussii lea mearriduvvon áigodahkii 2011–2014. Bargo čuovvoluvvo jahkásaš doaimmabidjoplánaiguin. Máhttodepartemeanta lea áigodaga 2011–2012 juolludan 2,8 milj. ruvnnu čuovvolan dihtii doaimmabidjoplána mii galgá háhkat oahppiid sámi alit oahpahussii. Departemeanta čuovvu ovdáneami dárkilit. Davvi-Trøndelága allaskuvla jođiha barggu mainna gal-

get johtui bidjat doaimmaplána. Allaskuvla dahká dan lagaš ovttasbarggus iežas bargoguimmiiguin Finnmárkku allaskuvllain, Sámi allaskuvllain, Romssa universitehtain ja Nordlándda universitehtain.

Máhttodepartemeanta lea nammadan bargojoavkku mii galgá árvalit sierra rápmaplána sámi mánáidgárdeoaHPaheaddjiid oahpahusa várás. Dan bargui lea juolluduvvon 1 milj. ruvnnu. Proseassa galgá sihkkarastit dakkár mánáidgárdeoaHPaheaddjiid oahpahusa mii lea heivehuvvon, profesuvnnavudot ja man vuodus lea dutkan, ja hui dehálaš lea ahtesámi mánáidgárddiid dárbbut ja máhtut váldojuvvojit vuhtii. Sámi mánáidgárdeoaHPaheaddjiid oahpahusa vuodus galgá leat sámi kultuvra ja sámi servodat. Máhttodepartemeanta oázžu rápmaplána árvalusa 15.09.2012. Dasto eavttuhus galgá sáddejuvvot dábálaš gulaskuddamii ovdalga loahpalaš lálkaásahus mearriduvvo.

2.2.4 Dutkan

Sámi dutkama ja alit oahpahusa lávdegoddi.

Klima for forskning nammasaš stuorradiggedieđahusa čuovvoleapmin Máhttodepartemeanta nammadii jagi 2010 čavčča lávdegotti mii galgá geahčadit sámi dutkama ja alit oahpahusa guvllolaš, riikkalaš ja riikkaidgaskasaš perspektivvas. Lávdegoddi maid direktvevra Nils A. Butenschøn jodihii, geigii iežas árvalusa geassemánu 20. b. 2012. Lávdegotti árvoštallamat šaddet leat sámi dutkama ja alit oahpahusa ovddideami dehálaš vuodđun.

2.3 Sámegeielat

Ráđdehus lea Sd.dieđáhusain 28 (2007–2008) *Sámepolitihkka* ja Sámegeielaid doaimmaplánain váldán badjelas ovddasvástádussan sihkkarastit sámegeielaid ovdáneami. Ráđdehusa bajimus ulbmil bargguinis sámegeielaiguin lea ahte davvisámegeiella, julevsámegeiella ja oarjilsámegeiella galget ovdánit leat ealli gielat maiddái boahpteáiggige. Ulbmil lea stuorrudit sámegeielaid geavaheaddjiid logu ja buoridit sámegeielaid oinnolašvuoda almmusvuodas. Dehálaš ulbmilsuorgi lea maid ahte mánát galget oahppat sámegeiela mánáidgárddiin ja miehtá skuvlavázzima. Nuortasámegeiela ja bihtásámegeiela dáfus ángiruššamii gullet rádjastideaddji proševttat mat álggahuvvojit gielaid duohtadilis.

Vásáhusat leat čájehan ahte njuolggadusčohkiid ovttasdoaimman mii addá ovttaskas

olbmuide vuoigatvuoda geavahit sámegeiela almmolaš eiseválddiid luhtte, eambo árvu sámegeielaide ja ulbmilidolaš doaimbajijut, leat leamaš mielde dahkamin dan ahte mii odne oaidnit sámegeielaid positiivva ovdáneami mángga servodatsuroggis.

Ráđdehus lea vuoruhan ulbmilidolaš doaimbajijuid ja ortnegiid mat sáhttet doarjut julevsámegeiela ja oarjilsámegeiela positiiva ovdáneami. Giellabirrasiid dáviteami čájehit ahte dat lassečalmustahttin julevsámegeilli ja oarjilsámegeilli lea dagahan odđa álšša dáid guovlluid giellabargui. Odđa joregat main Norgga ja Ruota julevsámi ja oarjilsámi mánát ja nuorat sáhttet deaivvadit, leat buktán dáid gielaid geavaheapmái eambo árvvu geavahus- ja gulahallangiellan nuorra olbmuid gaskkas.

Suohkaniin ja fylkkasuohkaniin lea dehálaš rolla dán barggus mii galgá nanusmahttit sámegeielaid. Divttasvuona suohkana, Nordlánddas, ja Snoasa suohkana, Davvi-Trøndelágas, searvan sámegeiela hálddašanguvlui lea buktán lasi árvvu julevsámegeilli ja oarjilsámegeilli ja buoridan daid gielaid geavaheami. Dasto lea Loabága suohkana, Romssa fylkkas, searvan hálddašanguvlui dagahan dan, ahte giellageavaheapmi davvisámegeiela guovllus mas giella guhkit áiggi lea leamaš áitojuvvon, lea lassánan.

Giellateknologija ovddideapmi lea dehálaš go dat geahppuda sámegeielaid geavaheami buot servodatsurggiin. Ráđdehusa bealis lea danne leamaš dehálaš ángiruššansuorgi dat, ahte ráhkaduvvojit stáveama dárkkisteaddji prográmmat ja divodeaddji prográmmat davvisámegeiela, julevsámegeiela ja oarjilsámegeiela várás.

Mañimus jagiid mii leat vásihan dan, ahte olbmot fárreret sámi guovlluin eret ja ahte mángga sámi guovllus olmmošlohku njiedjá. Juovlamánu 2011 mannosá iskkadeapmi čájeha ahte mealgadii logi olbmoss njealjis leat guodđán sámi guovlluid ja ássan gávpogiidda. Vai sámegeielat ja sámi kultuvra sáhttet ovdánit, de lea dehálaš ahte dilálašvuodát lálččojuvvojit sámegeielaid geavaheapmái dain báikkiin main sámit ássat. Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta danne áigu oassin dasa go geahčada sámelága giellanjuolggadusaid, árvoštallat leago dárbu heivehit njuolggadusaid buorebut odđa ássanminstari, gč. čuoggá 2.3.2 das vulobealde.

2.3.1 Sámegeielaid doaimmaplána

Sámegeielaid doaimmaplána biddjojuvvui ovdan giđdat 2009. Doaimmaplána addá dievas gova dan barggus mii lea jodus sámegeielaiguin buot surg-

giin ja servodatosiin. Ángiruššama ulbmil lea ovdimusat dat, ahte sámegielaide oahpahus ja oahpahallan, almmolaš fáldadagat sámegillii ja sámegielaide almmolaš oidnosii buktin galget buoriduvvot. Doaibmaplána vuosttas stáhtusraporta biddjojuvvui ovdan guovvamánus 2011. Boahte stáhtusraporta galgá biddjojuvvot ovdan giđdat 2013.

2.3.2 Sámelága giellanjuolggadusaid ođđasis geahčadeapmi

Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta lea álggahan barggu mas geahčadit sámelága giellanjuolggadusaid. Bargu čadahuvvo gulahaladettiin Sámedikkiin. Duogáš geahčadeapmái lea sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallan mii dahkkojuvvui jagi 2007. Guovdilis gažaldat lea dat, mo riikkaidgaskasaš geatnegasvuodát leat čadahuvvon Norgga rievttis, ee. Eurohpá guvllolaš ja unnitlohkogielaide lihttu. Nubbi dehálaš gažaldat geahčadeamis lea dat, mo geatnegasvuodát váikkuhit namahuvvon golmma sámegillii. Lassin departemeanta áigu ovttasrádiid Sámedikkiin dárkileappot geahčadit makkár gielladilli sámegielaide čain lea stuorat čeahkebaikkiin ja gávpogiin.

2.3.3 Sámegielaide geavaheami iskkadeapmi

Nordlándadutkan lea čadahan iskkademiid sámegielaide geavaheamis Sámedikki namas ja ruhtadoarjagiiguin maid Máhtdepartemeanta ja Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta leat juolludan. Giellaiskkadeapmi čájeha ahte oarjilsámegiela ja julevsámegiela ovdáneapmi lea posiitiiva. Eanet nuorat áddejit ja geavahit oarjilsámegiela ja julevsámegiela go sin vánhenbuolva. Bajit dásiid dáfus, de iskkadeapmi čájeha ahte viehka ollu olbmot válljejit geavahit dárogieala maid dái eará sámegielaide čaiguin. Dát vuorjá go olmmoš smiehtta sámegiela boahteáiggi geavahusgiellan. Dasto leat erohusat das mo gielddat vuostáiváldet iežaset sámegielaide ássiid. Ahte gielddain lea sámegiela máhttu, lea dehálaš čoavdda, ja sihke Sámedikkis ja ráđdehusas leat jođus mánnga doaibmabiju mat galggašedje movttiidahttit nuoraid váldit sámegiela oahpu.

2.3.4 Giellaguovddážat

Sámedikki ulbmil lea ahte galget lassánit eanet ealli ja aktiiva joregat sámegielaide várás. Ráđdehus doarju dan ulbmila. Sturruvuona giellaguovddáš, mii lea Norgga vuosttamuš mánngagielaide giellaguovddáš, lea doaibman jo 2010 ođđajagemánu rájis. Ođasmahttin-, hálddahuš-

ja girkodepartemeanta lea leamaš mielde ruhtadeamen guovddáža, ovttas Romssa fylkkasuohkaniin, Sturruvuona suohkaniin ja Sámedikkiin.

2.4 Kultuvra

Ruđat sámi doaibmabijuide mat leat Kulturdepartemeanta bušeahtas leat eanaš čohkkejuvnon kapihttali 320 Dábalaš kulturulbmilat, postii 53 Sámediggi. Ruđat sirdujuvvojit Sámediggái, ja Sámedikki ovddasvástádus lea vuoruhit dán ráma siskkobealde ja fuolahit ahte ruđat geavahuvvojit buoremus lági mielde vai nannejit ja sealluhit sámi kultuvrra.

Juolludeamit galget gokčat čuovvovaš ulmiliid: sámi musihkkafestiváldaid, sámi dáiddárstipeandaid ja stipeandalávdegoddegoluid, sámi dáiddaásahusaid čájáhusamávssuid, Beaivváš Sámi Našunálateáhtera doaimmaid, áigečállaga Nuorttanaste, báikenammabálvalusa ja sámi giellalága čuovvoleami, Sámedikki girjeráju, johti girjerájdjobálvalusa ja sámi museaid. Muđuid Sámediggi juogada ruđaid iežas vuoruhemiid vuodul.

Juolludeamit Sámediggái kulturulbmiliid várás, mat leat kapihttalis 320, poasttas 53 leat jagi 2012 sullii 70,4 milj. ruvnnu stuoru. Jagi 2005 rájis poastta juolludeamit leat sturron sullii 38 milj. ruvnnuin. Lassánemiid ulbmil lea buoridit Sámedikki vejolašvuoda jođihit aktiiva kulturpolitihka, mii lea Soria Moria- julggaštusa ja Kulturloktema mielde.

2.4.1 Unesco konvenšuvdna immateriála kulturárbbi gáhttema birra

Norgga kulturrádis lea ovddasvástádussan jođihit Unesco immateriála kulturárbbi gáhttema konvenšuvnna ollašuttima Norggas. Dán barggu oktavuodas Kulturráđdi lea ásahan buriid oktavuodaid Sámediggái. Áigumuš lea divastallat mo konvenšuvdna galggašii ollašuttujuvvot sámi guovlluin. Sámi museafierpmádat ja Sámi allaskuvla Guovdageainnus leat maid mielde dán barggus.

2.4.2 Sámi mediafáldadagat

Ulbmil lea ahte juolludeamit sámi aviissaide ja sámegielaide aviisasiidduide galget ráhkadit vuodu demokrátalaš divastallamiidda, oaviliid lonohallamiidda ja giellaovddideapmái sámi servodagas. Guokte sámi beaivasaš aviissa, Ávvir ja

Sáгат, ožžo buvttadandoarjagiid jagi 2011, gč. stáhtabušehta kapihttala 335, poastta 75. Dasto vel ožžo báikkálaš aviissat Nord-Salten ja Snåsnungen doarjaga buvttadit aviisasiidduid julevsámegillii ja oarjilsámegillii. Jagi 2012 bušehtas poasta stuorruduvvui nu ahte šattai leat 23,4 milj. ruvnnu stuoru.

Departemeanta addá doarjagiid Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáži (ISFi) stáhtabušehta kapihttalis 334, poasttas 73. ISFas lea riikkalaš stáhtus, mii mearkkaša ahte guovddáža doaimma ulbmiljovkui gullet sámi filmadahkkit miehtá riikka (ja davviriikkaid). Dát lea leamaš eaktun álggu rájis jagi 2009. Stáhta doarjjarudat galget geavahuvvot oanehisfilmmaid ja dokumentárfilmmaid buvttadeapmái, máhttu buoridandoaibmabijuide ja mánáid ja nuoraid doaimbajuide.

NRK galgá njuolggadusaid mielde váikkuhit sámi giela, identitehta ja kultuvrra nannemii, ja dat galgá sáddet beaivválaš sáddagiid sámi álbmogii ja jeavddalaš prográmmaid sámegillii mat leat mánáid ja nuoraid várás. NRK Sápmi fállá beaivválaččat ođđasiid radios, TVas, interneahras ja Teaksta-TVas.

Gávppálaš dábálaš radioselskáhpit P-njelješ ja Radio Norga leat iežaset sáddenlobiid prográmmaeavttuid geažil geatnegahttan iežaset sáddet sámegielat ja sámilunddot prográmmaid.

2.4.3 Ođđa sámi kulturvisttiid viessoláigoruhtadeapmi

Stuorradiggedieđáhusa mielde Sámedikkis dat galgá leat ovddasvástádusa válljet maid guovdilis sámi huksenprošeavttaid dat vuoruhá. Ortnet mearkkaša ahte Sámediggi, jos viessoláiggu ja doaimmagoluid ii leat ollásit vejolaš ruhtadit ođđasis vuoruhettiin Sámedikki rievdatkeahtes bušehttarámaid siskkobealde, de Sámediggi fertte Kulturdepartemeanttain váldit ovdan ášši lassedoarjagiid birra mat galggašedje oassin ruhtadit viessoláiggu ja lassánan doaimmagoluid. Ovdalgu Sámediggi sáhtta álggahit ođđa prošeavttaid mat gáibidivčče lasi stáhtadoarjaga, de ferttejit sisdoalu rámat, viidodat ja ekonomijja gudege bođu prošeavtta ja boahttevaš viessoláiggu ja doaimmagoluid ruhtadeapmi čielggaduvvot Kulturdepartemeanttain ortnega sohppojuvvon bargovugiid mielde. Jos galget lasihuvvot doarjagat, de Stuorradiggi galgá daid juolludit jahkásaš juolludeapmin stáhtabušehta kapihttalis 320, poasttas 53 Sámediggi. Jos prošeakta čadahuvvo stáhtalaš huksenprošeaktan mii lea Statsbygg namas, de lassin prošeakta ja huksema goluid várás juolluduvvojit ruđat kapihttalis 2445 Statsbygg.

2.5 Ealáhusat

2.5.1 Eanadoallu

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta lea čadahán viiddis proseassa mas ollu olbmot leat leamaš mielde, vai oažžu árvalusaid stuorradiggedieđáhusii eanadoallo- ja borramušpolitihka birra. Guovdilis organisašuvnnain ledje álggus čoačkkimat departemeantta politihkalaš njunnošiin. Departemeanta čadahii guvllolaš čoačkkimiid riikka miehtá, ja daid gaskkas lei sierra čoačkkin Finnmárkku várás. Sullii 250 organisašuvnna ja etáhta leat sádden čálalaš árvalusaid dieđáhusbargui.

Dasto leat arvat oktasaš čoačkkimat leamaš departemeanttas ja Sámedikkis, main leat addojuvvon dieđut ja divastallojuvvon arvat fáttát dieđáhusa várás, ja Sámediggi lea ovddidan viiddis čálalaš árvalusaid. Formála ráđđádallan-čoačkkinge lea dollojuvvon Sámedikkiin Romssa gávpogis. Departemeanta oaččui čálalaš lasáhusa dán čoačkkima maŋŋá.

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta áigu bovdet Sámedikki ovttasbargui go čadaha muhtumiid dain doaimbajuiin mat váldojuvvot ovdan dieđáhusas. Departemeanta áigu maid bovdet ráđđádallamiidda main šaddá leat sáhka doaimbajuiin mat gullet ráđđádallansoahpamuša mearrádušaid vuollái.

Stuorradiggi lea giedáhaladettiin Dieđ. Sd. 9 (2011–2012) *Eanadoallo- ja biebmopolitihka* bidjan vuodđun borramušsihkarvuoda, riikkamiehtásaš eanadoalu, lasi árvobuvttadeami ja ceavzilis eanadoalu, mat galget leat eanadoallopolitihka vuodđudeaddji ulbmilat. Ráđdehus áigu sihkkarastit eanadoalliide dinenovdáneami ja sosiála eavttuid mat leat nugo servodaga eará joavkkuin. Ráđdehus danne áigu ain ovddidit eanadoalus dinen- ja buorredillepolitihka, man vuolggasadjin lea eanadoallopolitihka mii lea jođihuvvon jagi 2005 rájis.

Ráđdehus áigu maid geavahit ruhtadanváikkuhangaskaomiid, nu ahte dat buoridit gánnahttivuoda ja buvttalašvuoda, ja dainna lágiin leat mielde ovddideamen maŋggabeallásaš doallostruktuvrra riikka miehtá.

Eanadoallošiehtadallamiin ráđdehus lea deattuhan doaimbajuiid eanadoalu boaittobeal guovlluid várás ja strukturprofiilla nanusmahttima unnit doaluid ávkin. Maŋimuš eanadoallošiehtadallamiin čadahuvvui erenoamáš vuoruhusan suoidnevuđot šibitbuvttadeapmi. Dát leat sámi eanadoalus dehálaš buvttadeamit. Dáinna

áŋgiruššamiin ráđđehus addá dainna lágiin sámi eanadolluige buoret rápmavevttuid.

Sámi eanadoalu vástesaš doaibmabijut čadahuvvojit ollislaš eanadoallopolitihka siskkobelalde. Dát ii guoskka duššefal ekonomalaš váikkuhangaskaomiide, muhto maiddá biras- ja resursapolitihkkii, borramušpolitihkalaš doaibmabijuid deattuheapmái, ealáhusovddideapmái ja opmodat- ja ássanpolitihkkii.

Davvi-Norgga eanadoalus leat váttes dilálašvuodat luonddu geažil ja go buvttadeapmi lea biedgguid ja ealáhusdárbašiid ja eanadoallobuktagiid fiervvridangaskkat leat guhkit. Vai riikka-oasis movttiidit jodihit aktiiva eanadoalu, maiddá sámi eanadoalu, de leat roavvafuodarvuodot šibitbuvttadeamit biddjojuvvon Davvi-Norgii, ja buvttadanváttesvuodaid ovdii máksojuvvo buhtadas mánggalágan guovlluide heivehuvvon váikkuhangaskaomiid bokte.

Doarjja addojuvvo ii duššefal ekonomalaš váikkuhangaskaopmin mat njuolga buoridit eanadoalliid dinestusa. Earáge ortnegat geavahuvvojit, nugo fievrridandoarjjaortnegat eanadoalu buot dehálaš buvttadeamiide, mat leat dehálaččat davvinorgalaš fylkkaide. Lassin doarjjaortnegiidda vuoruhuvvojit maiddá earáge doaibmabijut riikka-oasi eanadoalu várás, nugo guovlluid gaskasaš mielkeeriid buorebut heivehuvvon juogadeapmi.

Eanadoallošiehtadusas várrejuvvojit ruđat Sámedikki ealáhusovddideaddji doarjjaortnegiidda. Dat galggašii veahkehit ovddidit sámi eanadoalu. Sihke Sámediggi ja departemeanta leat deattuhan dehálažžan ahte lea buorre gaskavuodta Sámedikkis, Innovašuvdna Norggas ja Finn-márkku fylkkamáne eanadoalloossodagas das mii guoská guovllu eanadoalu ruhtadanváriid strategiijaid ráhkadeapmái.

Vai lea vejolaš movttiidahttit ealáhusovddideami eanadoalus ja eanadoalu oktavuodas, de biddjojuvvojit riikkalaš ortnegiidda eanet ekonomalaš váikkuhangaskaomit. Dain ortnegiin sáhttet maiddá sámi eanadoallitge ohcat doarjgiid. Nu lea maiddá ee. Eanadoalu ovddidanfoandda (LUF) gili ovddideaddji ruđaid dáfus, mat leat fylkkaide, ja dat ortnegat galget lágídit ealáhusaid ovddideami mii lea vuodđun guhkesáigásaš, gánnáhahti árvobuvttadeapmái ja boaittoeal ássamiidda, ja dan vuolggasadji lea eanadoalu resurssat oppalohká ja eanadoalu opmodagat erenoamážit. Ruđaid hálldašit guvllolaš dásis. Lassin leat eanet eará ortnegat, nugo ee. Eanadoalu erenoamáš borramušaid ovddidanprográmma ja Sáivaguollebivddu ovddidanprográmma.

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta áigu nánusmahttit badjgaseanadoalu ja árktaš eana-

doalu áŋgiruššama, mii lea oassi Ráđđehusa bargus mainna áigumuš lea ovddidit várreguovlluid ja davviguovlluid. Árktaš eanadoallu buvttada álgoávdnasiid main kvalitehta lea erenoamáš buorre, ja mat addet vejolašvuodaid, eai duššefal eanadoallo- ja borramušbuvttadeapmái, muhto maiddá vejolašvuhtii buvttadit earáge gálvvuid ja bálvalusaid, omd. borramušsuorggis ja mátkeealáhusuorggis. Eambo árvobuvttadeapmi gáibida báikkálaš álggahanálšša, odđa máhtu ja báikkálaččaid ovttasbarggu eará ealáhusbirrasiguin, dutkamiin ja hálldahusain. Go Eanadoallo- ja borramušdepartemeanta lokte giliealáhusaid, de áigu geahčadit dárkileappot mo lea vejolaš buorebut geavahit davviguovlluid vejolašvuodaid ovttasrádiid eará ealáhusaiguin.

Sámediggi ja Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta leat ásahan dehálaš ja bissovaš geavada čoaikkimiin eanadoallošiehtadallamiid ovdalaš, ee. čálalaš ávdnasiid sáddet departementii. Dát oktavuodta Sámediggái čuoovvuvvui maiddá jagi 2011.

2.5.2 Boazodoallu

Boazodoallu lea unna ealáhusaš riikkalaš mihtus, muhto sihke sámi ja báikkálaš oktavuodas das lea stuorra árvu – ekonomalaččat, bargosajiid dáfus ja kultuvrralaččat. Boazodoallu lea álo adnojuvvon áibbas erenomáš sámi ealáhusan ja dohkkehuvvon danin. Boazodoallu lea danne dehálaš oassi sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodus.

Riikkalaš geatnegasvuodaid vuodul, mat vulget Vuodđolágas, ja geatnegasvuodaid vuodul mat leat álbmotievtti njuolggadusain mat gieđahallet álgoálbmogiid ja unnitloguid, de boazodoallopolitihka adnojuvvo dábalaš sáme- ja servodatpolitihka oassin. Boazodoallopolitihka lea danne huksejuvvon guovtti iehčanas vuđđui: ealáhuspolitihkalaš buvttadusárvvu vuđđui ja sáme-politihkalaš kulturárvvu vuđđui.

Guktii jagis Stuorradiggi gieđahallá boazodoallopolitihka, namalassii jahkásaš boazodoallosoahpamuša proposišuvnna oktavuodas ja go jahkásaš stáhtabušeahhta gieđahallojuvvo. Jahkásaš boazodoallošiehtadallamiin Sámedikkis lea dárkojeaddji sajádat ja lea mielde čuoovvumin šiehtadallamiid. Dat mearkkaša dange, ahte Sámedikki ovddasteaddji čuoovvu siskkáldas šiehtadallančoaikkimiid Stáhta bealde. Dasto addá *Boazodoalu váldošiehtadusa* § 4 Sámediggái vejolašvuoda buktit cealkámuša boazodoallosoahpamuša birra ovdalgo Stuorradiggi gieđahallá jagi stuorradiggeproposišuvnna boazodoallosoahpamuša birra.

Sámediggi giedahallá áššiid mat gullet boazodoallošiehtadallamiidda ovttá dievasčoahkkimis čakčat. Ovdalgo stáhta addá iežas fáladaga, de dollet Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta politihkalaš njunnošat ja Sámediggi oktasaš čoahkkima. Dan čoahkkimis Sámediggi čilge dárkileappot iežas árvalusaid. Ovdal šiehtadallamiid Sámediggi doallá čoahkkima maiddái Norgga boazosápmelaččaid riikaservviin. Dasto sáhtá vel Sámediggeráđdi buktit cealkámuša šiehtadallojuvvon soahpamuššii ráđđečoahkkimisttis miessemánus/geassemánus.

Sámediggi giedahalai ja buvtii iežas árvalusa jagi 2012/2013 Boazodoallosaohpamuša šiehtadallamiidda skábmamánus 2011, ja Sámediggi ja Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta dolle oktasaš čoahkkima ođđajagemánu 10. b. 2012.

Sámediggi ovddidii iežas árvalusa jagi 2012/2013 Boazodoallosaohpamuššii mii guoskkai čuovvovaš surggiide:

- Ovttasbargu ja ráđđádallamat departemeantain boazodoallopoltihka birra
- Soahpamuša váikkuhangaskaopmeortnegat
- Boazodoalu eatnamat
- Boraspiret
- Boazodoalu divadat
- Dearvvasvuohta
- Ovtadássásašvuohta
- Gávpemárkandilli
- Boazologuid heivehallamat

Boazodoallosaohpamuša šiehtadallamat čadahuvvojit boazodoallopoltihka gustojeaddji ulbmiliid ja láiddanjuolggadusaid vuodul, mat leat válddahallojuvvon Sd.dieđáhusas nr. 28 (1991–1992), *Ceavzilis boazodoallu*, ja Stuorradikki giedahallamis, gč. Innst. S nr. 167 (1991–1992). Dasto leat mañimuš jagiid boazodoallosaohpamušat ja bušeahtta-proposišuvnnat, nu mo Stuorradiggi lea daid giedahallan, ja vel ealáhusa dilli, vuodđun šiehtadallamiidda.

Šiehtadallamat loahpahuvojedje guovvamánu 23. b. 2012. Soahpamuš siskkilda boazoealáhusa ekonomalaš doaimbijuid mat leat buohkanassii 104,5 milj. stuoru. Dát mearkkaša ahte dat lea 2,5 milj. ruvnnu eambo ovddibu ektui.

Jagi 2012/2013 boazodoallosaohpamuša váldoulbmil lea buoridit buvttadusa gávpemárkana várás ja árvoháhkama. Soahpamuš mearkkaša ahte eanaš dat doarjagat bisuhuvvojit go buvttadeapmi lea doarvái stuoris. Dát doarjagat galget lasihit njuovvamiid ja buvttadeami, ja seammás dat buoridit boazodoalliid ovddalgihtii diehtima.

Soahpamuš mearkkaša ahte Boazodoalu árvo-buvttadanprográmma loahpahuvo, ja ahte ása-

huvvo ođđa prográmma boazodollui mii vástida Eanadoallosaohpamuša báikkálaš borramušaid prográmmii. Ođđa prográmma galgá heivehuvvot boazodoalu hástalusaid. Prográmmii galget seammás gullat boazodoalu mátkeealáhusvuodt ealáhusovddideapmi, ja vel boazodoalu ja muohkandanfitnodagaid ovttasbargandoaimbijut.

Áššebealit leat maid soahpan ásahit sierra ortnega boazodollui mii lea bargohárjehalliid ja fuolaheaddji bálvalusaid várás. Soahpamušbealit atnet oahpahalli ja fuolaheaddji bálvalusaid ealáhusovddideaddji doaimbidjun ja boazodoalu vejolašvuohtan buoridit dietnasa. Lassin dakkár ortnet lea mielde huksemin boazodollui posiitiiva beaggima. Ortnet galgá leat heivehuvvon ealáhusa kultuvrii ja erenoamášvuhtii.

Duorastaga cuoŋománu 12. b. 2012 Stuorradiggi giedahalai Sd.dieđáhusa 9 (2011–2012). Go giedahalle dieđáhusa, de Stuorradikki eanetlohku doarjui Ráđdehusa boazodoallopoltihka. Árvalusastis Ealáhuslávdegoddi čujuhii dasa, ahte Ráđdehus dáhttu sihkkarastit ceavzilis boazodoaloealáhusa boazologuid heivehallamiin, massimiid unnidemiin ja buvttadeami buoridemiin. Dan oktavuodas lávdegoddi deattuhii dehálažžan ahte boazologut geahpeduvvojit dain guovlluin main leat menddo ollu bohccot, ja ahte dat lea hui dehálaš go galgat vuhtii váldit ealliid buorredilálašvuođa.

Ráđdehusa barggu oktavuodas, man ulbmil lei álkkásmahttit ja beavttálmahttit boazodoalu almmolaš hálddašemi, de deattuhuvvui ahte boazodoallopoltihka čadaheapmi eaktuda ealáhusa beaktilis almmolaš hálddašemi. Dasto deattuhuvvui datge, ahte hálddahus ferte sáhttit bisuhit buori gulahallama ja ovttasdoaimmama boazodoaluin ja servodagain muđuid. Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta gulahallá ja ráđđádallá Sámedikkiin ja Norgga boazosápmelaččaid riikaservviin almmolaš hálddašemi nuppástuhttima birra. Dál departemanta ráđđádallá Sámedikkiin áššis.

Mii guoská Norgga ja Ruota oktasaš rájaid rastideaddji boazodollui, ja ráđđádallamiidda Norgga ja Suoma gaskasaš konvensuvnna birra, mii siskkilda boazoáiddiid huksemiid jna., de Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta háliida čujuhit gieskat ovddiduvvon proposišuvdnii 104 S (2011–2012) *Boazodoallosaohpamuš 2012–2013*, ja jagi 2012 stáhtabušehta nuppástusaide.

2.5.3 Bohccuid vuddjomat

Johtalusministtar oáčui miessemánus 2011 Ruovdemádelágádusa doaimaplána mii giedahallá

bohccuid togavuddjomiid eastadeami. Doaibma-plána čalmmustahtta doaibmabijuid mat galggašedje eastadit sarvvaid, bohccuid ja sávzzaid togavuddjomiid. Dat gokčá vuos álggos 6-jahkásaš áigodaga, jagi 2012 rájis jagi 2017 rádjai, ja dasa stáhta juolluda gaskamearálaččat 10 milj. ruvnnu plánaáigodaga juohke jahkái. Vai sáhttit ulbmila mielde geahpedit vuddjomiid 1.400 eallái jagi 2013, de lea dárbu ahte Ruovdemádelágádus ja báikkálaš eiseválddit ja doaibmit bures barget ovttas. Nordlándda ruovdemádes leat mánja gaskka mat bohccovuddjomiid geažil leat buori-deaddji doaibmabijuid vuoruhuvvon gaskkat. Nordlándda ruovdemáde dáfus Ruovemádelágádus bargá ovttrasáđiid Stáhta geaidnolágádusain, daid gielddaiguin maid čađa Nordlándda ruovdemáde manná, eanaeaiggáđiiguin ja johtaleaddjiiguin.

2.5.4 Finnmarkku riddoguoástuslávdegotti čuovvoleapmi

Guolástus- ja riddodepartemeanttas ja Sámedikkis ledje leamaš mánja ráđđadallanvuoru, de miessemánus 2011 guolástus- ja riddoministtar ja Sámediggeráđđi bohte ovttamielalašvuhtii das, ahte galget čadahuvvot doaibmabijut ja lánhanuppástusat Finnmarkku riddoguoástuslávdegotti čielggadeami (NOU 2008: 5) čuovvoleapmin. Seammás bealit ledje ovttá oaivilis das, ahte sis lea goappáge bealis sierra áddejupmi das, man garrasat álbmotrievttálaš geatnegasvuodát leat guolástusáššiin. Árvalusat biddjojuvvojedje ovdan Stuorradiggái Proposišuvnnas 70 L (2011–2012) Oasseváldilága, áhperesursalága ja finnmárkkulága nuppástusat njukčamánu 16. b. 2012.

Stuorradiggi mearridii geassemánu 11. b. 2012 ahte lágain nannejuvvo vuoigatvuohta guolástit – dihto eavttuid mielde – buohkaide guđet ássat Finnmarkkus, Davvi-Romssas ja eará Romssa ja Nordlándda guovlluin main mearrasámit leat ássan vissis áiggi. Lassin mearridii Stuorradiggi áhperesursalága ja oasseváldilága odđa mearrádusain ahte Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuodát galget čielgasit boahhtit ovdan. Stuorradiggi mearridii maiddáid odđa mearrádusa áhperesursaláhkii ahte departemeanta sáhtta ásahit vuotnabivdolávdegotti Finnmarkku, Romssa ja Nordlándda várás. Departemeanta sáhtta áddit dárkilat njuolggadusaid lávdegotti čoahkádusa ja doaibma-mušaidd birra.

Stuorradiggi mearridii viidáseappot dahkat nuppástuhtimiid finnmárkkuláhkii mat rahpet dakkár vejolašvuodaid ahte Finnmarkkokommušuvdnage galgá čielggadit gáibádusaid oktasaš

dahje oktagaslaš vuoigatvuođaid birra Finnmarkku mearra- ja vuotnaguovlluide jos giige vuoigatvuođalaš beroštumiin dan gáibida. Jos dát leaš áigeguovdil dain guovlluin mat leat Finnmarkku olggobealde, de ferte árvoštallojuvvot Sámi Vuoigatvuođalávdegotti II barggu čuovvoleamis.

Láhkaprošošuvnnas ráđdehus árvalii seammas muhtun doaibmabijuid mat eai gáibit lánhanuppástusa. Ee. lea várrejuvnon lasseearri doaibmaviidodaga rabas joavkku várás. Jahkái 2011 ja jahkái 2012 lea jo várrejuvnon 3000 tonnasaš dorsselasseearri.

Lassin árvalii ráđdehus gielddit guolásteami vuotnalinnjaid siskkobealde go guolástusfanas lea eambbo go 15 mehter guhku, muhto vejolaš galgá leat spiehkastit gildosis. Dasto galgá bargu ain joatkit ásahan dihtii Guolástus- ja riddodepartemeanta ja Sámedikki gaskii rápmasoahpamuša ráđđadallamiid birra guolástusáššiin. Guolástus- ja riddodepartemeanta áigu sierra proseassain čuovvolit gažaldaga galgágo ásahuvvot vuotnabivdolávdegoddi (dan vejolaš čoahkádusa, bargomearrádusa ja bargodoaimmaid), gildosa guolástit vuotnalinnjaid siskkobealde ja rápmasoahpamuša ásaheami.

2.5.5 Guolástusreguleremat/ gonagasreabbá

Sierranas guolástemiid reguleremiid oktavuodas Sámediggi ja Guolástusdirektoráhta, ja Sámediggi ja Guolástusdepartemeanta, leat doallan mánja čoahkkima jagi 2011 ja dássáži jahkái 2012. Sámedikki sávaldaga mielde dat eai leat leamaš formála ráđđadallamat, muhto čoahkkimat main Sámediggi lea ráđđadallamiid ovdal beassan ovdidit iežas oaiviliid ja ožžon daid heivehuvvot ja searvat čoahkkimiidda departemeanttain ovdalgo mearrádusat leat dahkkojuvnon. Jagi 2011 rájis leat Sámedikki ja Guolástusdirektoráhta gaskasaš doibmii ásahuvvon eambbo formála bargovuogit dakkár áššiid giedahallama várás, ja Sámediggi lea dovddahan ahte sii leat ovttrasáđiid Guolástusdirektoráhtain huksen buori ovttasbarggu guolástusreguleremiid hárrái.

2.5.6 Fápmohuksen

Nugo oidno visogovas mii čájeha čadahuvvon ráđđadallamiid čuoggás 2.1.1 dás ovddabealde, de Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta lea čadahán mánggaid ráđđadallamiid Sámedikkiin áššiid birra mat mearriduvvojit ovttain mearrádusain. Direktoráhta vásiha, ahte lea hástaleaddji

bargu čadahit ráddádallamiid fápmohuksensuorgis. Hástalusat vulget ee. das, go ii leat doarvái bures čielggaduvvon mo ráddádallamat galget čadahuvvot, guđe áiggiid ja mii galgá leat daid duohta sisdoallu. Direktoráhta vásiha ahte ráddádallamat dolvot áiggi ja návccaid, ja ahte daid lasseárvu ii leat olus stuorat go dábalaš gulas-kuddanproseassaid árvu. Erenoamáš hástaleaddji lea oazzut áigái albma divastallamiid daid guovdilis doaimbajuid birra mat galggašedje leat ráddádallamiid fáddán. Direktoráhta oaidná dárbbu dárkilat čielggademiide ja láiddanjuolggadusaide mat galget gustot go guovdilis eiseválddit geavatláččat čadahit ráddádallamiid áššiin mat mearriduvvojit ovttain mearrádusain.

2.6 Areála- ja biraspolitihkka

2.6.1 Ođđasis nammaduvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvalusaid čuovvleapmi

Ráddehusa politihkalaš lávdi áigodahkii 2009–2013 cealká ahte ráddehus áigu joatkit barggu Sámi vuoigatvuodálávdegottiin Finnmárkku máttabealde. Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvalusaid čuovvleami oktavuodas áigumuš lea lágideit viiddis proseassa mas ulbmil lea juohkit dieđuid ja gullat áššáigullelaš berošteaddjiid oaviliid. Guovdilis ášši lea doallat oktavuodaid áššáigullelaš fylkkasuohkaniidda ja suohkaniidda, Sámediggái ja ealáhus- ja berošteaddjiorganisašuvnnaide.

Guovvamánus 2011 dolle Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta, Justiisa- ja geargusvuodadepartemeanta ja Sámediggi vuosttamuš álggaheadji čoačkima das, mo galget čuovvot Sámi Vuoigatvuodálávdegottible árvalusaid. Dan čoačkima maŋŋá Sámedikkis ja áššáigullelaš departemeanttain lei čoačkin miessemánus 2011. Dán čoačkima fáddá lei ráddádallamiid dárkilat lážáldat. Dasto ožžo áššáigullelaš fylkkasuohkaniid sátnejodiheadjit dieđuid čuovvolanbarggu birra mii galgai leat fáddán Ráddehusa ja fylkkasuohkaniid oktavuodakonferánsas njukčamánu 2011.

Sihkkarastin dihtii ahte departemeanttat doibmet bures ovtta čuovvolanbarggu, de lea áshuvvon bargojoavku ámmátolbmodásis, maid Justiisa- ja geargusvuodadepartemeanta ja Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta jodiht ovttasrádiid.

Árvalusat ođđa kárten- ja dohkkehanlága ja ođđa áššegiedahallan- ja ráddádallanlága birra čuovvovvojit ovddimusat. Vuordit veaháš ferte

árvoštallan, mas giedahallet lávdegotti árvalusaid láhkii mii guoská riektedilálašvuodaide ja eana- ja luondduresursaid geavaheapmái Hålogalánda almmolaš eatnamiin Nordlándas ja Romssas (hálogalánddaláhka). Geassemánus 2012 Sámediggái geigejuvvui čálalaš vuoddu daidda ráddádallamiidda main giedahallojuvvot galgá lávdegotti árvalusa čuovvleapmi, mii guoská ođđa áššegiedahallan- ja ráddádallanláhkii.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti lea árvalan áshit dábalaš áššegiedahallanjuolggadusaid mat gozihit sámi beroštumiid ođđa lágas mii mearrida áššegiedahallama ja ráddádallamiid. Daid jagiid mat čuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielgga-deami leat maŋga ovddamearkka das, ahte suorgelágaide leat bohtán sierra áššegiedahallanjuoggadusat sámi beroštumiid vuhtiváldima birra, deattuhannjuolggadusat jna. Dása gullet ee. luonddušládjiivuodáláhka, áhperesursaláhka ja minerálahka (Finnmárkku minerálaáššiid várás). Čuovvolanbarggu čuožžila dat gažaldat, galgetgo dákkár njuolggadusat válđojuvvot mielde suorgelágaide, vai hábmejuvvot oppaláččat.

2.6.2 Guovlogáhtten

Árvaluvvon gáhttenplána Gohteluobbala várás (Finnmárku), árvaluvvon gáhttenplána Bajit Anárjoga álbmotmeahci várás (Finnmárku) ja árvaluvvon gáhttenplána Láhku álbmotmeahci várás (Nordlánda) lea Birasgáhttendepartemeanta dál giedahallamin loahpaláččat. Ráddádallamat leat čadahuvvon ja ovttamielalašvuolta lea Sámedikkiin Láhku gáhttenplána hárrái.

Vuovdesuodjalusa oktavuodas leat 26 Davvi-Trøndelága meahceguovllu birra leamaš ráddádallamat mat leat loahpahuovvon ovttamielalašvuodain.

2.6.3 Luossahálddašeapmi

Birasgáhttendepartemeanta lea ráddádallan Sámedikkiin Davvi-Romssa ja Finnmárkku luossabivdu ođđa reguleremiid birra, muhto ii leat vel ovttamielalašvuolta.

Ráddádallamat luossa- ja sáivaguollelága nupástusaid birra dollojuvvojedje skábmamánu 21. b. ja juovlamánu 2. b. 2011. Ođđa mearrádus válđojuvvui láhkii sámi beroštumiid deattuheami birra, ja unnibuš dárkilastimat dahkkojuvvojedje teavsttas. Ráddádallamiid bođus lei ovttamielalašvuolta.

2.6.4 Boraspirehálddašeapmi

Luondduhálddašandirektoráhta lea jođihan lávdegotti mii lea čielggadan bohccuid odđa buhtadanortnega. Lávdegoddi oaivvilda ahte boahpteáigásaš buhtadanortnega vuodus berre leat dohkálaš dieđut boraspiriid ja bohccuid birra. Ortnet ferte šaddat eambo ovdalgihtii árvidahtti boazodoalliide ja álkit hálddašit fylkkamánii. Boahpteáigásaš buhtadanortnega vuoddu fertejit leat objektiivva eavttut mat sihkkarastet ovttalágan giedahallama buot boazoguovlluin. Lávdegoddi eavttuha ahte dáláš buhtadanortnet galgá nupástuhttojuvvot odđa máhttovuđot buhtadanmállen man vuodus leat boraspirefágalaš ja boazodoallofágalaš meroštallanmállen. Joavku oaivvilda ahte siiddat dat ain galget oazžut buhtadasa, ja ahte fylkkamánne ain galgá leat giedahalli eiseváldi. Odđa buhtadanortnet dattetge gáibida álkit ohcanvugiid go daid mat dál geavahuvvojit. Birasgáhttendepartemeanta sáddii lávdegotti raportta gulaskuddamii mas áigemearri lei suoidnemánu 1. b. 2012.

2.6.5 Kulturमितосуodjalus

Sámediggi lea guvllolaš kulturमितohálddahus nugo fylkkagielddatge áššiin mat gusket sámi kulturमितoberoštumiide. Dát deattuhuvvui go odđa lánhanuppástus biddjojuvvui fápmui odđajagemánu 1. b. 2009, mas Sámediggi váldojuvvui mielde kulturमितolága paragrafii 28 (Geassemánu 9. b. 1978 mannosáš lánha kulturमितuidd birra, nr. 50) rivttes eiseváldin lága mearrádusaid mielde. Sámedikki eiseváldesuorgi lea ráddjejuvvon sámi kulturमितuidd mat leat boarraseappot go 100 jagi. Kulturमितolága doaimmaviidodat lea olles riika. Danne ii leat Sámediggái mearriduvvon sierra hálddašanguovlu, mas Sámedikkis livčče ovddasvástáduš ja doaimmat kulturमितolága mielde.

Dasto lea viidát dohkkehuvvon ahte sámi kulturमितuttat leat dehálaš ávdnasat mat duodaštit sámi historjja ja ovdahistorjja. Sierra kulturमितohálddašeami vuodđudeapmi mearkkaša ahte lea dohkkehuvvon ahte lea sierra sámi ovdešáigi.

2.6.5.1 Sámi kulturमितohálddahus

Jagi 1994 sámi kulturमितuidd hálddašeapmi sirdojuvvui Sámi kulturमितoráddái, mii lei sámi kulturमितuidd guvllolaš hálddašanorgána ja masa fápmuduvvui seamma hálddašanváldi go dat mii lea fylkkagielddas. Sámi kulturमितoráddái heaittihuv-

vui odđajagemánu 1. b. 2001, ja sámi kulturमितohálddahus biddjojuvvui njuolga Sámediggái sierra ossodahkan. Guvllolaš juohku bisui nugo lei ovdal.

Birasgáhttendepartemeanta mearridii ahte dán ortnegii galgá leat geahččalanáigi, vuos gitta golmma jagi rádjai, dasságo Sámedikki rolla čielggaduvvo prinsihpalaččat. Dárbu lei dán málle ja vásáhusaid dainna árvoštallat politihkalaš, juridihkalaš ja vuodđolágalaš čuolbmačohkiid ektui. Norgga gávpot- ja guovlodutkaninstituhtta árvoštalai ortnega jagi 2003. Hálddašeapmi lea juovlamánu 20. b. 2004 mannosáš reivves fápmuduvvon Sámediggái, dasságo odđa hálddašanortnet lea čielggaduvvon.

2.6.5.2 Sámedikki ovddasvástáduš ja doaimmat

Kulturमितolága § 28 mielde, gč. guovvamánu 9. b. 1979 mannosáš gonagaslaš resolušuvnna § 19, Birasgáhttendepartementii lea addojuvvon váldi mearridit gii lea rivttes eiseváldi, ja addit dárkilat njuolggadusaid lága čađaheami birra. Departemeanta lea lánhaásahusain bidjan válddi kulturमितolága vuodul Sámediggái das mii gullá sámi kulturमितuidd.

Sámedikki váldi kulturमितolága mielde vuolga lánhaásahusas mii giedahallá fágalaš ovddasvástádušjuogu jna. kulturमितolága mielde, maid Birasgáhttendepartemeanta mearridii miesemánu 29. b. 2000.

Kulturमितoáššiin Sámediggi gullá fágalaččat Birasgáhttendepartemeantta ja Riikaantikvára vuollái. Mearrádusaid maid Sámediggi dahká, lea vejolaš váidalit Riikaantikvárii. Birasgáhttendepartemeanta sáhtá addit dábalaš láiddanjuolggadusaid fápmuduvvon válddi geavaheami várás.

Lassin formála mearridanváldái kulturमितolága mielde Sámedikki ovddasvástádussii gullet sámi kulturमितovuhtiiváldimat plána- ja huksenáššiin plána- ja huksenlága vuodul. Sámediggi sáhtá ovddidit vuostecealkaga go plánat šaddet vuostálagaid riikkalaš ja dehálaš guvllolaš kulturमितoberoštumiiguin. Nugo fylkkagielddasge, de lea Sámedikkis oktiiheivehallanovddasvástáduš ja galgá veahkkin dáhtttut hálddašanmuseaid ja Riikaantikvára, go lea dárbu. Riikaantikvára lea ásahan bargovugiid dakkár dáhpáhusaid várás main Sámediggi ii ovdidit vuostecealkaga vaikko kulturमितuttat ja kultur-birrasat main lea riikkalaš árvu, leat áitojuvvon. Dakkár dáhpáhusain galgá riikaantikvára oazžut dieđu, nu ahte direktoráhta sáhtá árvoštallat váldágo badjelasas plána ja ovddidago vuostecealkaga.

Sámediggi lea vuolláičállán sierra ovttasbargansoahpamušaid daid fylkkasuohkaniiguin main leat eanemus sámi kulturmuittut. Ovttasbargansoahpamušain lea kulturmuithálddašeapmi okta čuokkis mii váldojuvvo ovdan, ja suorgi mas Sámediggi ja fylkkasuohkanat galget bargat ovttas vel eambboge go mii lea mearriduvvon kulturmuitholága lánkaásahasas.

2.6.5.3 *Kulturmuitholága mearrádušat sámi kulturmuittuid birra*

Kulturmuitholága § 4 vuosttas lađđasa maŋimuš cealkka, nanne ahte sámi kulturmuittut mat leat boarráseappot go 100 jagi, nugo lánka cealká, leat iešalddiset ráfáidahttojuvvon. Dat lea oahpes ášši ahte otnáš lágat leat váddasat ja Birasgáhttendepartemeanta lea danne dahkan vuosttas lávkki geahčadit galgágo otnáš mearráduš nuppástahttojuvvot lánkanuppástusain. Ulbmil berre dalle leat ahte mearráduš buktá mielddis eambbo ovddalgihtii árvidahttuvođa eaiggáidida ja hálddahussii, namalassii das mii sámi kulturmuithu lea ja mo dan galgá gieđahallat kulturmuitholága mearrádušsaiiguin.

2.6.5.4 *Riikkaantikvára sámi kulturmuittuid seailuhanprográmma*

Riikkaantikvára 10 seailuhanprográmma dieđihuvvojedje leat álggahuvvon Sd.dieđáhusas nr. 26 (2006–2007) *Ráđdehusa biraspolitihkka ja riikka birasdilli*. Dieđáhusas árvaluvvui seailuhanprográmma automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visteárbbi várás. Sámediggi lea álggahan proševavtta sihkkarastin dihtii ahte automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visteárbi kártejuvvo ja bidjojuvvo hálddahusa árvoštallamiid olámuddui Askeladden nammasaš kulturmuithovuoduin.

2.6.5.5 *Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit*

Kapihttalis 1429 poasttas 50 Doarjagat sámi kulturmuithobargui Proposišuvnnas 1S Birasgáhttendepartemeantta várás, leat bušeahhtajahká 2012 juolluduvvon 3, 093 milj. ruvnu. Dasto leat merkejuvvon Ceavccageađggi kulturmuithoguvlui, mii lea Unjárgga gielddas, 1 milj. ruvnu vuollepoasttas 72.5 ráfáidahttojuvvon ja erenoamáš allaárvosaš kulturbirrasiid ja kultureanadagaid sihkkarastin ja gáhtten. Sámi visttiid registrarastinbargu Sámedikki namas lea ožžon ruđaid Máhttoloktemis, 2 milj. ruvnu jahká 2011 ja vel 2 milj. ruvnu jahká 2012. Registrarastimat fertejit bistit

unnimusat golbma jagi, ja šaddá dárbu juolludit prošektii lasi ruđaid.

2.7 Dearvvasvuohta, sosiála ja fuolla

2.7.1 **Joatkkaoahpahuš mánáidsuodjalus**

Mánáidsuodjalus unnitlohkoperspektiivvas nammasaš joatkkaoahpahuš vuodduvvo oddasis fáldaldahkan maid addet Finnmárkku allaskuvla, Oslo allaskuvla, Lillehammera allaskuvla ja Telemárkku allaskuvla jagi 2012 čavčča rájis. Dát allaskuvllat leat ovdal fállan dán oahpu jagi 2008 ja jagi 2009, ja dat árvoštallojuvvui maŋŋá positiiva fáldaldahkan. Oahpus sámi perspektiiva lea deattuhuvvon.

2.7.2 **Sámi dearvvasvuođa- ja fuollabálvalusaid ángiruššansuorggit**

Áigodaga 2010–2013 leat álggahuvvon dearvvasvuođa- ja fuollabálvalusaid várás guokte 3-jáhkásaš ángiruššama olbmuid geain lea sámi gielalaš ja kultuvrralaš identitehta.

- riikkalaš ovddidanguovddáža 3-jáhkásaš prošekta sámi álbmoga várás
- 3-jáhkásaš prográmma olbmuid várás geain lea demeansa ja geain lea sámi gielalaš ja kultuvrralaš duogáš

Ángiruššamiid ulbmil lea buoridit bálvalusfálaldagaid ja bálvalannávccaid sámi divššohasaid ja sin oapmahaččaid várás dainna lágiin ahte dearvvasvuođabargit leat háhkan buoret máhtu ja kulturádejumii, ja ahte sis leat buorit neavvut gárvásat ja váldojuvvon atnui.

Ulbmiljoavku leat sáme giela hálddašanguovllu gielddaid dearvvasvuođa- ja fuollabálvalusaid bargit (Snoasa, Divttasvuotna, Loabát, Gáivuotna, Porsángu, Guovdageaidnu, Kárášjohka, Deatnu ja Unjárga). Gáivuona suohkan geassádii dán ovttasbarggus čakčat 2010 dannego suohkanis ledje gáibideaddji doaimmat.

Sámi dearvvasvuođa- ja fuollabálvalusaid sámi ángiruššama várás leat vuodduvvon oktasaš stivrenráđdi ja resursajoavku.

Prográmmat barget lahkalaš ovttas sámi fága- ja dutkanbirrasiiiguin, oahpahušsáhusaiguin ja fylkkamánniiguin njealji davimus fylkkas. Barggu váldoáigumuš lea čohkket dieđuid ja dasto hukset doaimmaid dieđuide mat leat riikkas ja daid vásáhusaide mat leat dearvvasvuođa- ja fuollabálvalusain sáme giela hálddašanguovllu suohkaniin. Finnmárkku allaskuvla čađaha girjjálašvuodlohkama ja máhttologahallama masa gullet

fága- ja dutkandoaimbajut mat leat sámi dearvvasvuoda- ja fuollabálvalusain. Mánge váikkuhangaskaoami leat ráhkaduvvon mat addet enet máhtu ja áddejumi das mii lea dehálaš go lea dahkamuš sámi divššohasaiguin.

Riikkalaš sámi ovddidanguovddáš nammasaš prošeakta, mii lea sámi álbmoga várás, lea Kárášjoga gieldda Buohcciidsiidda ovddidanguovddáža joatkka. Váldodoaimmat lea gaskkustit ja sirdit máhtu eallilan sámi divššohasaidda dárbbu birra ja oažžut heivehuvvon bálvalusaid.

Demeansaprográmmas mii lea olbmuid várás geain lea sámi gielalaš ja kultuvrralaš identitehta, leat čuovvovaš váldoáŋgiruššansuorggit:

- Daid demeansagillájeaddji olbmuid iskkadallan ja diagnostiseren geain lea sámi gielalaš ja kultuvrralaš identitehta
- Oahpahasávdnasiid ráhkadeapmi ja sámi kulturoahpu oahpahasfálaldat
- Máhtto buorideaddji doaimbajuid álggaheapmi mat leat heivehuvvon sámi kultuvrii birasdikšuma ja prošeaktabarggu oktavuodas.

Dearvvasvuodadirektoráhta árvoštallá ahte dat guokte 3-jahkasaš áŋgiruššama leat leamaš dehálaččat go dat fuomášuhttet ahte lea dárbbu buoret máhttui ja kulturáddejupmái go lea dahkamuš sámi divššohasaiguin ja sin dárbbu oažžut heivehuvvon bálvalusaid. Go plánaáigodat nohká, de galgá árvoštallojuvvot mo bargu berre čuovvuvvot.

2.7.3 Dutkan ja álbmotdearvvasvuoha

Sámi dearvvasvuodadutkama guovddáš lea čohkkemin dieđuid iskkadallamii mii gohčoduvvo SAMINOR II. Iskkadallamis mii sáhttit oažžut mávssolaš dieđuid sámi álbmoga dearvvasvuoda birra. Dieđuidhákan ferte dieđusge nu lágiduvvot, ahte lassan dieđuide sámiid birra mii oažžut maiddái dábalaš dieđuid Davvi-Norgga álbmoga birra muđuid. Departemeanta áigu árvoštallat leago jierpmálaš addit guovddáži stuoat rolla guvllolaš epidemiologalaš máhttohuksemis go mii lea dárbbu bisuhan dihtii ovttasdoaimmanodastusa ja álbmotdearvvasvuodalága áigumušaid.

2.7.4 Riektedoalu sámi viidodat

Duopmostuollohálddaha nammadan bargojoavku, mas lei bargomearrádussan árvoštallat sámi viidodaga riektedoalus, geigii iežas raportta ođđajagemánus 2011. Raporttas joavku árvala enet doaimbajuid mat gullet gielaide, máhttui ja rekruhttemii vai dábalaš duopmostuolut ja eanaju-

ohkinduopmostuolut sáhttet buoridit iežaset geatnegasvuodaid fuolahit sámi álbmoga buorin. Bargojoavku lea čilgen mat geatnegasvuodaid duopmostuoluin ja Duopmostuollohálddaha leat Norgga sámiid buorin, ja makkár dilli odne lea. Bargojoavkku árvalusat leat ee.:

- Sihkkarastit ahte oktagasat duodaid besset geavahit sáme giela ja dárogiela ovttárvosaš giellan riekteproseassain, ee. dainna lágiin ahte sáme gielalaš duopmáriid lohku lassána ja dulkonbálvalusat buorráit.
- Buoridit duopmostuoluid máhtu ee. sámerievtti, sámi árbevieruid ja riekteáddejumi birra.
- Leat mielde buorideamen dutkama sámi árbevieruid ja sámi árbevierorievtti áddejumi birra, ja buorebut duodaštit daid.
- Sihkkarastit boazodoalliide seamma vejolašvuodaid oažžut eanajuohkováikkuhangaskaoamiid go daid maid eanadoallomodagaid eaigádat ja vuoigatvuodalaččat ožžot.

Duopmostuollohálddaha raporta lea leamaš gulaskuddamis, ja danne áigu dan geavahit joatkabarggus mas fáddán lea sámi viidodat riektedoalus.

2.7.5 Oktavuoha kriminálafullii

Sámeláhka fuolaha daid sáme gielagiid vuoigatvuodaid guđet galget gillát ránggáštusa. Kriminálafuolla namahuvvo dás paragrafás 3–4. Dát mearrádusat mearkašit ee. ahte sus guhte háliida sámastit iežas beroštumiid dihtii go lea dahkamuš sáme giela hálddašanguovllu kriminálafuolain, lea vuoigatvuoha oažžut bálvalusa sáme giellii.

Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta dáhtui Kriminálafuola guovdilis hálddaha bokte ja Sd.dieđáhusa nr. 37 (2007–2008) vuodul álggahit sámi čohkkájeaddjiid ja dubmehallan olbmuid čohkkándilálašvuodaid ođđasis geahčadeami. Danne nammaduvvui bargojoavku mii galgai kártet makkár dárbbut leat resurssaide ja erenoamáš doaimbajuide earret dárbbu sámiid giellageavaheami heivehallamii. Bargojoavkku raporta lea dál válmmas ja geigejuvvui 31.12.2011. Raporta lea sihke girjedárrui ja sáme giellii (girjedárrohápmi čuovvu mielde).

Bargojoavku árvala raporttastis ahte fertejit álggahuvvot doaimbajut mat sáhttet ollašutti čohkkájeaddji sámiid giellavuoigatvuodaid. Joavku oaiivilda ahte juohkelágan kriminálafuola caggi lea gulahallan, sihke riektesihkkarvuoda dáfus, sihkkarvuodabarggu dáfus ja čohkkájeaddjiid máhčanbarggu dáfus servodahkii.

Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantta vuollásaš Kriminálafuola guovddášhálddahuš lea dán oktavuodas čadahán konferánssa Kárášjogas miessemánu 7. ja 8. b. 2012. Konferánssa fáddá lei bargojoavkku árvalusa čuovvleapmi. Raportta ja konferánssa vuodul áigu Kriminálafuola guovddášhálddahuš ovttasrádiid Sámedikkiin ráhkadit doaimaplána.

2.7.6 Sámi perspektiivvat gielddasuorggis

Nordlándda fylkkamánne lea mánggaid jagiid čohkken accesis vásáhusaid mat gullet ámmáha rávvenrollii mii sus lea daid gielddaid ektui main leat sámi geavaheaddjit. Nordlándda fylkkamánne álggahii jagi 2011 ovddasmanni prošeavtta man ulbmil lea ee. skáhppot eambo máhtu dan sámi áššiid barggu birra maid dat gielddat čadahit main lea sámi álbmot. Ovddasmanni prošeakta galgá vuos ráddjejuvvot mánáid ja nuoraid bajásšaddandilálašvuodaide, sámi gillii, dearvvasvuoda ja sosiálfálaldagaide ja boazodollui ja areálapolitihkkii. Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta ruhtada prošeavtta.

Gielddaid guovddášlihttu, Sámediggi, Gieldda- ja guovlodepartemeanta ja Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta leat vuodđudan ovttasbarggu man ulbmil lea ee. kártet gielddasuorggi hástalusaid go galget addit ovtadássásaš fálaldagaid maid sámi álbmogiid. Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta oáčui miessemánus 2012 raportta man namma lea «Gielddasuorggi sámi perspektiivvaid kárten», maid NORUT Áltá lei ráhkadan.

Raporta govvida muhtun hástalusaid maid válljejuvvo gielddat leat skovven. Gielddaid bužit ja hehttehusat orrot leamen, nugo Norut Áltá, čilge, leat ee.

- golut mat vulget guovttegielalaš gielddaid dilis
- sámegielaš ja sámi kulturamáhtolaš olbmuid váilivuohta
- rivttes eiseváldái gullelaš ovttasvástádusa bidjan (eahpečielggas man departementii gullá doaimbajuid ruhtadit)
- negatiiva guottut ja unnán máhttu
- váilelaš bargomeanut gielddaplánemis mat válddášedje vuhtii sámi beroštumiid

Ođasmahttin-, hálddahuš- ja girkodepartemeanta, Sámediggi, Gielddaid guovddášlihttu, Gieldda- ja guovlodepartemeanta ja Máhtodepartemeanta leat ovttamielalaččat das, ahte joatkevaš ovttasbargu čuovvovuohtu nu ahte vejolaš golut mat čatnasit sámi álbmogiid, geahčaduvvojit dárkileapopot.

2.8 Riikkaidgaskasaš politihkka

2.8.1 Davviguovlluid álgoálbmogat

Ráddehusa davviguovlopolitihkka galgá leat mielde gáhttemin álgoálbmogiid gielaide, kultuvrra, ealahusaid ja servodateallima. Skábmamánus 2011 Ráddehus bijai ovdan stuorradiggediedáhusa davviguovlluid birra, gč. Sd.diedáhusa 7 (2011–2012) *Davviguovllut*. Ovddáhus davvin siskkilda ceavzilis sosiála, kultuvrralaš ja ekonomalaš ovdáneami, ja birrasiid ja álgoálbmogiid beroštumiid ja vuoigatvuodaid árvvusatnima. Ráddehus dáhttu ahte davviguovlopolitihkka galgá leat mielde seailuheamen álgoálbmogiid kultuvrra ja eallinvuođu. Áigumuš lea bidjat dakkár vuodu ahte álgoálbmogat sáhttet leat mielde plánen- ja mearridanproseassain, hálddaseamen, goziheamen birrasa ja searvamin dutkamii dainna áigumušain ahte galget sáhttit ávkin geavahit vejolašvuodaid maid davviguovlluid boahhtevaš ovdáneapmi buktá.

Ráddehusas leat jeavddalaš čoahkkimat Sámedikkiin davviguovloássiin.

Olgoriikadepartemeanttas ja Sámedikkis leat guokte jahkásaš čoahkkima, main divastallet Sámedikki riikkaidgaskasaš barggu ja álgoálbmotáššiid main lea dábalaš beroštupmi ja mat rasttidit riikkarájaid. Sámediggepresideanta lea bissovaš lahttu norgalaš sáttatgottis mii searvá Árkatalaš rádi ja Barentsráđi ministtarčoahkkimiidda. Sámediggeáirasatge sáhttet searvat dárbbu mielde eará riikkaidgaskasaš ja guvllolaš čoahkkimiidda go dehálaš álgoálbmotáššit leat áššelisttus. Olgoriikadepartemeanta doarju Sámedikki riikkaidgaskasaš doaimma jahkásaččat 1 milj. ruvnnuin vidajahkásaš rápmaplána mielde, mii lea jagi 2009 manu, 650 000 ruvnnuin ON-doaimmaide ja 350 000 ruvnnuin searvamii Barentsráđái ja Árkatalaš ráđái. Olgoriikadepartemeanta ruhtada sierra álgoálbmotrávvejeadjivirggi Norgga Barentsčállingottis. Ovttas Sámedikkiin Olgoriikadepartemeanta maid ruhtada álgoálbmotrávvejeadjivirggi riikkaidgaskasaš Barentsčállingottis.

Davviguovlluid oktiiordnenfora álggahuvvui davviguovlodiedáhusa oktavuodas, ja dat galgá leat ráddehusa ja Davvi-Norgga guvllolaš dási gaskasaš joret mas oktiiheivehit davviguovloássiid ja divastallet daid. Sámediggepresideanta lea bissovaš lahttu. Olgoriikaministtar jodiha fora, ja guovlluid ovddastit Nordlándda ja Romssa fylkkaráddejodiheaddjit ja Finnmárkku fylkkasátne- jodiheaddji. Oktiiordnenfora vuosttamuš čoahkkinn dollojuvvui Hámmarfeasttas miessemánu 11. b. 2011.

Goalmát sáme-parlamentarihkalaš konferánsa (mas ledje Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid áirasat) lágíduvvui skábmamánu 2011. Konferánsa deattuhii dehálažžan ahte álgoálbmogat sáhttet ollásit ja beaktilit searvat, ja gáibidii ahte sámedikkiit galget oažžut stuorat váikkuhanválddi Árktaš rádi ja Barentsovtasbarggu barggus ja proseassain. Barents álgoálbmotkongreassage, mii lei čoahtis Girkonjárdgas njukčamánu 2012, siđai seamma láhkai ahte Barentsguovllu álgoálbmogat fertejit oažžut viidát ja buoret saji Girkonjárdga II julggaštusas.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta lea mielde juolludeamen ruđaid 3-jahkasaš ráđjarasttideaddji «Nuortalaš kultuvra rájáid rastá» (2010–2012) nammasaš Interreg Sápmi prošeaktii. Prošeavttas barget ovtta Nuortasámi musea, Njávdamis, Anára musea, Suomas, ja sámi birrasat Ruoššas. Ulbmil lea nannet ja ovddidit nuortalaš kultuvrra, giela ja identitehta Suomas, Norggas ja Ruoššas.

Barents 2020 bokte Olgoriikadepartemeanta lea jagi 2010 várren 1,4 milj. ruvnnu guovtti álgoálbmotprošeaktii (ovdaprošeaktii). Ovddidit prošeakta guoská gielaide digitála siskkáldas struktuvremii. Romssa universitehta lea bargamin ođđa ohcamiin oažžun dihtii ruđaid čuovvolanprošeaktii. Mañit prošeakta guoská Guoládaga sámi máhttoguoovddáža čielggadeapmái ja huksemii. Jagi 2009 rájis Riikkaidgaskasaš sámi filbma-guoovddáš (ISF) Guovdageainnus lea ožžon Kulturdepartemeantta bušehtas stáhtadoarjaga. ISF galgá ovddidit sámi filmmaid ja filbmaráhkadeami Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas.

Jagi 2009 rájis Riikkaidgaskasaš sámi filbma-guoovddáš (ISF) Guovdageainnus lea ožžon stáhtadoarjaga Kulturdepartemeantta bušehtas. ISF galgá ovddidit sámi filmmaid ja filbmaráhkadeami Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas. Stáhta ruhtadoarjja galgá geavahuvvot oanehisfilmmaid

ja dokumentárafilmmaid ovddideapmái ja buvttadeapmái, ja vel máhtto buorideaddji doaibmabijuide ja doaibmabijuide mánáid ja nuoraid várás.

Norgga ja Ruošša gaskasaš kulturovtasbarggu oassin ásahuvvojit golmmajahkasaš ovtta-bargoprográmmat mat váldet ovdan surggiid mat erenoamážit čalmmustuvvojit prográmmaáigodagas. Sámi kultuvra ja álgoálbmotkultuvra leat okta viđa čalmmustahttinsuorggis mat deattuhuvvon prográmmaáigodagas 2010–2012, nu go boahte prográmmaáigodagasge. Kulturdepartemeanta ja Olgoriikadepartemeanta leat leamaš mielde oaččoheamen áigái Norgga ja Ruošša álgoálbmotkultuvrra kulturovtasbarggu ee. juolludettiin doarjaga kulturgaskkustankontuvrii mii lea ásahuvvon Moskvai ovtta-ráđiid Riddu Riđđu festiválain ja Davvi álbmogiid guovddážiin ja Raipon nammasaš ruošša organisašuvnnain. Kulturdepartemeanta lea maid leamaš mielde čielggadeamen prográmma Barentsguovllu sámi kulturealáhusaid doaibmiid várás.

Olgoriikadepartemeanta Norgga Barentsčálingotti bokte doarju árvat riikkaidgaskasaš prošeavttaid main sámi organisašuvnnat leat dehálaš doaibmaguoimmit.

Birasgáhttendepartemeanta lea ásahan Fram-guoovddáža – dálkkádaga ja birrasa guovddáža Romssa gávpogii, mii maid galgá čalmmustahttit čuolbmačohkiid mat gullet álgoálbmogiidda.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta

r á v v e :

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttas ráva skábmamánu 28. beaivve 2012 mii guoská Sámedikki 2011 doaimmaide sáddejuvvo Stuoradiggái.

Miellodus 1**Sámedikki 2011 jahkedieđáhus****1 Álggahus**

Sámediggi lea sámiid álbmotválljen orgána Norggas. Juohke njealját jagi välljejit sámit 39 áirasa sámiid gaskkas 7 válgabiires. Sámediggi galgá nannet sámiid politihkalaš dili ja ovddidit sámiid beroštumiid Norggas, váikkuhit dasa ahte sámi álbmot oažžu dásseárvosaš ja rievttalaš meannudeami ja láchit dili vai sápmelaččat besset sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima.

Sámediggi meannuda áššiid buot servodat-surggiin main erenoamážit lea dadjamaš sápmelaččaide, lassin dasa ahte buktit cealkámušaid ja leahkit gulahallin almmolaš eiseválddiiguin. Sámediggi hálddaša oasi ruđain mat juolluduvvojit sámi áššiide stáhtabušehta bokte, ja Sámedikki bokte leat sámit Norggas ožžon muhtin muddui eiseválddi kultuvra-, giella-, oahpahuš-, kulturmuitosuodjalus- ja ealahusáššiid meannudit.

Sámedikki jahkedieđáhusas lea Sámedikki politihkalaš ja hálddahušlaš doaimmaid birra 2011:s. Jahkedieđáhus raportere váldomihttomeriid ja oassemihttomeriid čuovvoleami iešgudetge fágasuorggis ja 2011 bušehta váikkuhangaskaomiid geavaheami birra.

Sámedikki 2011 rehketdoallu lea miellodusin jahkedieđáhusas.

1.1 Sámediggeválgga

2011 rievdaduvvoje sámediggeválgga láchkaásahusat. Rievdadusat miellodisbuktet ahte Sámedikki jienastuslohku maidái hábmejuvvo dalle go leat suohkan- ja fylkkaválggat. Dát válgajienastuslohku mearrida makkár suohkanat galget čađahit válgadikki boahhte sámediggeválggas, makkár suohkaniin lea dušše ovdagihttiijenasteapmi ja mandáhtajuohkin válgabiriin.

Láchkaásahusrievdadeami leat 2007 dievasčoahkkinmearrádusa čuovvoleami sámediggeválgga válgaoortnega birra.

2011:s ledje 14 162 olbmo Sámedikki jienastuslogus. 9 odđa suohkana galget čađahit válg-

dikki, ja 2013 sámediggeválggas galgá 56 suohkanis čađahuvvot válgadiggi.

Mandáhtajuohkin šaddá ná 2013 válggas:

- Válgabiire 1 Nuortaguovlu: 6 mandáhta, ii rievdda
- Válgabiire 2 Ávjovárri: 8 mandáhta, manaha ovttá
- Válgabiire 3 Davveguovlu: 5 mandáhta, manaha 1 Válgabiire 4 Gáisi: 6 mandáhta, ii rievdda
- Válgabiire 5 Viesttarmearra: 4 mandáhta, manaha ovttá
- Válgabiire 6 Lullisámi: 4 mandáhta, oažžu ovttá
- Válgabiire 7 Lulli-Norga: 6 mandáhta, oažžu 2

1.2 Sámeálbmot foanda

Stuorradiggi lea Sámeálbmotfoanddas várren 75 miljon ru oktasaš buhtadussan daid vahágiid ja eahperievtti ovddas maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmogii. Foandda reanttut váldojuvvoje geavahussii 2008:s ja daid hálddaša Sámediggi. Stuorradiggi lea bidjan eaktun ahte sámeálbmotfoanda ii galgga geavahuvvot individuála buhtadussan.

Jahkásaš reanttuid geavaheapmi mearriduvvo bušehtas mearrádusa vuodul mas leat vuoruheami ja ángirusšansuorggit válgáigodahkii, gč. ášši 47/09.

Jahkái 2011 lei várrejuvvo 5 500 000 ru sámeálbmotfoanddas.

- 1 200 000 ru giellaovddidandoaibmabijuide
- 1 300 000 ru árbedihtui
- 2 000 000 ru girjjálašvuhtii
- 800 000 ru giellaprográmmii
- 200 000 ru systemáhtalaš kártemii árbedieđus

1.3 Dásseárvu

Dásseárvu ja dásseárvosašvuohhta leat vuodđun Sámedikki doibmii. Sámediggi áigu dan dihte ovddidit dásseárvvu ja ovttadássásašvuoda beroškeahttá sohkaheali, etnisitehta ja seksualálaš sojuid. Dásseárvu goská buot surggiide servodagas ja

galgá leat integrerejuvvon oassi Sámedikki doaimmain. Vuodđun Sámedikki doaimmaide dásseárvvuin lea iežamet dásseárvodoaibmaplána 2009–2013 áigodahkii.

Sámediggái lea dehálaš doallat buori gulahalama sámi dásseárvorganisašuvnnaiguin. Juohke jagi leat mis čoahkkimat singuin. Čoahkkimiin digaštallojuvvo Sámedikki doarjja organisašuvnaide ja dábalaš dásseárvopolitihkalaš áššit. Sámedikki mielas lea buorre go organisašuvnnat hástalit Sámedikki dásseárvogažaldagain ja go sii ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas muđui.

Sámediggi čalmustahtii riikkaidgaskasaš nissonbeaivvi njukčamánu 8. beaivvi seammás go lei dievasčoahkkin Kárásjogas. Dát lei vuosttaš geardi go dollojuvui appellašuvdna nissonbeaivvi birra Sámedikki sárdnestuolus.

Eará čuovvoleapmi doaibmaplána lea sohka-bealiperspektiiva Finnmárkkukommišuvnna barggus. Sámediggi lea bivdán kommišuvnna leahkit dihtomielaččat sohka-bealiperspektiivva eatnamiid ja luondduresurssa vuoigatvuodaid kártenbarggus Finnmárkkus. Sámedikki mielas lea dan dihte buorre go nissoniid ja dievduid meahccegeavaheapmi lei okta fáttáin maid guorahalle gulaskuddančoahkkimis Unjárgga gieldda luondugeavaheami kártemis.

Sámedikkis lea leamaš buorre gulahallan ja buorre ovttasbargu Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanttain manimus jagi. Sámedikkis ja departemeanttas leat leamaš konsulteremat Ráđdehusa dásseárvodoaibmaplána birra sohka-beliid gaskkas. Doaibmaplánain háliida Ráđdehus buktit eanemus lági mielde čohkkejuvvon politihkalaš mihtomeriid, strategiijaid ja doaibmajuid sohka-beliid gaskka dásseárvui. Min iežamet doaibmaplána lei vuodđun Sámedikki posišuvdnii konsultašuvnnain. Sámediggái lei dehálaš ahte sámi perspektiiva searvadahttojuvvo doaibmaplánii ja Ráđdehusa viidáset bargui dásseárvvuin. Konsultašuvnnaid konkreta čuovvoleapmi lea ovttasbargoprošeakta Justiisdepartemeanttain veahkaválldi birra lagas oktavuodain ja regionálalaš konferánssa sámi dievduide ja bártniide. Sámediggi doalai maid sáhkavuoru iežamet barggu birra dásseárvodasteami Sámedikkis fágasemináras mii lágiduvvui ráđdehusa doaibmaplána ovdanbuktimis.

Sámedikkis lea dasa lassin leamaš čoahkkin stáhtačállin Kirsti Bergstø:in Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanttas. Čoahkkimis válddii Sámediggi áššin earret eará dan ahte leat unnán sámi geavaheadjit geat váldet oktavuoda Dásseárvo- ja vealahanáttardeddiin, ja ahte sámi

dásseárvorganisašuvnnat eai leat searvadahttojuvvon dásseárvodoaimmain davvirikkalaš dásis ja movt sámi perspektiiva sáhtášii searvadahttojuvvot dásseárvolávddegotti bargguide.

Eará čuovvolemiid birra min dásseárvodoaibmaplánaš gávdná fágakapihttaliin.

1.4 Konsultašuvnnat

Álbmotrievtti bokte leat Norgga eiseválddit geatnegahttojuvvon konsulteret sápmelaččaiguin áššiin main lea dadjamuš sámi servodahkii. Dan sivas leat dahkkon šiehtadusat gaskal stáhta ja Sámedikki movt dát konsultašuvnnat galget čadahuvvot. Konsulterenbargovuogit gusket buot áššesurggiide, omd. láhkabargguiguin dahje hálddahušlaš doaimmain main sáhtta dadjamuš sámiid beroštumiide njuolga. Konsultašuvnnat eai galgga loahpahuuvot nu guhká go Sámediggi ja sáhtta oavvildeaba ahte lea vejolaš olahit soahpamuša.

2011:is leat čuovvovaš áššiin čadahuvvon konsultašuvnnat:

1.4.1 Dásseárvu

- Dásseárvu 2014. Ráđdehusa doaibmaplána dásseárvvu barggus sohka-beliid gaskkas. Mánáid -, dásseárvo - ja searvadahttindepartemeanta.

1.4.2 Oahpahus

- Odđa doavttergrádoahpuid álgaheami akkrediteren. Máhttodepartemeanta.
- Nuoraidskuvlla dási Stuoradiggediedáhus. Máhttodepartemeanta.
- Našunála rekrutterenstrategijja sámi alit oahpahussii. Máhttodepartemeanta.

1.4.3 Kultuvra

- Sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeapmi. Kulturdepartemeanta.

1.4.4 Ealáhus

- Boraspidilli lullisámi guovlluin. Birasgáhttendepartemeanta.
- Boazodoalloláhka: Geavahannjuolggadusaid rihkkuma divada láhkaásahus og láhkaásahus bággosáhkkoheamis. Eanandoallo – ja biebmodepartemeanta.
- Stuoradikki eanandoallo- ja biebmopolitihkalaš diedáhus.

1.4.5 Areálat

- 132 kV el- fápmolinjá huksen Vevelstad ja Brønnøy suohkaniin. Oljo- ja energiijadepartemeanta.
- Statnett:a konsešuvdnaohcan hukset odđa 420 kV el- fápmolinjá gaskal Báhcavuona ja Hámárfeastta. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Fálesnuori bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus Fálesnuori suohkanis, Finnmárkku fylkkas. Fred. Olsen Renewables AS. 280 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta
- Fálesrášša bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus Fálesnuori suohkanis, Finnmárkku fylkkas. Finnmark Kraft AS. 430 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta
- Gitni bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus Davvesiidda ja Gáŋgaviikka suohkaniin, Finnmárkku fylkkas. Statkraft Development DA. 750 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Kovfjellet bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus, Vefsn suohkanis, Nordlándda fylkkas. Nord-Norsk Vindkraft AS. 57 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Stortuva bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus Vefsn suohkanis, Nordlándda fylkkas. Nord-Norsk Vindkraft AS. 70 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Seiskalláfjellet bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus, Rødøy suohkanis, Nordlándda fylkkas. Nord-Norsk Vindkraft AS. 147 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Kvalhovudet bieggamillo- elfápmorusttega dieđáhus, Rødøy suohkanis, Nordlándda fylkkas. Nord-Norsk Vindkraft AS. 33 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Sjonfjellet dieđáhus Rana ja Nesna suohkaniin no I, Nordlándda fylkkas. Nord-Norsk Vindkraft AS. 436 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Sjonfjellet dieđáhus Rana ja Nesna suohkaniin, no II, Nordlándda fylkkas. Norsk Grønnkraft AS. 360 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Hamnefjell bieggamillo- elfápmorusttega ohcan Báhcavuona suohkanis, Finnmárkku fylkkas. Statoil ASA. 120 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Dønnesfjord bieggamillo- elfápmorusttega ohcan Akŋoluovtta suohkanis, Finnmárkku fylkkas. Vindkraft Nord AS. 10 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Raudfjellet bieggamillo- elfápmorusttega ohcan Romssa suohkanis, Romssa fylkkas. Norsk Miljøkraft Raudfjell AS. 144 MW. Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta.
- Boraspiredilli Davvi- Trøndelágas. Birasgáhttendepartemeanta.
- Láhkaásahus giljona birra vuoruhuvvon nálli luonddusuodjalanlágas, ja dasa gullevaš doaimmasuorggis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Álbmotmeahccestivra Ráissa álbmotmeahcis ja Ráisduottarháldi suodjemeahcis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Suodjalanguovllu stivra Nordkvaløya-Rebbernesøy suodjemeahcis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Álbmotmeahccestivra Ånderdalen álbmotmeahcis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Álbmotmeahccestivra Lomsdal- Visten álbmotmeahcis/ Njaarken vaarjelimiedajve ja Strauman suodjemeahcis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Suodjalanguovllu stivra Ittugáissáid suodjemeahcis. – Ittugáissáid suodjemeahcci. Birasgáhttendepartemeanta.
- Álbmotmeahccestivra – Rohkunbori álbmotmeahcis. Birasgáhttendepartemeanta.
- Stuoradiggedieđáhus petroleumdoaimmaid birra. Oljo- ja energiijadepartemeanta.
- Sjunkhatten álbmotmeahci hálddašanplána. Luondduhálddašandirektoráhta.
- Vuovdesuodjalus 26 luonddumeahcis Davvi- Trøndelágas. Birasgáhttendepartemeanta.

1.4.6 Dearvvašvuohta, sosiála ja fuolahus

- Láhkaásahusa rievdadusárvalus bearráigeahčeat biebmoruovttuid ja mánáidsuodjalusinstitušuvnnaid. Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta.
- Vára váldin sámi divššohasaid dárbbuin ja vuoigatvuodain guovlulaš dearvvašvuođaásahusaid bargodokumeanttain 2012 ovddas. Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta
- Árvalus odđa dearvvašvuođaláhkii. Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta
- Árvalus gielddalaš dearvvašvuođa- ja fuolahusláhkii. Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta.
- Sámi divššohasain vára váldin Našunála dearvvašvuođa- ja fuolahusplánas 2012–2015. Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta.
- Stuoradikki gárrenmirkodieđáhusa birra konsultašuvnnat. Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta.

- Konsultašuvdna mánáid ovddasteaddji birra, áššin maid mánáidsuodjalus- ja sosiála fylkkalávdegoddi galget meannudit. Mánáid-, dás-seárvo- ja searvadahttindepartemeanta.

1.4.7 *Váilevaš prosedyrat bušeahhtakonsultašuvnnaide.*

Sámedikki 2010 jahkediedáhusas deattuhii Sámediggi garrasit dárbbu oazžut konsultašuvdna-prosedyraid Ráđđehusain bušeahttaáššiid oktavuođas. Sámediggi oinnii dan Ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadusa lunddolaš joatkkan.

Sámediggi oaivvilda ain ahte vuodđo eaktun dasa ahte juksat ovdáneami hástalusaid ektui bušeahttaáššiin, lea ahte ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš ovttasdoaimman nannejuvvo. Dan ii sáhte juksat konsultašuvdna- dahje šiehtadallanprosedyraid haga gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki bušeahttaáššiin. Dat ášahivččii formálalaš vuodu ja rámma daidda gáibideaddji hástalusaid maid ferte dustet iešmearridan-vuoigatvuoda ekonomalaš beliid ektui.

1.5 **Buoret bálvalus**

Sámediggi bijai 2010 johtui webprošeavtta mas lei ulbmil almmuhit odđa neahttasiiddu. Mii dagaimet rámmašiehtadusa Making Waves fitnodagain vai dát duohtandahkkojuvvo. 2011:s leat mii válbmen ovdaprošeavtta, mis leat leamaš olggobealde geahččaleaddjit, ja maiddái ovdánahtán siiddu. Siidu lea heivehuvvon otná gáibádusaide odđaaigásaš almmolaš neahttasiidui ja siidu almmuhuvvo lulli-, julev-, davvisámegillii ja dárogillii odđajagemánus 2012.

2 **Oahpahus**

Sámedikki oahpahusbarggu váldomihttomearri lea ahte sámi álbmogis lea máhtolašvuohta, gelbbolašvuohta ja gálggat mat dárbbášuvvojit sámi servodaga ovddideamis. Dat mearkaša ahte sámi álbmogis lea duohta vuoigatvuohta oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii. Olahan dihte dán mihttomearri ferte sámi perspektiiva fuolahuvvot sihke mánáidgárddiin, vuodđoahpahusas ja alit oahpus.

Sámedikkis leat iešguđetlágán bargovuogit daid mihttomeriid ollašuttimis. Mii ovttasbargat guovddáš eiseválddiiguin ja fállat dieđuid ja bagadallat sámi oahpahusa birra. Mii juolludit doarjagiid ja stipeandaid, hálldašit oahpponeav-

vobuvttadeami, ráhkadit oahppoplánaid ja sihkkarastit mánáidgárddiid, vuodđoahpahusa, alit oahpu ja dutkama rámmaeavttuid.

2.1 **Mánáidgárddit**

2.1.1 *Ovttasbargu*

Ovttasbargu guovddáš, regiovnalaš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará guoskevaš aktevrraiguin sáhtta veahkkin sihkkarastit buriid rámmaeavttuid mánáidgárddiide gos leat sámi mánát.

Sámediggi lea ovttasbargan iešguđetlágan aktevrraiguin áššiid birra mat gusket sámi mánáidgárdesuorgái. Daid gaskkas lea ášahuvvon foruma guoskevaš fylkkamánniiguin. Fáttát dán forumis ledje earret eará odđa ulbmilparagrafa johtuvidjan, pedagogalaš dássearvobargu mánáidgárddis, odđa stuoradiggediedáhus boahpteáiggi mánáidgárddi birra ja Mánáidgárdelágalávdegoddi. Sámediggi lea maiddái oassálastán Máhtodepartemeantta «Mánáidgárdesuorggi njuolggadusčoakkáldagas» gos fáttát ledje pedagogalaš bargit, seammaárvosaš meannudeapmi, bearráigeahčču ja stáhtadoarjja mánáidgárdesuorggis.

Sámediggi lea gulahallan Sámi allaskuvllain ovdaskuvlaoahpaheaddjiohppui rekruterema birra allaskuvlii, ja gelbbolašvuodaloktema birra bargiide mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Sámi allaskuvla háliidii searvevuodašiehtadusa Sámedikkiin viidasit barggu várás.

Máhtodepartemeanta lea lunddolaš ovttasbargoasálaš, ja hálldahusdásis leat leamaš čoahkkimat earret eará Sámegeielaid doaimmaplána čuovvoleami birra, odđa stuoradiggediedáhus boahpteáiggi mánáidgárddi birra, bearráigeahčču mánáidgárddiin, rekruterema, ja iešguđetlágan mánáidgárdeneavvuid jorgalahtima birra.

Sámediggái lea dehálaš gulahallat sámi álbmoigiin. Mii leat doallan čoahkkima sámi váhneniiguin Máttá-Várjjaga sámi váhnenfierpmádaga bokte. Čoahkkima fáttát ledje mánáidgárdefálaldat sámi mánáide, sámegeielat bargiid rekruteret mánáidgárddiide, mánáidgárdesajiid juolludeapmi ja Sámedikki juolludaneavttut.

Mánáidgárddi nationála váhnenlávdegotti sámi áirras ja Sámediggi oidnet ahte dárbbášuvvo guovttebealat gulahallan ja diehtujuohkin. Dollui čoahkkin váhnenlávdegottiin, ja dat mielddisbuvttii fas ahte ášahuvvui ovttasbargu gaskal Sámedikki ja váhnenlávdegotti.

Sámediggi háliida maiddái doallat oktavuođa doarjjaoazžuiguin ja lea lágiidan jahkásaš

gulahallančoahkkimiid doarjjaoažžuiguin sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga birra. 2011:s leat doallan čoahkkimiid Raavrevijhke, Grong, Snåasa, Røros, Áltta ja Mátta-Várjaga suohkaniiguin. Daid čoahkkimiid fáttát ledje earret eará sámezielat bargiid rekrutereren, prošeaktaruhta ja oahpponeavvut. Suohkanat dieđihit eanemusat ahte lea váttis rekruteret giellabargiid mánáidgárddiide, ja ahte lea hástalus rudalaččat gokčat giellabargguid goluid.

Finnmárkku fylkkamánni lea bovden Sámedikki čohkkát dásseárvočumpes Finnmarkkus. Dát čumpe galgá vásáhusaid ja báikkálaš dárbbuid vuodul, láhčit dili gelbbolašvuoda-doaimmaide, báikkálaš ovdánahttinbargguide ja vásáhusjuohkimii ovddidan dihte dásseárvvu gaskal nieiddaid ja bártniid. Sii galget maiddái bidjat doaimmaid johtui maid bokte sáhtta oazžut eanet dievdduid mánáidgárddiide.

Kártenbargguis mii čadahuvvui Dásseárvodoaibmaplána mánáidgárddiin ja vuoddoahpahasas 2008–2010 oktavuodas, bođi ovdan ahte mánáidgárddiin lea unnán systemáhtalaš ja joatkevaš dásseárvobargu. Vaikko mángasat leat dihtomielaččat dan ektui ahte addit nieiddažiidda ja bártnážiidda seamma vejolašvuodaid mánáidgárddiin, de dat dávjá vajálduvvo árgabeaivvis. Dán barggu vuolggan, lea Sámediggi searvan dásseárvokonferánsas mánáidgárdesuorggi várás.

2.1.2 Diehtujuohkin ja bagadallan

2011:s leat doallan 3 fierpmádatčoahkkima mánáidgárdebargiide. Fierpmádatčoahkkimiin juohkit dieđuid, doppe lea gelbbolašvuodabáideapmi, bagadallan ja fierpmádatuhsen. Oktibuot leat sullii 70 mánáidgárdebargi oassálasttán dain fierpmádatčoahkkimiin. Fáttát leat earret eará leamaš sámezielá, luohiti ja máidnasat, DGT mánáidgárddiin, njuolggadusat ja lágat luonddugeavaheamis, bajásšaddan boazodoalus, ja dievddut mánáidgárddiin.

Sámi mánáidgárdeoarjaga njuolggadusat rievaduvvojedje veahá 2012 bušehtas. Dan oktavuodas leat juohkán dieđuid ja bagadallamiid doarjaga ja juolludannjuolggadusaid birra sihke ođđa ja ovdalaš ohcciide.

Váhnemat maiddái jearahit Sámedikkis sámi mánáid voigatvuodaid birra ja sámi mánáidgárdefálaldagaid birra, ja Sámediggi dávjá bagadallá váhnemiid diekkár áššiid ektui.

Sámediggi lea oassálasttán konferánsas sámi mánáidgárde- ja skuvladutkama birra Bådádjos ja Julevsámi konferánsas. Doppe lei sáhkavuorru Sámedikki rolla birra premissadahkkin sámi ja

eará dutkamiin, ja Sámediggeráđi barggu birra Sámedikki oahpahusdieđáhusain.

Sámediggi lea maid leamaš Gielevierme 2011, lullisámi giellafierpmádat lullisámi guovllus ja Lullisámi konferánsas. Dat fierpmádat lea ovttagbargu gaskal Aajege Rørosas, Gielem Nastedh Snåasa ja Sámi Giellaguovddázis, Ruota Sámedikkis.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Mánáidgárde-lávgalávdegottiin. Das ovdanbuvttiimet Sámedikki vásáhusaid ja árvvoštallamiid mánáidgárdesuorggi stivremis. Mii ovddideimmet maiddái Sámedikki oainnu gustovaš lágaid ektui sámi mánáid ja mánáidgárddiid birra, ja makkár vásáhusat mis go guoská sámi mánáid vejolašvuodaide oazžut mánáidgárdefálaldagaid mii lea heivehuvvon mánáid sámi gillii ja kultuvrii. Lassin beasai lávdegoddi gullat sámi mánáidgárdehistorjja birra, ja Sámedikki mánáidgárdeoarjaga birra. Lávdegoddi finai ovtta sámi mánáidgárddis Kárásjogas gos besse humadit mánáidgárdebargiiguin.

Sámediggi lea almmuhan guokte almmuhusa mánáidgárdeáigečállagis «Stullán». Fáttát ledje earret eará oahpponeavvoportála Ovttas Aktan Aktesne, Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi, boahitevaš sámediggedieđáhus mánáidgárddiid birra, ja jearahallan muhtun jodiheddjiin ja ovdaskuvlastudeanttain. Juohke nummáris leat fásta fáttát nugo ođđasat Sámedikkis, dieđut prošeavttaid birra ja ođđa oahpponeavvuid birra. Stullán boahitá buot sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide gos leat sámi mánát, ja vel muhtun almmolaš ásausaide.

2.1.3 Prošeakta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiin

Sámediggi čadahii 2011:s kártema das ahte makkár stoahkanhearvvat ja pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiid leat dál. Prošeavtta mihttomearri lea ráhkadahttit eanet sámi stoahkanhearvvaid mánáidgárddiid geavahussii. Oktibuot leat kárten 11 mánáidgárddi gávccii suohkanis. Ulbmil guosástallamiin lei gávnnahit makkár sámi stoahkanhearvvat ja pedagogalaš ávdnasat sámi mánáidgárddiin leat. Prošeakta lea dál loahpahuvvon, ja lea ráhkaduvvon raporta mas viidasit bargu evttohuvvo. Iskkadeapmi čájeha ahte lea dárbu stoahkanhearvvaide ja pedagogalaš ávdnasiidda mat speadjalastet sámi servodaga girjáivuoda.

2.1.4 Mánáidgárdebeaivi

Mánáidgárdebeaivi čalmmustahttojuvvo juohke jage miehtá riikka. Ulbmil dainna beivviin lea

čájehit mánáidgárddi. Dan jagi čeaskkutsátni lei Mii máhttit!. Sámediggi lei mielde čalmmustahttime Kárašjoga mánáidgárddiid, doppe lei oahpisteapmi ja diehtjuohkin sámi sisdoalu birra mánáidgárddis.

2.1.5 *Sámi mánáidgárdedoarjaga evalueren*

Sámediggi lea, Asplan Viaka evaluerenraportta «Sámedikki mánáidgárdedoarjaga evalueren» čuovvoleapmin, ráhkadan ja mearridan ođđa juolludannjuolggadusaid doarjagiidda mánáidgárddiide gos leat sámi mánát. Eavttut rievdaduvvoje nu ahte juohke doarjagis lea sierra mihttomearri, ja eavttut rievddadit doarjagis doarjagii. Muhto doarjagiin eai leat nu stuora rievdadusat ahte dat čuhcet ohcciide.

2.1.6 *Doarjja mánáidgárdeoahpponeavvuide*

Sámediggi háliida ahte mánáidgárddiide ráhkaduvvojit oahpponeavvut ja fágagirijálašvuohta gustovaš mánáidgárderámmaaplána vuodul. Danne lei 2011 bušehtas várrejuvvon 1 500 000 ru dán mihttomearrái. Bohte 10 ohcama. Juolluduvvui 2 186 000 ru guđa prošehtii, earret eará interaktiiva girji mánáide, lávllagirji «Suga Suga Su» odasteapmi ja ođđaprentosat ja digitála oahpponeavvu.

2.1.7 *Doarjja sámi mánáidgárddiide*

Sámediggi lea mielde sihkkarastime sámi mánáide mánáidgárdefálaldaga mi lea vuodđuduvvon sámi gillii ja kultuvrii. 2011 bušehtas lei várrejuvvon 9 405 000 ru sámi mánáidgárddiide. 33 sámi mánáidgárddi ožžo doarjaga, oktiibuot 7 410 200 ru. 28 mánáidgárddi ožžo doarjaga sámegeoloahpahussii, oktiibuot 1 315 000 ru.

Ollislaččat juolluduvvui sámi mánáidgárddiide 8 875 200 ru doarjja. Bázi vel 529 800 ru. 2011:s bohte veahá unnit ohcama giellaoahpahussii eaŋkilmánáide go 2010:s.

2.2 **Vuodđooahpahuš ja rávisolbmuidoahpahuš**

2.2.1 *Ovttasbargu*

Sámediggeráđđi lea 2011:s hábmen Sámediggedieđáhusa oahpahuš ja oahpu birra, mi geigejuvui dievasčoahkkimii skábmamánus. Dát galgá gieđahallojuvot Sámedikki dievasčoahkkimis 2012:s. Oahpahušdieđáhusa ulbmil lea čielggadit ja nannet Sámedikki rolla oahpahušpolitihkas. Dál

ii leat Sámedikki válđi ja ovddasvástáduš čielggas mi guoská lága bokte mearriduvvon vuogatvuodaide oahpahušas. Sámedikki konsultereriecti addá midjiide dál buoret vejolašvuođa váikkuhit našunála oahpahušpolitihkkii go maid ovdal konsulterensiehtadus dahkkui 2005:s, lei vejolaš, ja Sámediggi galgá konsulterejuvot buot oahpahušássiin mat guoskkahit sámi beroštumiid. Dan sivas lea dehálaš ahte Sámediggi searvá áššiide nu árrat go vejolaš, ja buorit ovttasbargovierut guovddáš eiseválddiiguin leat danin hui dehálaččat.

Sámedikkis leat leamaš golbma ovttasbargočoahkkima Máhttodepartemeanttain (MD). Dát leat siehtadallojuvvon, fásta čoahkkimat, gos áigejuovdilis áššit váldojuvvojit bajás sihke mat gusket mánáidgárddiide ja vuodđooahpahussii. Oahpahušdirektoráhtta searvá maid dáidda čoahkkimiidda.

Áigejuovdilis áššit mat 2011:s leat meannuduvvon, leat lánkarievdadus mánáidgárdesuorggis, boahhte Sturadiggedieđáhus mánáidgárddi boahteáiggi birra, viidáset meannudeapmi fága- ja diibmojuohkima birra ohppiide geat ožžot sámegeoloahpahušas, našunála geahččaleami sámegeiellohkama ovdáneapmi, oahpponeavvobuvttadeapmi ja rievdadeapmi/ heiveheapmi oahppoplánain dárogielas ohppiide geain lea sámegeiella vuosttašgiellan ja oahppoplánat sámegeiella vuosttašgiellan ja sámegeiella nubbingiellan.

Sámediggi lea maid čuvvon fásta ovttasbargočoahkkimiid mat Oahpahušdirektoráhtas ja Máhttodepartemeanttas leat stáhtalaš oahpahušhálddahušain, dás oaivilduvvot oahpahušdirektevrrat buot fylkkain riikkas. Doppe digaštallojuvvojit áigejuovdilis mánáidgárde- ja oahpahušáššit.

Sámediggi ovttasbargá maid eará aktevrraiguin oahpahušássiin. Sámediggi lea oassálastán čoahkkimiin fylkkamánniiguin golmma davimus fylkkas ja Oahpahušdirektoráhtain, ja doppe čájehii Sámediggi oahpponeavvoportála prošeavtta Ovttas/Aktan/Aktesne ja fága- ja diibmojuogu raportta. Goappašiid prošeavttaid birra boahat eanet maŋnelis kapihttalas.

Sámediggi lea oassálastán hálddahušlaš ovttasbargojoavkkus gaskal Norgga ja Ruota, Máhttodepartemeanta miellahtuiguin ja Norgga oahpahušdirektoráhtain, Ruota Utbildningsdepartementet ja Skolverket, Sameskolstyrelsen, ja Norgga Sámediggi. Ovttasbargojoavku galgá hábmet ovttasbargošiehtadussii árvalusa gaskal Norgga ja Ruota sámegeielloahpahušas birra, gos lulli- ja julevsámegeielat deattuhuvvojit. Vejolaš ovttasbargu

Suomain davvisámegiela searvadahttima birra sáhtta manjil guorahalhojuvvot.

Sámediggi lea oassálastán gelbbolašvuodaforumis, mii lea ovttasbargoforum gaskal Finnmárkku fylkkamánni, Finnmárkku fylkkasuohtkana, Oahppolihtu, Suohkaniid guovddášlihtu, Sámi joatkkaskuvllaid stivrra, Sámi allaskuvlla ja Sámedikki. Čoahkkimiid mihttomearri lea diehtujuohkin iešguđet plánaid birra ja oktasaš hástalusaid birra mat gusket oahpahussii ja ohppui. Dán čoahkkimis mitaluvvui odđa ruhtadanmodealla birra mánáidgárdesuorggis, ja oahpaheddjiid logu birra geat leat váldán joatkkaoahpu Finnmárkkus Našunála strategiija kvalitehta oahpahussii olis. Fáddán ledje maid našunála bearráigeahčču vuodđoskuvllas ja odđa struktuvrra barggu plánat joatkkaskuvllaide Finnmárkkus. Dasa lassin oáččui forum vuđolaš čilgema «Ny Giv» birra, mii lea miehtá riikka ángiruššanprošeakta vuodđoskuvlla ja joatkkaskuvlla rasttildeami birra. Forum beasai gullat makkár suohkanat dás leat mielde, ja ahte maidái min guokte sámi joatkkaskuvlla lea dán prošeavttas mielde.

Sámedikki evttohusa mielde lea Laila Aleksandersen Nutti nammaduvvon sámegiela árrasin vuodđoahpahusa váhnenlávdegodđái áigodahkii 2012–2015. Dát lávdegoddi lea našunála lávdegoddi váhneimidda ja váhneimiguin geain leat mánát skuvllas ja lea Gonagas stáhtarádis mii nammada njealji jahkái hávális. Lávdegottis leat jodiheaddji, nubbinjodiheaddji, vihtta lahtu ja guokte várrelahtu.

2.2.2 *Stuoradiggedieđáhus nuoraidskuvlla dási birra*

Ráđđehus geigii cuonomanu 2011 odđa dieđáhusa Stuoradiggái nuoraidskuvladási birra, St.meld. nr. 22 (2010 – 2011) Motvering – Mestring – Muligheter. Proseassas lea Sámediggi buktán cealkamušaid, ja lea leamaš hálldahuslaš konsulteren gaskal Máhttodepartemeanta ja Sámediggeráđi. Konsultašuvnna ulbmil lei ahte sámi oahppis váldo vára odđa Stuoradiggedieđáhusas.

Dieđáhusas lea earret eará árvaluvvon geavahussii váldit válljenfága, ja Oahpahusdirektoráhtta lea sádden dán árvalusa gulaskuddamii. Sámediggi áigu čuovvolit sihke dán árvalusa ja dieđáhusa viidasit čuovvoleami.

2.2.3 *Odđa gelbbolašvuodagáibádusat sámegiela oahpahusas*

Máhttodepartemeanta lea dieđihan ahte sii leat váldán vuhtii Sámedikki cealkamuša mielde oah-

pahusláhkii ja priváhtaskuvlalahkii, mii guoská gelbbolašvuodagáibádussii sámegiela oahpahusas. Dát mearkkaša ahte biddjojit seamma gáibádusat gelbbolašvuhtii oahpaheddjiide beroškeahhtá galget go sii oahpahit sámegiela vuosttašgiellan dahje sámegiela nubbingiellan. Sámediggi árvvoštallá ahte ohppiin geain lea sámegiella nubbingiellan, maid lea riekti oazžut oahpahusa mas lea buorre kvalitehta ja lea duhtavaš go dát váldo mielde láhkaabarggus.

2.2.4 *Diehtujuohkin ja nevvodeapmi*

Sámediggi addá čadat dieđuid ja ráđiid váhneimidda ja skuvllaide iešguđet lágan áššiid birra oahpahussuorggis. Erenoamážit lea váhneimat ja skuvllat olggobealde sámegiela hálldášanguovllu geat váldet oktavuoda. Earret eará leat gažaldagat leamaš sámegiela oahpahusa rievtti birra priváhta skuvllain.

Sámediggi oazžu dávjá organisašuvnnaid, universitehtaid ja skuvlaeiseválddiid eará riikkain guossái, geat háliidit dieđuid earret eará oahpahusvuodadaga birra Norggas, Sámedikki rolla ja válddi birra, guovttegielalašvuoda birra, skuvllaid ruhtadeami birra ja erenoamážit sámegiela oahpponeavvobuvttadeami birra.

Sámediggi juohká dieđuid oahpponeavvoportála Ovttas.no bokte, ja Sámi oahpponeavvoguovddáža bokte. Sámi oahpponeavvoguovddáš váldá vuostá gussiid ja luoiká oahpponeavvuid, addá dieđuid odđa oahpponeavvuid birra neahtas ja almmuha daid. Sámediggi lea joatkkán ortnegiin háhkat nuvttá oahpponeavvuid skuvllaide geat oahpahit sámegilli dahje sámegiela ja mánáidgárddiide gos leat sámi mánát. Dáid sáhtta dingot lágádusain.

2.2.5 *Oahppoplánat*

Oahppoplánaid dáfus lea Sámedikki ovddasvástáduš ja rolla vuoigaduvvon oahpahuslágas. Sámediggi addá lága mielde lánkaásahusaid oahppoplánaide sámegiela oahpahussii vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahussii ja oahppoplánaide erenoamáš sámi fágaide joatkkaoahpahusas. Lánkaásahusat galget leat viidodat- ja resursarámmaid siskkobevalde maid departemeanta lea mearridan.

Lánkaásahus geatnegahtta maid addit oahpahusa sámiid ja sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra. Rámmaid siskkobevalde maid departemeanta buktá, hábme Sámediggi lánkaásahusa dákkár oahpahusa sisdollui.

Departemeanta addá lánkaásahusaid eará erenoamáš oahppoplánaide oahpahussii sámi

guovlluin ja ohppiide geain lea sámegieloahpahuš, olggobealde sámi guovllu. Sámediggi sáhtá maid ovttasrádiid departemeanttain hábmet árvalusa dáidda láhkaásahusaide.

Dán vuodul lea Sámediggi 2011:s dahkan čuovvovaččat mii guoská oahppoplánaide: Máhttodepartemeanta lea bidjan johtui hábmenbarggu välljenfága oahppoplánain nuoraidskuvládásis. Oahpahušdirektoráhtta lea ožžon barggu hábmet oahppoplánaid. Sámediggi lea árvalan lahtuid fága-joavkkuide ja lea ožžon lahtuid mángga jovkui.

Oahpahušdirektoráhtta lea 2010 rievadan dárogiela dábálaš oahppoplána áššiide mat gusket lohkamii ja fidnoohppui. Sámediggi lea 2011:s sádden gulaskuddamii árvalusa oahppoplána rievda-deapmái sámegiela vuosttašgiellan ja sámegiela nubbingiellan. Ovttasbarggu bokte Oahpahušdirektoráhttain sáddejuvvui maidái rievdadus dárogiela oahppoplánas ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan gulaskuddamii. Gulaskuddan-cealkámušaid čeahkkáigeassu lea dahkkon, ja viidáset meannudeapmi oahppoplánaid rievdamiin lea jođus. Rievdadusat bohtet gustot boahhte skuvlajagi rájis.

Oahpahušdirektoráhtta lea maid bidjan johtui viidit reviderema oahppoplánain dárogielas, servodatfágas, luonddufágas, matematihkas ja engelasgielas vai buot dát fágat oktiibuot sáhttet miellidiskubuktit buori ovdáneami ohppiid vuodđogálggaid ovdáneamis olles oahpahušáigái. Sámediggi lea árvalan lahtuid bargojoavkkuide mat barget oahppoplánaid rievda-deami evttohusain.

Sámediggi lea čuovvolan ávžžuhusa rievdadit oahppoplána servodatfágas – sámegiella ja luonddufága – sámegiella joatkkaohppui.

Sámediggi lea mearridan oahppoplána muorraduodjefágas ja čoarve- dákte- ja metállafágas Jo3 fidnooahpus. Viidáseappot lea Sámediggi mearridan dohkkehit doahpaga fágareive loahppagelb-bolašvuottan duodjefágain.

2.2.6 Fága- ja diibmojuohku

Fága- ja diibmojuohku ohppiide geain lea oahpahuš sámegillii lea digaštallojuvvon máhttodepartemeanttain go Máhttolokten- sámegiella biddjui johtui ja diibmolasiheamis 2008:s. Sámediggi lea mángga gearddi cuiggodan ahte diibmolohku ja dárogiela oahppoplánas ohppiide geain lea sámegiella nubbingiellan, eai leat ovttá ládje, ja lea dan sivas bivdán sierra oahppoplána dárogielas (vuosttašgiellan) ohppiide geain lea sámegiella nubbingiellan.

Ášši lea meannuduvvon álgokonsultašuvnnain 2009:s, ja dalle sohpe ásahtit 6 olbmo bargojoav-

kku, golmmas departemeanttas ja golmmas Sámedikkis.

Joavku geigii ođđajagimánu 2011 raportta fága- ja diibmojuohkima birra ohppiide geain lea sámegieloahpahuš. Raporta ovddida doaimbabi-juid mat galget buoridit oahpahuš organiserema sidjiide ja evttoha rievdademiid oahpahušlágas, oahpahušlága láhkaásahusas, oahppoplánain dárogielas ja sámegielas ja rievdademiid fága- ja diibmojuohkimis. Sámediggeráddi meannudii raportta miessemánu 2011, ja doarjui evttohusaid mat bohtet ovdan raporttas. Viidáset cealká Sámediggeráddi ahte lea hoahppu oazžut áigái fága- ja diibmojuohkima mii dagaha álkibun skuvllaide organiseret sámegieloahpahuš, muhto ahte árvalusat sáddejuvvot gulaskuddamii ovdal Sámediggi sáhtá searvat ášši loahpalaš konsultašuvnnaide.

Máhttodepartemeanttas lea váldi mearridit eanas rievdademiid mat evttohuvvot raporttas. Oahpahušdirektoráhtta lea Departemeanta gohččuma mielde juovlamánuš 2011:s sádden reivve muhtin suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda, ja bivdán cealkámuša guovddáš doaimbabi-juide raporttas. Cealkámušaid vuodul áigu direktoráhtta sáddet formálalaš gulaskuddanreivve fága- ja diibmojuohkima birra ohppiin geain lea sámegieloahpahuš.

Golgotmánu 2011 sáddii Oahpahušdirektoráhtta gulaskuddamii fága- ja diibmojuohkima dárogielas ja engelasgielas fidnofágalaš oahpahušprográmmain joatkkaoahpusas. Raportta evttohusaid vuodul, lea Sámediggi hábmen vuogádaga fága- ja diibmojuohkima birra ohppiid várás geain lea sámegiella fidnofágalaš oahpahušprográmmas ja vuogádagaid Jo3 lasáhusa dábálaš lohkaengelbbolašvuhtii ohppiide geat leat váldán fidnofágalaš oahpahušprográmma Jo1 ja Jo2, ja dán vuodul buktán cealkámuša.

2.2.7 Ohcanvuđot doarjagat

Dábálaš oahpponeavvut vuodđooahpahušii

Sámediggi galgá veahkehit dasa ahte sámi oahpponeavvut buvttaduvvot dálá oahppoplánaid vuodul. 2011:s lei várrejuvvon 13 325 107 ruvno dábálaš oahpponeavvuide vuodđooahpahušii. Dát lei mañnil reviderejuvvon bušeahta ja ruovttoluottageassimiid mañnil. Ledje bohtán 62 ohcama dábálaš oahpponeavvuid buvttadeapmái. Dáin ožžo 31 doarjaga.

Oahpponeavvut ledje sihke girjjit, filmmat, cd ja neahttaresurssat. Ođđaseamos oahpponeavvuin leat earret eará lullisámegiella oahpponeavvut

vuosttaš giellan 3. ceahkkái, julevsámegielaš šanjárlohkangirji nuoraidskuvladássái ja okta girji davvisámegillii/ dárogillii šattuid birra mánáidgárddi ja 1.- 7.- luohkáid várás.

Válmmasbuvttaduvvon oahpponeavvuid juohku lea ná 2011:s:

Giella	lohku
Davvisámegillii	32
Julevsámegillii	3
Lullisámegillii	11
Submi	46

Dáin loguin lea mielde doarjja juolluduvvon 12 ođđasisprentemii oahpponeavvuin.

Erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvut

Doarjja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuide vuoruhuvvo sisa dieđihuvvon, ovttaska dárbbuide ja oahpponeavvuide čalmmeheemiid ja bealjeheemiid várás ja sin vástte geain leat matematihkka- ja čállin-/ lohkanválttisvuodat ja kártenja nevvodanmateriálaide.

Erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuide lei várrejuvvon 1 940 101 ruvno. Midjiide bohte 17 ohcama, ja guđas dáin ožžo juolluduvvot doarjaga.

Doaibmabijut nannendihti oahpponeavvobuvttadeami

2011 bušeahtas lei várrejuvvon 4 000 000 ruvno jorgalit matematihkkagirjiid vuoddoskuvlla várás. Matematihkkagirjiit leat davvisámegillii válbmasat 5. -7. luohkáide, jagi ovdal go lei plánejuvvon. Girjiit 1.- 4. luohkáide álggahuvvojit ođđajagis 2012 buot golmma sámegillii.

Ájluovtta skuvla lea čadahan pilohtaproševtta Resursaskuvla julevsámegiel oahpponeavvobuvttadeamis. Sii leat ráhkadan oahpponeavvuid julevsámegillii, earret eará bargogirjiid dálá oahppogirjiide. Skuvla ii leat háliidan joatkit oahpponeavvobuvttademiin, oahpaheadjdjili dihte skuvllas. Prošeahta lea dál loahpahun.

2.2.8 Sámi oahpponeavvoportála

Sámediggi lea ovttasbargguin «Senter for IKT i opplæringen» ráhkadan oahpponeavvoportála sámi oahpponeavvuid várás internehtas. Oahpponeavvoportála lea ožžon nama Ovttas|Aktan|Aktesne.

2011 bušeahtas lei várrejuvvon 3 500 000 ruvno oahpponeavvoportálii. Oahpponeavvoportála Ovttas|Aktan|Aktesne rahppojuvvui almmolaččat Guovdageainnus čakčamánu 26. b. 2011, ja dan oktavuodas lágiduvvui almmuhankonferánsa, gosa ledje bovdejuvvon logaldallit ja sárdnideaddjit. Sámediggeráđdi rabai ja doalai sáhkavuoru Ovttas|Aktan|Aktesne dehálašvuodas. Almmuheami oktavuodas dollui maid oahpponeavvočájalmas gos earret eará sámi lágádusat ja Gielatekno Romssa universitehtas ledje čájeheddjit. Seammas lágiduvvoje bargoseminárat áigejuovdilis fáttáin konferánsaoassálastiide.

Proševtta doaimmahus bargá čadat oahpporesurssaid almmuhemiin, ja lea dássáži bidjan dieđuid badjel 800 resurssa birra portálii. Lassin prošeahtajodiheadjái leat vihtta bargi doaimmahus, ja doppe gávdno lulli-, julev- ja davvisámegiela gelbbolašvuota. Proševtta nuppi fásas leat guokte oahpponeavvopilohta buvttadeami vuolde. Pilohtat ráhkaduvvojit luonddufága vástte nuoraidskuvlla dássái ja servodatfága vástte gaskadássái. Oahpponeavvopilohtaid buvttadeamis ovttasbargá prošeahta muhtin oahpponeavvočálliguin.

2.2.9 Gelbbolašvuodalokten

Stipeanda ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllas

Sámediggi áigu lasihit logu ohppiin joatkkaskuvllas geat válljejit sámegiella vuosttašgiellan erenoamážit ja mudui oahpahusa sámegielas. 2011 bušeahtas lei danin várrejuvvon 2 400 000 ruvno stipeanddaide ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllas.

522 oahppi ožžo juolluduvvot stipeandda. Tabeallas vuolábealde bohtá ovdan stipeandda sturrodad, bušeahtageavaheapmi gielladásiid gaskka, sihke ruvnon ja proseantan, ja obbalaš geavaheapmi 2011:s.

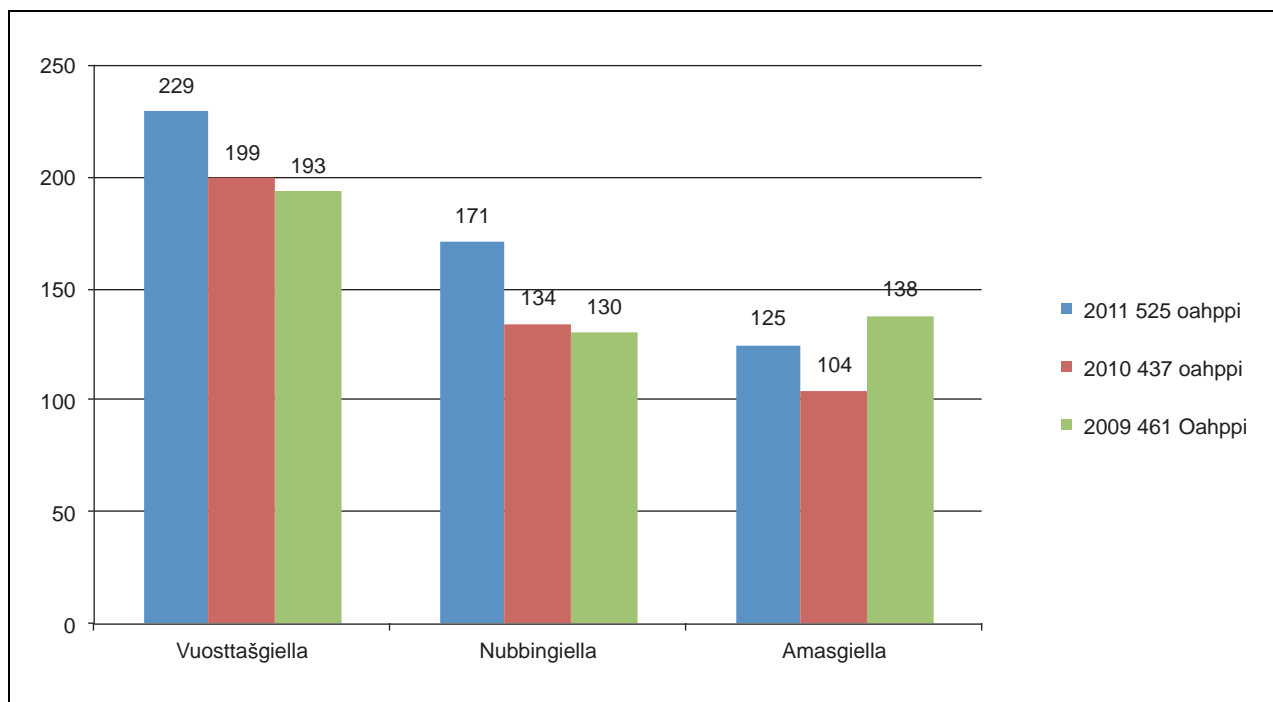
2.2.10 Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggi hálddaša

Verdde-prošeahta

Sámediggi lea 2011 várren 250 000 ruvno verddeprošektii. Mihttun dákkár proševttain lea čohkket mánáid, nuoraid ja vuorasolbmuid oktasaš prošektii main iešguđet lágan doaluin čohkkejit sámi, dárui ja kvena kultuvrraid.

Sámediggi lea maid gulahallan Álttá ja Guovdageainnu suohkaniiguin, ja goappašat suohkanat leaba áigon searvat prošektii. Dát guokte suo-

Gielladássi	Galle ohcama	Máksuojuvvon juohke oahppái ru.	Bušehttageava heapmi ruvnnuin	Bušehttaoassi proseanttain
Sámegiella vuosttašgiellan	226	5 810	1 313 060	54,2 %
Sámegiella nubbingiellan	171	4 360	745 560	30,8 %
Sámegiella amasgiellan	125	2 905	363 125	15,0 %
Oktiibuot	522		2 421 745	100,0 %

Govus 1.1 Stipeanddaid juohkimat iešguđet oahppojoavkkuide jagiin 2009, 2010 ja 2011.

hkana leaba dál ásaheame ovttasbarggu. Suohkanat leaba soahpan hábmet oktasaš prošeaktaválddahusa, mii lea vuodđun viidáset barggus.

Čállin- ja lohkanveahkki vuorrasit sápmelaččaide

Sámediggi lea várren 250 000 ruvno ásahit pilohtaprošeavtta mii fállá čállin- ja lohkanveahki vuorrasit sápmelaččaide. Pilohtaprošeakta lea álggos oaiuvilduvvon čadahuvvot suohkaniin sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde Finnmárkus, ja ruđat leat juolluduvvon Guovdageainnu suohkani.

2.2.11 Giellaprográmma – sáméalbmot foanda

Sámediggi lea várren 800 000 ruvno Sámi allaskuvlla 5- jagáš giellaprográmma čuovvleapmái,

mas olahusjoavku leat rávisolbmot geat áigot oahppat sámegiela. Dássázi leat dán prošeavttas bohtán buorit bohtosat. Oktiibuot leat 112 rávisolbmo álgán sámegielohppui dán guovtti jagis go prošeakta lea bistán, ja 51 olbmo leat čadahán ja nagodan eksámeniid. Oahpahasmetodaid ektui lea prošeakta ollen alla dássái. Sámi allaskuvla lea dál ohcama ovttasbargoguimmiid sihke lulli- ja bihtánsámi guovlluin. Julevsámi guovllus lea Árran- julevsáme guovdásj/ lulesamisk senter fállan rávisolbmuidoahpu, muhto giellaprošeakta sáhtta maid heivehuvvot sin dárbbuid mielde.

Dán čuovvleamis lea Sámedikkis leamaš čoahkkin Sámi allaskuvllain, gos earret eará digaštallojuvvui movt sáhttit olahit mihttomeari ahte nu ollu rávisolbmot go vejolaš, besset čadahit sámegieloahpahusa.

2.3 Alit oahppu

2.3.1 *Odđa reviderejuvvon rámmaplána ovdaskuvlaoahpaheaddjiohppui*

Sámedikkis lea okta fásta lahttu plánalávdegottis mii bargá odđa reviderejuvvon rámmaplánain ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpus. Olan dihtii mihttomeari ahte buot alit oahput ja dutkamát váldet vára sámi perspektiivvas, de lea leamaš dehálaš ahte lea okta fásta lahttu lávdegottis.

Rámmaplánalávdegottis lea leamaš rabas digaštallan dan birra ahte maid áiggis áigái leat meannudeame. Moanat gulaskuddancealkámuša leat boahtán sisa maiguin rámmaplánalávdegoddi sáhtta ávkkástallat iežaset barggus. Dasa lassin lea okta fágajoavku mii bargá buohtalaga rámmaplánalávdegottiin odđa rámmaplána sisdoalu árvalusain.

2.3.2 *Našunála rekruterenstrategiija sámi alitohppui*

Máhtdepartemeanta attii Sámi allaskuvlii 2009:s barggu ásahtit, jodihtit ja čadahtit čállingodde-doaimma našunála bargjoavkkus man ulbmil lea hábmet strategiija sámi alitohppu rekruteremii, ja mas lea erenoamáš dehálaš sámi oahpaheaddjioahppu ja sámi gielat. Bargolávdegotti árvalus válbmanii loahpageahčen 2010.

Sámedikkis lea álggus 2011 leamaš konsulteren Máhtdepartemeanttain bargolávdegotti árvalusa birra našunála rekruterenstrategiijain sámi alitohppui. Bealálaččat bođiiga ovttaoavili manimus konsulterenčoahkkimis movt defineret sámi alitohppu. Das deattuhuvvui ahte sámi alitohppu lea oahppočadaheapmi mas ipmárdus ja máhttu sámi giela ja kultuvrra birra leat guovddázis. Dán strategiija sisdoallu lea dasto sámi alitohppu nu go (1) profesuvdnaoahput main oahpahuš čadahuvvo davvi-, julev- dahje lullisámegillii ja/dahje dáid gielaid oahppu, ja (2) oahppu sámi girjjálašvuoda, servodateallima, árbedieđu, historjjá ja kultuvrra fáttáid gaskkas, beroškeahtta oahpahušgiela.

Sámediggi oáččui maid dohkkehuvvot rievdasárvalusa rekruteret olbmuid mat eai leat sáme-gielagat, čuoovvovaš teaksta gusto:

Ovdalaš dáruiduhttinpolitihkka lea mielddisbuktán ahte odne leat unnán olbmot geain lea gelbbolašvuolta sámi gielain Norggas. Dan sivas lea čielga dárbu lasihit olbmuid logu geat máhttet sihke čállit ja lohkat sámi gielaid. Dát lea dehálaš mángga ášši dihte, earret eará ealáskahttit, váraváldit ja ovdánahttit sámi giela ja kultuvrra, muhto maiddá dan dihte ahte sihkarastit buori

hálddašeami, álbmoga riektesihkarvuoda, ja maid dái vai olbmuid lassána máhttu sámi giela ja kultuvrra birra.

Soahpamuš dahkkui maid das ahte Sámediggeráđdi bovdejuvvo čoahkkimii gaskal Máhtdepartemeanta ja Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna, mas regiovdna oázžu ovddasvástádusa vuoruhit doaimbajuid 2011 našunála rekruterenstrategiijas.

2.3.3 *Dialoga sámi oahpaheaddjioahpporegiovnain*

Sámediggi lea searvan čoahkkimii gaskal Máhtdepartemeanta ja Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna (7. regiovdna). Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna leat čuoovvovaš allaskuvllat ja universitehtat searvvis: Sámi allaskuvla, Finnmárkku allaskuvla, Romssa universitehta, Nordlándda universitehta ja Davvi-Trøndelága universitehta.

Čoahkkima agenda lei regiovnna oktasaš bargosuoččat ja hástalusat ovddos guvlui, ja rekruteren lei okta fáttáin. Sámediggi buvttii ovdan makkár dárbbut leat boahtán albmossii lassioahpus ja joatkkaoahpus oahpaheddjiide geat oahpahit sámegeillii ja sámi fáttáin. Sámediggi bovdejuvui searvat buot čoahkkimiidda regiovnna institušuvnnaid gaskka.

Sámediggi lea maid oassálastán čoahkkimii gaskal Oahpahušdirektoráhta ja 7. regiovnna, gos joatkkaoahppofálaldat oahpaheddjiide 2012–2015 digaštallojuvui. Doppe mearriduvvui ahte regiovdna sádde oktasaš ohcama Oahpahušdirektoráhtii, makkár doaimmaid sii háliidit mielde «Kompetanse for kvalitet», mii lea našunála strategiija lassiohppui ja joatkkaoahppui. Barggu jodiha Sámi allaskuvla.

Sámediggi oassálasttii 7. regiovnna rekruterenjoavkku čoahkkimis Romssas. Váldoulbmil joavkku barggus lei vuoruhit doaimmaid našunála rekruterenstrategiija siskkohealde sámi alitohppu ja evttohit movt 2011 ruđat galget geavahuvot.

2.3.4 *Gelbbolašvuodalokten oahpaheddjiide*

Sámi allaskuvla lea hábmen lohkanplána ovttašuvvon lassi-/ joatkkaoahpu prinsihpaid oahpahušsii – sámegeiella, muhto allaskuvla lea mañnonan čadahemiin. Sámediggi lea sádden ruđaid Sámi allaskuvlii, mat galget gokčat oasi skuvlaeaggáda olggosgoluin sadjásašolbmui dan botta go oahpaheddjit ja eará bargit oassálastet oahpus.

Sámediggi lea kárten gelbbolašvuodadárbbu sámegeiel oahpaheddjiin ja oahpaheddjiin sámi

skuvllain. Eanemus dárbu lea loktet gelbbolašvuoda sámegeielas, earret eará čállit ja lohkat, guovtgeielatpedagogihkka ja buriid oahpahanmodeallaid geavahit sámegeieloahpahasas. Lassin dasa lea dárbu lasihit gelbbolašvuoda árbedieđu searvadahttima birra luonddufágas, servodatfágas, matematihkas ja eará fágain. Matematihkas lea maid dárbu loktet gelbbolašvuoda sámegeiela fáganamahasaid birra ja praktihkalaš metodaid geavaheami birra. Viidáset lea dárbu loktet gelbbolašvuoda earret eará engelasgeielas, duojis, mánggakultuvrrat ipmárdusas ja álgoálbmotpedagogihkas. Našunála gelbbolašvuodaloktenstrategiijas váldo dušše ráddjejuvvon oassi gelbbolašvuodaloktema dárbbus mielde, oahpaheddjiide sámi skuvllain ja sámegeiel oahpaheddjiide.

2.3.5 *Miellahtuid nammadeapmi rámmaplánalávdegoddái ođđa oahpaheaddjiohppui 8–13*

Máhttodepartemeanta jearaldaga maŋŋil lea Sámediggi nammadan áirasiid rámmaplánalávdegoddái (RPL/RPU) ođđa oahpaheaddjiohppui 8. – 13. RPL/ RPU 1, integrerejuvvon lektor/ adjunktaoahpuide ja PPU nammaduvvui ráđdeaddi Kevin

Johansen. RPL/ RPU 2, golmma jagi fágaoahpaheaddjiohppui praktihkalaš ja estehtalaš fágain, nammaduvvui professor Frode Fjellheim ja RPL/ RPU 3, fidnooahpuide oahpaheaddjiohppui ja PPU-Y nammaduvvui Rektor Ellen Inga O. Hætta. Sámediggái lea dehálaš ahte našunála oahpuin lea álgoálbmotperspektiiva ja ahte buot fágain lea sámi sisdoallu, nu go maiddái lea boahtán mielde našunála vuodđoskuvlla oahpaheaddjiohppui.

2.3.6 *Stipeanda alit ohppui*

Sámediggi áigu láchčit dili nu ahte sámegeielat fágolbmot rekruterejuvvojit iešguđet fágasuorgái. 2011 bušeahtas lei várrejuvvon 2 350 000 ruvnno alit oahpu stipeanddaide. Ledje boahtán 189 ohcama. 130 oahppái juolluduvvui stipeanda, oktiibuot 2 354 200 ruvnno.

Tabealla vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpu, galle ohcama juolluduvvon ja ruđaid juohkima:

Sin gaskkas geat ohce stipeandda alit ohppui lulli-, julev- ja davvisámegeielas lea juohkin ná:

Govus vuolábealde čájeha movt 2011 juolluduvvon stipeanddat leat juhkkujuvvon vuoruhuvvon stipeandaortnegiid gaskkas.

Juohkin	Galle ohcama	Galle juolluduvvon	Ruvnno
Oahpaheaddjioahppu ja ovdaskuvlaoahpaheaddjioahppu main lea sámegeiella fágajoavkkus	10	0	0
Alit oahppu lulli-, julev- dahje davvisámegeielas.	139	126	2 253 400
Alit oahppu oahpponeavvopedagogihkas	0	0	0
Dulkaoahppu sámi dulkkaide ja jorgaleddjiide	4	4	100 800
Joatkkaoahppu sámi mánáidgárdesuorggis	0	0	0
Rehabiliterenstipeanda	0	0	0
Vuoruhemiid olggobealde (j.n.a.)	36	0	0
Submi	189	130	2 354 200

Giellajoavku	Galle ohcama	Juohku proseanttaid mielde	Juohku ruđa mielde
Davvisámegeiella	91	56,7 %	1 587 900
Julevsámegeiella	13	14,9 %	274 500
Lullisámegeiella	22	28,4 %	391 000
Submi	74	100,0 %	2 253 400

2.4 Dutkan

2.4.1 Kandidáhtat dutkanráđi divišuvdnastivrraide

Norgga dutkanráđi lea bovdén Sámedikki evttohit kandidáhta divišuvdnastivrraide 2011–2015 áigodahkii. Dutkanráđis leat njeallje divišuvdnastivrra: dieđadivišuvdna, Innovašuvdnadivišuvdna, energiija- resurssa ja birasdivišuvdna ja servodat- ja dearvvašvuodadivišuvdna.

Dat mii deattuhuvvo go divišuvdnamiellahtu nammaduvvojit, lea earret eará áddejupmi dutkamis divišuvnna fágasuorggis ja beroštupmi dutkanstrategalaš bargui, beroštupmi mánggga divišuvnna ovddasvástádusas, vásihusduogáš ja persovnnalaš iešvuodát. Muđui deattuhuvvojit ovtastusas sohka-bealedeaddu, geográfalaš juohkin ja ahkeviidodat.

Máhttodepartemeanta lea nammadan professor Nils Oskala, Sámi Allaskuvllas ovttadivišuvdnastivrii áigodahkii suoidnemánu 1. b. 2011 rájis miessemánu 31. b. 2015 rádjái. Son lea energiija-, resurssa- ja dálkkádatdivišuvnna. Lea vuosttaš geardi go Sámedikkis lea sámi ovdda-steadji ovttadivišuvdnastivrrain. Dáinna oaidnit mii vejolašvuoda oázžut sámi perspektiiva vuhtiváldojuvvot, ja sámi perspektiiva nannejuvvo dutkanráđis.

2.4.2 Sámi dutkan ja alitoahpu lávdegoddi

Butenschønlávdegoddi, man professora Nils Butenschøn jodiha, lea lávdegoddi mii lea vuodđuduvvon guorahallandihti ovdánahtindovdomearkkaid, dárbbuid ja mihttomeriid sámi dutkamis ja álgoálbmotdutkanis, maiddá strategalaš ovtasbarggu rámmaid, institušuvdna- ja fierpmá-dathuksema. Dát lea njuolgggo čuovvoleapmi vuoruhuvvon doaibmabijus stuoradiggedieđáhusas no. 28 (2007–2008) Sámpolitihkka (St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken), Sámedikki institušuvdnadieđáhusas ja okta doaibmabijuin Maid Sámediggi ja departemeanta soabaiga Stuoradiggedieđáhusas no. 30 (2008–2009) Klima for forskning. Lávdegoddi galgá maid guorahallat rekrutterendili sámi alitoahpuide vuodđun servodatovdaneapmái ja dasa ahte hukset nanu dutkanbirrasiid. Dán oktavuodas lea Našunála rekruterenstrategiija sámi alitohppui (strategiija 2011–2014), maid Sámediggi ja departemeanta soabaiga guovvamánu 2011 maŋŋil konsulteremiid, dehálaš dokumeanta.

Máhttodepartemeanta nammadii lávdegotti ja mandáhta maŋŋil konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Sámediggeráđis lei čoahkkin lávdegottiin barg-

guid álggus, gos Sámediggeráđi jearai hástalusaid birra mat leat sámi servodagas viiddis perspektiivvas. Lávdegottis lei cealkamuškonferánsa Nordlándda universitehtas čakčamánu, gos várrepreseanta Laila Susanne Vars doalai sáhkavuoru sámi dutkama ja alitoahpu birra. Lávdegoddi galgá geiget iežaset čielggadusa miessemánu 2012.

2.4.3 Regionála dutkanfoanda

Davvi- Norgga dutkanfoanda:

Eva Josefsen lea nammaduvvon Sámedikki lahttu Davvi- Norgga foandastivrii áigodahkii 2012 – 2015, su várrelahttu lea Kevin Johansen.

Gaska- Norgga dutkanfoanda:

Arnt Erik Tjønná lea nammaduvvon Sámedikki lahttu Gaska- Norgga foandastivrii áigodahkii 2012 – 2015, su várrelahttu lea Nora Marie Bransfjell.

2.4.4 Akkreditereneavttut ođđa doavttergrádaoahpuid álggaheapmái

Máhttodepartemeanttas ja Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat akkreditereneavttuid birra doavttergrádaoahpuid álggaheamis. Bealálaččat šiehtaiga čuovvovaččat:

Láhkaásahusa rievdadeamis váldo čuovvovaš teaksta mielde departemeanta mearkkašumiide ođđa láhkaásahustekstii: Máhttodepartemeanta diehtá ahte dát gáibáduš sáhtá mielddisbuktit erenoamáš hástalusaid Sámi allaskuvlii dan sivas go allaskuvlla ulbmil lea dan duohken ahte sáhtá rekrutteret bargiid ja doavttergrádakandidáhtaid main lea sámegeiel gelbbolašvuoha. Dál lea jođus stuorit guorahallan sámi dutkama birra ja alitoahpu birra mii earret eará galgá čielggadit movt Sámi allaskuvla sáhtá ovdánit. Dán čielggadeami čuovvoleami oktavuodas áigu máhttodepartemeanta ovttasráđiid Sámedikkiin ja Sámi allaskuvllain guorahallat lea go dárbu erenoamážit heivehit njuolggadusaid vai allaskuvla sihkkarastojuvvošii buori ovdáneami.

Jus 2011:s boahká ohcan Sámi allaskuvllas gos ohcet akkrediteret ođđa doavttergrádaoahpu, de áigu Máhttodepartemeanta váldit oktavuoda lávdegottiin mii guorahallá sámi dutkamiid ja alitoahpuid. Dán dahká vai oázžu dieđuid lávdegotti veardádallamiid birra das movt Sámi allaskuvla

buoremusat sáhtta ovdánit. Dan maŋŋil áigu departemeanta gulahallat Sámedikkiin ja Sámi allaskuvllain guorahallandihti lea go dárbu rievdatit láhkaásahusa mii guoská Sámi allaskuvlii.

2.4.5 *Stivralahtuid nammadeapmi Sámi Allaskuvlii áigodagas 2011–2015*

Čuovvovaš olbmot leat nammaduvvon stivralahtun borgemánu 1. b. 2011 rájis suoidnemánu 31. b. 2015 rádjái:

Gunn-Britt Retter, Vuonnabahta, su persovnnalaš várrelahttu lea Outi Susanna Länsman,

Anár, Suopma (sámediggi nammadan)

Roger Skarvik, Áltá, su persovnnalaš várrelahttu lea Ánde Somby, Romsa (Sámediggi nammadan)

3 Giella

Sámi álbmogis galgá leat vejolašvuohta ja riekti geavahit iežaset giela. Giela seailuheapmi ja ovdideapmi lea guovddáš oassi sámi kultuvrra boahteáiggis. Danne lea Sámedikkis váldoulbmilin ahte giella geavahuvvo aktiivvalaččat ja lea oidnosis almmolašvuođas.

Dat giellaarenat mat dál gávdnojit, fertejit bisuhuvvot ja ovdánahttot, ja ferte láchčcit dili vai odđa giellaarenat áhahuvvojit. Dain guovlluin gos sáme-giella lea hearckes dilis, doppe fertet bargat giella-ealáskahttimin. Dain guovlluin gos sáme-giella lea beaivválašgiella, doppe fertet dihtomielaččat ain ovddos guvlui sámástit.

Sámediggi bargá iešguđet ládje joksat dáid ulbmiliid. Mii juohkit doarjagiid suohkaniidda ja fylkasuohkaniidda vai sidjiide galgá leat vejolaš bálvalit álbmoga sáme-giella. Mii doarjut sámi giellaguovddážiid ja doarjut maid sihke dakkár giellaproševttaid mat leat sámi giela hálddašanguovllus, ja maidái daid mat leat olggo-bealde. Sámediggi maid rávve ja bagadallá sámi tearpmaid ja báikenamaid birra. Dán barggus lea dárbu ovttasbargat ráđdehusain, fylkasuohkaniiguin, suohkaniiguin ja sáme-giela fágabirrasiguin.

3.1 Ovttasbargu

Sámediggi lea 2011:s oassálastán seminárain, konferánssain ja čoahkkimiin main fáddá lea leamaš sáme-giela dilli ja boahttevaš hástalusat. Diekkár giellafágalaš deaivvadeamit leat dehálaččat go dalle besset iešguđetge fágabirrasat čoahkkanit ja juogadit vásáhusaid. Dasa lassin leat diekkár čoahkkaneamit giellaarenat almmolašvuođas.

Sámediggi lea erenoamáš movttet go lullisámi giellabirrasis dál leat ásahan giellafierpmádaga, ja mii oassálastit maid doppe. Lullisáme-giela fierpmádatčoahkkin čohkke buot lullisámi áhahusaid mat barget giellaoahpahusain. Dát fierpmádatčoahkkimat lágiduvvojit mángii jagis, ja lullisáme-giela oahpahusbarggut leat guovddáš fát-tát dain čoahkkanemiin.

3.1.1 *Sámedikki giellakonferánssa*

Sámediggi lágidii giellakonferánssa 2011:s. Fáddán lei sáme-giela čalmmustahttin ja geavaheapmi. Diekkár konferánssa lea dehálaš čalmmustaht-tindihti sáme-gielaid almmolašvuođas. Konferánssa lea maid dehálaš giellaarena. Konferánssa dulkojuvvui buot sáme-gielaide ja dárogillii. Konferánssas ledje 160 oasseváldi.

Sámediggi lea ožžon buriid máhcaheamiid konferánssa maŋŋel ja oaidná dárbbu lágidit giellakonferánssaid duos dás ain. Danne áigu Sámediggi lágidit giellakonferánssaid dássedit.

3.1.2 *Sámedikki giellastivra*

Sámedikki giellastivra áhahuvvui jagi 2001. Giellastivrra bargohivodat maŋemus jagiid čájeha ahte sis eai leat šat nu hirbmat olu barggut. Sivvan dasa leat ahte giellapolitiikalaš bargguid rámmat leat rievdan dan rájes go dat álggahuvvui. Sámedikki hálddašusas lea gelbbolašvuohta nanusnuvvan. Leat mánga odđa bargi boahtán gain lea nana gelbbolašvuohta, ja dat guoská buot sámi gielaide. Leat mánga odđa suohkana sáme-giela hálddašanguovllus, ja leat áhahuvvon odđa sámi giellaguovddážit. Dat mearkkaša ahte Sámedikkis leat dál eanet akteverrat geaiguin sáhtta ságastit giellahástalusaid birra. Sámediggi lea maid ožžon buori ovttasbarggu guovddáš eiseválddiiguin. Konsultašunšiehtadus lea dehálaš ovdamearkan dasa. Dát rievdadeamit leat dagahan min bargovuogi mihá eanet proseassabealušteaddjin. Go giellastivra ii leat dan beaivválaš doaimmas mielde, de lea leamaš váddáset váldit sin searvá.

Sámedikki mielas ii leat dárbu sierra ráđdeaddi orgáni giellaáššiid várás, ja danne lea mearridan heaittihit Sámedikki giellastivrra 31.12.2011 rájes.

3.1.3 *Davviriikkalaš ovttasbargu*

Norgga, Ruota ja Suoma Sámedikkit leat Sámi parlamentáralaš ráđi bokte čielggadanproševtta davviriikkaid oktasaš sáme-giela dutkan- ja

ámmát/resursaguovddáža ásaheamis. Čielgga-danprošeavtta raporta lea addon Sámi parlamentáralaš ráđđái. Lea maid sáddejuvvon ruhtadanožcan Interreg IV A Davvi dán prošeaktii.

Davviriikkaid sámeziela dutkan- ja ámmát/resursaguovddážiis galget leat giellafágalaš barggut nugo giellagáhtten, giellaovddideapmi, giellanormeremat, nammabálvalusat ja dieđut sámezielfágalaš gažaldagain. Prošeaktaáigodagas galget buot sámedikkis háhkat bistevaš ruhtadeami vai guovddáš šattalii bissovaš giellaguovddážiin jagi 2014 rájes.

Sámediggi lea hui miedas nannet davviriikkalaš sámi giellaovttasbarggu, vai ovttas sáhttit bargat giellaovddidemiin ja giellananniin.

3.1.4 Ráđđehusa sámezielaid doaibmaplána

Ráđđehusa sámezielaid doaibmaplána ođasmahttojuvvo jahkásaččat. Guovvamánus ovdanbuvttii Ođasmáhttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta 2010 stáhtusa ja makkár vuoruheamit galget lea 2011:s. Departemeantta deattuhii ahte dehálaš boadus dán ráđjái lei arvat eambo didolašvuotta sámezielaid birra, sihke almmolaš eiseválddiin ja muđui servvodagas.

Doaibmaplána lea juhkkajuovvon golmma váldokapihtaliidda: OADNIT, OAHPPAT, GEVAHIT, main doaibmabijut leat iešguđetge dásiin juhkkajuovvon. Sámediggi lea bargagohtán daiguin bargguiguin maidda lea ovddasvástáduš ja bargá viidáset daiguin bargguiguin mat leat álggahuvvon.

Sámedikkis lea ovddasvástáduš čađahit iešguđet lágan doaibmabijuid doaibmaplánaš, sihke akto ja ovttas eará departemeanttaiguin ja ásaheamiiguin. Sámedikki loahpalaš dieđáhus 2011 ovddas válbmana álgogeahčen jagi 2012.

3.1.5 Elgá skuvla

Elgá skuvla lea bargagohtán lullisámi giella ja oahpahus resursaguovddáža ásaheamiin. Sámediggi lea čoahkkinnastán sihke Elgá skuvllain, Engerdal suohkaniin ja Ođasmáhttin, hálddahus- ja girkodepartemeanttain sihke hálddahuslaš ja politihkalaš dásis. Sámediggi bargá viidáset dáinna áššiin ja vuordimis čovdojuvvo boahttevaš organiseren 2012 mielde.

3.1.6 Terminologalaš ovttasbargu

Sámediggi bargá ovttas Ruota sámedikkiin nannet julevsámeziela. Lea mearriduvvon dollojuvvo julevsámi giellakonferánša Johkamohkis, Ruotas,

guovvamánus 2012. Konferánssa fáttá lea ee. ziela ealáskahttin, oahpahus ja dutkan – ja konferánssa galgá gávdnat boahtteáigge áigumušaide čovdošiid.

Sámedikkis lea buorre gulahallan julevsámi-dáro/dáro-julevsámi sátnegirji čáliin ja áigumuš lea almmustahttit sátnegirji digitálahámiš. Áigumuš lea soabadit ođđajagis 2012 ja almmuhit girji ođđajagimánus/guovvamánus.

Sámedikki lea oassalastan Norgga giellaráđi terminogijakursii ja -seminárii. Semináras ledje ovdan tearbmabarggu vuodđodieđut, oahppu fágaziela birra, doahpagat, meroštallamat ja eará praktihkalaš tearbmabarggut.

Sámediggi lea oassalastan Kárášjogas Giellagiella forumii, mii lea fierpmádatčoahkkin sámi hálddašanguovllu suohkaniid giellabarguiide. Čoahkkimis ságastallui giellafágalaš áššiin mat leat ávkkálaččat giellabarggus.

3.2 Sámi giellaguovddážit

Sámediggi attii 2011:s doaibmadoarjaga 10 sámi giellaguovddáži. Sámediggi oaivvilda, ahte sámi giellaguovddážit barget buori barggu go čalmmustahttet sámeziela iežaset doaibmaguovllus, Sámedikki doarjjaortnega vuodul.

Giellaguovddážit leat mielde ráhkadeamen giellaarenaid, mat leat earenomáš dehálaččat ovdideamiš sámeziela geavaheami guovlluin gos giella lea rašes dilis. Sámediggi oaidná ahte mánggáin dain guovddážiin lea hui seammálgan doaibma jagis jahkái, muhto dulko dan nu ahte giellaguovddážit áiggi mielde ožžot hámi ja sisdoalu man nala barget. Sámediggi oaidná dehálažžan ahte giellaguovddážit čađa áiggi árvvoštallet iežaset doaimmaid nu ahte sáhttet fállat buriiid fálladagaid ja doaimmaid nugo álbmot háliida.

Sámedikkis lea ulbmil oččodit eanet ealli ja aktiivlaš sámezielarenaid. Danin juolludii Sámediggi doaibmadoarjaga Omasvuona giellaguovddáži doaibmajahkái 2011. Omasvuona giellaguovddáš rahppui almmolaččat jagis 2010 ja leamaš ruhtaduvvon ja hálddašuvvon prošeaktan. Sámediggi oaidná dehálažžan ahte Omasvuona giellaguovddáži sihkkarastajuovvot prošeaktaruđat prošeaktaáigodahkii dasságo guovddáš oázžu vuodđodoarjaga Sámedikkis.

Sámediggi oassalastá jahkásaš giellaguovddašdeaivvadeamiš. Sámedikki mielas lea dehálaš deaivat giellaguovddážiid gullan dihte maid dat barget ja makkár hástalusaid sii deivet iežaset bargguin. Dán jagi giellaguovddašdeaivvadeamiš lei Evenášis.

Sámediggi lea bidjan johtui barggu guorahallat daid sámi giellaguovddážiid mat ožžot vuoddoarjaga Sámedikkis. Sámediggi háliida dainna guorahallamin oáččut vel buoret gova dan doarjaga geavaheamis maid giellaguovddážit ožžot Sámedikkis. Guorahallamis galgá čielggaduvvot leago doarjja veahkehan joksat ulbmila ja makkár čuoggát vejolaččat leat eastadan dan.

Sámediggi galgá atnit ávkin guorahallanbohtosiid buoridan dihte sámi giellaguovddážiid hálddašemi. Guorahallan guoská giellaguovddážiidda mat ožžo vuoddoarjaga Sámedikkis áigodagas 2006–2010. Dehálaš guorahallamis šaddá gažaldat dálá giellaguovddážiid doaimmaguovllu viiddideapmi. Dat lea ášši, man ee. Álttá sámi giellaguovddáš lea váldán bájas Sámedikkiin.

3.3 Sámedikki guovttegielalašvuodadoarjja

Sámediggi lea 1993 rájes juolludan guovttegielalašvuodadoarjagiid daid gielddaide ja fylkkagielddaide, mat áiggis áigái leat gullan sámegeiela hálddašanguovlui. Doarjjaortnega mihttomearri lea ahte sámegeiela hálddašanguovllu álbmot galgá oážžut bálvalusaid sámegeilli, ja addit suohkaniidda vejolašvuoda aktiivvalaččat bargat sámegeiela ovdánahttinbargguiguin.

3.3.1 *Guovttegielalašvuoda juolludaneavttuid rievdadeamit*

Sámediggi čadahii 2009:s árvoštallama sámegeiela hálddašanguovllu gielddaid ja fylkkagielddaid guovttegielalašvuodadoarjaga geavaheamis. Dán árvoštallamis bodii ovdan earret eará dat, ahte guovttegielalašvuodadoarjaga juolludaneavttut berrešedje rievdaduvvot. Ođđa meroštallanjuolggadusat ja juolludaneavttut leat leamaš gula-skuddamis. Sámedikki dievasčoahkkii dohkkehii guovttegielalašvuodadoarjaga ođđa juolludaneavttuid njukčamánu 2011. Guovttegielalašvuodadoarjja ii stivrejuvvo šat goluid mielde nugo ovdal, muhto baicce ulbmiliid mielde. Doarjja juogaduvvo golmma oasis sámegeiela hálddašanguovllu gielddaide. Dán ođđa málles lea vuoddooassi, bálvalanoassi ja ovddidanoassi hálddašanguovllu gielddaid várás. Sámegeiela hálddašanguovllu fylkkagielddaide lea guovtteoasat málle, mas lea vuoddo- ja bálvalanoassi ja ovddidanoassi.

Sámegeielaid dilli lea hui iešguđetlágan sámegeiela hálddašanguovllu gielddain ja fylkkagielddain. Danin lea Sámediggi ráhkadan individuála ovttasbargošiehtadusa juohke gielddain ja fylkagi-

elddain das, mo gielddat/fylkkagielddat áigot ovdidit, nannet ja ovdánahttit sámegeiela. Individuála ovttasbargošiehtadusaid vuodđun leat Sámelága giellanjuolggadusat, mat galget sihkkarastit dan, ahte sámegeiela hálddašanguovllu gielddaid ja fylkkagielddaid ássiin lea vuoigatvuolta geavahit, seailluhit, ovdánahttit ja nannet sámegeielaid geavaheami almmolaš oktavuodain. Sámegeiela hálddašanguovllus sámegeiela ja dárogeiela leat dásseárvosaš gielat. Dát mearkkaša dan, ahte buohkain lea vuoigatvuolta bálvaluvvot sámegeilli go sii váldet oktavuoda sámegeiela hálddašanguovllu almmolaš ásaheami.

Sámediggi lea doallan diehtjuohkkinnčoahkkimiid buot gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin sámegeiela hálddašanguovllus guovttegielalašvuoda doarjaga ođđa juolludaneavttuid birra. Dát čoahkkimat láchce dehálaš vuodu viidaset bargui ovttasbargošiehtadusaid hábmemis. Sámediggi dáhtui čakčat gielddain ja fylkkagielddain cealkámušaid ja evttohusaid individuála ovttasbargošiehtadusaide.

Ovttasbargošiehtadusat hábmejuvvojit sierra juohke gielddain ja fylkkagielddain iešguhtege gieldda ja fylkkagieldda cealkámuša vuodul.

Sámediggi lea gulahallan gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu ja hámi birra. Dát bargu lea ádjánan guhkit go Sámediggi árvoštalai. Muhtun gielddat/fylkkagielddat leat diedihan, ahte eai geargga dainna bargguin ovdal lohpageahčen 2011. Ovttasbargošiehtadusat galget dohkkehuvvot politihkalaččat sihke gieldda/fylkkagielddadásis ja Sámediggerádis. Dat mearkkaša dan, ahte ovttasbargošiehtadusaid vuolláicállin maŋŋona. Sámedikki mihttomearriin lea oktasaččat vuolláicállit ovttasbargošiehtadusaid Sámedikki dievasčoahkkimis guovvamánu 2012:s.

3.3.2 *Suohkaniid guovttegielalašvuodadoarjaga geavaheami raporteren*

2010 ovddas raporterejit suohkanat ahte guovttegielalašvuodaruhta lea geavahuvvon earret eará bálvalussii, bargiid oahpahussii, jorgaleapmái, galbemii ja sámegeiela visuálalaš čalmmusteapmái. Sámediggi oaidná suohkaniid ja fylkasuohkaniid raporttain ahte hálddašansuohkaniin ja fylkasuohkaniin leat iešguđetlágan hástalusat ja čuolmmat.

Suohkaniin leat iešguđetlágan dárbbut sámegeiela nannen- ja ovddidanbargguin ja geavahit ruđaid iešguđet ládje. Muhtun suohkanat geavahit olu ruđa bálvalit álbmoga sámegeilli. Seammás lea

eará suohkaniin dárbu buoridit álbmoga ja bargiid sámeielgelbbolašvuoda jus galggašii šaddat dárbu sámeielbálvalussii.

Ovttasbargošiehtadusat gaskal Sámedikki ja suohkaniid leat buorit reaidut sámeielbargguiguin, go ovttasbargošiehtadusat leat individuála ja heivehuvvon iešgudetge suohkana hástalusaid ja dainnalágiin sáhtta ráhkadit heivvolaš ja sierra doaibmabijuid dáidda suohkaniidda.

2010:s Raavrhviihke suohkan ozai beassat fárrui sámeiegela hálddašanguvlui, ja vurdojuvvui ahte dat galggai dáhpáhuvvat 1.1.2012 rájes. Liikká 2012 stáhtabušehtas eai lean várrejuvvon ruđat dasa, mii lei Sámediggeráđi mielas šállošahtti. Sámediggi lea dan dihte duhtavaš go Stuoradikki suohkan- ja hálddašankomittea lea buktán mearkašumi 2012 Stádabušehtti mas daddjo ahte Raavrhviihke jođánepmosit berre beassat sámi hálddašanguvlui. Romssa suohkan lei maiddái sádden ohcama beassat fárrui sámeiegela hálddašanguvlui, muhto gesii dan maŋŋá eret, man Sámediggeráđi šálloša. Ášši bohciidahtti stuorra digaštallama Romssas ja muđui Sámis. Sámediggi lea maid oassálastán dán digaštallamii, sihke jearahallamiid bokte ja kronihkaiguin.

3.3.3 *Fylkasuohkaniid guovttegielalašvuodadoarjaga raporteren*

2010 ovddas raporterejit fylkasuohkanat ahte guovttegielalašvuodaruhta lea geavahuvvon earret eará bálvalussii, jorgaleapmái, galbemii ja sámeiegela visuálalaš čálmusteapmái. Sámediggi oaidná fylkasuohkaniid raporttain ahte fylkasuohkaniin leat iešgudetlágan hástalusat ja čuolmmat.

Fylkasuohkaniin leat iešgudetlágan dárbbut sámeiegela nannen- ja ovddidanbargguin ja geavahit ruđaid iešgudet ládje. Muhtun fylkasuohkanat geavahit olu ruđa bálvalit álbmoga sámeigillii, muhto eará fylkasuohkaniin ges lea dárbu buoridit sámeiegela- ja kulturgelbbolašvuoda.

Ovttasbargošiehtadusat gaskal Sámedikki ja fylkasuohkaniid guovttegielalašvuodaruđa geavaheamis leat buorit reaidut sámeielbargguiguin, go ovttasbargošiehtadusat leat individuála ja heivehuvvon iešgudetge fylkasuohkana hástalusaid ja dainnalágiin sáhtta ráhkadit sierra heivehuvvon doaibmabijuid fylkasuohkaniidda.

3.4 **Sámi giellaiskkadeapmi**

Sámediggi oaivvilda ahte dárbbášuvvo eanet systematiserejuvvon diehtu iešguhtege sámeiegela geavaheami birra, vai livččii vejolaš hábmet rivttes

giellapolitiikka dál ja boahhte áiggis. Danin Sámediggi lea mearridan čadahit riikkaviidosaš giellaiskkadeami ovttaš Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttain. Giellaiskkadeapmi gokčá maiddái daid báikkiid ja gávpogiid, mat leat sámeiegela hálddašanguovllu olggobealde.

Giellaiskkadeami ulbmilin lea čielggadit gallis máhttet lulli-, julev ja davvisámeiegela njálmmálaččat ja čálalaččat, makkár oktavuodain sámeiegela geavahuvvo, ja man olu sámeiegela geavahuvvo gulahallangiellan mánáidgárddis, skuvllas, barggus, astoáiggis, báikkálaš servodagas ja eaktodáhtolaš dahje politiikkalaš bargguin.

Nordlandsforskning AS čadaha giellaiskkadeami ovttasráđiid Norut Alta AS:in. Sámediggi lea maid mielde ovttasbarggus. Iskkadeamis geavahuvvojit sihke kvantitatiivalaš ja kvalitatiivalaš metodat.

Jearahallanskovvi sáddejuvvo jagi ođđajagi- ja guovvamánu áigge boastta mielde oktiibuot 5000 olbmui, geat leat čáliuvvon Sámedikki jienastuslohkui. Dasa lassin čadahuvvojit čiekŋalis jearahallamat 12 gielddas sámeiegela hálddašanguovllu olggobealde ja siskkoibealde, sihke lulli-, julev- ja davvisámeiegelat guovlluin. Čiekŋalis jearahallamat čadahuvvojit čuovvovaš gielddain: Aarborte, Bådádđjo, Divttasvuotna, Fálesnuorri, Gáivuotna, Guovdageaidnu, Oslo, Plassje, Romsa, Skánit, Snáasa ja Unjárga.

Dutkit váldet oktavuoda maiddái iešgudetlágan institušuvnnaide ja organisašuvnnaide. Dán láhkai gártejuvvo, man ollugat hálddašit sámeiegela iešgudetge suorggis, man ollu sámeiegela geavahuvvo, makkár giellaválljejuumiid vanhemat dahket mánáid ektui, ja man ollugat sáhtásedje jurddašit oahppat sámeiegela. Sámi giellaiskkadeami bohtosat galget gárvánit cuoŋománu 2012:s ja dat leat oaivvilduvvon Sámedikki giellapolitiikka vuodđun boahhteáiggis servodaga buot surggiin sihke stáhta, guovllu ja gieldda dásis. Bohtosat galget geavahuvvot Sámedikki gielladieđáhusa hábmemii ja daid doaibmabijuid hábmemii ja čadaheapmái, mat laktásit sámeielaid seailleheapmái ja ovddideapmái.

3.5 **Sámi terminologija**

Sámediggi vástida beaivválaččat gažaldagaide sámeiegela birra. Gažaldagat leat sámeiegela sániid ja namahusaid geavaheamis, tearpmaid, báikena maid, ásaahasaid namaid, dieđáhustávvaliid birra ja eará giellagažaldagaid, mat bohtet álbmogis, muhto maid ásaahas siskkáldasat. Lea áibbaš čielggas ahte servvodagas lea dárbu daidda ráđiide maid ožžot Sámedikkis giela várás.

Sámediggi addá danin sihke rádiid ja veahkeha jorgalemiiguin davvi-, julev- ja lullisámegillii, sihke siskkoalbealde ja olggobealde ásahusa.

Sámediggi lea ráhkadan tearbmalisttuid dain sierranas tearbmaprošeaktamateriálain mat leat bohtán sisa ja maid Sámediggi lea ruhtadan. Sámi giellalávdegotti tearbmajoavkkut leat dadistaga dohkkehan listtuid ee. bátneidkšuntearpmaid, šaddonamahusaid ja servodatfágatearpmaid

Sámedikkis lea ovttas Sámi giellalávdegottiin leamas davviriikkalaš davvisámegiela tearbmajoavku čoahkkkin. Čoahkkimis gieđahallojuvvui Riika-antikvára kulturmuittodatabása, Askeladdena tearbmalistu, mii lei jorgaluvvon dárogielas davvisámegillii. Listu lea dál dohkkehuvvon. Sámediggi háliida, ahte ohcanprográmma áiggi mielde bohtá maid lulli- ja julevsámegillii daningo dat nanne vejolašvuoda váldit atnui min iežamet giela ođđa arenain.

Sámediggi lea árvoštallan maid mánggaid eará sátnelisttuid, mat gullet suohkanlaš bálvalusaide. Dat leat leamaš dakkárat, ahte ii leat leamaš dárbu dan árvoštallat davviriikkalaš dásis.

Sámi giellalávdegotti lullisámegiela tearbmajoavku lea gieđahallan ja dohkkehan lullisámegiela suohkanlaš ja fylkkasuohkanlaš tearpmaid, boazodoallohálldahusa tearpmaid ja vuodđoskuvlla servodatfága tearpmaid.

Sámedikki tearbmalisttuid logahallan, čájeha ahte eanas listtut leat dušše davvisámegillii. Daid galggašii maid jorgalit julev- ja lullisámegillii. Bargu gávdnat jorgaleddjiid namuhuvvon sámi giellaguovlluin lea váttis, danin go leat unnán giellabargit dain guovlluin.

Sámediggi bargá viidáseappot ásaht ođđa ja buoret sátn- ja tearbmadatabánkku. Das galgá šaddat álkit, viidát ja beroštahtti ohcanreaidu buohkaide, geat barget sámegiela, sihke studeanttaide, ohppiide, jorgaleddjiide, journalisttaide ja eará giellabargiide. Sámi servodat vuordá, ahte Sámedikkis lea dakkár fáladat.

3.6 Sámi báikenamat

Sámediggi lea nevvon journalisttaid, suohkaniid ja eará berošteddjiid sámi báikenamain. Lea leamaš diehtujuohkin mearriduvvon ja dohkkehuvvon sámegiela čállivuogi birra mii guoská almmolaš čujuhusaide, báikenamaide, giliide, suohkana luottaide, gáhtaide jna.

Sámediggi lea ovttas báikenammakonsuleanttain nevvon nammaáššiin, ee. Romssa ja Finnmarkku ođđa álbmotmehciin ja luonddumehciin. Lea maid evttohan sámi nama Bådådjo doallovis-

tái. Sámediggi lea maid nevvon muhtun báikenamain Guovdageainnu suohkanis, ja muhtun eará báikenamain ja riikarádjemearkkain Lierne ja Namsskogan suohkaniin. Sámediggi lea muđui nevvon Gáivuona ja Návuona bálldalaš báikenamain. Omasvuona suohkan lea mearridan ovcci sámi báikenama. Sámediggi lea nevvon Stáda geaidnodoaimmahat Davviregiovnna movt muhtun báikenamaid Álttás čállá sámegillii, báikenamaid maid áigot galbbaide bidjat. Sámediggi lea hui mielas dasa ahte suohkanat ja earát geavahišgohtet sámi báikenamaid. Dát váikkuha dasa ahte sámi báikenamat bohtet oidnosii ja geavahuvvojit.

Sámediggi lea maid leamaš oktavuodas eará suohkaniiguin sámi báikenamaid galbema birra. Sámediggi leage movttet go Bådådjo lea välljen geavahit sámi báikenama gávpotgalbbas. Sámedikki mielas lea dehálaš ahte sámi giella oidno dain guovlluin gos giella lea hearkkes dilis.

Gonagas Stáhtarádis lea nannen Divttasvuona suohkana sámi báikenama. Sámediggi lea maid movttet go Hábmera suohkan lea ožžon dohkkehuvvot sámi báikenamas. Sámediggi lea veahkehan goappašat báikenamaid čállinvugiin.

Sámediggi lea Norgga giellarádiin ságastallan Barentsábi oljobohkanbáikkiin namaid. Lea sávaldat ahte gávdnojit sámi namat dan logahallamis mas leat evttohuvvon namat oljobohkan-báikkiin ja eará installašuvnnat Barentsábis. Sámi namat Barentsábis lea mielde čalmmustahttime sámegiela.

Sámediggi lea ságastallame Kulturdepartementtain, rievdadit 7.§ lánkaásahusas mánggagielat namaid geavaheami birra, nu ahte ii sáhte välljet eret sámi namaid sámi guovlluin.

Sámediggi lea digitalisereme ovddeš sámi nammanevvohaga boares báber- ja kasehtaarkiivva. Dát mearkkaša govvet áššebáhpiriid, čohkkejuvvon listtuid ja eará dokumeanttaid arkivvas, ja dološ kasehtaid digitaliseret. Dát leat divrras dokumentašuvnnat ja kulturmuittut mat eai ábut láhppot.

3.7 Ohcanvuodot doarjagat sámegiela prošeavttaide ja doarjagat sámearlbmot foanddas

Sámedikkis leat guokte ohcanvuodot doarjjaortnegat sámegiela prošeavttaide 2011 bušeahtas, oktiibuot 10 201 000 ruvno ovddas. Dát leat jurddahuvvon giellaprošeavttaide sihke siskkoalbealde ja olggobealde sámegielaid hállddašanguovllu. Dasa lassin lea várrejuvvon 1 200 000 ruvno giellaovdideapmái sámearlbmotfoanddas. Dán govtti ort-

nega ulbmilin lea nannet ja lasihit sámegeiela gea-vaheami.

Dán jagáš juolludemiin lea lullisámegeiella deattuhuvvon, ja bohtege ollu doarjjaohcamat lullisámi guovllus. Addui doarjja ee. Sámegeielgursii, servvodatfága tearpmaid ovddideapmái, lullisámegeiela dokumentašuvdnii, lullisámi grammatihkkii ja sátnegirjiide, mánáidspealuid ráhkadeapmái, lullisámi biibbaljorgaleapmái ja giellaleirii. Lea maid addon doarjja lágídit giellaarenaid gos giella gullo ja geavahuvo, mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide, erenoamážit dain guovlluin gos giella ii gullo almmolaččat. Lea maid addon doarjja sámegeiela čalmmustahttimii almmolašvuodas. Ii boahtán ohcan ođđa jienaid bidjat mánáid- ja nuoraidfilmmaide.

Sámediggái bohte ohcamat mat gusket vuoddoskuvlla mánáid giellanannemii nugo loh-kangursii ja leaksoveahkkái. Dát eai ožžon doarjaga go gullet oahpahušlága ulbmiliidda. Ohcamat oahpponeavvoráhkadeapmái ja oahpahušvugiide maid hilgojuvvojedje. Ohcamat giellanannemii mánáidgárddiin ja ohcamat kulturdoaimmaide maid hilgojuvvojedje go dat lea doaimmat maid eará almmolaš bušeahhtaboasttat galget gokčat.

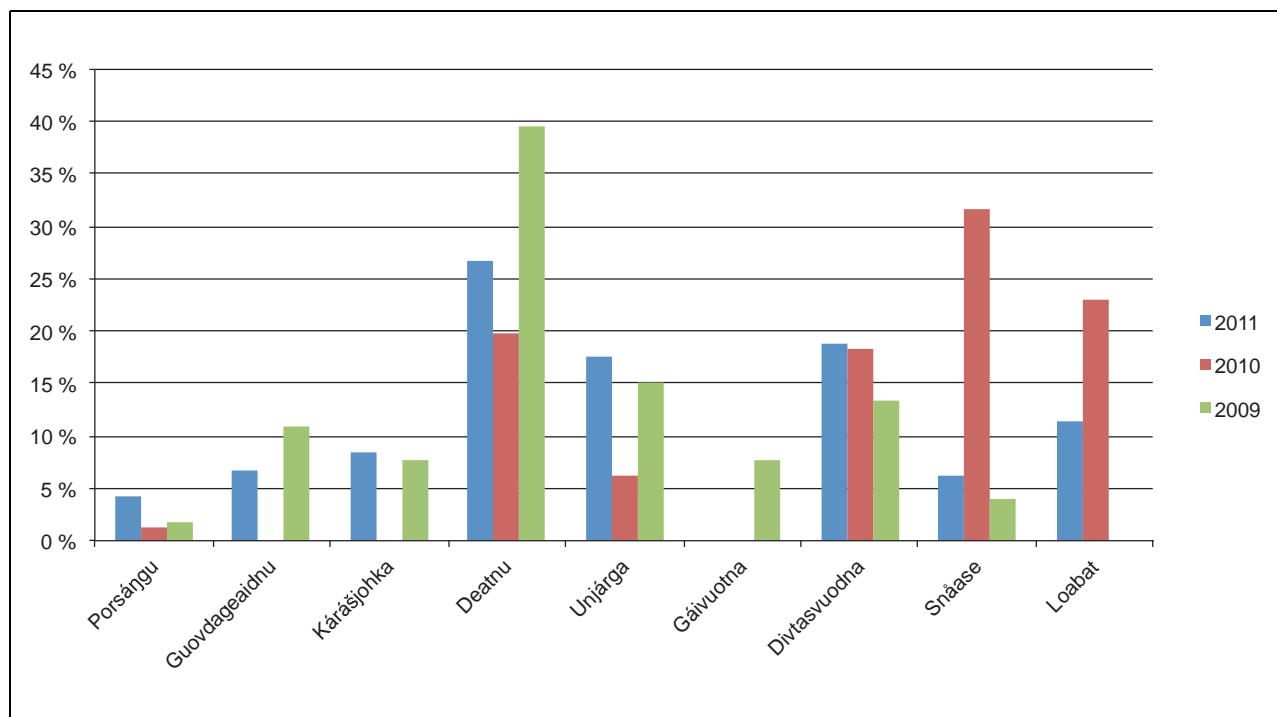
Govus vuolábealde čájeha doarjjajuolludemiid juogadeami suohkaniid mielde, sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde, jagiid 2009–2011.

Diagrámma vuolábealde čájeha prošeakta-dorjagiid juogadeami fylkkaid mielde, mat leat olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu, jagi 2011.

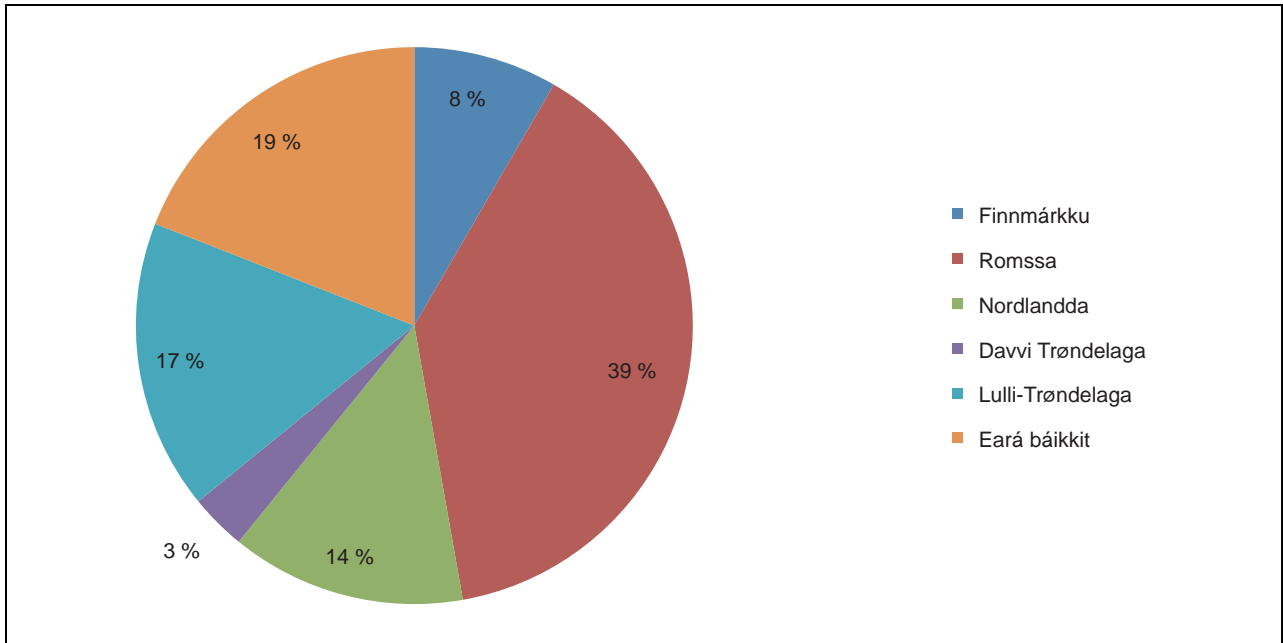
4 Kultuvra

Sámedikki váldomihttomearrin sámi kultuvrrain lea oažžut ealli ja juohkelágan sámi dáidda- ja kultureallima. Nana ja árjjalaš sámi deaivvadansajit, kulturásahusat ja museat váikkuhit ealli báikegot-tiid gos olbmot háliidit ássat. Mii oaidnit man deatalaččat rikkis sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš dáhpáhusat, valáštallandoaimmat, kulturdoaimmat mánáide ja nuoraide ja buorre bibliote-hkafálaldat leat.

Okta deataleamos váikkuhangaskaomiin min kulturpolitihka juksamis, leat ekonomalaš váikkuhangaskaoamit. Mii addit doarjaga sámi museaide, kulturorganisašuvnnaide, girjebussiide, govvasárggusráidduide, girjjalašvuhtii, musihkkii, mánáide ja nuoraide ja sámi dáiddáriidda. Mii bargat ovttas ollu aktevrraiguin nugo sámi organisašuvnnaiguin, ásašusaiguin, guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin ja ovttaskas olbmuiguin.

Govus 1.2 Doarjjajuolludemiid juogadeapmi suohkaniid mielde, sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde, jagiid 2009–2011.

Govus 1.3 Prošeaktadoarjaga juogadeapmi fylkkaid mielde, mat leat olggobealde sámegiela hálddašanguovllu, jagi 2011.

4.1 Ovttasbargu

Sámediggi oaidná ahte lea dárbu gulahallat guovddáš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin sámi kultuvrra suodjalan- ja nannenbarggu oktavuodas. Sámedikkis lea maiddái lávga ovttasbargu sámi kulturásahusaiguin ja kulturorganisašuvnnaiguin, sihke fásta čoahkkimiid bokte ja doarjagiid bokte maid mii juolludit. Dán ovttasbarggu birra válddahuvvo lagabuidda sierra fáddákapihtaliin.

Sámedikkis leat juohke jahkebealis hálddaha dásis oktavuodačoahkkimat Kulturdepartemeanttain, gos guorahallat áigejuovdilis áššiid. Ovdamearkka dihte leat áššit nugo huksenáššit, mas mielde maiddái Nuortasámi musea ja Beaivváš Sámi Našunálateáhter teáhtera odđa visti, kulturpolitihkalaš čielggadanlávdegoddi, jagi 2012 stáhtabušeahhta, Norga-Ruošša kulturovttasbargu, doarjja sámi valástallanulbmiliidda, ja Norgga kulturráđi ovddasvástádusa váldin sámi museain guorahallojuvvon 2011:s. Departemeanta ja Sámediggi galledii maiddái Nuortasámi musea ja Savio-musea ovttá dákkár čoahkkima oktavuodas.

Sámediggi lea váldán oktavuoda Kulturdepartemeanttain go guoská boahtevaš bargui kulturpolitihkain maŋŋá 2014. Njukčamánu 2011 namadui stáhtaráđđi lávdegotti dán barggu ektui. Sámediggái ii lean diedihuvvon dán lávdegotti ásaheami birra ja dan mandáhta birra. Maŋŋá go Sámediggi lei váldán oktavuoda Kulturdeparteme-

anttain, de bohte golbma ovddasteaddji 2014 Kulturčielggadusas Kárášjohkii skábmamánu 2011. Dán čoahkkimis beasai Sámediggi ovddidit iežas hástalusaid boahteáiggi kulturpolitihka ektui. Sámediggi ja 2014 Kulturčielggadus galget doallat oktavuoda viidáseappot dán deatalaš barggu oktavuodas.

Stáhta arkiiva, bibliotekha ja museaguovddáš, ABM-utvikling, leat 01.01.11 rájes biddjojuvvon Norgga kulturráđi vuollasažžan. Sámedikkis lea leamaš čoahkkinn direktivrrain Anne Aasheimain gos ságastallojuvvui makkár ovddasvástádus Norgga kulturráđis lea sámi museaide. Norgga kulturráđis galgá ain leat dát ovddasvástádus ja háliida jeavddalaččat doallat oktavuodačoahkkimiid Sámedikkiin. Dien oktavuodas ságastuvvui maiddái dávvirdihtorvuodu Primusa sámi veršuvnna ovddideami birra.

Sámediggi lea dahkan hálddahaslaš ovttasbargošiehtadusa Sámi girkoráđiin. Šiehtadusa áigumuššan lea doallat jahkasaš oktavuodačoahkkima hálddaha dásis, man ulbmilin lea gulahallat áššiid birra maidda lea oktasaš beroštupmi, ja man oktavuodas sáhtá lonuhallat fágalaš dieduid dárbbu mielde ja čilget daid.

4.2 Sámi ásahusat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga Sámedikki bušeahhta bokte sámi kulturviesuide ja kulturgaskustanasahusaide, sámi festiválaide, sámi valástallanorganisašuvnnaide, sámi teahteriidda, sámi

publikašuvnaide, girjebussiide ja sámi museaide. Doarjja addojuvvo lagat eavttuid mielde bušehtas. Ovttas muhtun kulturbargiiguin de leat sámi kulturásahusat ja – organisašuvnnat vuodđun ealli ja juohkelágan sámi dáidda- ja kulturreallimii.

Sámediggi doallá jeavddalaččat oktavuoda-čoahkkimiid sámi kulturásahusaiguin ja – organisašuvnnaiguin mat ožžot doarjaga Sámedikki bušehta bokte. Čoahkkimiin gulahallat nubbi nuppi doaimmaid birra ja fágalaččat ságastallat, ja maid fáddán lávejit leat bušehtta ja diehtujuohkin ja ságastallan áigejuovdilis áššiid birra.

- Sámediggi lea 2011:s joatkán Sámediggeráđi sámi ásašudiedáhusa čuovvoleami. Das boahtá ovdan
- ahte ásašusat fertejit čađahit organiserenproseassaid man vuodul ráhkadit organisašuvdnahámi mii lea
- heivehuvvon dan almmolaš rollii mii sis lea njuolggodoarjaga bokte Sámedikkis, ja ahte dat váldoáššis
- galget leat organiserjuvvon vuodđudussan. Erenoamáš ákkaid vuodul sáhttet organiserjuvvot
- oasusearvin.
- Sámediggi lea lágidan semináraid stivralahtuide maid Sámediggi lea nammadan sámi kulturásahusaid
- sierra stivrraide. Semináras ohppe stivralahtu makkár barggut sis leat ja makkár vuordamušat leat
- sidjiide go leat stivralahttun. Sámedikki mielas lea deatalaš buoridit sin gelbbolašvuoda geat čohkkájit
- Sámedikki nammadan stivralahttun, ja áigu lágidit ođđa seminára jágis 2012.

Kulturdepartemeanttain lea dollojuvvon hálddahaslaš konsultašuvdna ođđa sámi kulturviesuid viessoláigoruhtadeami birra. Dainna vuolggasajiin go ođđa huksenprošeavttaid bargovuogi sáhtta juohkit guovtti sadjai ovddasvástádusa vuodul ja fápmudusa vuodul, de sohppojuvvui bargovuohki viessoláigoruhtadeapmái ođđa sámi kulturviesuide. Bargovuogis váldojuvvo vuolggasadi stáhta viessoláigoortnegis. Dat lea ceahkkálastojuvvon bargovuohki, ja ovddasvástádus juogaduvvo Sámedikki ja Kulturdepartemeantta gaskka, evttohusaid, mearrádusaid bušehtalaš váikkuhusaid ektui dan oktavuodas go ođđa viessoláigoruhtadeapmi váldojuvvo atnui sámi kulturviesuid várás.

4.2.1 Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásašusat

Sámediggi deaivvada dávjá sámi kulturviesuid ovddasteddjiiguin guorahallan dihte áššiid mat gusket ásašudiedáhusa ja áigejuovdilis áššiid čuovvoleapmái. Sámi kulturviesut leat deatalaččat sámi kultureallima oainnusmahttimis ja doibmet sámi kultuvrra ovddidanarenan.

Sámediggi lea 2011:s sirdán Sáčča sámi viesu njuolga doarjjapoasttas Sámedikki bušehtas ohcanvuodot postii «Sámi deaivvadansajit». Dát sirdojuvvui ásašudiedáhusa vuodul, gos čuožžu ahte Sámediggeráđi sáhtta bidjat čielga gáibádusa buot ásašusaid ja organisašuvnnaid doibmii mat ožžot njuolgadoarjaga Sámedikki bušehta bokte. Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Sáčča sámi viesuin ovdal dan. Čoahkkimis ságastuvvui earret eará Sámedikki doarjjaortnega mihttomeariid ja eavttuid birra.

Sámediggi nammada stivralahtuid sámi kulturviesuide ja kulturgaskkustanásašusaide. Árran julevsáme guovdásja vuodđudusa stivrii áigodahkii 2011–2015 lea Sámediggi nammadan Siv Sara ja várrelahttun fas Johan Daniel O. Hætta. Davviálmogiid guovddáza stivrii lea Sámediggi nammadan Hilde Anita Nyvoll ja várrelahttun joatká Nils Olaf Larsen.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Sijti Jarngin guovddáza organisašuvdnarievdadánbarggu birra. Guovddáš lea ožžon ođđa njuolggadusaid, maid vuodul Sámediggi lea ožžon stivrasaji. Sámediggi lea nammadan John Kappfjell Sijti Jarngin stivralahttun áigodahkii 2012–2016.

Várdobáiki

Várdobáiki álggahii ođđasis organiserema 2009:s organisašuvdnaprošeavtta bokte masa Sámediggi attii doarjaga. Dát dahkkui maidái Sámediggeráđi ásašudiedáhusa vuodul. Proseassa čada leat čađahuvvon čoahkkimat Sámedikki ja Várdobáikki gaskka ođđa stivren- ja organisašuvdnahámi välljema birra. Ođđasisorganiserenprošeavtta raportta vuodul 2010:s lea mearriduvvon ahte bovdejuvvo vuodđudusa ásaheapmái. Danne lea Sámediggi bovdejuvvon searvat Várdobáikki sámi guovddáza vuodđudusa ásaheapmái. Romssa ja Norlánda fylkkasuohkanat leat maidái bovdejuvvon searvat mielde vuoddeaddjin.

Oslo sámi viessu

Sámi viesu searvi lea álggahan ođđasis organise-
renproseassa Sámedikkeráđi ása-
husdiedáhusa vuodul. Jos sámi ása-
husaid galggaš sáhttit ovddi-
dit viidáseappot, ja jos dat galget sáhttit deavdit
dan ulbmila mii dain lea, ahte dain galgá lea viid-
dis ja searvvaheaddji doaibma, de lea dárbu
ođđasis árvvoštallat stivra- ja organisa-
šuvdnavuogi. Sámedikki árvvoštallama mielde lea
vuodđudushápmi heivoleamos
organisašuvdnavuohki eanaš sámi kulturásahu-
saide. Earret eará dan geažil go dat:

- Addá oadjebasvuoda das ahte ása-
husa árvvut dollojuvvojit čoahkis
- Sihkkarastá dan ahte mearridanváldi lea ása-
husa iežas orgánain.
- Goziha dan ahte lea veahá gaska doarjjaaddi ja
hálddašandási gaskkas.

Sámediggi lea lohpidan leat okta Oslo sámi viesu
vuodđudusa ásaheaddjiid gaskkas. Buorre lea go
sihke Oslo giela ja Akershus fylkkagiela bovd-
juvvojit searvat mielde ásaheaddjin.

Saemien Sijte

Stáhta huksenfitnodat, Kulturdepartemeantta
barggahanreivviid vuodul, lea ráhkadan huksen-
prográmma, analyseren duktasaji ja ráhkadahttán
ovdaprošeavtta Saemien Sijte ođđa vistái.
Ovdaprošeakta čájeha ahte šaddá gelddolaš ja hui
erenomáš ođđa visti. Visti arkitektuvra iešalddis
sáhtá geasuhit. Prošeakta lea bisson addojuvvon
areálarámmaid siskkobeaide, ja das lea mealgat
unniduvvon energiijamihttomearri. Vistái galget
boahit kantuvrrat Saemien Sijtei, Sámediggái, Boa-
zodoallohálddahussii ja Snoasa suohkanii.

Prošeavttas leat čuoovvovaš servodatmihttomeari-
t:

- Saemien Sijte musea ja kulturguovddáš galgá
duođaštit, suodjalit, ovdánahttit ja ovddidit má-
ttasámi identitehta, giela ja kultuvrra.
- Guovddáš sáhtá šaddat arenan ja čoahk-
kinbáikin, ja dasto doaibmat sámi dutkan- ja
gaskkustanása-
hussan.
- Guovddáža doaibma sáhtá leat mielde addimin
sierra olahusjoavkkuide eanet máhtu ja ádde-
jumi máttasámi kultuvrra ja leahkima birra.

Sámediggi lea dovddahan ahte Sámediggi váldá
badjelasaš ovddasvástádusa doaibmat láigolažžan
daid areálain maid vuodđudus Saemien Sijte galgá
geavahit, dainna eavttuin ahte Sámediggi buše-

ahtas bokte oazžu gokčojuvvo buot viessoláigogo-
luid ja jus maŋŋá bajidit láigomáksomeriid.

Sámediggi lea earret eará deattuhan
čuoovvovaš ákkaid prošeavtta duohtan dahkama
ektui ovdaprošeavtta vuodul:

- Visti doaibma arkitektonálaš čikŋan ja šaddá
eahpitkeahttá geahččan veara visti dán guov-
llus. Dát addá buori vejolašvuoda deattuhit,
čalmmustit ja oainnusmahttit máttasámi kul-
tuvrra árvvolaš vuogi mielde, mas sáhtá leat
stuvorra ávki Snoasai ja guvlui oppalaččat. Dát
dávista bures ráđdehusa áŋgiruššansurggiide
Kulturloktemis mas visuála dáidda, arkitek-
tuvra ja design deattuhuvvojit.
- Geasuheaddji visti gos leat buorit bargodilit
váikkuha positiivvalaččat rekrutteremii oazžut
deatalaš virggiide olbmuid máttasámi guovllus,
ja lea danne mielde nannemin fágabirrasa má-
ttasámi giela ja kultuvrra ektui.
- Museadoaibma čájáhusaiguin ja gullevaš бага-
danbájiin sámi duodjái duođašta máttasámi kul-
tuvrra árvvolaš ja ealli vugiin.
- Oktii lokaliseren eará almmolaš doaimmaiguin
main leat sámiidguoski doaimmat, oktiibuot lea
buorre fágalaš movttiidahttin buohkaide.

4.2.2 Sámi teáhterat

Sámi teáhterat leat deatalaš arenat kulturvási-
heapmái ja kulturgaskkusteapmái, ja sámegiela
geavaheapmái ja oainnusmahttimii.

Beaivváš Sámi Našunálateáhter lea guhká
oččodan sierra teáhtervisti Guovdageidnui. Teáh-
tera stivra lea mielas ahte Stáhta huksendoaimma-
hat váldá badjelasaš ovddasvástádusa teáhtervisti
hukseamis, ja ávžžuha Sámedikki sáddet bargga-
hanreivve Stáhta huksendoaimmahakkii. Sáme-
diggi lea bivdán Stáhta huksendoaimmahaga bar-
gat ođđa teáhtervisti plánemiin, mii doaisttázi lea
ráddejuvvon prográmmabarggu čadaheapmái.
Stáhta huksendoaimmahat lea ráhkadan huksen-
prográmma evttohusa. Sámedikki áigumuššan lea
ahte Stáhta huksendoaimmahat váldá ovddas-
vástádusa barggu joatkimis dassázi go ođđa visti
ceggejuvvo, ja maŋŋá ovddasvástádusa ođđa visti
doaimmas. Dat sorjá das ahte nagodit go
Sámediggi ja Kulturdepartemeanta soahpat ahte
prošeakta lea oassi sámi ođđa kulturviesuid vies-
soláigoruhtadanortnegis ja ruhtaduvvo dan bad-
jel.

Áarjelhsaemien Teatere lea mearridan ođđa
stivren- ja organisašuvdnamámi mii goziha
diedáhusa áigumušaid. Dát lea dahkkojuvvon
Sámediggeráđi sámi ása-
husovddidandiedáhusa
vuodul. Sámediggi lea ovtta eará beiliiguin bovd-

juvnon oasussearvi, Åarjelhsaemien Teatere N O/s vuodđudeapmái. Vuodđudančoahkkin lea guovvamánus 2012.

4.2.3 Sámi festiválat

Sámi festiválat leat deatalaččat sámi kultuvrra ja álgoálbmotkultuvrra oainnusmahttimii, gaskkusteapmái ja ovddideapmái. Sámedikkis leat jeavddalaččat čoahkkimat festiválaid ovddasvástideddjiiguin gulahallan dihte nubbi nuppi birra ja áigeguovdilis áššiid birra ságastallama dihte.

Márkomeanu stivra lea čilgen Sámediggái festiválaid rievdadusaid birra. Sii leat maiddái bivdán oažžut sierra buvttadeaddjivirggi festivála oktavuhtii. Sámedikkis, Romssa fylkkasuohkanis ja Márkomeanuin lea leamaš oktasaš čoahkkin festivála hástalusaid birra. Čoahkkimis ságastallojuvui sierra čovdosiid hástalusaid birra. Márkomeanu váldá dáid mielde viidáset barggus festivála ovddidemiin.

Riddu Riddu-festiválas ledje 20 jagi ávvudoalut geassit 2011. Festivála lea ovdánan miehtá máilmmi álgoálbmotmusihka deatalaš arenan, ja sámi dáiddáriid ja girječálliid deatalaš gaskkustanlávdiin. Ávvudeami oktavuodas rahppojuvui Daviálbmogiid guovddáža odđa visti. Sámediggi lea ovtta Romssa fylkkasuohkaniin, Gáivuona suohkaniin ja ráđdehusain leamaš mielde ruhtadamen odđa vistii.

Guovdageainnu filbmafestivála ii leat ožžon máksot Sámedikkis njuolgodoarjaga 2011:s. Váilevaš raporterema geažil ii leat Sámediggi máksán njuolggodoarjaga, ja lea gáibidan ruđaid ruovttoluotta festiválas. Dán vuodul váldojuvvo dat filbmafestivála eret Sámedikki 2012 bušehta njuolggodoarjagis 2012:s.

Guovdageainnu musihkkafestivála ávvudii 2011 beassážiid áiggi 40-jagi doaluiguin. Ávvudeami oktavuodas dollojuvvojedje ávvukonsearttat, MM heargevuodjimat ja Beaivváš Sámi Našunálateáhtera 30-jagi ávvudeapmi.

Karášjoga festiválat leat fas dadjan ahte Sámedikkis galgá leat fásta lahttu stivrras jagi 2011 rájes. Dat leat rievdatišgoahtán njuolggadusaid nu ahte dat dávistit Vuodđudusláhkii. Bargguin galget leat geargan 2012 jahkečoahkkima rádjai. Sámediggi lea nammadan Laila Østby-Paulsen Karášjoga festiválaid stivrii áigodahkii 2011–2013, ja Rosie Holmestrand lea várrelahttu.

4.2.4 Girjebusset

- Sámi girjebusset dievasmahttet bibliotekabálvalusaid guovlluin gos sámit ássat bieđgguid, ja lea
- deatalaš oassi barggus bibliotekabálvalusaid fállamis buohkaide. 2011:s oaččui maiddái Máтта-
- Romssa girjebusse doaimmadoarjaga Sámedikkis. Dál ožžot čieža sámi girjebusse doaimmadoarjaga
- Sámedikkis. Divttasvuona suohkan oaččui investerendoarjaga odđa girjebusse oastimii 2011:s.
- Sámedikki girjeráđju lágidii International Indigenous Librarians Foruma njukčamánu 2011. Dát
- forum lea lágiduvvon juohke nuppi jagi 1999 rájes. 2001:s lágidii foruma Sámi girjeráđju Johkamohkis. Foruma ulbmilin lea buoridit diehtujuohkima, čoakkáldagaid ja bálvalusa minoritehtaide dan bokte
- ahte vuodđudit fierpmádaga ja juogadit vásihusaid iešgudetlágán álgoálbmogiid gaskka.

4.2.5 Sámi museat

Sámediggi lea čadahan dárboiskkadeami buot sámi museaid ektui. Das boahtá ovdan ahte sámi museat leat ain huksendásis. Dattetge leat dat ovdánan ja šaddan nana sámi gelbbolašvuoda ása-hussan sámi servodagas. Sámediggi vuoruha sámi museaid bušehtas. Guovddáš eiseválddiid, fylkkagiielddaid ja giielddaid juolludusat eai leat gal lassánan ja leat beanta jávkamin, liikká vaikko lea celkojuvnon ahte ovddasvástádus gullá nationála, guovlulaš ja báikkálaš dásiide go lea sáhka sámi museain. Dan geažil lea sámi museain váttis ovdidit nu ollu ja nanosmuvvat ain eanet, ja sáhttit čiekŋudit eanet báikkálaš ja guovllu kulturhistorjái. Dárboiskkadeapmi lea vuodđun dan museapolitihkalaš čilgehussii mii galgá ovddiduvvot jagi 2013 álggus.

Norgga álbmotmusea álgaga mielde ahte fievririt ruovttoluotta osiid sámi čoahkkádusain sámi museaide, lea Sámediggi álggahan čielggadit iešgudege beliid dáid ruovttoluotta fievrirideamis. Go daid galgá ruovttoluotta fievririt de gáibiduvvo earret eará fágalaččat dohkálaš rádjan ja čájáhus. Čielggadeami oktavuodas geahčaduvvojit maiddái makkár resurssat dárbbasuvvojit dán proseassas. Vurdojuvvo ahte čielggadus gárvánivččii jagi 2012 álgo jahkebealis.

Njeallje musea mat leat Deanu musea, Várjjat sámi musea, Savio-musea ja Nuortasámi musea

leat ain nannenproseassas. Bealit barget láigo- ja doaimmašiehtadusaid ásahemiin, nu ahte vuodđudus formálalaččat sáhtta váldit doaimma badjeli.

Nuortasámi museavisti ii leat gárvvistuvvon ollásit. Stáhta huksefitnodat bargá váilevašvuodaid divvumiin visttis vai dat sáhtta dohkkehuvvot ja váldojuvvot geavahussii almmolaččat. Musea rahpandáhton ja vuodđočájáhus ii leat mearriduvvon, muhto dat mearriduvvo jagi 2012 álggus.

4.2.6 Sámi dáiddamusea

Sámediggi lea 2009:s bivdán Stáhta huksendoaimmahaga čadahit Sámi dáiddamusea prográmmabarggu. Dat bargu galgá dahkkojuvvot lávga ovttasbargguin RiddoDuottarMuseain/ Sámi dáiddamusean, mii eaiggáduššá rusttega. Stáhta huksendoaimmahat lea čáđahan barggu, ja lea sádden Sámi dáiddamusea prošeavtta huksenprográmma.

Huksenprográmmas leat mielde earret eará dilleanalyisa ja prográmmaplána. Sámi dáiddamusea galgá ásahuvvot RiddoDuottarMuseat dáláš vistái, ja dan vistti odđa oassái. Bargu mii guoská eaiggátvuhtii, hálddašepmái, doibmii ja dáláš rusttega bajásdoallamii ii leat vuos loahpahuuvon. Stáhta huksendoaimmahat lea dattetge dovddahan positiivvaláš miellaguottu dan ektui ahte olles rusttet sáhtta gullat Stáhta huksendoaimmahaga bargui maŋŋá go odđa visti lea gárvvis, ja go dáláš visti lea divoduvvon/odastuvvon. Plánejuvvo bargahančoahkkin gos geahčadit huksenprográmma ja prošeavtta stáhtusa.

4.3 Girjjálašvuoha

Sámi girjjálašvuoda ja musihka/luđiid oastinortnet lea álggahuuvon 2011:s. Sámi dáiddárráđdi hálddaša ortnega Sámedikki ovddas. Lávdegoddi mii galgá árvoštallat diedihuvvon dahkosiid musihka ja girjjálašvuoda oktavuodas lea namma-duvvon, njuolggadusaid mielde.

Davviriikkaid ráđi girjjálašvuoda sámi guovllu árvoštallanlávdegoddi lea evttohan ovttá sámi girječáli ja ovttá sámi dahkosa girjjálašvuodabálkkašupmái 2011:s. Dat leat Rawdna Carita Eira dahkosiin ruohta muzetbeallji ruohta / löp svartöra löp. Lávdegottis leat leamaš mielde Line Merete Skarvik, Elli-Sivi Näkkäljärvi ja John Erling Utsi.

4.4 Musihkka

Sámediggi lea ain dorjon prošeavtta Sápmi music. Sápmi music addá ovttá sámi artistii vejolašvuoda olles jagi ovddidit iežas artistan promoterema, turnedoaimma, skearruid báddema bokte jna. Ovttasbargu Sápmi musicain lea oassi ovttasbargošiehtadusas mii lea Sámedikki ja Finnmarkku fylkkagiella gaskka. Prošeakta oáččui ruđaid jagi 2011 reviderejuvvon bušeahta bokte.

4.5 Mediafálaldat

Sámediggi lea ságastallan sámi mediafálaldaga birra Kulturdepartemeanttain. Áššit mat leat váldojuvvon ovdan departemeanttain leat Riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddáš, sámi mánáid-tv, erenoamážit julev- ja máttasámegillii, tv-prográmmaid sámegeillii teksten, rekrutteremiin áŋgiruššan oázžut nuorra sámi mediaolbmuid, sámi filmmaid dubben ja speallofilmmaid teksten. Bealit sohpe ain gulahallat dáid áššiid birra.

Departemeanta ja Sámediggi leat maidái soahpan ahte innovatiivvaláš prošeavttaiguin nugo

Nuoraj-tv berre jotkojuvvot ja geavahuuvot ovdamearkan čuovvoleapmái go guoská sámegeiela geavaheapmái mediain. Deatalaš lea doarjut nuorra sámi mediaolbmuid dainna jurdagiin ahte joatkit Nuoraj-tv:in ja rekrutteret dasa. Nuoraj-tv oázžu njuolggodoarjaga Sámedikki 2012 bušeahta rájes.

4.6 Sámi girkoáššit

Sámediggi searvvai Girkočoahkkimii cuoŋománus 2011 Tønsberggas. Dán čoahkkimis mearriduvvui sámi girkoallima strategiijaplána. Sámediggi meannudii dán plána 2010:s ja buvttii dasa cealkámuša. Sámediggái lea deatalaš ahte sámi dimenšuvdna vuhtii váldojuvvo Norgga girkus, ja oavvilda ahte mearriduvvon strategiijaplána lea buorre vuolggasadji dan oččodeapmái.

4.7 Valáštallan

Sámediggi háliida ahte sámi nuorat barget viššalit kultuvrrain ja valáštallamiin. Movttidahttin dihte lea Sámediggi 2011:s addán njeallje 25 000 ruvdnosaš stipeandda njealji nuorra kulturbargái ja valáštallái. Kultur- ja valáštallanstipeanda 2011:s addojuvvui čuovvovaččaide; Christer Kjønso Karlsenii (karate), Silje Westgård (čuoigan), Marie Sofie H. Hætta (spábbačiekčan) ja Marja Helene Fjellheim Mortensson (musihkka). Sámediggi doaivu ahte stipeanda lea mielde movttidahttimin

dáid nuoraid, ja earáid, bargat viidáseappot kultuvrrain ja valáštallamiin.

Sámediggi oazžu jahkásačcat speallanruđaid Kulturdepartemeanttas. Doarjaga ulbmilin lea doarjut erenoamáš sámi valáštallandoaimmaid bisuheami ja viidáseappot ovddidit erenoamáš sámi valáštallandoaimmaid árbevirolaš sámi kultuvrra ovddideami oassin. Doarjja galgá geavahuvvot vuosttažettiin mánáid- ja nuoraid doaimmaide. Sámediggi lea dán vuodul juolludan buot speallanruđaid 2011:s Sámiid valáštallanlihttu, SVL-N. Organisašuvdna lea geavahan ruđaid sámi valáštallama láchčima ovddideapmái mánáide ja nuoraide, ja erenoamážit lea deattuhuvvon heargevuodjima ja njoarostallama ovdánahttin.

Sámediggi lea 2011:s ain juohkán doaibma- ja aktivitehtadoarjaga golmma sámi valáštallanorganisašuvnnaide. Dat golbma organisašuvnna mat ožžot njuolga doarjaga Sámedikkis leat Sámiid valáštallanlihttu-Norga (SVL-N), Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) ja Sámi Heargevuodjinlihttu (SHL). Sámediggi gulahallá lágga sámi valáštallanorganisašuvnnaiguin, ja lea beroštupmi ahte dat ovtta galget láchit valáštallandoaimmaid maiguin gozihuvvo sihke govdotat- ja njunušdássi.

Sámi nuorat servet juohke nuppi jagi Arctic Winter Games (AWG) nammasaš doaluide. AWG doalut leat ártkalaš guovlluid nuoraid valáštallanja kulturdoalut. 2011:s lea leamaš fokus sámiid searvama ráhkkanepmái AWG doaluin Whitehorses Canadáas 2012:s. AWG guovddáš árvvut leat kultuvrra ja kulturádejumii goziheapmi, ustivuohta ja iežas ja earáid árvvus atnin. Sámediggi oaivvilda ahte dát leat deatalaš bealit sámi nuoraide go sii galget deaivvadit eará álgoálbmotnuoraiguin ja eará ártkalaš guovlluid nuoraiguin.

4.8 Sámi dáiddáršiehtadus

Sámediggi ja Sámi Dáiddárráđdi leat dahkan ovttasbargošiehtadusa 2004:s mii mearkkaša dan ahte bealit šiehtadallet jahkásačcat sámi dáiddáršiehtadusa rámma. Borgemánus 2011 sohpe bealit ahte dáiddáršiehtadusa rámma 2012:s galgá leat 6 295 000 ru. Dás lei lassáneapmi 380 000 ru jagi 2011 dáiddáršiehtadusa ektui.

Šiehtadussii gullet čuovvovaš doaibmabijut:

- dáiddafoanda 700 000 ru
- stipeanda sámi dáiddáriidda 2 450 000 ru
- doaibmadoarjja sámi dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi dáiddárráđái 2 150 000 ru
- sámi govvadáidaga ja dáiddaduiid oastinortnet 370 000 ru
- fágalaš bagadeapmi 275 000 ru

- čájáhusbuhtadus 50 000 ru
- čáppagirjjálašvuoda, luđiid ja musihka oasti-nortnet 300 000 ru

Sámi dáiddárráđdi hálldaša dáid ruđaid mat leat šiehtadusas, spiehkastahkan lea govvadáidaga ja dáiddaduoji oastinortnet, maid RiddoDuottarMuseat hálldaša.

4.9 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL) doaibma oktavuohaladasin sámi nuoraid ja Sámedikki gaskka, muhto maiddá gulaskudaninstánsan ja «goziheaddji» Sámedikki guovdu nuoraidáššiid oktavuodas. Dieinna lágiin sáhtá SNPL veahkehit Sámedikki nuoraidprofila ja nuoraidpolitihka hábmemis.

SNPL:s lea leamaš guhtta čoahkkima 2011:s. SNPL lea searvan maiddá sierra konferánssaide ja semináraide, ja lea doallan sáhkavuoruid ja searvan paneladigášallamiidda muhtun oktavuodain. Dasto lea SNPL juohkán dieđuid valáštallandoaluin ja lea galledan sierra joatkkaskuvllaid juohkin dihte dieđuid SNPL, Sámedikki ja Sámedikki jienastuslohkui čáliheami birra. SNPL lei mielde lágideamen nuoraidseminára ja bargobáji Riddu Riddu festiválas.

Čoahkkimis mii dollojuvvo jahkásačcat SNPL ja Mánáidáittardeaddji gaskka ledje fáddán sámi áššit nugo oahpponeavvut, davviriikkalaš ovtta bargu ja sámi mánáid demokrátalaš searvan.

SNPL lei mielde lágideamen Sámi parlamentáralaš rádi nuoraidseminára Suoločielggis Suomas. Konferánssa fáddán ledje árbedieđut ja turisma.

Ovdalis gieldda- ja fylkkadikkeválgga ávžžuhii SNPL iežas bloggga ja FB:s nuoraid geavahit jienastanvuogatuhtaset. SNPL áigu čuovvolit geahččalanortnega evaluerema mii guoská 16 jahkásaččaid jienastanvuogatuhtii válljejuvnon gielddain, SNPL barggu ektui vuolidit ahkeráji Sámedikki jienastanlohkui čáliheapmái.

Ovtta Suoma ja Ruota sámedikki nuoraidrádiiguin lágidii SNPL miniseminára Sámi parlamentáralaš rádi (SPR) nuoraidpolitihka birra. Nuoraidrádi bukte cealkámuša maiddá sámi parlamentariihkkáriid konferánssa loahppadokumentii, ja sis lei sierra áššeovddidus oktasaš sámi nuoraidrádi ásaheapmái Sámi parlamentáralaš rádi oktavuhtii. Dat mearriduvvui maŋŋá Sámi parlamentáralaš rádis.

SNPL jodiheaddji lei mielde dán jagáš sešuvnnaš álgoálbmogiid Bissovaš Forumis.

Doppe čatnui oktavuoha earret eará UN Indigenous Youth Caucus nammasaš organisašuvnnain.

Nuoraid váldečielggadus lea lávdegoddi mii galgá čielggadit nuoraid válldi ja searvama servodagas. Ráđđehus lea nammadan lávdegotti. SNPL lea buktán cealkámuša čielggadussii. Sii válde ovdan earret eará dan movt negatiivlaš media-beaggin sámi áššiid hárrái, sáhtta dagahit ahte sámi mánáide ja nuoraide šaddá váttis očodit váikkuhanfámu sámi áššiide. Dákko čujuhedje sii áššái Romssa suohkanis sámigiela hálldašanguvlui laktima ektui. Sámi nuoraid ángiruššan sáhtta buktit stuorra noadi ovttaskas olbmuide. Lávdegotti raporta ovddiduvvui 2011 juovlamánus.

4.10 Ohcanvuđot váikkuhangaskaomit kultuvrii

4.10.1 Doarjja musihkkaalmmuhemiide

Dainna ortnegiin háliida Sámediggi lasihit doaimbajuid sámi musihkkaalmmuhemiid siskkobelalde, ja dieinna lágiin sihkarastit sámi musihka oažžuma. Jagi 2011 bušehtas lei várrejuvvon 1 900 000 ru musihkkaalmmuhemiide. 1 962 000 ru juolluduvvui doarjja musihkkaalmmuhemiide ja 30 prošeavtta gaskkas ožžo 13 prošeavtta doarjaga. Ohcamat ledje oktiibuot 5 495 000 ru ovddas. Dán jagi vuoruhuvvojedje earret eará mánáid musihkka ja nuorra artisttaid musihkkaalmmuheamit. Earret eará ledje Lars Ante Kuhmunen, Rolffa, Alit Boazu, Elin Kåven, Ivar, Axel Ante sin searvvis geat ožžo doarjaga Sámedikkis dán ortnega bokte.

4.10.2 Doarjja girjjálašvuhtii

Dainna ortnegiin háliida Sámediggi láchit diliid nu ahte sáhtáshedje eanet almmuhit sámi girjjálašvuoda. Jagi 2011 bušehtas lei várrejuvvon 4 586 000 ru girjjálašvuhtii. 2 586 000 ru juolluduvvui ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid bokte kultuvrii, ja 2 000 000 ru addojuvvui Sámeálbmotfoandda bokte. Midjiide bohte 63 ohcama maid gaskkas 24 ohcamii juolluduvvui doarjja. Oppalaččat addojuvvui doarjja čáppagirjjálašvuhtii 64 %, fágagirjjálašvuhtii 24 % ja jietnagirjjiide 12 %.

Sámediggái lea leamaš deatalaš addit doarjaga sihke julev-, máttá- ja davvisámegillii. 3 prošeaktii addojuvvui doarjja bálddalagaid almmuhemiiguin, 15 prošeaktii davvisámegillii, 3 julevsámegillii ja 3 máttasámegillii.

4.10.3 Mánáid ja nuoraid kulturdoaimbajijut

Sámediggi háliida láchit diliid mánggalágan kulturdoaimmaide mánáide ja nuoraide. Danne lei 2011:s várrejuvvon 2 130 000 ru kulturdoaimbajuide mánáide ja nuoraide, maŋŋá reviderema ja maŋŋá go doarjjalohtpádušat gessojuvvojedje ruovttoluotta. 2 615 000 ru juolluduvvui iešgudetlágán prošeavttaide. Ohcamat ledje oktiibuot bohtán 5 607 000 ru ovddas. 62 ohcama gaskkas juolluduvvui 34 prošeaktii doarjja. Guokte ohcama sáddejuvvojedje ruovttoluotta almmá realitehta meannudeami haga.

Sámediggi addá doarjagiid ollu mánggalágan prošeavttaide mat leat láchčojuvvon sámi mánáid ja nuoraid várás. Earret eará lea addojuvvon doarjja mángga musihkkadoaimbajuide maidda mánát ja nuorat servet ja main sáhttet leat árijalaččat mielde oahppamin musihka. Dás sáhttit namuhit juoigankurssa heivehuvvon mánáide ja nuoraide, idola sámi mánáide ja nuoraide, konseratta/vávváteáhtera, nu gohčoduvvon Jienas. Sámediggi oaidná maiddá ahte ohcamat sámi teáhterdoimii lassánit.

4.10.4 Eará kulturdoaimbajijut

Sámediggi háliida ahte leat girjás sámi kultuvrralaš doaimmat. Danne lei 2011:s várrejuvvon 4 226 000 ru eará kulturdoaimbajuide, maŋŋá reviderema ja go doarjjalohtpádušat gessojuvvojedje ruovttoluotta. 4 243 000 ru juolluduvvui doarjja prošeavttaide. Oktiibuot ohcojuvvi prošeavttaide 14 610 000 ru. Bohte oktiibuot 171 ohcama, ja daid gaskkas ožžo 89 prošeavtta doarjaga. 17 prošeavtta eai realitehta meannuduvvon, ja 2 ohcama gesse ohccit ieža ruovttoluotta.

Sámediggi oaidná ahte ohcamat Sámi álbmotbeavvi čalmmusteapmái lassánit man oktavuodas doarjjaoažžut leat miehtá Sámi. Sámediggi addá doarjaga maiddá festiválaide artisttaid báikkáide, sihke unna ja stuorra festiválaide dán ortnega bokte. Dasto oaidná Sámediggi ahte duodje-prošeavttat lassánit ja eanet ja eanet olbmot háliidit lágidit kurssaid. Lágiduvvojit maiddá ollu stuorra kulturdoalut main Sámediggi lea stuorra ruhtadeaddji.

4.10.5 Sámegielat sárggusgovvaráiddut

Sámediggi háliida ahte almmuhuvvojit sámegielat sárggusgovvaráiddut. Jagi 2011 bušehtas lei várrejuvvon 460 000 ru dán ulbmili. Bohte guokte ohcama, mas nubbái juolluduvvui 460 000 ru.

4.10.6 *Sámi girjelágádusat*

Sámediggi áigu láhčit diliid nu ahte šaddet árijalaš sámi lágádusat. Jagi 2011 bušehtas lei danne várrejuvvon 2 750 000 ru daidda. Oktiibuot juolluduvvui 2 956 000 ru. Bohte guhtta ohcama. Olles submi mii lea várrejuvvon sámi lágádusaide juogaduvvo lágádusaide vuodđodoarjjan, aktivitehtadoarjjan ja doarjjan vuovdaleapmái ja juohkimii. Váid-dameannudeapmi dagahii dan ahte bušehtas šattai liigegeavaheapmi. Sámediggi lea duhtavaš go lágádusat mat devdet juolludaneavttuid leat nannosat, ja go gávpejohtu lea badjel 500 000 ru ja go sámeielat almmuheamit leat unnimusat 75 % bruttogávpejođus nugo gáibiduvvo juolludaneavttuid mielde.

4.10.7 *Sámi deaivvadanbáikkid*

Sámedikki mielas lea deatalaš ahte leat deaivvadanbáikkid mat doibmet sámi giela ja kultuvrra gaskkustan- ja ovdánahttinarenan. Jagi 2011 bušehtas lei danne várrejuvvon 1 1750 000 ru sámi deaivvadanbáikkiide. Oktiibuot bohte 13 ohcama 2 334 000 ru ovddas. Buohkat eai ožžon doarjaga dán ortnega bokte, go ohcciin eai lean doaimmat mat gusket mánáide, nuoraide ja vuorasiidda. Doarjja addojuvvui guđa deaivvadanbáikái oktiibuot 852 050 ru ovddas maid gaskkas 3 deaivvadanbáikkis lei oktasaš duodjebáđji. Dasa lassin leat 3 deaivvadanbáikkis doaimbajijut mat njuolga čatnasit doaimmaide mat gusket mánáide, nuoraide ja vuorasiidda. Deaivvadanbáikkid, mat ožžo doarjaga dán ortnega bokte, leat seamma go 2010:s.

4.10.8 *Investerendoarjja sámi girjebussiide*

Sámediggi áigu bisuhit ja viiddidit sámi girjebussefálaldaga. Jagi 2011 bušehtas lei danne várrejuvvon 2 500 000 ru sámi girjebussiid oastimii. Vuoruhemiin oidno ahte sámi girjebusset julevsámi guovllus leat vuoruhuvvon. Olles várrejuvvon submi manai Divttasvuona suohkanii, mas lea girjebussefálaldat julevsámi guovllus. Sis lea maid dáid ovttasbargu lagaš gielddaiguin Ruota bealde.

5 Ealáhusat

Sámedikki váldomihttomearrin ealáhusaid oktavuodas lea ahte mii dáhtut nana ja juohkelágan ealáhuseallima mii vuhtii váldá sámi kultuvrra, luonddu ja birrasa sámi guovlluin. Mii fertet bisuhit dan barggolašvuoda mii juo lea sierra

ealáhusaid siskkobealde. Sámi guovlluin lea stuorra eretfárren, erenoamážit nissonolbmuid gaskkas. Danne mii sávvat eanet nissonolbmuid fitnodateagigádin ja ealáhusdoallin. Dát sáhtta váikkuhit nana ja ealli servodagaide gos olbmot háliidit ássat.

Sámedikkis leat mánggalágan bargovuogit movt dáid mihttomeriid juksat. Mii gulahallat viidat stáhta eiseválddiiguin, sihke čoahkkimiin, konsultašuvnnain ja ealáhusšiehtadallamiin sierra ealáhusaid hárrái. Mii gulahallat maid dáid ealáhusorganisašuvnnaiguin, gielddaiguin ja doarjjaohcciguin. Sámi ealáhusat gáibidit dávjá stuorra areálaid. Ollu barggus maid Sámediggi dahká eanavuogiatvuodaiguin lea oassi sámi ealáhusovddideami rámmaeavttuin.

5.1 Sámedikki ealáhusovddidandiedáhus

Sámediggi lea ráhkadan ealáhusovddidandiedáhusa. Ealáhusovddidanbarggu váldomihttomearrin lea háhkat nana ja juohkelágan ealáhuseallima, dakkár ealáhuseallima mii vuodđuduvvo sámi kultuvrii, lundui ja birrasii, ja mii váldá daid vuhtii, ja maid háhkat dakkár ealáhuseallima mii lea vuodđun ceavzilis báikegottiide gos olbmot háliidit ássat.

Dán diedáhusas leat vihtta ángiruššansuorggi vuoruhuvvon. Dat lea rámmaeavttut vuodđoealáhusain, geasuheadđji báikegottit, kulturealáhusat, ja innovašuvdna, dutkan ja árvoháhkkan. Manjimus ángiruššansuorgi lea gelbbolašvuodálokten ja oddáhtkamát. Boahhteáiggi ealáhuspolitiikas biddjojuvvo eanet fuomášupmi kulturealáhusaide ja sámi kultuvrii. Sámediggi lea välljen bidjat sámi mátkeealáhusaid ja duoji doahpagii kulturealáhusat. Ealáhusdiedáhusa mihttomearit ja strategiijat leat heivehuvvon doaimbajijuid bokte 2012 bušehtas. Sámediggeráđdi lea juo mearridan programmačilgehusa lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmmii ja sámi mátkeealáhusaide.

Sámediggi lea ráhkadahtán ovddidananalysa 22 gielddas sámi guovlluin. Analysa lea vuodđun bargui ealáhusovddidandiedáhusain. Dát čájeha ahte sámi guovlluin leat stuorra hástalusat ollu surggiin. Dát hástalusat leat earret eará gánnáhahttivuoda bisuheami, innovašuvnnaid ja ásaheadđjidávjodaga ja ahtanuššama oktavuodas ealáhuseallimis. Sámi guovlluin leat hástalusat maid dáid ássama bisuhemiin. Dan geažil go unnit riegádit mánat ja olbmot fárrejit distrivttain stuorát čoahkkebáikkiide. Dat mii lea buorre lea dat go oahppodássi eanaš sámi guovlluin lea buoret go sámi guovlluid olggobealde. Raporta čájeha

ahte eanaš sámi guovllut geasuhit unnán ássansaji ektui, muhto buorebuččat fitnodatgeasuheami ektui. Dat čájeha maiddá ahte ollu sámi guovlluin leat buoret bálvalusat nugo gávppašeami, idjadeami, bálvalusaid ja doaimmaid ektui.

Sámediggi áigu ráhkadahttit ođđa analysa ovdáneamis sámi guovlluid gielddain. Dát lea viiddiduvvon guoskat maiddá guovtti máttasámi gielddii. Analysa galgá eanet bidjat guovddáži innovašuvnnaid, sisafárrema ja oahppodási.

5.2 Ovttasbargu

5.2.1 *Stuorradiggedieđáhus ođđa eanadoallo- ja biebmopolitihka birra*

Sámediggi lea buktán cealkámuša stuorradiggedieđáhussii ođđa eanadoallo- ja biebmopolitihka birra. Cealkámušas deattuhii Sámediggi ahte dieđáhusas livčče galgan addit buoret ekonomalaš eavttuid boanddaide, sihkkarastit rekrutterema eanadollui ja addit eavttuid juohkelágan doallostruktuivrii miehtá riikka. Sámediggi háliidii maiddá ahte dieđáhusas livčče galgan deattuhit árktaš eanadoalu ja ahte dat gulašii davviguovlopolitihka siskkobeallái. Sámediggi evttohii regionaliseret eanadoallopolitihka, meahci buorebut geavahit sávzaguohumii ja ángiruššat mátkkealáhusaiguin. Sámediggi bivddii viiddiduvvon rollaid sámi guovlluid eanadoallopolitihka oktavuodas doppe gos konsultašuvdnašiehtadus galgá adnojuvvot.

Sámediggi bodii árrat proseassas stuorradiggedieđáhusain diehtit ahte dan sadjái go ráhkadit sierra boazodoalldieđáhusa, válddahuvvo boazodoallu dán dieđáhusas. Ovdáneami vuodul ovddit stuorradiggedieđáhusa rájes boazodoalu birra ja daid ollu hástalusaid geažil mat boazodoalus leat dál ovddabealde, bivddii Sámediggi ahte ráhkaduvvošii sierra dieđáhus boazodoalu birra. Sámedikki oaivila mielde lea deatalaš vuđolaččat ja ollislaččat meannudit buot beliid ealáhusas.

Sámediggi searvvai muhtun čoahkkimiidda ja konsultašuvdnačoahkkimiidda Eanadoalldepartemeanttain. Sámedikki ektui lea proseassa unnán searvvaheaddji, sihke boazodoalu ja eanadoalu dáfus.

Loahpalaš dieđáhusas mii ovddiduvvui juovlamánus 2011 oaidnit ahte Sámedikki cealkámušat eanadoalu birra leat unnán váldojuvvon mielde. Dat mat leat váldojuvvon mielde leat earret eará árktaš eanadoallu, eanadoallu miehtá riikka ja eanadoallopolitihka regionaliseren. Stuorradiggedieđáhusas ii leat sámi guovlluid eanadoallu namuhuvvon. Dat makkár rolla Sámedikkis

galggašii leat maid ii leat váldojuvvon mielde dieđáhusas.

Nugo sámi eanadoalloberoštumiide maid Sámediggi lea ovddidan konsultašuvnain, de gávdnat unnán Sámedikki cealkámušaid boazodollui stuorradiggedieđáhusas. Vaikko stuorradiggedieđáhus dál lea gárvvis, de áigu Sámediggi ain bargat dan ala ahte Stuorradiggi váldá stuorát ovddasvástádusa boazodoalus ja ráhkada sierra stuorradiggedieđáhusa boazodoalu birra.

Sámedikki mielas lea duodalaš ášši go konsultašuvnna doaimmabijuid birra Stuorradikki eanadoallo- ja biebmopolitihkalaš dieđáhusas eai goassige formálalaččat loahpahuvvon. Sámediggi áigu čuovvut ášši Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta ektui, mas lea ovddasvástádus dán áššis, ja Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta ektui, man departemeanttas lea ovddasvástádus sámi áššiin.

5.3 Mariidnaealáhusat

Sámit lea bivdán guliid nu guhká go gávdnojit historjjálaš gáldut. Sámediggi deattuha viidáseappot ahte ferte vuhtiiváldit boares lágaid dán suorggis, ovdamearkka dihtii 1775 mannosáš eanančujuhancealkámuša (Jordutvisningsresolusjonen) mii nanne finnmárgkolaččaid vuosttašvuoigatvuođa guolásteapmái. Sámediggi muittuha ahte Gáivuona duopmu maiddá manná guhkás dan guvlui ahte dovddahit ahte das lea sáhka vieruiduvvanvuoigatvuođas mas báikkálaš guolásteaddjit ožžo buhtadusa, dannego sin guolástanguovlluide lei váddáset beassat go fápmohusken buvttihii eanet jieņa vutnii. Sámediggi čujuha viidáseappot dasa ahte oahppa «friddja guolásteami» birra ii goassege ožžon coavcci Norgga rittus. Duopmu čájeha ahte historjjálaš geavaheami mii lea duodaštuvvon rittus báikkálaš vieruiduvvanjuolgadusain, lei hui deatalaš mearrádussii. Dáid historjjálaš duohtavuodaid ferte maid árvoštallat Norgga geatnegasvuodaid ektui earret eará ON Algoálbmotjulggaštusa 37. artihkkala vuodul.

Sámiid riekti resurssaide mearas ja jogain, ja riekti geavahit daid, lea mearrideaddji oassi sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodas. Sámediggi sávvá boahpteáigái čujuheaddji ja ollislaš politihka, ja ahte Sámediggi lea okta dain gii bidjá eavttuid guolástuspolitihka ovddideapmái Norggas. Sámediggi vuoruha barggu sámiid historjjálaš bivdovuogitvuođaid, mariidnaresurssaid ja jogaid ja riddo- ja vuotnaguovlluid geavaheami sihkkarastimiin. Sámediggi lea jagis 2011 čadahan konsultašuvnnaid ja čoahkkimiid gonagasre-

appáid hálldašeami lánkaásahusa reviderema, mearraluossabivddu sámi guovlluin ja guolástusaid ja mearrenjiččasaid regulerema oktavuodas jagis 2011.

5.3.1 Riddoguoústuslávdegoddi

Konsultašuvnnaid bokte Riddoguoústuslávdegotti árvalusa (NAČ 208:5) birra, leat Sámediggi ja Guolástus- ja riddodepartemeanta soahpan ahte nannet álbmoga guolástanrievtti mearrasámi guovlluin, nugo Sámediggi háliidii gulaskud-dancealkámušastis. Šiehtadus lea unnimus čovddus mii earret eará mearkkaša dan ahte bivdovuoigatvuohta nannejuvvo dan bokte go ođđa mearrádusat váldojuvvojit mielde gustovaš lánkadahkosii.

Dán unnimus čovdosa sáhtá čeahkkáigeassit 7 čuoggá vuollái:

- Mearriduvvo ođđa lánkamearrádus nu ahte oasseváldilánkii čadnojuvvo guolástanvuoigatvuohta. Mearrádusa ferte geahččat fárrolaga mearraresursalága 11. § deattuhanmearrádusain.
 - Lánkaevttohus mearkkaša ahte lága bokte suodjalit guolástanrievtti ja seammás mearkkaša dan ahte sii geain lea vuoigatvuohta galget vuoruhuvvot ovddabeallái buot earáid go lea resursavátnivuohta.
- Mearriduvvo sierra deattuhanmearrádus mearraresursalágas. Deattuhanmearrádus dagaha ahte juohke lágan regulerema oktavuodas galgá erenoamážit deattuhuvvot sámiid geavaheapmi ja movt dat geavaheapmi mearkkaša sámi báikegottiide.
- Mearriduvvo lánkaásahusa bokte gielddus sturorát fatnasiidda (badjel 15 mehtera) vuonaid siste.
- Lánkii čadnojuvvo vejolašvuohta identifiseret ja dohkkehit báikkálaš historjjálaš vuoigatvuođaid.
- Sámiid mielmearrideapmi resursahálldašeamis – vuotnabivdolávdegoddi
- Lánkamearrádus álbmotrievtti ektui oasseváldilágas mearkkaša ahte oasseváldilánka galgá geavahuvvot Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuođaide dávistettiin, ja ahte lánka gusto álbmotrievtti njuolggadusaid rámmaid siskko-bealde álgoálbmogiid ja minoritehtaid hárrái. Mearrádusa deataleamos doaimman lea čalmustahttit daid álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid mat gávdnojit.
- Doaimmabijut:
 - Várrejuvvo jahkásaš vuodđoearri dorske-bivdúi. Sámediggi guorahallá ja realitehta

meannuda dán čuoggá dalle go prinsihpaid lánkii čatnan lea sohppojuvvon vuotna- ja riddobivddu dohkkeheami ja sihkkarastima ektui árbevirolaš mearrasámi guovlluin.

- Dattetge lea ovttamielalášvuohta das ahte galgá leat vejolaš birget okto guolástanrievttiin dahje buohtalaga eará doaimmain. Riekti galgá leat nuvttá ja dat galgá váikkuhit fatnasiid ja guolásteddjiid laskama guovllus.

Evttohuuvon doaimmabijuid sáhtá atnit deatalaš vuosttaš lánkin sámiid ja eará báikegoddeolbmuid vuoigatvuođaid ollislaš sihkkarastimis ja dohkkeheamis daid luondduvida mariidnaresurssaide siskkáldas ja álbmotrievtti mielde. Historjjálaš guolástanrievttiid dohkkeheapmi mat sámiin ja earáin leat mearrasámi guovlluin, lea gáibádusán viidáset proseassas mearrasámi kultuvrra ja eallinvugiid ealáskahttimiin.

Sámediggi oaidná ahte Finnmárkku, Romssa ja Norlándda stáhta ja fylkkagielddaid kantuvrrain lea stuorra hástalus fatnasiid ja guolleuoastáiváldinsajiid ruhtadeamis dainna lágiin ahte das livččii ávki ássiide nu ahte ožžot vejolašvuođa geavahit daid bivdovuoigatvuođaid maid ožžot ruovttoluotta ja besset árjjalaččat searvat guollebivdúi.

5.3.2 Guolástusreguleremat

Guolástus- ja riddodepartemeanta ja Sámediggi leat ovttas geahčadan Guolástusdirektoráhta guolástanregulerema evttohusa jahkái 2012. Sámediggi válddii erenoamážit ovdan áššečuolmma ahte gielddit guollebivddu stuorra mearrafatnasiiguin davvinorgga vuonain.

Departemeanta áigu čuovvut direktoráhta evttohusa ahte ii diktit šákkabivddu 4 nautalaš miilla siskko-bealde. Dasto árvoštallat gildosa gielddit guolástusa vuotnalinnjaid siskko-bealde fatnasiidda main lea dihto sturrodát, lea okta ollu doaimmain maid dat evttohuuvon vuotnaguolástuslávdegoddi galgá árvoštallat.

Norgga riddodorskenáli lea vánis, muhto árjjalaš nállebuoridanplána geažil lea dat dál váldojuvvon eret luonddušlájaid rukseslisttas. Riddodorski hálldašeamis lea stuorra mearkkašupmi guolástussii mearrasámi guovlluin, danne go dán slájas lea olles eallingierdu vuonain ja rittus. Buoridanplána vuodđun lea gáržžiduvvon regulerenmálla ollu guovlluin. Dán vuodul lea Sámediggi joatkán barggu eiseválddiid guovdu ahte suodjalit sámi perspektiivva norgga riddodorski hálldašeamis ja buorideamis. Dát mearkkaša earret eará dan ahte fatnasat mat leat badjel 15 meh-

tera fertejit bivdit olggobealde vuotnalinjjáid, go fas trálarat ja stuorra fatnasat ja mearrafatnasat fertejit bivdit olggobealde 12 ja 6 nautálaš miilla eret nannámis, sturrodaga mielde.

Norgga eiseválddit leat ovttas Ruošša eiseválddiiguin mearridan ahte 2012 galgá leat lohpi bivdit šávššaid. Sámediggi lea áigodagas maŋŋá rahpama 2009:s dadjan ahte ii leat mielas addit lobi bivdit šávššaid, danne go dál eat dieđe movt dát bivdu váikkuha loahppa ekologalaš mariidnavuogádahkii Barentsábis, rittus ja vuonain Davvi Norggas. Danne lea Sámedikki mielas deatalaš ráhkadit mángganállehállddašannmálla Barentsábi várás mii siskkilda maiddái áhpeguliid (sallit, šákša jna) ja mearranjihcehasat.

5.3.3 Gonagasreappát

Sámediggi doarju ahte gonagasreappát hálldášuvvojit lagasvuoda- ja sorjavašvuoda prinsihpa mielde, mii mearkkaša dan ahte smávva báikegottiide miehtá rittu, ja nu maiddái unnimus fatnasiidda, galgá sihkkarastojuvvot vuosttaš vuoigatvuolta bivdit, ja dasa gullá maiddái gonagasreabbá bivdu iežaset lagašguovlluin. Erenoamážit guoská dát vuotnaguovlluide.

Sámediggi lea duhtavaš go Guolástus- ja riddo-departemeanta čuovvolii Sámedikki evttohusa 2010:s ahte ii addit friija lobi bivdit gonagasreappáid nuorttabealde 26 0 Ø. Sámediggi lea registreren ahte Guolástusdirektoráhtas manjit áiggis leat ollu geahppánan dakkár áššit mat gusket lobi his gonagasreabbá bivdui dán guovllus.

Sámedikki presideanta lea dovddahan skábmamánus 2011:s ahte Sámediggi áigu árvoštallat ahte galggašii go addit gonagasreabbá bivdolobi fatnasiidda mat leat vuollel 15 mehtera.

5.3.4 Anadromalaš luossabivdu

Guolástusreguleremat jogain ja mearas jagis 2012

Sámediggi lea 2011:s ásahan bargolávdegotti mii bargá guolástusreguleremiiguin jogain ja mearas 2012 ektui. Bargolávdegoddi lea buktán regulere-nevttohusa jogain ja mearas jagi 2012 várás, ja dasto guhkes áiggi strategiija reguleremiid várás. Lávdegotti regulere-nevttohus 2012 rájes lea ahte viiddidit gáidánuohti bivdoáiggi, erenoamážit Davvi-Romssas. Go guoská johkabivdui, de bidjá bargolávdegoddi vuodđun fylkkamánni evttohusa ahte bisuhit bivddu otnáš dásis eanaš čázadagain. Dasto oaivvilda bargolávdegoddi ahte sáhtá geavahit ráfáidahttinávadagaid váldo váikkuhangaskaoapmin reguleren dihte guollebivddu čázadagain

Finnmárkkus, gos lea heivvolaš. Bargolávdegoddi lea maiddái evttohan ahte berrešii álggahuvvot prošekta dainna áigumušain ahte kártet ja heivehit árbedieđuid mat galget leat vuodđun luossabivddu hálldašeapmái.

Bargolávdegotti raporta lei vuodđun konsultašuvvnaide Luondduhállddašan direktoráhtain reguleremiid birra. Sámediggi lea konsultašuvvna Luondduhállddašandirektoráhtain soahpan gulaskuddancealkámuša mii sáddejuvui gulaskuddamii, ja gulaskuddanáigemearrin lei ođđajagimánu 20. b. 2012. Bargolávdegotti raporta ja Sámedikki mearkkašumit maŋŋá konsultašuvvna dárbbu birra viiddidit guovllu «kysten av Finnmark» lea mielddusin gulaskuddamis.

Šiehtadallamat Suomain Deanučázadaga birra

2011:s lea leamaš čeahkkin ministerdásis ođđa šiehtadallamiid álggaheami birra dan soahpamuša ektui mii lea Norgga ja Suoma gaskka Deanučázadaga hárrái. Deanu guolástanhállddahuš ja sámedikki Norgga ja Suoma bealde gessojuvvojit lávga mielde šiehtadallamiidda, mat álggahuvvojit ođđajagis. Sámediggi galgá leat mielde Norgga šiehtadallánlávdegottis. Norgga ja Suoma dutkanjoavku ovddidii dutkanbohtosiiddis Ohcejogas skábmamánus. Dasto ožžo Norgga ja Suoma vuoigatvuodoamasteaddjit ja sámedikki Norgga ja Suoma bealde vejolašvuoda háleštít daid regionála šiehtadallamiid birra mat bohtet. Šiehtadallamat eai ovdánan dán jagi ja šiehtadallamat jotkojuvvojit nationála šiehtadallamiiguin. Sámediggi áigu boahhteáiggis ságastallat šiehtadallánvuodu birra Birasgáhttendepartemeanttain.

Njávánčázadaga báikkálaš hálldašeapmi

Sámedikkis lea leamaš oktavuolta Birasgáhttendepartemeanttain ja lea háleštan dan birra ahte álggahit proseassa báikkálaš hálldašeamis Njávámis boahhte jagi.

5.3.5 *Mearrageavahus*

Sámediggi lea fuolas go leat areálariddut árbevirolaš vuotnabivdiid ja guollebiebmanealáhusa gaskka, ja go leat birasváikkuhusat go guoská earret eará dasa go nu ollu gárgidit biebmoguoilit. Guollebiebman ii galgga áitit lunddolaš guollešlájaid ja das ferte leat dakkár doaimmavuohki mas biras váldojuvvo vuhtii. Deatalaš lea ahte guollebiebmanealáhus doaimmahuvvo dainna

lágiin ahte dat ii headuš árbevirolaš bivddu mearas dahje jogain.

Sámediggi searvvai ja doalai sáhkavuoru workshopas Salmon Voices Münchenis golggotmánus. Workshopa oktavuodas váldojuvvui bajás movt álgoálbmogat Norggas ja Canádas vásihit guollebiebmanaláhus. Son deattuhii ahte árbedieđut galget lea maid vuodđun luossahálddašeapmái. Son váillahii álgoálbmotperspektiivva fuomášumi guollebiebmanaláhusa iežas bealis. Mátkki ulbmilin lei čatnat oktavuoda Canáda álgoálbmogiiguin mat vásihit sullasaš áššečuolmmaid maid Sámediggi ge vásiha luossahálddašemiin.

5.3.6 *Mearranjihččasat*

Riddonjurjuid reguleren ja hálddašeapmi lea guovddáš bealli Sámedikki riddo- ja guolástuspolitiikas. Sámediggi háliida ahte mariidna vuotnare-sursat hálddašuvvojit ollislaš ja ceavzilis vugiin. Sámediggi doarju ahte galgá leat ceavzilis nuorjjonáli sámi guovlluin, muhto ahte nálli galgá bisuhuvvot dakkár dásis ahte báikkálaš guollenálit suodjaluvvojit main mearrasámit ja earát leat sorjavaččat bisuhan dihte ealáhusa ja kultuvrra.

Mearranjihččasráđđi heahtihuvvui 31.12.2011, ja Guolástusdirektoráhta heahtihii geavahusa mii ovdal lea leamaš ahte rahpat gulaskuddama mearranjihččasaid bivdoeriid mearrideapmái ja regulerevttohussii. Sámediggi lea 2011:s doallan čeahkkimiid ja konsultašuvvnaid Guolástusdirektoráhtain heivehan dihte geavahit báikkálaš máhtu dutkamis ja mearranjihččasaid hálddašeamis, bisuhit rabas gulaskuddamiid riddonjurjuid bivdoearre- ja hálddašanevttohusaid ektui 2012:s, ja lea dorjon ahte álggahit fas buhtadusortnegiid riddonjuorjjobivdui. Guolástusdirektoráhta lea čuovvolan Sámedikki ávžžuhusa ja lea čađahan rabas gulaskuddama evttohusa ektui mii guoská bivdoeriide ja riddonjurjuid hálddašeapmái 2012:s, ja lea miehtan ahte addigoahtit buhtadusa riddonjurjuid goddim ovdas.

5.3.7 *Økologijja – stárravuvddiid odđasis šaddan*

Mearradutkaninstituhtta lea ásahan odđa gieddestašuvvna Finnmárkui, mii lea Porsángu-guonon oarjabealde. Mearradutkama mihtto-mearrin lea bisuhit rikkis guollenáliid Davvi Norgga vuonain. Dán oktavuodas lea Porsángu-guonon vuotna válljejuvvon čuozahtguovllun. Sámediggi lea addán 500 000 ru doarjjan proševtta » Guorba

stárravuvddi šaddadeapmi – kálkenprošeakta» čađaheapmái.

5.3.8 *Ovttasbargu guolástusorganisašuvvnaiguin*

Sámedikki presideanttas lei čeahkkin Norgga Guolástussearvvi jodihangottiin miessemánus 2011:s. Fáttáid gaskkas maid birra lei sáhka ledje guolástushálddašeapmi oppalaččat ja beliid oaidnu Riddoguolástuslávdegotti evttohusaide. Goappašat bealit leigga mielas bisuhit oktavuoda ja čilget nubbi nubbái áigejuvvdilis guolástuspolitiikkalaš áššiid birra.

5.4 **Eanadoallu**

Sámediggi lea addán cealkámuša eanadoallošiehtadallamiidda Eanadoallo- ja biebmodepartementii. Sámediggi deattuhii erenoamážit ahte oazžut buoret gánnahahttivuoda eanadoalus ja ahte eanadoallu ferte oazžut buoret dietnasa. Sámediggi evttohii vuolidit dan alla iežas oasi beliin šaddovaháigiin ja dálvevaháigiin. Sámi guovllut ledje beahttašuvvan eanadoallošiehtadusa bohtosa ektui. Veháš buoret dienaslassáneapmi šattai, muhto ii doarvái goluid laskama ektui. Ain leat stuorra erohusat dienaslassáneamis eanadoalu ja servodaga gaskka muđui.

Odđa doaibmavisttiid ruhtadeamis leat stuorra hástalusat eanadoalus. Ruhtadanortnegat eai doala liigegoluide mat leat sámi guovlluin riikka máttaošiid ektui. Sámediggi lea ruhtadan mánga stuorra vistti, muhto hástalusat lea loahparuhtadeami oazžun mángga dain huksenáššiid oktavuodas. Deatalaš lea ahte dat doaibmavisttiid main nuorat galget bargat, leat áiggi gáibádusaid mielde. Sámedikki mihtto-mearrin lea eanadoalu bisuheapmi sámi guovlluin.

Gáicacaláhus lea nuppástuvvan ja lea nuppástuvvamin dainna lágiin ahte stuorra oassi gáicacain Norggas galget sanerejuvot, ja ulbmilin lea luottahuhttit muhtun dávdmaid maid gáiccat ožžot. Sámediggi ballá erenoamážit daid doalloheaittiemiid geažil maid sanerenprošeakta mielddisbuktá ja deattuha ahte ferte álggahit odđa doaibmabijuid mat sihkkarastet viidáset eallinfámolaš gáicacaláhusa.

Sámediggi lea ovttasbargguin Fylkkamanni eanadoalloossodagain, Finnmárkku fylkkagiieldain ja Innovašuvdna Norggain láchán diliid nu ahte oččodit jáhkku eanadollui Ávjovári álgoálbmotguovllus. Guoskevaš gielddat, Porsángu, Kárášjohka ja Guovdageaidnu leat joatkán dainna ja leat ráhkadan váldoproševtta dán ángirusšama

várás. Gielddat leat láchán golmma jagi proševtta. Jos proševttain lihkostuvvet, de sáhtta das leat sirdinárvu eará guovlluide.

5.5 Boazodoallu

Sámedikki cealkámuš 2012/2013 boazodoallošiehtadussii meannuduvvui dievasčoahkkimis skábmamánus 2011. Dán cealkámušas deattuha Sámediggi ovtasbarggu ja konsultašuvnnaid departemeanttain boazodoallopolitihka ja dan hálddašemi, šiehtadusa váikkuhangaskaoapmeortnegiid, boazodoalu areálaid, boraspiriid, divadiid boazodoalus, dearvvašvuoda, dásseárvvu, vuovdalandili ja boazologu heiveheami.

Sámediggi áigu čalmmustahtit cealkámuša šiehtadusbeliide Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvá ja stáhtii Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta bokte ođđajagis 2012.

Norgga ja Ruota gaskasaš boazoguohtonkonvenšuvdna regulere boazodoalu Norgga ja Ruota gaskasaš rádjaguovllus. Sámediggái lea deatalaš sihkkarastit buori čovdosa boazodoalu ealáhusorganisašuvnnaide maidda konvenšuvdna guoská. Norgga ja Ruota sámedikkiid presideantaid gaskasaš čoahkkima vuodul, bivddii Norgga Sámediggi konsultašuvnnaid Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain ášši birra. Konsultašuvnnaid departemeanttain dollojuvvojedje cuoŋománus 2011. Konsultašuvnna fáddán lei bargu Norgga ja Ruota gaskasaš boazoguohtonkonvenšuvnnaid viidáseappot. Sámediggi lea ságastallamin Ruota Sámedikkiin, Norgga Boazosápmelaččaid Riikaserviin ja Ruota Sámiid Riikkaserviin dan birra ahte vejolaččat oažžut oktasaš evttohusa maid čalmmustit Norgga ja Ruota ráđđehusaide.

5.5.1 Dásseárvu boazodoalus

Árbevirolaččat lea boazodoalus dásseárvu sohka-beliid gaska, muhto dat lea ollu jagiid badjel gea-nohuvvan láchka- ja láchkaásahusreguleremiid bokte. Sámediggi lea váldán ovdan dásseárvváššiid ollu gerddiid boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas. Boazodoallu dárbbasa ollu bargonávccaid, ja danne lea nissonolbmui ja nuorain guovddáš sadji ealáhusoktavuodas. Sámedigge-rádi 2009 diedáhusas sámi boazodoalu birra, lea Sámediggi deattuhan ahte boazodoallu lea bearašvudot ealáhus, gos nissonolbmui lea guovddáš sadji bargofápmun, máhtolašvuoda gaskusteaddjin ja máhtolašvuoda addin nuoraide.

2010/2011 boazodoallošiehtadusa oktavuodas sohpe šiehtadusbealit ahte biddjojuvvo bargo-

joavku mii galggai geahčadit ja árvoštallat daid čielggadusávdnasiid mat dál gávdnojit dásseárvvu birra boazodoalus, ja dasto evttohit doaimbajuid ovddidan dihte dásseárvvu ealáhusas. Sámediggi buvttii árvalusaid bargojovkui Sámedikki barggu birra dásseárvvu ovddidemiin boazodoalus. Bargojoavku geigii raportta golggotmánus 2010. Sámediggi attii gulaskuddancealkámuša dán raportii mii geigejuvui Eanadoallo- ja biebmodepartementii 2011:s. Sámedikki bargun dán ášši čuovvoleami oktavuodas lea fuolahit ahte bargojoavkku doaimbaidjoevttohusat vuoruhuvvojit ja čuovvoluvvojit.

5.5.2 Boazodoallolága láchkaásahusat

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnaid Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain divatláchkaásahusa birra mii guoská doallonjuolggadusaid rihkkumii ja láchkaásahussii bággosáhku ektui. Konsultašuvnnaid lea Sámediggi deattuhan beliid láchkaásahusas doallonjuolggadusaid rihkkuma oktavuodas. Sámediggi ovddidii čuovvovačča:

- Sámedikki mielas lea buorre go ráhkaduvvojit láchkaásahusat sankšuvnnaid várás go doallonjuolggadusat rihkkovvojit ja bággosáhkku.
- Láchkaásahusat galget hábmejuvvo nu ahte ovttaskas geavaheaddji daid sáhtta lohkat álkit.
- Láchkaásahusas ferte čujuhit hálddahuslága njuolggadusaide nu ahte ovttaskas doalli čielgasit oažžu áddejumi su prosessuála vuoigatvuodaid birra.
- Sámedikki mielas lea buorre go divatgáibáduš doallonjuolggadusaid rihkkumis guoská ovttaskas siidaoasseoamasteaddjái (-oamastedjii). Deatalaš prinsihppa lea ahte sankšuvdnamearrádušat ja buhtadusgáibáduš boazodoalus guoská njuolga dan boazodoallái geas lea ovddasvástáduš, iige orohahkii nugo geavahus lea leamaš dán rádjai.
- Sámediggi háliida ahte lagabuidda čilgejuvvo geas/makkár orgánas lea ovddasvástáduš mearridit lea go ágga addit sáhku, mearridit sáhkomeari, duodaštangáibádusa, ja dasto čilget ja juohkit siva.
- Sámediggi háliida beassat árvoštallat vejolašvuoda geavahit árvoštallama divadiid mearrideami oktavuodas dan sadjai go bidjat fásta máksomeriid, ja ahte biddjojuvvo bajimuš divatubmi.
- Sámediggi lea váillahan departemeantta árvoštallamiid jna váiddavejolašvuoda ektui, erenoamážit dan ektui go sihke guovllustivrrat ja boazodoallostivra sáhttet bidjat divada.

- Sámediggi lea buktán cealkámuša ahte fertet árvvoštallat mii lea erohus sániin «forsettelig» og «uaktsomhet». Lea eahpegovttolaš jos ávvirmeahttun dahku mii čadahuvvo lihkohisvuoda dahje heahtedili oktavuodas, ránggáštuvvo seamma garrasit go eaktodáhtolaš dahku.

Sámediggi diehtá ahte departemeanta lea heivehan min oainnuid láhkaásahussii ja lea guorrasan daidda.

Proseassa ektui boazodoallohállddašeami rievdadusa ektui lea Sámediggi áiddostan ahte sáhttá leat eahpeoiddolaš bidjat fápmui odđa sankšuvdnanjuolggadusaid boazodoalloláhkii, nu guhká go lea hui eahpesihkarvuolta das makkár boazodoallohállddašeapmi šaddá boahtteáiggis. Bealit nugo hállddašandási ja doaimmat čuhcet láhkaásahusa sisdollui ja njuolggadusaid geavahepmái. Dieinna lágiin sáhttá šaddat vel stuorát eahpesihkarvuolta dan ektui ahte gii dat galgá geavahit daid odđa láhkaásahusaid ja man guhkká. Dát fuonida einnostanvejolašvuoda ja buktá eahpesihkarvuoda boazodolliide.

Dat go Sámediggi liikká välljii guorrasit daid láhkaásahusaide, boahdá das go min mielas lea deatalaš oážžut sadjai njuolggadusaid maid sáhttá geavahit jos doallonjuolggadusat rihkkojuvvojit. Dat lea deatalaš ealáhussii alccesis ja birrasii. Erenoamáš deatalaš lea sihkkarastit boazodoalloorgánaide vejolašvuoda leat mielde daid njuolggadusaid geavaheami oktavuodas.

5.5.3 Boazodoallohállddašeami rievdadeapmi

Sámediggi lea ođasdieđáhusa bokte cuoŋománus 2011 Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta neahtasiiduin oaidnán ahte boazodoallohállddašeapmi galgá rievdaduvvot. Rievdadusat lea ahte guovllustivrrat galget heahtihuvvot ja guovllukantuvrrat galget fárrehuvvot Fylkkamanni vuollái. Sámediggái ii leat movtge dieđihuvvon ahte nu lea árvvoštallojuvvon dahkkojuvvo.

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta sáddii maŋŋá notáhta Sámediggái mas čilgejedje organiserema rievdadusaid birra. Sámediggi manai ovtta Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin diehtojuohkinčoahkkimii miessemánus departemeantta mearrádusa birra. Sámediggi ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi muitaledje bealiteaset evttohusa birra lávdegoddái mii čielggada boazodoallohállddašeami organiserema. Sohppojuvvui ahte Sámediggi galgai dievasčoahkkimis meannudit ášši ovdal go departemeanta barggai maidege viidáseappot. Sámediggi dagai mearrádusa áššis dievasčoahkkimis

geassemánus 2011 mas boahdá ovdan ahte departemeantta mearrádus boazodoallohállddašeami rievdadeamis lei mearriduvvon almmá ahte dat lei dahkkojuvvon konsultašuvnnaid mielde daid konsultašuvdnaprošedýraid mielde mat leat Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka. Dás fuolakeahttá bovdejuvvui Sámediggi konsultašuvnnaide mii lei dušše dan birra mii guoská mearriduvvon rievdadusa čadahepmái. Konsultašuvnnaat juo mearriduvvon čadaheamis eai leat duohta konsultašuvnnaat, danne ii sáhttán Sámediggi vuolgit diekkár čoahkkimii. Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta sáddii čakčamánus evttohusa guovllustivrraid heahtihemis gulas-kuddamii. Dat meannuduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis guovvamánus 2012.

Boazodoallohállddašeami rievdadeapmi eaktuda dan sámpolitiikka joatkima man ulbmilin lea ahte mearridanváldi áššiin mat erenoamážit gusket sámi álbmogii sirdojuvvo Sámediggái. Vuodđolága § 110a man vuodul galgá láhčit diliid nu ahte sámit go lea sierra álbmot sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset kultuvrra, giela ja servodateallima, bidjá čielga čanastagaid movt almmolaš boazodoallohállddašeapmi organiserjuvvo. Dán joatkimis čuoovu maiddái ahte álbmotrievttálaš geatnegasvuodát iešmearrideami, iešstivrema, searvama ja vuoruheami birra iežas ovdánahttimii biddjojuvvojit vuodđun árvvoštallamiin boazodoallohállddašeami rievdadeami oktavuodas. Guđege dain beliin ii leat Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta árvvoštallan ja bidjan vuodđun mearrádusaidis oktavuodas 2011:s. ILO lea ollu oktavuodain dovddahan ahte proseassa ja sisdoallu gullet lávga oktii. Duohta konsultašuvnnaat buori jáhkuin dainna ulbmilin ahte olahit ovttamielalašvuoda, ja čovdosiid mat dávistit gustovaš sámpolitiikkii ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sámiid guovdu dego álgoálbmot, lea mearrideaddji deatalaš dán ášši čuoovvolemis.

5.6 Boraspiret

Sámediggi lea ovddidan ovttá ášši Sámi parlamentáralaš rádi stivrii guohtonealliealáhusa vahágiid birra dan geažil go gávdnojit ráfáidahttojuvvon boraspiret. Sámi parlamentáralaš ráddi mearridii fakkastit dan Girkonjargga 2011 julggaštussii, ja dasto álggahit sámparlamentáralaš ovttasbarggu oážžun dihte nationála stáhtaid suodjalit sámi ealáhusaide guovlluin gos leat ollu boraspiret.

Boraspirepolitiikka sierra riikkain, Suomas, Norggas, Ruotas ja Ruoššas, váikkuha ollu

vuoddoealáhusaide ollu sámi guovlluin. Politihkka Eurohpá uniovnna siskkoabealde bidjá čanastagaid nationála boraspirepolitihkkii min riikkas. Danne áigu Sámi parlamentáralaš ráđdi bargat dan ala vai Suopma ja Ruotta iežaset miellahtovuoda bokte, buoremus vejolaš vuogi mielde vuhtii váldet sámi beroštumiid dán ášsesuorggis.

SPR deattuha ahte Eurohpáráđdi dat bidjá rámmaid lahttoriikkaid bargui olmmošvuoigatvuodaiguin. Sihke Suopma, Ruotta, Norga ja Ruošša leat Eurohpáráđi lahttun, mii lea bidjan unnimus standárddaid olmmošvuoigatvuodaide ja bearráigeahččá ahte doahttaluvvojit go sierra konvenšuvnnat ja rekommandašuvnnat. Danne áigu SPR bargat dan ala ahte guoskevaš stáhtat čuovvolit iežaset geatnegasvuodaid mat guske sámi álbmogii.

Sámi parlamentáralaš ráđdi áigu ásahtit lávde-gotti man bargun lea hábmet oktasaš boraspirepolitihka ja evttohit njuolggadusaid hálldašepmái. Eaktun lea ahte guoskevaš riikkat fuolahit geavtlaš hálldašemi ja čuvvot mearriduvvon njuolggadusaid.

Muđui čujuha Sámi parlamentáralaš ráđdi Girkonjargga julggaštussii (2011), erenoamážit 11. čuoggái ja stáhtaid geatnegasvuhtii sihkkarastit ávnnaslaš kulturvuodu sámi álbmogii.

Buhtadusortnegat bohccuid massima ovddas maid boraspiret borret

Birasgáhttendepartemeanta (BD) lea ásahtan proševtta man ulbmilin lea árvoštallat ja vejolaččat evttohit rievdadusaid dáláš buhtadusortnegii bohccuid ovddas maid boraspiret goddet. Proševtta mandáhtan lei čielggadit, ja moht fertešii go dáláš buhtadusortnega bohccuid massima ovddas boraspiriide rievdadit. Prošeakta-joavku galgá erenoamážit čielggadit málle riskavuđot buhtadusortnegii. Sámediggi lea addán gaskaboddosaš cealkámuša proševttajovkui ja áigu čuovvolit ášši konsultašuvnnaid bokte Birasgáhttendepartemeanttain.

5.7 Jinjevaerie sámečearru

Jijnjevaerie sámečearru lea váldán oktavuoda Sámedikkiin oažžut veahki dan oktavuodas go Statkraft áiggošii hukset bieggafámu sin guohtoneatnamiidda. Sámečearru lea vuostálastán bieggafápmoproševtta ja das lea leamaš advokáhtaveahkki. Sii leat dolvon ášši duopmostullui. Sámedikkis lea leamaš čoahtkin Statkraft:in čielggadan dihte bieggafápmoproševtta ja movt dat leat láhtten sámečearuin. Sámediggi

lea maid váldán ášši bajás Olgoriikadepartemeanttain čoahtkimiin. Ášši lea mannan ovttá vuoru duopmostuollovuogádagas Ruotas. Ášši meannuduvvui loahpalaččat Birasgáhttenduopmostuolus, gos duopmu celkojuvvui skábamánus 2011. Sámečearru ii ožžon ulbmillaš doarjaga ahte dohkálaččat sihkkarastit sin boazoguohtoneatnamiid. Ášši ii leat vejolaš váldit manjá go dat lea meannuduvvon Hoavvarievttis. Sámedikkis lea leamaš oktalaš oktavuoda sámečearuin, ja dál bargojuvvo oažžun dihte ulbmillaš čovdosa ovddidit sámečearu beroštumiid sihke nationála ja riikkaidgaskasaš dásis.

5.8 Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusat

Sámediggi lea vuoruhan ásahtuvvon fitnodagaid čuovvoleami 2011:s. Guokte čuovvolanproševtta leat čuovvoluvvon, nubbi máttasámi guovllus ja nubbi fasLulli – ja Gaska-Romssas. Goappašagat proševttat leat lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusaid oasis. Oluhusjoavkun ledje sámi ásaheaddjit mat leat ásahtan fitnodaga manjimus viđa jagis. Čuovvoleapmi lea dáhpáhuvvan golmma čoahtaneami bokte 2 beavvi hávállasii sierra guovlluin.

Sámediggi válddi Vinn ja Norges Vel čuovvolit ásahtedjiid máttasámi guovllus. Čuovvoleapmi čađahuvvui ovttas Norlándda fylkkasuohkaniin. 12 olbmo 8 fitnodagas serve. Čuovvoleapmi lea váikkuhan stuorát fuomášumi fitnodatovddideapmái. Manjimus čoahtaneamis sohpe njeallje fitnodaga plánet márkanovttasbarggu 2012 rájes, dainna ulbmilin ahte juksat stuorát márkaniidda, oažžut buoret gávpejođu ja gánnáhahttivuoda.

Lulli- ja Gaska-Romssas serve 10 fitnodaga. Sin gaskkas ledje 9 nissonolbmo, mii lea 90% oasseváldiin. PricewaterhouseCoopers AS Romssas lei ovddasvástádus dán čuovvoleamis. Guovddázis lea leamaš movt galggašii duddjot identitehta ja sihkkarastit badjelbáhčaga fitnodagas, ja dieinna lágiin bidjat vuodu fitnodahkii viidáseappot. Ruovttoluotta diehtu oasseváldiin lea leamaš ahte prográmma lea lihkestuvvan hui bures go guoská sin dárbbuide easkaálgin. Erenoamážit go sii oppa áiggi konkrehta barget iežaset fitnodaga ovddidemiin, ja ahte proseassajodihedjiid ja plána bokte muđui buktet oidnosii eará ásahtedjiid vásihusaid ja hástalusaid, gessojuvvojit ovdan givrodahkan.

Sámediggi lea leamaš mielde proseassas odđa strategiijaid ráhkadanbarggus Davvi-Norgga mátk-

keeláhusaid ovddideami oktavuodas. Sii leat doallan golbma čoagganeami. Strategiijas galgá leat ávki váikkuhangaskaoapmeapparáhta vuoruhemiide mátkeeláhusaid ángiruššama oktavuodas davvin.

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeeláhusaid forumis lea leamaš čoahkkinn borgemánus 2011. Sihke ealáhusorganisašuvnnaid ovddasteaddjit ja almmolaš beales serve čoahkkimii ja adde doaimbidjocealkámuša jagiide 2012 ja 2013. Dán cealkámuša vuodul lea Sámediggi mearridan ođđa prográmmačilgehusa.

5.9 Duodji

Duoji šiehtadusbealit sohpe 2010:s ahte vuđolaččat geahčadit duojáriid doaimmadoarjjaortnega. Ortnege bearráigeahččan álggahuvvui 2011:s. Dan ulbmilin lea kvalitehta dáfus sihkkarastit ortnege ja dan duodaštusa maid ohccit bidjet ovdan doaimmadoarjjaohcama vuodđun. 21 duojára geat ožžo doaimmadoarjaga 2010:s gessojuvojedje bearráigeahččama várás. Rehketdoallofitnodat Consis galgá ráhkadit raportta daid gávdnosiid birra mat dahkkojuvvojit bearráigeahččamis, ja bargu galgá loahpahuvvot 2012:s.

Asplan Viak lea ráhkadan ekonomalaš raportta duodjeealáhusa ovdáneamis. Raporta galgá geavahuvvot šiehtadallamiin ealáhusšiehtadusa hárrái. Asplan Viak deattuha ahte 47 vástádusa leat menddo unnán luoheteahtti konklusuvnnaid geasimii ovdáneami birra jagis jahkái. Vástideddjiid gaskkas leat 75 % nissonolbmo. Rehketdoallojahki 2009 lea dán raportta vuodđun. Raporta čájeha ahte vuovdindienas duojára nammii ii leat rievdan jagis 2008 jahkái 2009. Doaimmaboadus lea duodai njiedjan 108 581 ruvnnus 83 684 ruvnnui dien áigodagas. Válidosivvan dasa sáhttet leat lassánan golut ealáhusas, muhto muhtun oktavuodain sáhttet leat eará sivat. Duoji ekonomalaš lávdegoddi lea doallan guokte čoahkkima áigodagas. Ekonomalaš lávdegoddi siđasii vuđoleabbo raportta ja buoret reporterema duojáriid bealis.

Šiehtadusat ođđa duodješiehtadusa birra álggahuvvojedje borgemánus 2011. Šiehtadusbealit leat Sámiid duodji, Duojáriid ealáhussearvi ja Sámediggi. Bealit sohpe šiehtadusrámman 9,4 miljon ruvnnu. 3,0 miljon ruvnnu várrejuvvui investeren- ja ovddidandoaimmabijuide, 0,33 miljon ruvnnu gelbbolašvuoda bajideapmái ja 3,6 miljon ruvnnu doaimmadoarjjan. Duodjestipeandaortnet viiddiduvvui nu ahte dál guoská maiddái allaskuvlaohppui joatkkaskuvllaid lassin. Doarjjaortnet duodjegávppiide heaittihuvvui ja sadjái bodii

prošeaktadoarjja vuovdima ovdánahttima doaimmabijuide. Nugo ovddit jagiin ge de várrejuvvui 1,56 miljon ruvnnu guovtti duodjeorganisašuvdnii. Duodješiehtadusa siskkoalede álggahuvvo vuovdin- ja márkánfievrridan prošeakta ja vel okta mearkagálvoovddideamis. Ohccit mat ožžon doaimmadoarjaga bearráigeahččojuvvojit maiddái 2012:s. Sámediggi lea geatnegahttojuvvon čielggadit momssas luvvema duodjeealáhusas.

Duodjeealáhusa ovddasteaddjit válde álgaga 2011:s doallat čoahkkima Sámedikkiin duodjebáji ásaheamis Kárásjohkii ja Porsánguui. Čoahkkima vuolgaheaddjit válde ovdan hástalusaid dan ektui ahte duodjebirrasis eai leat doarvái buori eavttut duodjebirrasa ovddideapmái dán guovtti gielddas.

Sámediggi lea ruhtadan ovttagagáš duodje-prošeavtta julevsámi guovllus. Prošeavttaid ulbmilin lea movttiidahttit eambbogiid álgit bargat dujiin ja oážžut ovttasbarggu duojáriid gaskka.

Duodjeinstituhtta lea njulgen ekonomalaš beliid vuodđudusa oktavuodas. Sámediggi lea ožžon stivralahtu Duodjeinstituhttii, muhto Duojáriid ealáhussearvi ii leat vel ge ožžon makkárge saji stivrras.

5.9.1 Fidnoahppiortnet duojs

Sámediggi lea ožžon Boazodoalu ja duoji oahppokantuvrra hálddašit duoji fidnoahppiortnega. 2011:s lei kantuvrras soahpamuš 15 fidnoahppiin, geaid gaskkas 14 ledje nieiddat. Bealli lea eret Guovdageainnus ja loahppa eará báikkiin Finnmárkkus, Romssas ja Davvi-Trøndelágas. Guokte fidnoahppi gearggaiga soahpamušáigodagas ja guovttis celkkiiga eret fidnoahppisoahpamuša. Hástalusas 2011:s lea leamaš ahte ollugiin ii leat doarvái teorija go ohcet sisaváldima.

5.9.2 Nissonolbmot fitnodateaigadán ja ealáhusdoallin

Dat go ollu nissonolbmot leat searvan sihke go guoská ásaheddjiide Romssas ja duoji fidnoahppiortnegis lea mielde ollašuttimin mihttomeari oážžut eanet nissoniid ealáhusaide. Duoji ekonomalaš raportta čájeha maiddái ahte sii geat leat mielde iskkadeamis, leat 75 % nissonolbmot. Muđui leat sullii 3 % guolásteddiin nissonolbmot, eanadoalus lea nissonoassi birrasii 20 % ja boazodoalus 13 %. Struktuvrralaš bealit, nugo lágat ja njuołggadusat, ja garra fysálaš bargu dagaha hehtehusaide oážžut stuorát nissonoasi dán vuodđoealáhusain. Guovddáš eiseválddiin leat stuorát vejolašvuoddat rievdadit struktuvrralaš beliid go maid Sámediggi sáhtta dahkat.

5.10 Ohcanvuđot doarjagat ealáhusovdánahttimii

Sámedikki doarjjarámma oktiibuot ealáhusovdánahttimii lei 2011:s 35 063 000 ru. Dát ruđat vuoruhuvvojedje juohkelágan ealáhusaide, mariidnaealáhusaide, eanadollui, lotnolasealáhusaide ja sámi mátkeealáhusaide ja duodjái.

2011:s ledje Sámedikkis ollu ohcamat guolástusulbmiliidda, stuorra optimismma geažil ja go ain leat buorit vejolašvuđat buoridit doaibmaekonomiija ja árvoháhkama ealáhusas. Ledje doarjjaohcamat sihke fanasinvesteremiidda ja eana- ja mearrarusttegiidda. Dan bokte go juolludat doarjaga fatnasiid investeremiidda ja ođđaágásaš vuostáiváldin- ja mearrarusttegiid ođasmahttimii leat mii lihkostuvvan háhkat buriid ekonomalaš rámmaeavttuid fanasodastemiide, guollevuostáiváldinrusttegiid bisuhemiide báikkálaččat ja ođđasis rekrutterema nannemii guolástusámmáhi.

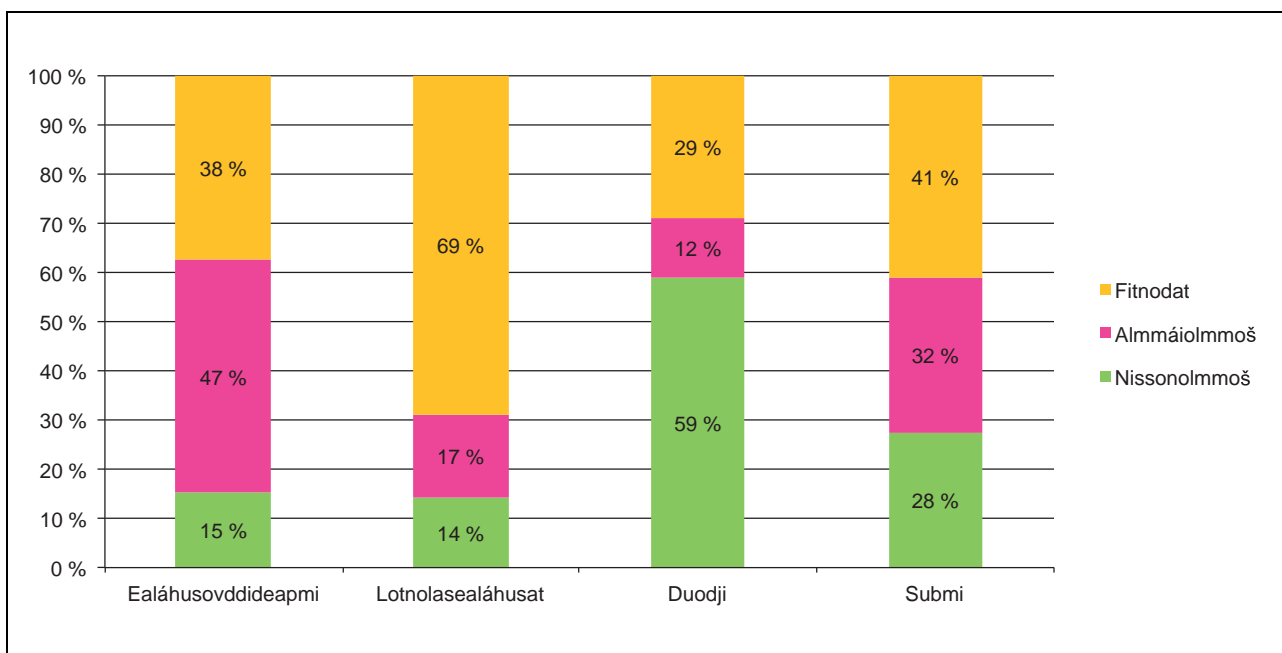
Bušeahhtarámma 2011:s mariidnasuorgái lei 4 165 000 ru. Dat geavahuvvui badjelmeari 2 158 909 ru dan sivas go ledje nu ollu ohccit. 2011:s juolluduvvui doarjja lagabui 30 fanasinvesteremii, mas lei maid doarjja 5 ođđavistái nuorra aktevrraide ealáhusas. Dát váikkuha ođasmahtima ja fanasodasteami dovdomassii eanadieđalaš suorggi siskkobeaalde gos leat boarráset fatnasat.

Vuostáiváldima oktavuodas lea Sámediggi addán doarjaga sihke báikkálaš vuostáiváldinrusttegiid divodeapmái ja mearrarusttegiid buorideapmái nugo bruggahuksemii ja govdubrukkaid ásaheapmái. Dát váikkuha mealgat vuovdin- ja leahkinbeliide báikkálaš riddo- ja vuotnafatnasiidda.

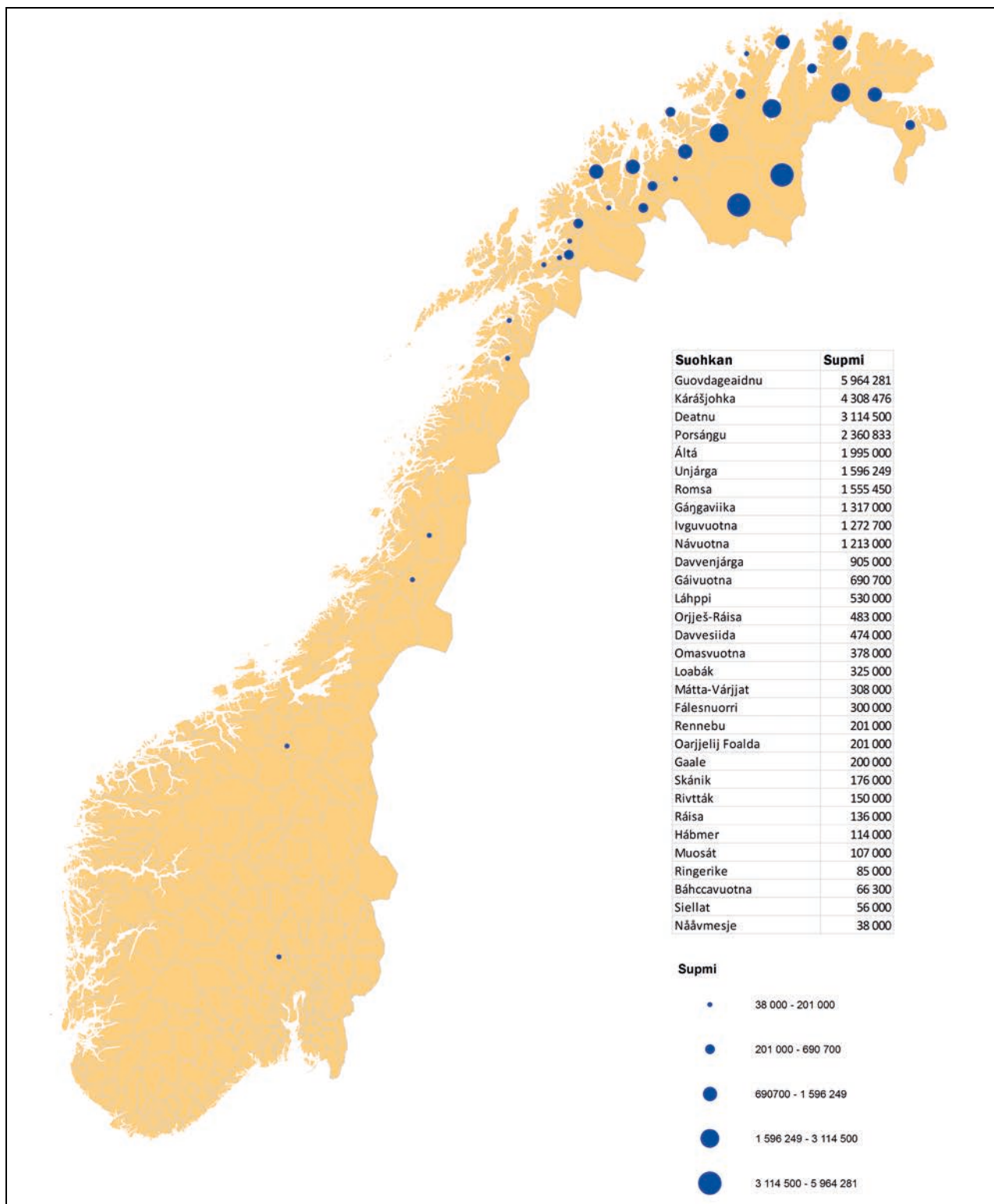
Sámediggi oaidná ahte leat ollu ohcamat sámi mátkeealáhusaid ovdánahttimii. Davvi Siida lea okta aktevrrain márkaniš masa juolluduvvui investerendoarjja 2011:s. Fitnodaga doaibma lea váldoáššis Davvisiiddas ja fállá «Hurtigruten» turisttaide mátki Gilevuonas Donjevtunni, goas turisttat besset vásihit veaháš sámi kultuvrra ja eallinvuogi. Oktiibuot juolluduvvui 4 579 950 ru lotnolasealáhusaide ja čielggadanprošeavttaide ja eará doaibmabijuide.

Sámediggi lea joatkán duodjeángeruššamiiguin ealáhusšiehtadusa bokte, mii lei 2011:s 9 400 000 ru. Doarjja juolluduvvui analysa čadaheapmái duodjeealáhusas, danne vai oččošeimmet eanet dieđuid man ollu duodji buvttaduvvo, jodihit go duojárat gálvvuideaset vuovdimassii ja makkár márkanaš jearahit buktagiid. Dán analysa vuodul áiggošeimmet álggahit doaibmabijuide ja árvvoštallat lea go vuoddu álggahit prošeavtta mearkagálvohuksemis duojs. Sámediggi juolludii 457 200 ru prošeaktii maid duodjeorganisašuvnnat galget čadahit.

Oktiibuot juolludii Sámediggi ealáhusruđaid 32 748 290 ru jagis 2011.

Govus 1.4 Dás oaidná mo doarjagat juohkásit nissonolbmuide, almmáiolbmuide ja fitnodagaide; ealáhusovddideamis, lotnolasealáhusain ja duodješiehtadusas, ja doarjagat oktiibuot.

Govus 1.5 Kárta čájeha movt juolluduvvon doarjagat 2011:s juohkásit gielddaid gaska, dás lea sáhka ohcanvuđot ortnegiin ealáhusaide.

Govvosis vuolábealde oidno movt doarjagat juohkásit nisssonolbmuid, almmáiolbmuid ja fitnodagaide; ealáhusovddideamis, lotnolasealáhusain ja duodješiehtadusas, ja doarjagat oktiibuot.

6 Areálat, birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Sámedikki váldoulbmilin barggus areálaiguin, birasgáhttemiin ja kultursuodjalemiin lea sihkk-

rastit areálad ja resurssaid ceavzilis ávkkástal-
lama sámi guovlluin sámi historjjá ja sámi árvvuid
vuodul. Dáid guovlluid ja resurssaid hálldašepmi
galgá leat vuodđuduvvon sámi vuoigatvuodaide.
Ceavzilis ja guhkes áiggi perspektiiva galgá
deattuhuvvot.

Sámedikki areálaáššiid barggus lea sáhka das
ahte sámi beroštumit galget gozihuvvot dalle go
mearrádusat areálageavaheamis dahkkojuvvojit.
Sámi kulturmuittut geavahuvvojit sámi leahkima
duodašepmái sámi guovlluin. Sámediggi lea
gulaskuddanáshussan kulturmuittobarggus
plánaáššiin ja stuorát huksenáššiin. Dán okta-
vuodas registrerejuvvojit ollu sámi kulturmuittut.

6.1 Areálat

6.1.1 Plána- ja huksenlága čuovvoleapmi

2008:s dohkkehuvvui ođđa plána- ja huksenláhka.
Láhka bođii fápmui 01.07.09. Lágas oáččui
Sámediggi ođđa rolla sihke stuorát válddiin, ja stu-
orát bagadallanovddasvástádusain. Dáid rievdadu-
said geažil lea leamaš dárbu konkretiseret daid
rámmaid, maid siskkobealde Sámediggi galgá bar-
gat plánaáššiin, ja dárbu gaskkustit dan eará
eiseválddiide ja álbmogii.

Geassemánus 2010 bođii Sámedikki plánavea-
hkki. Mannan jagi lei plánaveahkki buorre reai-
dun midjiide sihke ollašuttimis min rolla plána- ja
huksenlága ektui, ja min bargui muđui
plánaáššiiguin. Guokte deatalaš ášši váldit dás
ovdan:

- Bargu Áltta suohkana 2011–2030 areálaosiin.
Sámediggi vuosttaldii álggus juo areála-
hálldašepmi njealji deatalaš suorggis. Gulahal-
lama ja buori ovttasbarggu bokte čoavdašuvai
ášši nu ahte Sámediggi sáhtii geassit ruovttolu-
otta buot vuosttaldemiid.
- Nationála vuordámušat regionála ja gielddalaš
plánemii. Plána- ja huksenlága ođđa plánaoassi
deattasta ahte Gonagas juohke njealját jagi
ráhkada nationála vuordámušaid regionála ja
gielddalaš plánemii. Vuosttaš vuordámušreive
ovddiduvvui suoidnemánus 2011. Konsul-
tašuvnnaid bokte Birasgáhttentdepartemeant-
tain sihkkarasttii Sámediggi ahte vuordámuš-
reivves gáibiduvvo ahte regionála ja gielddalaš
plánen maiddái galgá sihkkarastit sámi
beroštusaid nu mo lea eaktuduvvon plána- ja
huksenlágas.

Mii doaivut ahte plánaveahkki lea leamaš
čuvgehussan eará eiseválddiide ja álbmogii ge.
Áššemeannudanproseassain ja eará oktavuodain

mii leat čujuhan plánaveahkkái. Mii leat maiddái
juohkán olggos plánaveahki heivvolaš oktavuod-
dain. Maiddái boahtteáiggis áigut mii Sámedikkis
joatkit evaluerema ja buoridit diehtujuohkima ja
iežamet rutiinnaid plána- ja areálaáššiin.

6.1.2 Finnmarkkuopmodat

Finnmarkkuopmodat, Finnmarkku fylkkagiella ja
Sámediggi dollet 2 jahkasaš politihkalaš
gulahallančoahkkima. Čoahkkimiid ulbmil lea
láhčit diliid buori ovttasdoaimmamiid áššeoa-
laččaid gaskkas. Čoahkkimat leat maiddái
čuovvolančuokkis Finnmarkku fylkkagieldda ja
Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusas.
Áššeoašalaččat leat 2011:s hálldahuslaš dásis
digaštallagoahtán mo galgá geavahit badjebáh-
caga. Dan geažil lea čohkkejuvvon hálldahuslaš
ovttasbargojoavku mii galgá viidáseappot
árvoštallat mo galgá Finnmarkkuopmodaga bad-
jebáh-caga geavahit.

6.1.3 Vuodđudus Protect

Nogga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi ja Ruota
Sámiid Riikkasearvi leat Sámedikki doarjagiin
2011:s evttohan vuodđudusa Protect. Protect
galgá vuodđuduvvot vuosttaš jahkebealis 2012.

Protect šaddá sorjjasmeahttun, eahpe-
gávppalaš vuodđudus mii galgá veahkehit sámi
vuoigatvuodaeaggáid fuolahit iežaset
areálaberoštusaid, eana- ja resursavuoigatvuodaid
ja ovdánvejolašvuodaid. Protect:s galgá leat
guovddáš norbmaaddi rolla eiseválddiid ja
ealáhusdoaimmaheddjiid barggus sámi guovlluin.
Protect galgá maiddái váikkuhit dasa ahte ása-
huvvo fitnolaš ovttasbargu ja čorges
šiehtadallamat go árbevirolaš sámi ealáhusat/
vuoigatvuodaeaggádat ja ođđa ealáhusdoaimma-
headdjit ráhkadit plánaid ja doaimbajuid mat
dávjá leat areálagáibideaddjit. Dat lea danne vai
buohkaide lea álkit einnostit ja fuolahit buoremus
čovdosiid eanet berošteddjiid várás.

Sámediggi lea juolludan 1 miljon ru 2012 várás
Protect:ii. Ođđa ealáhusdoaimmaheaddjit sámi
guovlluin leat dál jo dovddahan ahte sii áigot doar-
jut ekonomalaččat. Sámediggi vuordá ahte stáhta
eiseválddit maiddái servet ekonomalaš doarjagiin.

6.1.4 Fápmohuksen

Mánngga sajis Sámis leat buorit bieggaresurssat.
Danne lea bieggafámu ásaheapmi miellagiddevaš.
Lea maid eanet ja eanet beroštupmi hukset smávit
fápmorusttegiid. Go earret eará ođđa fápmogáldut

váldojuvvojit atnui, de ferte maiddá fápmofierpmádaga ođasmahttit, vai sáhtá fievrridit ođđa fámu mii buvttaduvvo geavaheddjiide. Sámediggi lea 2011:s meannudan badjelaš 200 fápmui guoskevaš ášši.

Bieggafápmorusttegiid huksen sáhtá leat buorre dálkkádatpolitihkka. Prinsihpalaččat Sámediggi doarju dálkkádatgássaidda luoitima vuolideami ja ángirusšama ođasmuvvi energiijain váidudeaddji doaibmabidjun, vaikke vel bieggafápmu iešalddis várra ii goassege sáhte buhttet dakkár energiijabuvttadeami mas leat CO2 luoitimat. Sámediggi čujuha dattetge dasa ahte guoskevaš huksenareálat eai leat áibbas geavatkeahces guovlluin dál, dat geavahuvvojit ealáhusdoaimmaide seammás go dat leat maidai kultureanadagat. Guoskevaš guovllut bieggafápmohuksema várás leat seammás dakkár guovllut main eai leat stuorra teknihkalaš sisabahkkemat, dat guoská earret eará sullii 37 % Finnmárkku areálain. Dakkár luondduguovllut, erenoamážit stuorra joatkevaš guovllut vuonas várrái, lea vátneresursa Norggas ja Eurohpás ja lea mávssolaš vuoddu dan luonddušláddjivuhtii maid mii galgat fievrridit viidáseappot boahhte buvvi.

Danne lea deatalaš Sámediggái oážžut čielggaduvvot plánejuvvon fápmohuksema váikkuhusaid sámi kultuvrii, ealáhusaide ja servodateallimii, vai vásttolaš eiseválddiin galgá leat nu buorre mearridanvuoddu go vejolaš ovdalge mearráduš dahkkojuvvo. Sámedikki mielas lea maid hui deatalaš ahte areálat ja resurssat Sámis geavahuvvojit dakkár vugiin mii ii hedjonahte sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima. Sihke dán fágasuorggi váldomihhtomearri ja guokte oassemihttomeari dorjot dan. Vásttolaš konsešuvdnaeiseváldi lea Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (NČE). Dakkár mearrádušat go konsešuvdnamearrádušat, gullet Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš konsultašuvdnaproseduyraide. Dasa lassin lea Sámediggi dahkan sierra šiehtadusa NČE:in mii galgá čielgasmahttit konsultašuvdnaproseduyraid aiddo fal konsešuvdnaáššiin.

Sámediggi lea 2011:s čadahán mánga konsultašuvnna hálddahaslaš dásis NČE:in bieggafápmoprošeavttaid oktavuodas iešgudet muttuin konsešuvdnaproseassas.

Konsultašuvnna čielggadanprográmma birra

Konsultašuvnna váikkuhusčielggadanprográmmaid hábmema

birra Čoargašnjárgga, Fálesrášša ja Fálesnuori bieggafápmorusttegiid várás Finnmárkku ja Sjonfjellet I ja II, Seiskalláfjellet, Kvalhovudet, Kovfjellet ja Stortuva bieggafápmorusttegiid várás Nordlánddas loahpahuvojedje 2011:s.

Go guoská váikkuhusčielggadanprográmmaid hábmemii, de soabai Sámediggi NČE:in sánadeami meahcegeavaheami váikkuhusčielggadeami oktavuodas ja mo galgá čielggadit váikkuhusaid boazodollui. Dattetge eai sohppojuvvon čielggadusdilit ja sánadeamit boazologu vejolaš vuolideami hárrái plánejuvvon doaibmabiju geažil, árbediedu geavaheapmi vuohkin, ja áigi goas dat kulturmuoitoiskkadeamit galget čadahuvvot, maid kulturmuoitoislahka gáibida. Mii bivddiimet ahte dat galggai čilgejuvvo mearriduvvon váikkuhusčielggadanprográmmaid duogášnotáhtain. Mii guoská boazodoalloberoštusaide, de lea Sámediggái deatalaš ahte ráhkaduvvojit ollislaš váikkuhusčielggadusat mat čájehit sihke ovdeš ja plánejuvvon sisabahkkemiid guovllus.

Dutnjesvuona bieggafápmorusttet

Dutnjesvuona bieggafápmorusttega oktavuodas čujuhii Sámediggi konsešuvdnaohcama gulaskuddancealkámušas ahte bieggafápmorusttet lea plánejuvvon boazohtolahkii, ja ahte guoskevaš orohat ballá ahte bieggafápmorusttet sáhtá leat hehttehussan bohccuide. Sámediggi oaivvilda ahte ferte árvoštallat vejolašvuoda rievdadit johtingainnu. Viidáseappot čujuheimmet ohcama headjuvuhtii ahte dat ii válddat sámi meahcegeavaheami dahje eará sámi servodatberoštusaide. Gulaskuddancealkámuša maŋŋá dieđihuvvui Sámediggái ahte dál lea šiehtadus doaibmabiddji ja guoskevaš orohaga gaskkas mii earret eará váldá ovdan johtolaga.

Konsultašuvdnaohkkimis ledje Sámedikkis dattetge eahpádušat Dutnjesvuona bieggafápmorusttega plánaide. Erenoamážit árvoštallat mii plánaguovllu sajusteami erenoamáš unohassin boazodollui. Mii diehtit dattetge ahte lea dahkkojuvvon šiehtadus gaskal guoskevaš orohaga ja doaibmabiddji plánaidda duohtandahkama ektui. Mii diehtit maiddá ahte boazodoalu guovlostivra lea vuosttaldan bajábealde namuhuvvon plánaidda. Dan vuodul bivddii Sámediggi ahte guovlostivrra vuosttaldahkii berre biddjojuvvo deaddu go NČE meannuda ohcama. Konsultašuvnna eai lea loahpahuvo formálalaččat, muhto eai leat ge dieđuhuvvon eanet konsultašuvdnaohkkimat lagamus boahhteáiggis.

Hámmanoaivvi bieggafápmorusttet

Hámmanoaivvi bieggafápmorusttega oktavuodas lea Sámediggi ovddidan cealkámuša reviderejuv-
von konsešuvdnaohcamii ja konsultašuvnnat leat
loahpahuuvvon formálalaččat. Doaimbaidji lea
Finnmárk kraft, mii lea váldán badjelassas dán
prošeavtta ovdeš doaimbaidjis Statoil ASA.
Huksen lea plánejuvvon guovtti ceahkis.

Riindu geažil guovllu sámi kulturmuittuid alde
ja ášši ovdeš konsultašuvnnaid geažil lea huksen-
guovlu uhciduvvon álgoplánaid ektui. Danne ii
guoskka huksen njuolggá ovttá ge ovdalis regis-
trerejuvvon sámi kulturmuittui. Muhto mánga kul-
turmuittu/kulturmuittobáikki guoskkahuvojit
visuálalaččat huksemii. Danne lea Sámediggi
evttohan ahte dat bieggaturbiinnat, mat leat pláne-
juvvon lagamusat guoskevaš kulturbirrasiidna,
váldojuvojit eret plána. Jus dat dahkkojuvvo, de
árvoštallá Sámediggi dohkálažžan váikkuhusaid
sámi kulturmuittuide ja kulturbirrasiidna.
Sámediggi kulturmuittováldin lea dán vuodul
dohkkehan ahte doaimbaidju sáhtá čađahuvo
reviderejuvvon konsešuvdnaohcamii vuodul.

Sámediggi lea cealkámušas bidjan vuodđun
ahte guoskevaš orohat dohkkeha plánejuvvon
huksema. Jus huksenkonsešuvdna juolluvvo,
de čujuhii Sámediggi maiddái dasa ahte
konsešuvdnaevttut fertet geatnegahtit hukse-
jeaddji soahpat čovdosa 7. orohagain das mo dak-
kár ođđa infrastruktuurra go geainnuid ja eará
ráhkkanusaid, galgá geavahit go bieggafápmo-
rusttet doaimmagoahat

Raudfjellet bieggafápmorusttet

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid NČE:in
Norsk Miljøkraft Raudfjell AS konsešuvdna-
ohcamii birra, bieggafápmorusttega ásaheami
birra Raudfjellet:ii Sálliris Romssa suohkanis.
Konsultašuvnnaid guovddáži lea leamaš Raudfjel-
let bieggafápmorusttega ásaheami váikkuhusat
boazodollui.

Raudfjellet pláneduvvon bieggafápmorustte-
gis leat gitta 48 bieggaturbiinna main lea oktibuot
144 MW beaktu. Lea juo addojuvvon konsešuvdna
hukset bieggafápmorusttega Kvitfjelli mii lea sul-
lii 3 km eret Raudfjellet plánaguovllus.

Guoskevaš orohat lea birrajagi orohat mas leat
guokte siidaosi oktibuot 600 bohccuin. Orohat
lea soahpan doaimbaidjiin bieggafápmorust-
tega ásaheami birra Raudfjelli ja sii leat vel
dahkan šiehtadusa Norsk Miljøkraft Raudfjell
AS:in ovttagardde buhtadusa birra daid hehte-
husaid ovddas maid fápmorusttet dagaha.

Boazodoalu guovlostivra lea dattetge vuosttal-
dan konsešuvnna addima. Sii čujuhit dasa ahte
guovllus leat juo ollu sisabahkkemat huksemiid
geažil ja sii bivdet ahta ráhkaduvvo ollislaš plána
bieggafámu dáfus Romssas.

Konsultašuvnaproseassa ii leat vel loahpa-
huuvvon.

132 kV fápmolágideapmi Lulli-Helgelánddas

Sámediggi lea 2011:s maiddái čađahan loahpalaš
konsultašuvnnaid Oljo- ja energiijadepartemeant-
tain (OED) váiddaáššis 132 kV fápmolágideami
oktavuodas Lulli-Helgelánddas. Doaimbaidji lea
Helgeland Kraft. Konsultašuvnnain ii šaddan
ovttamielalašvuotta gaskal Sámedikki ja OED
namahuuvvon fápmolinnjá molssaeavttuid vállje-
mis. OED lea maŋŋá nannen NČE ovdeš mearrá-
dusa áššis. Sámediggi lea oppa áiggi oaivvildan
ahte fápmolinnjá berre huksejuvot eará molssae-
avttu vuodul mas min mielas oktiibuot leat uhcit
váikkuhusat sihke sámi beroštusaide ja luonddu-
birrasii.

Konsultašuvnnaid boadusin OČD mearrádusa
oktavuodas mearriduvvoje guokte ođđa
konsešuvdnaevttu. Nubbi eaktu lei ahte doaimba-
iddji geatnegahttojuvvo, nu guhkás go departe-
meanta dan gávnaha govttolážžan, máksit
guoskevaš orohaga dárbbášlaš goluid
juridihkalaš- ja boazodoallofágalaš veahkkái
šiehtadallamiid oktavuodas fievrriidus- ja rusttet-
plánaid birra, oktan ráhkkanepmái dan
oktavuodas. Nubbi eaktu dadjá ahte doaimbaid-
dji geatnegahttojuvvo gokčat guoskevaš orohaga
vejolaš goluid liige bargiid láigohepmái johtima
oktavuodas. Dát dakkár áigodahkii mii lea ráddje-
juvvon 2 jahkái rusttetáigodaga loahpa rájes. Dasa
lassin ferte doaimbaidji máksit vejolaš goluid
dárbbášlaš tehnikkalaš veahkkeneavvuide dalle
go liige bargit eai lea doarvái dasa ahte čađahit
johtima.

Departemeanta mearrádus dán áššis lei
loahpalaš ii ge dan sáhtán váidit.

Regionála bieggafápmoplána Finnmarkku várás

Oktanaga dálá diedáhusaiguin ja konsešuvdna-
ohcamiiguin bieggafámu ásaheami oktavuodas
Finnmarkkus lea Finnmarkku fylkkagiella ráhka-
deamen regionála bieggafápmoplána fylkka várás.

Sámedikki mielas lea plána vuosttažettiin
ealahusovddidanplána mii galgá leat láidestead-
jin huksejeddjiide, gielddaide ja guovddáš
eiseválddiide. Sámediggi lea ovdal mángga
oktavuodas čujuhan dasa ahte lea dárbu nannet

regionála plánema ja geavahit regionála plánaid reidun sámi váikkuhanfámu sihkkarastimii. Doarvái kapasitehta fievrriidanođđasiin dat buori mudui dál stivre ođđa elektrihkalaš fápmorusttegiid huksema ja sajusteami, nu go bieggafámu. Dat, ja dat ahte stáhta lea geatnegahttojuvvon meannudit buot guoskevaš huksenohcamii, dagaha ahte dávjá lea «ovddemusas millui-prinsihppa» mii mearrida dakkár fápmobuvttadeami. Dakkár vuohki šaddá álkut vuostálagaid dainna áigumušain ahte hálldašit guovllu ollislašvuoda vuodul, ja sáhtá maiddá rihkkut dan álbmotrievttálaš prinsihpa ahte suodjalit sámi kultuvrra. Danne lea Sámediggi posiitiiva dasa ahte ráhkaduvvo dakkár plána.

Lea iešvuosttildeapmin ahte álgoálbmotguovllut davvin leat dat guovllut madda dálkkádatrievdamat čuhcet ovddimusat, seammás go dát guovllut leat dat mat fertejtit gierdat stuorámuš nođiid plánejuvvon dálkkádatdoaimbajuid geažil. Danne lea Sámediggi čujuhan dasa ahte bieggafápmoplánas berre árvvoštallat molssaektosaš energiijagáldut bieggafápmui, árvvoštallojuvvon CO2 luoitimiid ektui.

Sámediggi áigu searvat Finnmárkku bieggafápmoplána váldoprošeavtta bargojovkui. Dán bargojovkui oassálastet muđui NČE, Finnmárkku fylkkamánni, FeFo, Boazodoallohálldahusa, NHO Finnmárkku, LO Finnmárkku ja Innovašuvdna Norgga ovddasteaddjit.

6.1.5 Mineráladoaimmat

Sámediggi oassálasttii minerálakonferánsii PDAC 2011 Kanadas ovttaš daid orohagaid ovddasteddjiiguin, maiguin Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Sámedikki minerálaplánaveahki vuodul. Dán jagi ledje PDAC 2011 konferánsas sierra álgoálbmotsešuvnnat, maid fáddán lei mineráladoaimmat álgoálbmotguovlluin Kanadas. Sis geat háliidit álggahit mineráladoaimmaid sámi guovlluin, leat eará hástalusat go Kanadas. Okta stuorámuš erohusain lea sámi boazodoalu vuhtiiváldin. Dakkár álgoálbmotealáhus ii leat kanadalaš álgoálbmogiin. Deatalažžan lea ahte Sámediggi ja sámi servodat lea čielggas ja konkrehta das guđe gáibádusaid ferte bidjat boahhteáiggi mineráladoaimmaide sámi guovlluin.

Sámediggi lea deatalaš ahte minerálasearvvit ja váldeoránat dovdet min oainnu dakkár áššii mat gusket minerálaohcamii ja -roggamii sámi guovlluin. Danne lea Sámedikkis leamaš sáhkavuorru čoahkkimis NHO-stivrrain Finnmárkkus, Finnmárkku fylkkagiella fáddáčoahkkimis minerálaávkástallama birra, ja semináras Oslos

daveguovloánjirusšama ja mineráladoaimmaid birra. Seminára Oslos lei Olgoriikadepartementta ja Sámedikki oktasaš álgga, ja čadahuvvui Norsk Bergindustri jahkečoahkkima oktavuodas. Doppe bodii ovdan ahte ráddehus áigu ráhkadit strategiija minerálaid hálldašeami várás. Sámediggi áigu čuoovvot dán barggu ja bivdit dollojuvvot konsultašuvnnaid jus ráhkaduvvojtit doaimbajuid mat sáhttet váikkuhit sámi beroštusaid njuolggas.

Sámediggi lea šiehtadallamin Store Norske Gull AS:in sin minerálaohcandaimmaid birra Kárásjogas, Sámedikki minerálaplánaveahki vuodul. Sámediggi lea dahkan dakkár šiehtadusaid Arctic Gold AS:in ja Nussir ASA:in, ja vuordá ahte šiehtadus Store Norske Gull AS:in lea gárvvis 2012 vuosttaš jahkebealis.

6.2 Birasgáhtten

6.2.1 Biologalaš šláddjivuodakonvenšuvdna

Sámediggi oassálasttii Norgga sáttagottis čihččet bargočoahkkimii biologaš šláddjivuodakonvenšuvnnas (CBD), artihkal 8j árbedieđuid birra Montrealas.

Čoahkkimis lei Sámedikkis sáhkavuorru vugiid birra mo álgoálbmogat sáhttet beaktileapnot oassálastit CBD bargui ja mii leimmet mielde digaštallamin ekovuogátvuodot hálldašeami, ekovuogátbálvalusaid ja suodjalanguovlluid. Digaštallanraporttas bohtet ovdan Sámedikki konsultašuvdnaortnegat mat čatnasit suodjalanguovlluide ja álbmotmehciid báikkálaš hálldašeapmái. Raporttas namuhuvvojtit maiddá hástalusat mat čatnasit proseassaide Finnmárkku loahpasuodjalanguovlluid oktavuodas, gidđaloddemii ja luossahálldašeapmái mearas ja jogain. Sámediggi lázii dili dasa ahte Ávjovári álgoálbmotguovlu ja Sámi bivdo- ja meahcástansearvi sáhtte oalgeláideamis muitalit árbevirolaš gidđaloddema birra Guovdageainnus. Sii muitaledje maid gidđalodden mearkkaša Guovdageainnu álbmogii. Sámediggi fas muitalit oppalaččat Sámedikki birra, ja dan birra guđe njuolggadusat gustojit gidđaloddemii dál.

Muđui váldojuvvui ovdan dat ođđa gelbolašvuodta mánggajahkásaš bargoprográmmas suodjalit ja movttiidahttit biologalaš resurssaid (artihkal 10c) boaresvirolaš geavaheami, mii čuoovu guoddevašvuodaprinsihpa. Viidaseappot váldojuvvojedje ovdan árbedieđu mihtilmasvuodas, árbedieđu suodjaleami ja ruovttoluottafievrrideami vuogádagat ja ON álgoálbmotáššiid bistevaš foruma rávvagat. Sámedikki oassálastin

daidda 8j bargočoahkkimiidda maid ON lágida, lea ávkin Sámedikki árbediehtobargui. Dat guoská sihke daidda hálldašanbargguide main Sámediggi oaivvilda ferte váldit buorebut vuhtii árbedieđu, ja politihkkahábmen dasa mo mii duodaštít ja gaskkustit árbedieđu. Muhtumin go mii oassálastit Norgga sáttagoddái čoahkkimiin, de suvvet guovddáš eiseválddit min ovddidit dak-kár evttohusaid mat midjiide leat deatalaččat. Muhto lea seamma deatalaš ahte doppe lea dak-kár deaivvadansadji mas mii beassat gullat maid norgga eiseválddit, eará riikkaid eiseválddit, eará álgoálbmogat ja eará joavkkut oaivvildit árbedieđu birra ja dan birra mo árbediehtu berre giedáhallojuvvot.

6.2.2 ON dálkkádatkonvenšuvdna

Sámediggeráđđi oassálastit Norgga sáttagoddái oasálaščoahkkimis, COP 17, ON dálkkádatkonvenšuvnnas juovlamánu 2011 Durbanis Lull-Afrihkás. Biras- ja ovddidanministtar Erik Solheim jodihii sáttagotti.

Dálkkádatkonvenšuvna bajimus mihttomearri lea uhcidit máilmmiviidosas liegganeami dainna lágiin ahte uhcidit dálkkádatgássaluoitimiid. Dálkkádatpáhkka Durbanis mearkkaša plána mo oázžut buot riikkaid dohkkehit boahstevaš juridihkalaš dálkkádatšiehtadusa. Dat galgá leat siehtaduvvon ovdal 2015 ja doaimbagoahtit 2020 rájes. Kyotoprotokolla guhkiduvvo viđain jagiin ja ruoná foanda ásahuvvo dálkkádatdoaimbajuid ruhtadeami várás ovdáneaddji riikkain. Eará osiin leat earret eará njuolggadusat mo gozihit ja hálldašit luoitimiid, suodjalit arvevuoddiid, teknologijafievrrideapmi ovdáneaddji riikkaide ja dálkkádatheiveheapmi.

Dálkkádatrievdamat čuhcet hui garrasit álgoálbmogiidda go álgoálbmogiin lea dávjá hui lagas oktavuoha luondduin ja nu sii leat lagamusat dálkkádatrievdamiid. Dát guoská erenoamážit sápmelaččaide, ja eará álgoálbmogiidda Árttisis gos dálkkádagat rivdet johtilepmsit. Bjerkenes dálkkádatdutkanuovddáža ođđa meroštallamat čájehit 4–6 lieggaceahki liegganeami Árttisis 2050:s jus CO2 luoitimat eai uhciduvvo. Danne lei šállošahtti go álgoálbmotoaidnu ii boahán baljo ovdan ge COP 17 mearrádusain. Doppe leat dušše eahpečielga ja uhccán geatnegahtti čujuhusat álgoálbmogiidda mearrádusain mat čatnasit dálkkádatheivehemiide ja ruoná dálkkádatfondii. COP 17 mearrádusat vuovdeálgaga REDD+ oktavuodas leat dattetge ain fámus. Das lea sáhka sihkkarastinvugiin álgoálbmogiid vuogatvuodaid,

árbedieđuid ja ollesárvosaš álgoálbmotoassálas-tima ektui.

6.2.3 Bievlavuodjin Finnmárkkus

Birasgáhttendepartemeantta prošeakta bievlavuodjima birra Finnmárkkus loahpahuuvui juovlamánu 2010. Sámediggi oassálastit prošeaktii dakko bokte ahte lei mielde stivrenjoavkkus ovttas Luondduhálldašandirektoráhtain, Finnmárkku fylkkagiiddain ja Finnmárkku fylkkamánniin. Stivrenjovkui lei deatalaš ahte referánsajoavkkus ledje mielde buohkat geain sáhtii lea beroštupmi ja oaivilat dán fáttás. Earret buot sámi organisašuvnnaid ja politihkkárat mat ledje mielde, de lea Sámediggi erenoamážit duhtavaš go maiddái sámi nissonorganisašuvdna Sáráhká ja Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi/SNPL ledje mielde prošeavttas. Sihkkarastin dihtii stuorra doarjaga Sámedikki áirasiid bealis, lágidi Sámediggi sierra seminára dán fáttá birra Sámedikki guovvamánu dievasčoahkkima oktavuodas 2011:s. Sámediggi čuovvola prošeaktajoavkku evttohan doaimbajuid. Dat dahkkojuvvo konsultašuvnnain Luondduhálldašandirektoráhtain ja Birasgáhttendirektoráhtain.

6.3 Kultursuodjalus

6.3.1 Statistihkka mii čájeha doaimmaid

Sámediggi meannuda areálaáššiid plána- ja huksenlága, ja kulturmuitalága, vuodul. Sámediggi lea hálldašaneiseváldin geatnegahttojuvvon ollašuttiit iskkadangeatnegasvuoda kulturmuitalága vuodul. Danne čadaha Sámediggi báikediđoštallamiid doppe gos plánejuvvojit huksemat. Jagi mielde mii meannudit ollu muddenplánaid ja gieldaplánaid lassin mángga duháat earkiláššái, maid gaskkas leat ollu huksenáššit.

Sámedikkis sámi kulturmuittuid hálldašaneiseváldin leat ollu doaimmat, maid kulturmuitosuodjalusa doaimbastatistihkka 2011:s čájeha: 6489 dokumeantta vuostáiváldojuvvon, 2481 dokumeantta sáddejuvvon ja 211 čadahuvvon báikediđoštallamat. 744 earkil kulturmuittu leat biddojuvvon Askeladdenii 2011:s.

6.3.2 Báikediđoštallamat

2011:s dieđihii ja čadahii Sámediggi vuosttas geardde báikediđoštallama Møre og Romsdalas. Báikediđoštallan guoskkai bartaguvlui Rindal suohkanis. Sivvan manne dieđihuvui báike-

didoštallan, lei ahte eará sajiin Rindal suohkanis leat registrerejuvvon sámi kulturmuittut, mat čatnasit Trollheimeni. Mii háliideimmet iskat sturorát guovllu gos Sámediggi ii leat ovdal leamaš registrereme. Báikedidoštallamis eai dahkkojuvvon registreremat.

Mii guoská áitojuvvon kulturmuittuide, de lea čadahuvvon báikedidoštallan Skarpdalenis Tyldal las dárkkistan, registreren ja odđa registreren dihtii kulturmuittuid dakkár guovllus maid Saanti Sijte geavahit. Goahtesadi árvvoštallojuvvui leat hui áitojuvvon go dat lei aiddo johtolagas Saanti Sijte boazogárdái. Dat lea diedihuvvon Dieđamuseii vejolaš sihkkarastinroggamii 2012 geasi. Guovllus leat ollu sámi kulturmuittut, ja olles guovllus berrešii čadahit dárkileappot registreremiid.

Dasa lassin diedihuvvui geasset oaffaruššansadi Reevhtse lahka Aarbortes mii áitojuvvui billistuvvot dulvadeami geažil. Dan rádjai leat boahán ovdan ruovde-, dákte- ja čoarvegávdnosat mat gártet guhkkelebbui ja guhkkelebbui čáhcai. Danne lea sadi diedihuvvon Dieđamuseii vejolaš sihkkarastinroggamii 2012:s.

Geasset 2011 fuomášuhttojuvvui Sámediggi oaiveskálžžu birra mii gávdnui Skrovkjosenis Divttasvuona suohkanis. 2009:s ráhkadii Sámediggi, Riikkaantikvára ruhtademiin, dikšunplána fuolahat dihtii ovdalis registrerejuvvon dološhávdesaji guovllus. Dát oaiveskálžu bođii Divttasvuona leansmánnekantuvrii, gosa dat vurkejuvvo dassážiigo Sámediggi, Romssa musea ja Riikkaantikvára sohpet mo dan galgá áimmahuššat. Sámediggi áigu dán ášši vuoruhit maidái 2012:s vai sáhtášii buori láhkai fuolahit Skrovkjosena dološhávdesaji. Bargu dahkkojuvvo lagaš fágalaš ovttasráđiin Romssa museain ja Riikkaantikvárain.

Plánaprográmma odđa ruvkedoaimma ásaheami várás Biedjovággái

Sámediggi lea 2011:s addán cealkámuša plánaprográmmii odđa ruvkedoaimma ásaheami várás Biedjovággái Guovdageainnus. Plánaprográmma ja plánabarggu álggaheapmi guoská veaike- ja golleroggamiidda guovlluin boares Biedjovákki ruvkkiiid lahka. Plánaguvlui gullet areálat sihke Guovdageainnu ja Ráisa suohkaniin. Doaibmabiddji lea ruota prospekteren- ja ruvkeovddidanfitnodat Arctic Gold AB.

2011 geasi ja čavčča čadahii Sámediggi kulturmuitoiskadeemi plánaguovllus kulturmuitolága vuodul. 32 kulturmuitoráikki registrerejuvvojedje oktiibuot 51 eanjilmuittuin mat leat plánaguovllus

dahje hui lahka plánaguovllu. Dáin leat 40 eanjilmuittu mat árvvoštallojuvvojit leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuitoráikki mearrádusaid vuodul. Doaibmabiju ja gaskaboddasaš arealahálddašemi válddahusa vuodul orru leamen nu ahte dat lea njuolggavuostálagaid ovttain dahje mánggain kulturmuitoráikkiin.

Danne válddaheimmet iežamet plánaprográmmas golbma sierranas vuogi mo dán sáhtá giedahallat viidáset proseassas. De vuos sáhtá Sámediggi dieđihit ja vejolaččat ovddidit vuosttaldeami plánaevttohussii. Ja de sáhtá doalahit plánaevttohusa dainna sávaldagain ahte addojuvvo sierralohpi duohtadit daid kulturmuittuid maidda plána guoská kulturmuitoráikki § 8 njealját laddasa vuodul. Goalmmádasii sáhttet doaibmabiddji ja plánaevvaldi árvvoštallat bidjat doaibmabiju eará sadii plánaguovllus, nu ahte dat ii gártta vuostálagaid kulturmuitoráikkiiguin, dás ovdamearkka dihtii buhtes eatnanvuološ doaimma dakkár roggamiin mii ii leat vuostálagaid kulturmuitoráikkiin.

Sámediggi áigu dahkat loahpalaš oaiviva dáidda gažaldagaide go oazžut dárkilet muddenplánaevttohusa oktan válljejuvvon arealahálddašemiiguin plánejuvvon ruvkedoaimma várás.

Ođđa 420 kV-fápmolinjá gaskal Báhcavuona ja Hámárfeastta:

Statnett odđa kv420-fápmolinjá konsešuvdnaohcama oktavuodas gaskal Báhcavuona ja Hámárfeastta čadahuvvui 2010:s prošekta čielggadit váikkuha go ja man muddui váikkuha vejolaš huksen automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuid. Vuosttaš gieddeáigodat čadahuvvui 2010:s. 2011:s jotkojuvvui gieddebargu ja dán áigodagas didoštuvvojedje buot linnjásáittut. Čujuhuvvojedje mánga sadi gokko huksema lea váttis čadahit almmá dan haga ahte billistit dahje vaháguhttit kulturmuittuid/kulturbirrasiid.

2011:s registrerejuvvojedje 522 kulturmuittu. Dat leat lassin mannanjagáš registreremiidda. Nu leat registrerejuvvon lagabui 900 kulturmuittu dán guovtti gieddeáigodagas. Sullii goalmmádas kulturmuittuin adnojuvvojit leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuitoráikki vuodul. Daid kulturmuittuid suodjalanstáhtus, mat vel báhcet, ii juogo čielggaduvvon dahje dat leat odđaset áiggis. Sáhttit namuhit dakkár kulturmuittuid go árran, iešguđet lágan vuorkkát, čilat, boazoáiddit geađggis, állit ja bearjasat, mielkevuorkkát eatnama siste, geađgeoapmanat, bivdorokkit, hávdit, goahtesajit, urat, bihkkaboaldinhávdit (vuolegis vuovdeguovlluin), sieiddit ja oaffarsajit.

Mánnga sajit leat registrerejuvvon geađgekonstrukšuvnnat maid doaibma ii leat čielggas. Mánnga registrerejuvvon kulturmuittu, erenoamážit badjosiin, leat ovddešáiggiid boazodoalu áigodatássansajiid ja iešgudet dološ boazodoalloaimmaid bázasat.

Odđa 420 kV-fápmolinjá gaskal Ofuohta ja Báhccavuona

Statnett odđa kv420-fápmolinjá konsešuvdnaohcama oktavuodas gaskal Ofuohta ja Báhccavuona čadahuvvui 2011:s gieddebargu čielggadit gártá go plánejuvvon spáitu vuostálagaid automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuittuiguin. Linnjaspáittut ja fievrridangeainnut didoštallojuvvojedje ollásit ja oktiibuot sullii 350 kulturmuittu registrerejuvvojedje guoskkahuvvon guđa gielddas. Dain leat 117 automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittu, 100 leat odđa áiggiis dahje daid stáhtus ii leat čielggas ja 133 leat soahtemuittu mat buori muddui čatnasit soahái Narviikkas 1940:s. Kulturmuittoregistreremiidda lassin čadahuvvojedje gieddeáigodagas badjel 50 jearahallama main leat ožžon hui mávssolaš dieđuid sámi geavaheami ja leahkima birra davit Nordlánddas, ja Lulli- ja Gaska-Romssas. Prošeavttaid bokte leat mii ožžon eanet máhtu sihke sámi boazodoalu ja márkasámi historjjá birra dakkár guovlluin maid mii leat uhccán iskkadan ovdal.

Gaskaboddasaš árvoštallamat čájehit ahte lea leamaš uhccán njuolgga riiddut gaskal kulturmuittut ja plánejuvvon huksema. 2011/2012 dálvvi áigut bargat hui lahkalaš Statnett:in ja Nordlándda ja Romssa fylkkasuohkaniiguin gávdat čovdosiid mat suodjalit kulturmuittuid vaháigiid vuostá sihke linnjahuksema ja boahteáiggi linnjačorgema oktavuodas. Prošeavtta loahpparaporta geigejuvvon cuonomanus 2012.

6.3.3 Vuosttaldeamit kulturmuittoláhkii ja dan rihkkumat

Finnmárkkus leat ovddiduvvon 3 vuosttaldeami plánaššiide kulturmuittolága vuodul. Dat leat Nussir ruvkedoaimma muddenplánii Fálesnuoris, Sáltesáivosullo muddenplánii Davvesiiddas ja Čáhcesullo gieldda gielddaplána areálaoassái. Vuosttaldeapmi Sáltesáivosullo muddenplánii ja Čáhcesullo gieldda gielddaplána areálaoassái leat maŋŋá gessojuvvon ruovttoluotta.

Romssas lea ovddiduvvon vuosttaldeapmi Pikstein fápmorusttega vuostá Romssas.

Sámediggi lea 2011:s váidán kulturmuittolága rihkkuma Láhpi suohkanis. Láhkarihkkun lei dahkkojuvvon dainna lágiin ahte báikái gos ledje automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittut, lei vuojihuvvon deavddamássa mássavuorkká ásaheami oktavuodas. Vuorkkás lei sullii gaskal 800 ja 1000 m² eana, geađgi ja darfi. Kulturmuittobáiki lea Cuovccovuonjoga gáttis – Sandbakken Cuovccovuonas Láhpi suohkanis. Báikkis ledje ovdal registrejuvvon čieža goahtesaji mat leat boarráset go 100 jagi. Vurkejuvvon deavddamássat gokčēt osiid kulturmuittobáikkis, okta goahtesadji lea ollásit gokčojuvvon ja okta goahtesadji lea belohahkii gokčojuvvon.

Sii geain lei ovddasvástádus deavddamássavuorkkás leat maŋŋá váldán ovddasvástádusa ja čorgen eret olles mássavuorkká ja čorgen ja ožžon guovllu fas seammalágánin go ovdal. Dattetge ii leat Sámedikkis leamaš vejolašvuohta čadahit báikedidoštallama dan maŋŋá, nu ahte mii eat áibbas dieđe mo dat loahpalaččat šattai. Daid dieđuid vuodul maid mii leat ožžon, de lea čorgenbargu lihkostuvvan ja mássavuorkká ásaheapmi ii leat dagahan bistevaš vahága kulturmuittobáikái. Muđui ii leat Sámediggi gullan maidege váiddaeseválddis min váidima birra.

6.3.4 Vistesuodjalus ja dikšun

Sámediggi lea álggahan prošeavtta Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visttiid registreren. Guokte olbmo leat bálkáhuvvon ja bargan registreremiid ráhkanemiin. Riikkaantikvára lea váldán prošeavtta mielde iežaset ovddidanplánii ja prošeakta ruhtaduvvon Riikkaantikvára bušeahas. Dán barggu oktavuodas lea Birasgáhttendepartemeanta värren guokte miljon liige ruvnu 2012 bušehtti automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visttiid ovdešteapmái.

Sirpmá vistesuodjalusprošeakta lea jotkojuvvon dán jagi ja jotkojuvvo maiddái boahte jagi. Dán rádjai leat 5 vistti divvojuvvon ja guđat ceggejuvvo fas iežas vistesadjái boahte geasi. Guokte jagi leat guokte duojára bargan prošeavttain. Soai leaba maiddái gealbudeamen ovdeštanduojáriid.

Nuortalaš siidda muddenplána lea gárvvis ja sáddejuvvon Máttá-Várjjat gildii dohkkeheapmái. Gieldda lea diedihán ahte dat galgá gárvasit meannuduvvot odđajagimánus 2012. Sámediggi lea ráhkadahtán párkensaji rusttetplána nuortalaš siiddas.

Halonenvisti nuortalaš siiddas lea gárvasit ovdeštuvvon ja ovdeštanbarggut leat čadahuvvon guovtti smávit visttis doppe. Hávdemu-

ittuid ovdešteapmi Sandeng girkogárddis Kåfjor-
das lea jotkojuvvon maiddái dán jagi.

Sámediggi lea čadahan dikšuma nuortalaš
siidda ja Ceavccageađgi kulturmuittoguvlluin.
Dat dahkkojuvvo doarjagiiguin Várjjat Sámi
Musea ja Nuortasámi musea bušehtain. Museain
lea geavatlaš ovddasvástádus dikšumis.

2009:s jugiimet 2 miljon ru stáhta barggolaš-
vuodoarjagis, mas guhitta doaimbaidđi ožžo
doarjaga. Dain leat guovttis čuovvovuvvon 2011:s,
mas Várjjat sámi musea oáččui liige ruđaid
Ceavccageađgeguovllu dikšumii.

Sámediggi lea ožžon 35 000 ruvdnosaš doar-
jaga Riikkaantikváras bálgá ja báktesárgonbáikki
dikšumii ja lámčimii Aldon bassi váris Várjavuonas
Unjárgga gielddas. Sámediggi lea oastán dihkáid
Unjárgga gielddas ja bálkahan valástallansearvvi
dihkkáidit bálgá Aldonai, čorget doabbariid, čorget
vuovddi bálgá guoras ja báktesárgoguvvulus. Bál-
gis Aldonai lea gieldda ássiide bivnuhis bálgis
ja Sámediggi oaidná positiivan ahte báikkálaš
searvvit leat mielde fuolaheamen iežaset historjja.

Suoidnemánus 2011 rahppojuvvui Husjordøya
láhčn Lodegiid suokkanis. Husjordøya lea áid-
nalunddot kulturbiras mas leat sihke sámi ja nor-
røna kulturmuittut, man goahtesajit ja guhkesvisti
leat áigeroštallojuvvon 1100-lohkui maŋŋá Kris-
tusa riegádeami. Áramus mearkkat olbmuid gea-
vaheamis leat áigeroštallojuvvon 400-lohkui
ovdal Kristusa riegádeami. Nordlándda fylkkasu-
hkan, Sámediggi ja Stáhta geaidnodoaimmahat
leat ovttasbargan lámčimiin.

Meavrresgári, gievrie, bázahasat buktojuv-
vojedje borgemánus gávnussajis. Gievrie dolvo-
juvvui álggos Raavrevijhke guovddáži vai olbmot
besse dan oaidnit. Maŋŋá dat dolvojuvvui Snoasai
gos maid čájehuvvui ovdalگو dolvojuvvui Troandi-
mii konserveremii. Gievrie galgá dolvojuvvot
ruovttoluotta Saemien Sijti go ođđa musea lea
gárvis. Čakčamánus dollojuvvui Gievrie-
seminára Raavrevijhkes gos guovttis Sámedikkis
oassálaste.

6.3.5 Ođđasis hávdádeapmi Nuortalaš siidii

Sámediggi lea oassálastán bargojovkui maid Oslo
universitehta nammadii ráhkkanan dihtii ođđasis
hávdáidit 94 indiviidda Nuortalaš siidda hávdas-
jái. Ášši vuolgahii Norgga ortodoksa girku.
Girku ja báikkálaš ovddasteaddjit leat maid leamaš
mielde joavkkus. Sámediggi lea juolludan ruđaid
lágideapmái ođđasis hávdádeami oktavuodas.
Ođđasis hávdádeapmi dáhpáhuvai 25.9.2011.
Sámedikki presideanta doalai sártni lágideamis.

6.3.6 Ceavccageađgi máilmmiárbelisttas

Sámediggi lea nammadan bargojoavkku mii galgá
evttohit Ceavccageađgi máilmmiárbelistui. Joav-
kkus lea Romssa universitehta, Bioforsk Nord,
Finnmárkku fylkkagieldda ja Sámedikki ovdda-
steaddjit. Dasa lassin lea Riikkaantikvára mielde
dárkojeaddjin. Unjárgga gieldda/Várjjat Sámi
Musea ovddasteaddji lea čállin.

Bargojoavkku bargamuššan lea ráhkadit stra-
tegiija, ákkaid, diehtujuohkin- ja promoterendoaim-
bajuid ja evttohit guovllu viidáset ovddideami.
Joavku galgá viidáseappot vuolgahit synergija-
beavttu gaskal máilmmiárbe barggu ja barggu
Várnjárgga ođđa álbotmehciin, dás maiddái
árvoštallat galget go ja mo galget Várnjárgga
bivdomuittut leat mielde máilmmiárbe barggu.
Bargojoavku lea earret eará fitnan diđostallamin
guoskevaš báikkiid. Lea maid dollojuvvon
čoahkkin mas Unjárgga gieldda sátnedođiheadđi,
ovttas Sámediggeráđiin, bovdejedje Birasgáhtten-
departemeantta ja Riikkaantikvára diehtujuohkin-
ja promoterendoahkkimii.

Norgga UNESCO-kommišuvnna galledeami
oktavuodas Finnmarkkus biddojuvvui semináras
Áltá museas ovdan dat áigumuš ahte evttohit
Ceavccageađgi máilmmiárbelistui.

Ártkatalaš ráđdi lea nammadan
áššedovdijoavkku mii galgá välljet muhtun áid-
nalunddot kulturbáikkiid Ártkisas. Sámediggi
oassálasttii Sámiráđi evttohusa vuodul. Sámiráđdi
leat evttohan ahte Ceavccageađgi váldojuvvo
mielde dán listui.

6.3.7 Geahččalanprošeakta gaskaboddasaš válddi fápmudeami birra kulturmuittolága vuodul

Birasgáhttendepartemeanta lea 2011:s bovden
Sámedikki ja buot fylkkagielddaid searvat
geahččalanprošektii mas váldi mearridit
sierralohpeáššiid kulturmuittolága 8. § vuosttaš,
nuppi ja njealját laddasiid vuodul, gaskabod-
dasaččat fápmuduvvo regionála kulturmuittolá-
hálddašeapmái. Dat guoská ohcamiidda oážžut
lobi jávkadit dihto kulturmuittolájaid dihto
eavttuid vuodul. Nu ahte gaskaboddasaš váldi lea
ráddjejuvvon.

Iešalddis lea buorre go regionála kultur-
muittolágašeapmi oážžu viiddiduvvon válddi kul-
turmuittolága vuodul. Seammas lea eahpádus das
man ollu lassebargu dat buvttiha Sámediggái ja
leat maid eahpesihkarvuotta das makkár buhta-
dusa Sámediggi sáhtta vuordit dán lassebarggu
ovddas. Ja vel lea Sámedikki dievasčoahkkin

mearridan áššis 37/07 ahte Sámediggi ferte oažžut válddi njuolggá kulturmuittolágas sámi kulturmuittuid hálddašeamis. Dat gaskaboddasaš ortnet mii mis lea odne, fápmuduvvon válddi čadaheaddjin, gáržžida Sámedikki doaimma álbmotválljen parlameantan. Min oainnu mielde dat ii guorras álbmotriektái.

Dán vuodul diedihii Sámediggi Birasgáhtten-departementii ahte mii eat háliit searvat vel ovttas gaskaboddasaš hálddašanortnegii. Mii leat baicce čielgasit dovddahan Birasgáhtten-departementii ahte berre álggahuvvot konsultašuvdnaproseassa gaskal Sámedikki ja stáhta, man áigumuš lea soahpat bastevaš hálddašanortnega sámi kulturmuittuid hálddašeamis.

6.3.8 Ovttasbargu

Sámedikkis ja Riikkaantikváras lea jeavddalaš gulahallan guoskevaš áššiid birra. Dán jagi lea Sámediggi oččodan davvisámegiela Askeladden kulturmuittodiehtovuodu ođđa veršuvnnii, mii galgá rahppojuvvot ođđajagimánus 2012. Sámediggi lea addán cealkámuša Riikkaantikvára gulaskuddamii stáhta kulturhistorjjalaš visttiid ráfáidduhtima birra ja bivdán konsultašuvnnaid lánkaásahusa 1. § hábmema oktavuodas. Konsultašuvnnat čadahuvvojede ja min oaidnu váldojuvvui vuhtii. Sámediggi lea maid addán cealkámušaid Riikkaantikvára jagi 2011 vuoruhaneivii.

Ovttasbargu Finnmárkku fylkkagielddain Finnmárkku oktasaš regionála kulturmuittoplána birra álggahuvvui 2011 vuosttaš jahkebealis. Earret eará lágiduvvojede diehtujuohkin- ja evttohusčoahkkimat mángga gielddain. Finnmárkku fylkkagielddas lea bargoaddiovdasvástáduš proseaktajodiheamis. Vurdojuvvo ahte proseakta loahpahuvvo gaskkamuttus 2013 ja plána doaimmaáigodat muddejuvvo dan mielde.

Sámedikkis lea jeavddalaš gulahallan fylkkagielddain. Sámediggi lea mielde fylkkagieldda areálaplánaforumas ja bargá ovttas beaivválaš áššemeannudeamis. Lullisámi guovllus leat earret eará čadahuvvon oktasaš báikediđostallamat Opplándda, Davvi-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasu-

ohkaniiguin. Viimmat čadahuvvui ovttasbargočoahkkinn Nordlánddas gaskal Sámedikki ja Nordlándda fylkkasuohkana ovttasbargošiehtadusa vuodul.

Sámedikkis lea oktilis ovttasbargu Norgga kulturmuittofondain. Sámediggi addá cealkámušaid guoskevaš ohcamiidda maid foanda oažžu ja dárkkista antikváralaččat čadahuvvon bargguid.

6.3.9 Ohcanvuđot doarjagat kulturmuittosuodjalussii

2011 várás lei várrejuvvon 2 000 000 ru. Oktiibuot juogaduvvui 2 583 000 ru proseavttaide kulturmuittosuodjalusas 2011:s. Dan lei vejolaš dahkat go gessojuvvojede ruovttoluotta earret eará ruđat ovddeš jagiin mat eai lean atnon. Leat ožžon 32 ohcama ja 26 ohcama leat ožžon lohpadusa. Ortneha ohcansubmi lea oktiibuot 3 681 547 ru.

Dán áigodagas leat 12 proseavtta álggahuvvon, ja 31 proseavtta leat fas loahpahuvvon.

Dás mii namuhit mánga proseavtta maid Bådådđjo suohkan Skjerstad vistesuodjalusproseavtta bokte lea čadahan. Arnstein Brekke lea leamaš ángiruššin ja antikváralaš ovddešteddjin. 2011:s son oáččui Nordlándda kultureanadabálkkašumi earret eará go son lea deattuhan sámi vistehistorjjá bihtánsámi guovllus. Sámediggi lea dorjon mánga su proseavttain.

Dán jagi ožžot golbma proseavtta doarjaga duodaštit bihtánsámi historjjá, guokte registrerenproseavtta ja okta ovddeštanproseakta.

Mo dat ohcamat, mat leat ožžon lohpadusa, juohkásit guovlluide ja vuoruhemiide 2011:s:

Julevsámi guovllus lea addojuvvon lohpadus 1 ovddeštanprosektii ja 2 registrerenprosektii mat čatnasit bihtánsámi guvlui. Ovddeštanproseavttaid gaskkas lea mánga smávva ovddeštanproseavtta davvisámi guovllus ja mánga sturra ovddeštanproseavtta julevsámi guovllus. 2 lohpadusa vulget ovddeš lohpadusain ráhkadit antikváralaš ovddeštanplánaid 2010 várás. Ain lea nu ahte ovddeš jagiid ásahusvuđot ovddeštanbarggut julevsámi guovllus jotkojuvvojit main Árran julevsámi guovddáš ja Bådådđjo suohkan leat mielde. Mii mihttet maiddái ahte eanet go

Guovlu	Registreren	Dikšu	Ovddešteapmi	Buohkanassii
Davvisámi	4	4	7	15
Julevsámi	2	0	6	8
Lullisámi	2	0	1	3
Buohkanassii	8	4	14	26

bealli lohpadusain lea addojuvvon davvisámi guvlui, muhto ahte juolluduvvon submi buohkanassii lea stuorat julevsámi guvlui. Lullisámi guovllus lea ohcciid lohku uhci eará guovlluid ektui ja danne lea lohpadusaid lohku ja submi uhcit.

7 Dearvvašvuohta, sosiála ja fuolahus

Sámedikki váldomihttomearrin lea sihkkarastit ovtadássasaš dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid sámi álbmogii. Bálvalusaid vuolggasadjin galgá leat sámi giella ja kultuvra. Dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusfálaldagat fertjit heivehuvvot sámi álbmoga dárbbuide. Dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbargiide miehtá riikka ferte addit oahpahusa sámi gielas ja kultuvrras.

Sámediggi bargá mángga láhkai olahan dihte dáid mihttomeriid. Gulahallama ja ovttasbarggu bokte guovddáš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin, bargá Sámediggi dan ala ahte sihkkarastit Sámedikki váikkuhanfámu dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid hábmemii sámi álbmoga várás. Mii gozihit earret eará sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidsuodjalusbálvalusain deaivvadeamis, veahkehit heivehit rihkusfuolahusa sámi fánnggaid dárbbuide ja ovddidit sámi boarrásiid- ja fuolahusfálaldaga. Dasa lassin addit mii doarjaga sierra dearvvašvuođa- ja sosiála-prošeavttaide.

7.1 Ovttasbargu

Sámediggi nationála álbmotválljen orgánan lea eanemus guovddáš eavttuid biddji eiseválddiid guovdu ovtaárvosas dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid ovddideami oktavuodas sámi álbmogii, ja dat ferte danne gessojuvot mielde proseassaide main lea njuolga mearkkašupmi sámi álbmogii.

Sámediggi gulahallá guovddáš eiseválddiiguin, gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin, ja eará aktevrraiguin barggus dearvvašvuođa-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldaga sihkkarastimis sámi álbmoga várás. Earret eará čadahit mii konsultašuvnnaid eiseválddiiguin dan oktavuodas go gustovaš lágat ja dahje lánkaásahusat rievduvvojit dahje odastuvvojit, main lea njuolga mearkkašupmi dearvvašvuođa-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldahkii sámi álbmoga várás. Sámediggi addá maiddá čálalaš cealkámušaid dieđáhusbargui ja čielggadusaide. Lávgadeappo ovttasbargu fágainstánsaiguin ja earáiguin, gelbbolašvuođa buorideami dihte, ja dasto leat

maiddá oainnusmahttindárbu ja bálvalusaid ovdideapmi deatalaččat.

Ovttasdoaimmanodastus lea deatalaš dearvvašvuođaodastus sámi pasieanttaide. Sámediggi lea konsultašuvnnaid bokte Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain geahččalan oainnusmahttit sámi pasieanttaid vuoigatvuođaid ja dárbbu lágain ja guovddáš stivrendokumeanttain.

7.2 Sámi ovddastus dearvvašvuođadoaimmahagaid stivrrain

Sámedikkis lea riekti evttohit evttohasaid dan njealji regionála dearvvašvuođadoaimmahaga stivrraide ja muhtun vuollasaš doaimmahagaid stivrraide. ILO-konvenšuvnna nr 169 art. 25 artihkkalis daddjojuvvo ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta hábmet iežaset dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusa. Danne áigu Sámediggi searvat sámi ovddasteddjiid nammadeapmái regionála ja vuollasaš dearvvašvuođadoaimmahaga stivrraide. Sámediggi lea bivdán konsultašuvnnaid Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain ášši birra.

7.3 Sámi mánáid vuoigatvuođat mánáidsuodjalusbálvalusas

Sámedikki mihttomearrin lea ahte sámi mánát galget beassat deaivvadiit mánáidsuodjalusain man vuolggasadjin lea sámi giella ja kultuvra. Dat ahte sámi mánáin leat vuoigatvuođat oazžut dakkár mánáidsuodjalusbálvalusa mas lea gelbbolašvuohta gielas ja kultuvrras čuovvu Mánáidkonvenšuvnna ja mánáidsuodjaluslága. Dasto guset sámi mánáide sámegiela hálddašanguovllu siskkoabealde sámelága njuolggadusat. Dát mearkkaša dan ahte sámi mánáin dán gielddain lea vuoigatvuohta oazžut bálvalusa sámegilli mánáidsuodjalanbálvalusas, maiddá dalle go bidjojuvvojit institušuvdnii dahje biebmoruktui olggobealde ruovttugieldda. Sámediggái lea deatalaš oainnusmahttit mánáid rivttiid ja ahte dát rievttit gozihuvvojit mánáidsuodjalusbálvalusas. Ollu áššit sámi mánáid ektui mánáidsuodjalusas maiguin Sámediggi lea bargan 2011:s, leat dakkár áššit maiguin Sámediggi lea bargan juo guhkit áiggi. Dás lea sáhka earret eará áššis lánkaásahusa rievdeamis bearráigeahčus mii guoská biebmoruovttuide ja mánáidsuodjalusasahusaide, áššis sámi mánáid goziheamis Mánáidviesus ja gelbbolašvuođa buoridanbarggus mánáidsuodjalusbálvalusas.

Sámediggi lea 2010:s álggahan konsultašuvnnaid Mánáid-, dásearvo- ja searvadahttinde-

partemeanttain dan ektui ahte rievdatahttit lálkaásahusa biebmoruovttu ja mánáidsuodjalusásahusaid bearráigeahču birra. Sámedikki mihttomearrin lea ahte sámi mánáid vuoigatvuohta suodjaluvvot giela ja kultuvrra dáfus galgá jerrojuvvot árijalaččat dalle go gártet áhahussii ja biebmoruktui. Maŋŋá konsultašuvnnaid sáddejuvvui lálkaásahusa rievdadusevttohus gulaskuddamii. Gulaskuddanvástádusain oidno ahte Sámediggi lea ožžon doarjaga dán oidnui dán áššis. Dainna lea Sámediggi duhtavaš, ja dat čájeha maiddái ahte leat rivttes bálgá alde. Sámediggi ja Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta jotket dainna bargguin 2012:s.

Mánáidviessu lea fáladat mánáide ja sin oapmahaččaide geat deaivvadit riekteásahusain maŋŋá go leat gártan gillát veahkaválddi dahje seksuála vearredaguid. Sámi mánáid vuoigatvuođaid dihte ferte Mánáidviesus leat gelbbolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras go galget gažadit sámi mánáid. Danne lea Sámediggi konsulteren Justiisa- ja politiijadepartemeanttain go guoská sámi mánáid vuoigatvuođaid goziheapmái Mánáidviesus. Dál lea Politiiadirektoráhtas ovddasvástádus bargat dainna áššiin viidáseappot. Dat leat doallan čoahkkima Sámedikkiin, SANAG:in ja sámegielat politiijabálvváiguin mas konklusuvdnan lei earret eará ahte Romssa Mánáidviesus ferte leat nationála ovddasvástádus sámi mánáin. Politiiadirektoráhta áigu dál evttohit dán Justiisa- ja politiijadepartementii. Sámediggi áigu bargat viidáseappot áššiin nu ahte mii oazžut ovttá Mánáidviessu mas lea nationála ovddasvástádus sámi mánáin.

Oainnusmahttin dihte sámi mánáid dárbbu ja vuoigatvuođaid oazžut ovttárvosaš mánáidsuodjalánbálvalusa, lágidii Sámediggi sámi mánáidsuodjaluskonferánsas Álttás. Konferánsa lágiduvvui ovttasráđiid Norlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkamanniiguin, Buf-ossodagain regiovdna davvi ja Finnmárkku allaskuvllain. Konferánsa fáddán lei «mánáidsuodjalus buoremusat ávkin sámi mánáide». Sámediggi lea duhtavaš konferánsain, ja lea ožžon buriid dieđuid ruovttoluotta sihke oasseváldiin ja sáhkavuorrodolliin dan birra ahte konferánsas loktejuvvojedje guovddáš ja deatalaš fáttat mánáidsuodjalusa siskkobeaalde mat gusket sámi mánáide.

Ráđdehusa plánejuvnon stuorradiggedieđahusa oktavuodas mánáidsuodjalusa birra, lea biddjojuvnon panela mas leat fágabirrasat ja olbmot geain leat vásihusat mánáidsuodjalusas ja dan birra, ja dat lea Mánáidsuodjaluspanela. Sámedikkis lei čoahkkim mánáidsuodjaluspanelain geas-

semánus 2011. Čoahkkima fáddán ledje sámi mánáid vuoigatvuođat mánáidsuodjalusbálvalusa oktavuodas, dárbu ahte mánáidsuodjalusbálvalusa lea giella ja kulturáddejuvumi, ja hástalusat maid sámi mánát ja bearrašat ožžot deaivvadeamiin mánáidsuodjalusbálvalusain. Mánáidsuodjaluspanela lea addán raportta mii galgá addit rávvagiid politihkkáriidda ahte maid berrešii dahkat buoridan dihte mánáidsuodjalusa jagiin ovddasguvlui. Sámediggi lea duhtavaš go fokus mánáidsuodjaluspanelas lea sámi mánáid vuoigatvuođaid ektui go deaivvadit mánáidsuodjalusain.

Deatalaš eaktun jos galggaš oazžut ovttárvosaš mánáidsuodjalusbálvalusa sámi mánáide lea ahte bargiin lea gelbbolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras. Danne lea Sámediggi vuoruhan searvat sihke referánsajovkui mii lea áhahuvvon Stuorradiggedieđahusa várás oahpahusa birra čalgobálvalusaide ja referánsajovkui plánejuvnon masteroahpu várás mánáidsuodjalusas Romssa universitehtas. Sámedikki cealkámušat goappašiid dáid bargguide leat leamaš ahte kulturáddejuvumi ferte biddjojuvvot vuodđun dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusa buot oahpuide. Sihkkarastin dihte ahte sámi mánáid vuoigatvuođat gozihuvvot deaivvadeamis mánáidsuodjalusain.

7.4 Psykalaš dearvvašvuohta

Sámi servodat deaivida hástalusaiiguin mat sáhttet addit dearvvašvuođa dáfus váikkuhusaid. Deatalaš lea ahte dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusas lea máhtolašvuohta dáid birra ja váikkuhusaid birra mat dain sáhttet leat ovttaskas olbmo dearvvašvuohtii. Árbevirolaš sámi ealáhusat barget garra deattu vuolde servodaga ektui olggobealde. Areáladuohtadeamit, riiddut ja boraspirevahádat leat dušše oassi dain hástalusain maiguin sii maid rahčet. Dát bealit váikkuhit maid ealáhusdoliid fysalaš ja psykalaš dearvvašvuohtii. Doallit leat oppa áiggi huššadilis, go leat fuolas sin iežaset ja ealáhusa boahhteáiggi geažil. Dan go fertejit bealuštit ealáhusa vuoigadahttojumi dovdet sii noadđin. Dasto lea dutkan gieskat čájehan ahte ollu olbmot sámi álbmoga beales dieđihit ahte sii vealahuvvot, ja ahte dat čuočcá sin dearvvašvuođadillái. Konsultašuvnain Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain odđa álbmotdearvvašvuođalága ektui lea Sámediggi čujuhan makkár hástalusat árbevirolaš sámi ealáhusain leat. Seamma cealkámuša leat mii buktán Stuorradikki dearvvašvuođa- ja fuolahuslávdegoddá, dalle go dat galggai meannudit evttohusa odđa álbmotdearvvašvuođalága birra.

Guovddáš eiseválddit fertejit bidjat johtui doaibmabijuid eastadan dihte dávddaid dan geažil go ovttaskas dolliin lea váttis dilli. Danne lea Sámediggi cealkámušas jagiid 2012 – 2013 boazodoallošiehtadussii čujuhan man deatalaš lea dutkat sámi dearvvašvuoda, erenoamážit daid stuorra hástalusaid ektui mat boazodoalus leat ovdabealde. Earret eará dan geažil go sis lea dárbu suodjalit guohtoneatnamiid, go leat ollu boraspiret ja masset ollu eelliid ja beaggin lea heittot.

Buoridan dihte min iežamet gelbbolašvuoda iešsoardimiid birra, lea Sámediggi doallan vuosttašveahkkekurssa iešsoardimiid birra Sámedikki politihkkariidda ja hálddahussii. Kursa dollojuvvui Vivat olis mii lea riikaviidosas oahpusprográmma maid Davvi-Norgga universitehta buohcciviessu lea ásahan 2000:s.

7.5 Gárrendilli

Sámediggi oaivvilda ahte sámi gárrenmirkkuid boasttogeavaheddjiin lea riekti ja dárbu gulahallat sámeielain ja deaividit kulturgelbbolašvuoda sihke divššus ja maŋŋasuodjalusas. Ráđdehus galgá bidjat ovdan stuorradiggedieđáhusa gárrenávnnaspolitihka birra 2012:s. Sihkkarastin dihte ahte sámi gárrenávnnas boasttogeavaheddjiid vuoigatvuodát ja dárbbut gozihuvvojit dán dieđáhusas, lea Sámediggi álggahan konsultašuvnnaid Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartementtain dán dieđáhusbarggu birra. Bargu dáinna dieđáhusain jotkojuvvo 2012:s. Jos galggaš oazžut buorre fáaldaga sámi gárrenávnnas boasttogeavaheddjiid dillái, de lea maiddái deatalaš oazžut buoret ovttasbarggu riikarájaid rastá. Danne lea Sámediggi searvan seminárii maid Bláe Bánd, Suomas ja Blá Kors, Norggas lágidedje. Seminára mihttomearrin lei gulahallan olbmuiquin rádjaguoivllus Suomas/ Norggas geat barget ja beroštit barggus gárrenávndasiid ja gárrenávnnasášše-čuolmmaid dán guovllus.

7.6 Ovttasdoaimmanodastus

Ovttasdoaimmanodastusas lea Ráđdehusa oaivila mielde čoahkkáigessojuvnon dat deataleamos dearvvašvuoda hástalusat mat leat dálá servodagas: Stuurát dárbu eastadeaddji bargui, dárbu oazžut viidodatgelbbolašvuoda ja ollislaš bálvalusaid, ja ceavzilis dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid sihkkarastin boahhteáiggi álbmotčoahkkádusa ja dávdagova ektui. Stuurradiggi mearridii Ovttasdoaimmanodastusa njukčamánu 2010. Odastusa guovddáš jurddan lea ahte dearvvašvuodaveahkki galgá addojuvvot nu lahka pasi-

eannta go vejolaš, ja ahte gielddat ožžot stuurát ovddasvástádusa pasieanttaid ollislaš dikšumis.

Gielddat ávžžuhuvvojit lagabui ovttasbargat sierra dikšunmáliid ektui. Giđdat 2011 mearridii Stuurradiggi odđa álbmotdearvvašvuodalága, lága gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain ja Nationála dearvvašvuoda- ja fuolahusplána.

Sámediggái lea leamaš deatalaš sihkkarastit ahte ovttasdoaimman doaibmabijuid vuoruheapmi ja ortnegat mat dahkkojuvvojit galget addit buriid čuozašusaid maiddái sámi álbmogii, dakko bokte ahte sámi álbmoga vuoigatvuohta ovttárvosaš bálvalusaide jerrojuvvo ja gozihuvvo guovddáš dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkalaš ángiruššamiin. Ovttasdoaimmanodastusa čuoovvleamis ovddidii Ráđdehus evttohusa odđa nationála dearvvašvuoda- ja fuolahusplánii, odđa álbmotdearvvašvuoda lága, ja odđa gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvaluslága. Sámediggi searvvai rabas gulaskuddamii Stuurradikkis Ovttasdoaimmanodastusa birra ja ovddidii evttohusa rievdadusaid odđa álbmotdearvvašvuoda láchkii ja gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusláchkii.

7.6.1 Nationála dearvvašvuoda- ja fuolahusplána

Sámedikki áigumuššan lea ahte Nationála dearvvašvuoda- ja fuolahusplána galgá válldahit hástalusaid, strategiijaid ja doaibmabijuid addin dihte sámi pasieanttaide dakkár dearvvašvuodabálvalusa mas sámi giella ja kultuvra leat lunddolaš sajis.

7.6.2 Odđa láchka álbmotdearvvašvuodas

Boahhteáiggi dearvvašvuodabálvalusaid ovddideami oktavuodas biddjojuvvo stuorra fuomášupmi álbmotdearvvašvuhtii. Dan julggaštusa vuodul ahte dearvvašvuodta ii vuolgge vuosttažettiin dearvvašvuodasuorggis, muhto eallindili, eallineavttuid ja eallindábiid bokte. Eastadeapmi ja álbmotdearvvašvuodabargu galgá danne dahkkojuvot surggiid ja hálddašandásiid rastá.

Máhtolašvuodta birasmirkkuid leavvamis, lea áinnas áigeguovdilis ášši sámi álbmogii Norggas. Dutkan čajeha ahte álbmot Ártkisas oazžu iežas sisa birasmirkkuid vuosttažettiin biebmui juhkamusa bokte, muhto maiddái áimmus. Báikkálaš industriija nuoskkideapmi mii luoitá rišša ja lossametállaid, ja dasto báikkálaččat váralaš bázahusaid guođđin guovlluin davvin lea váraleamos guhkkit áiggi vuollái, go dat sáhtta

addit hormonvigiid, ohkevigiid, borasdávavára ja dávduvostálastinvigiid. Dát birasmirkkot levvet, ja sáhttet leat áittan álgoálbmogiidda maiddá Norgga bealde.

Álgoálbmogiid eallindáhpedávddat leat hástalusson ja dat gáibidit erenoamáš gelbbolašvuoda. Deatalaš álbmotdearvvašvuodadoaimbidju lea gelbbolašvuoda buorideapmi álbmotdearvvašvuodabarggu siskabealde sámi álbmoga ektui. Stuorra álbmotdávddaid árrat fuomáseami oktavuodas nugo gárrendili, psykalaš váttuid, geahpesdávddaid, badjelmeari deattu, sohkarávddaid ja váibmodávddaid oktavuodas, ferte olbmuid deaividit kultuvrralaččat heivehuvvon málliiguin ja lahkonanvugiiguin.

Sámiid álbmotdearvvašvuodadilli lea unnán dutkojuvvon, ja unnán lea dutkojuvvon maiddá dat movt boahhteáiggi hástalusat sámi árbevirolaš ealahusain sáhttet váikkuhit álbmotdearvvašvuhtii. Diehtit ahte sierra etnalaš joavkkuide sáhtta leat dárbu geavahit sierralágan lahkonanvugiid álbmotdearvvašvuodabarggu/ diehtjouhkinbarggu oktavuodas, sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat. Go galggaš juksat etnalaš veahádagaid, nugo sápmelaččaid, ja eará nationála minoritehtaid, de ferte álbmotdearvvašvuodabarggu erenoamážit heivehit dáid joavkkuide, sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat. Dutkan lea vealtameahtun deatalaš dan oktavuodas go galgá árvvoštallat dárbbalaš gaskaomiid gielddaid ja fylkkagielddaid bargui álbmotdearvvašvuodain sámi álbmoga várás.

Dán vuodul bivddii Sámediggi ahte čuovvovaš sátnehápmi biddjojuvvošii odđá álbmotdearvvašvuodaláhkii: » Kommunen skal i sin planstrategi sikre at den samiske befolkning blir ivaretatt.»

Stuorradiggi ii čuovvolan dán evttohusa. Sámediggi áigu joatkit barggu sámi álbmotdearvvašvuoda hástalusaid oainnusmahttimiin.

7.6.3 *Gielddalaš- ja fuolahusbálvalusláhka*

Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid láhka lea guovddáš láhka sámi pasieanttaid várás. Gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusfálaldat lea deatalaš oassi dearvvašvuoda- ja fuolahusfálaldagain sámi pasieanttaide. Sámediggái lea leamaš deatalaš konsultašuvnnain Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttain sihkkarastit sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbuid odđá lágas. Sámi pasieanttain sámegeiela hálddašanguovllus, lea vuoigatvuodta geavahit sámegeiela dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain, ja dat lea mearriduvvon sámelágas. Sámi pasieanttain olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu lea maiddá dárbu oázžut

dakkár bálvalusaid main sámi giella ja kultuvra válđojuvvo vuhtii.

Sámediggi livččii háliidan dovddahit lága hámis ahte sámi pasieanttain sihke siskabealde ja olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu, lea gáibáduš ahte láchčojuvvon bálvalusat deattuhuvvojit bálvalusaid hábmedettiin. Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ii sáhttan vuhtii válđit dán gáibádusa, muhto evttohii odđá čuogga gielddalaš dearvvašvuoda- ja fuolahusláhkaevttohussii, mii lea ná: » Kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, skal i tillegg til det som fremgår av første og andre ledd, sørge for at samiske pasienters eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester blir vektlagt ved utforming av tjenesten. Dette gjelder også den enkeltes utvidede rett til bruk av samisk språk i helse- og omsorgstjenesten etter sameloven § 3–5.» Lága mearkkašumiin dovddahuvvui ahte sámi pasieanttaid geat ássat sámegeiela hálddašanguovllu olggobealde, berre guldalit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid hábmemma oktavuodas.

Sámediggi áigu ain joatkit barggu dan ektui ahte sámi pasieanttain siskabealde ja olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu, galget leat seammalágan vejolašvuodas oázžut dakkár dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid main lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuodta.

7.6.4 *Kvalitehta ja pasieantasihkarvuodta*

Ovttasdoaimmanodastusa čuovvoleapmin ovddidii ráđdehus Nationála dearvvašvuoda- ja fuolahusplána (2011–2015) 2011:s. Das daddjojuvvi ahte ráđdehus áigu 2012:s ovddidit stuorradiggedieđáhusa kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda birra. Dieđáhusas galgá biddjojuvvo vuodđun viiddis kvalitehtadoaba ja movt dan sáhtta láchit ávkin vai pasieanta/geavaheaddji ieš sáhtášii árijalaččat searvat iežas dikšui/fuolahussii.

Sámediggi lea searvan cealkamuščoahkkimii gos dieđáhusa áigeguovdilis fáttát čalmmustuvvojedje, ja gos čilgejuvvi movt proseassa dieđáhusbargguin galgá leat. Sámedikki bealis lea deattuhuvvon earret eará sámi giella ja kultuvra kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda beallin. Sámedikki oavila mielde funonida sámi giella ja kultuvrra gelbbolašvuoda váilun sámi pasieanttaid pasieantasihkarvuoda ja dearvvašvuodafálaldagaid kvalitehta. Kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda eaktun lea ahte pasieanta ja divššárat áddehallet gaskaneaset. Dát bidjá vuoddu diehtjouhkinlonuhallamii mii lea dárbbalaš jos galgá sáhttit addit buoremus ja rivttes divššu. Sámediggi oavivilda ahte sámi pasieanttaid kvali-

tehta ja sihkarvuohta sin divššus dávjá lea gitta sámi giela ja kultuvrra máhtolašvuođas. Danne lea deatalaš addit stuorát fuomášumi gulahallamii ja gillii kvalitehta ja pasieantasihkarvuođa mihtideamis. Sámediggi lea ožžon diehtit ahte dát čuovvovuođo guovddáš dearvvašvuođaeiseválddiid bealis. Sámediggi bargá viidáseappot fáttáin maid dái min jahkásaš konsultašuvnnaid oktavuodas Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttaid hárrái.

Sámediggi áigu leat mielde viidáseappot diedáhusbarggus, ja earret eará loktejuvvo fáddá Sámedikki dievasčoahkkimii meannudeapmái.

7.7 Nasionála bioteknologiijastrategiija

Sámediggi lea addán cealkámuša ráddehusa bargui nasionala bioteknologiija ektui. Sámedikki mielas lea bargu nasionala strategiijain bioteknologiija ektui deatalaš ja das lea mearkkašupmi sámi álbmogii.

Sámediggi čujuha cealkámušas ahte Sámediggi, ovttas mánggáin departemeanttain, lea searvan proseassaide main lea mearkkašupmi bargui nasionala strategiijain bioteknologiija ektui. Earret eará čujuhuvvo bargui luonduválljivuođalágain 2009 rájes ja Nagoya-protokollii 2010 rájes biologalaš eatnatgeardáivuoda konvenšuvnna vuolde. Dán barggus leat ráhkaduvvon njuolggadusat genehtalaš resurssaid oazžumii ja govttolaš ja ovtaárvosaš juogadeapmái mii čuovvu dán lágan resurssaid ávkkástallama. Sámediggi vuordá ahte dát heivehuvvo nasionala strategiijai bioteknologiija ektui. Sámediggi čujuha maiddái álgoálbmogiid vuoigatvuođaide, gč. ILO-konvenšuvnna nr 169 ja ON álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa.

Sámediggi čujuha dasto cealkámušastis ahte Nasionála strategiija bioteknologiija ektui lea mielde dahkamin rivttes válllejumiid áššiin mákár dutkama mii dárbašit ja mainna lágiin min servodat galgá hálldašit dan máhtolašvuođa maid dutkan addá midjiide. Dan oktavuodas lea dalle sámi álbmogis veaháš erenoamáš hástalusat. Sámi genaávdnasiin ollu surggiin leat erohusat majoritehta genaávdnasiid ektui Norggas, ja danne sáhttet leat miellagiddevaččat dutkanoktavuodas. Sámediggi diehtá ahte genaávdnasat dál eai registrerejuvvo etnalaš dovdomearkkaiguin. Muhto ovttaskas guovlluin Norggas ii leat váttis nannet ahte genaávdnasat dán guovllus vulget sámi álbmogis.

Sámediggi lea bidjan merkii ahte Nasionála dearvvašvuođa- ja fuolahusplána rahpá

vejolašvuođa rievdadit njuolggadusaid ja geavahusa go guoská dearvvašvuođaregistariid ja bio-bánkkuid ovddideapmái. Háliidit oaneheappo gaskka dihtorávdnasiidda mat leat nasionala registariin ja bio-bánkkuin. Dát bargu guoská juo eandalii juste sámi álbmogii. Sámediggi lea ožžon signálaid Bioteknologiijalávdegottis ahte sámi genat leat miellagiddevaččat boahhteáiggi dutkamis. Eaiggátvuohta genaresurssaide ja buriid dutkanprošeavttaid hábmen, lea politihkalaš ášši mii bargaha Sámedikki. Nasionála strategiija bioteknologiija várás galgá ráhkaduvvot 2011:s. Dasto galgá bioteknologiijaláhka ođasmahttojuvvo. Sámediggi háliida searvat dán bargui, ja bivdá danne beassat searvat prosessii viidáseappot.

Sámi álbmogis lea vuoigatvuohta searvat proseassaide mat gusket sin boahhteáigái. Nu lea maiddái áššis mii guoská etihkalaš standárddaid hábmemii ja eaiggátvuhtii bioteknologalaš áššiin.

7.8 Heahtedieđihanbálvalus

Sámediggi lea 2011:s konsulteren Justiisadepartemeanttain sámi geavaheddjiid ovdduid gozheamis heahtedieđihanbálvalusas. Čuovvu Sámelága giellanjuolggadusaid ahte sámi geavaheddjiin sámegeiela hálddašanguovllu siskkabealde lea vuoigatvuohta bálvaluvvot sámegeilli heahtedieđihanbálvalusas. Sámi geavaheddjiin lea seamma stuorra dárbu, sihke siskkabealde ja olggobealde hálddašanguovllu, beassat gulahallat eatnigilli heahtediliin. Justiisadepartemeanta lea gulahallan hálddašanguovllu gielddaiguin ášši birra. Sámediggi vuordá dán čilgema, ja áigu de konsulteret viidáseappot ášši birra.

7.9 Ohcanvuđot doarjagat dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusprošeavttaide

Sámediggi hálddaša ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid main addojuvvo doarjja dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide maid mihttomearrin lea bargat buoret dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid láchčimiin sámi geavaheddjiid várás. Jagi 2011 bušehtas lei várrejuvvon 2 850 000,- ru dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide. Ohcamiid submi oktiibuot lei 8 290 935,- ru. 15 prošeaktii juolluduvvui 3 118 160,- ru.

Dán jagáš juolludusas lea eanaš prošeavttaid mihttomearrin leamaš ovddidit máhtolašvuođa sámi gielas ja kultuvrras dálá dearvvašvuođa- ja sosiálfálaldagáin. Dát dávista doarjjaortnega váldomihttomearrái, ja lea mielde sihkarastimin

ovttaárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga várás. Dasa lassin leat mii válljen addit doarjaga ovdaproševttaide maid mihttomearrin lea leamaš ovddidit dutkanjurdagiid ja prošeaktaevttosusaid. Go dát proševttat gárvánit de addet daid bohtosat Sámediggái ávkkálaš máhtu dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka viidáseappot ovddideapmái sámi álbmoga guovdu.

8 Regionálaovddideapmi

Sámedikki váldomihttomearrin regionálaovddideamis lea ealli sámi kultuvrra, giela ja servodateallima bisuheapmi ja ovddideapmi dain surggiin maidda ovttasbargošiehtadusat, mat leat Sámedikki ja fylkkagiielddaid gaskka gusket. Geatnegahti ovttasbargu Sámedikki ja stáhta ja regionála eiseválddiid gaskka váikkuha sámi giela, kultuvrra ja servodateallima nannema ja oainnusmahttima.

Ovttasbargošiehtadusat fylkkagiieldaiguin leat deataleamos gaskaoamit maiguin juksat mihttomeriid dán bargosuorggis. Bealit dollet čoahkkimiid jeavddalaččat, ja šiehtadusaid doaibmabijuid birra raporterejuvvo. Sámedikkis lea maiddái sierra doarjapoasta mainna ruhtadit ovttasbargodoaibmabijuid Sámedikki ja fylkkagiielddaid gaskka. Guovttegielalašvuodadoarjaga oktavuodas lea Sámediggi ráhkadan individuála ovttasbargošiehtadusaid juohke giieldain ja fylkkagiieldain sierra go guoská dasa movt dat galget ovdánahttit, nannet ja ovddidit sámi gielaid.

8.1 Regionála ja báikkálaš ovttasbargu

Sámediggi lea 2011:s bidjan ovdan čilgehusa regionála ja báikkálaš ovttasbarggu birra. Čilgehusa ulbmilin lei geahčadit vejolašvuodaid ja hástalusaid dán barggus, ja movt dán ovttasbarggu sáhtáši ovddidit viidáseappot.

Sámedikkis leat ovttasbargošiehtadusat fylkkagiieldaiguin Hedmárkku rájes davás guvlui. Ovttasbargošiehtadusaid bokte šihattojuvvo makkár ovddasvástádus regionála eiseválddiin galgá leat go guoská sámi gillii, kultuvrii ja servodatovddideapmái. Ollu buorit bohtosat leat boahtán dán ovttasbarggus. Dattetge oaivvilda Sámediggi ahte ovttasbargu fylkkagiieldaiguin galgá leat enet ulbmildidolaš ja ahte bealit berrejit bidjat stuorát fuomášumi politihkalaš ovttasbargui. Ovttasbargus sierra fylkkagiieldaiguin háliida danne Sámediggi vuđolaččat geahčadit buot ovttasbargošiehtadusaid, ja revideret šiehtadusteavsttaid dađi mielde.

Giieldat leat Sámedikki politihka deataleamos vuolggaheddjiid searvvis go guoská servodatsurggiide nugo oahpahus, mánáidgárddit, giella, kultuvra, areálahálldaseapmi ja ealáhusat. Sámedikkis lea dál unnán formaliserejuvvon ovttasbargu giieldaiguin. Dasto ii leat mis kapasitehta eaige resurssat viidát bargat ovttas. Danne signalisere Sámediggi regionála ja báikkálaš čilgehuseas ahte mii áigut oazžut buoret vásihusaid ovttasbarggus giieldaiguin dihto áššesurggiin. Dát bargu lea álggahuvvon ovttasbargošiehtadusaid bokte guovttegielalašruđaid oktavuodas.

8.1.1 Ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagiieldain

Sámedikkis ja Finnmárkku fylkkagiieldas lea jagis 2011 leamaš politihkalaš čoahkkinn gos čadahuvvon doaibmabijut geahčaduvvojede ja makkár doaibmabijut galget čadahuvvot 2011:s. Jagi 2011 várás leat Sámediggi ja Finnmárkku fylkkagiielda ráhkadan gaskaraportereama mas geahčadit makkár doaibmabijut leat čadahuvvon 2011:s ja makkár doaibmabijut leat báhcán. Jagi 2012 álggus galget geahčaduvvot buot jagi 2011 doaibmabijut politihkalaš čoahkkimis beliid gaskka.

Finnmárkku fylkkagiielda ja Sámediggi leat ovttaoavilis ahte ovttasbargu doaibmá bures daid resurssaid vuodul mat leat geavahas. Ovttasbargošiehtadus váikkuha sámi giela, kultuvrra ja servodateallima oainnusmahttima. Bealit leat ságaškuššan ovttasbargošiehtadusa hámi birra ja leat ovttaoavilis ahte revideregohtit šiehtadusteavstta.

9 Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Sámedikki mihttomearri iežamet riikkaidgaskasaš ángiruššamiin lea ahte álgoálbmogat galget beassat mearridit iežaset ovdáneami ja iežaset beroštumiin váldit vára riikkaidgaskasaččat. Mii háliidit viiddis ovttasbarggu sápmelaččaid gaskkas riikkarájáid rastá. Seammás galgá Sámediggi leat iešheanaláš aktevra ovttasbarggus earáiguin riikkaidgaskasaš doaimmain. Sámediggi ángiruššá maid buoridit álgoálbmogiidda riikkaidgaskasaš riekteovdáneami

Sámediggi njulge iežas riikkaidgaskasaš barguid našunála ja riikkaidgaskasaš forain ja arenain mat gusket ON:i, davviguovllupolitihkkii, Sámi Parlamentáralaš ráđđái, Barentsovttasbargui, davviriikkaid ovttasbargui, Árttalaš ovttasbargui,

Interreg ja Davit dimenšuvdna (EU) olahan dihte dáid mihttomeriid.

9.1 Sámedikki riikkaidgaskasaš áŋgiruššan

Eai leat dušše našunála áššit mat gusket sámi álbmogii Norggas. Riikkaidgaskasaš politihkalaš proseassat gusket eanet ja eanet njuolga sámi servodahkii. Jus Sámediggi galgá sáhttit vuhtiiváldit sámi álbmoga beroštumiid ja vuoigatvuodaid, de ferte maiddái Sámedikkis áŋgiruššan riikkaidgaskasaččat. Dáinna vuoduin lea Sámediggi nannen iežas riikkaidgaskasaš áŋgiruššama, earret eará go lea ođđasisorganiseren hálldahusa ja go politihkalaččat lea nammadan riikkaidgaskasaš áirasa. Sámediggeráđdi lea dieđihan ahte ođđa riikkaidgaskasaš dieđáhus ráhkaduvvo, mii galgá leat vuodđun min viidáset bargui riikkaidgaskasaččat.

Sámedikki riikkaidgaskasaš áirras galgá váldit vára ja ovddidit Sámedikki beroštumiid ja oainnu riikkaidgaskasaš áššiin ja proseassain mat leat áigeuovdilát Sámediggái, Sámedikki otná politihka mielde.

Sámediggi hálldaša prinsihpalaš oaiviliid iešguđet lágan riikkaidgaskasaš arenain. Dehálaš lea maiddái ahte álgoálbmotdimenšuvdna vuhtiiváldojuvvo našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat, ja ahte áššit main lea mearkkašupmi álgoálbmogiidda ovddiduvvojit sihke riikkadásis ja riikkaidgaskasaččat. Sámediggi atná dehálažžan gulahallama ja oktavuodafierpmádaga huksema, bargguin riikkaidgaskasaš arenain. 2011:s leat mii danin oasálastán čoahkkimiin ja eará arenain gos álgoálbmotvuoigatvuodát dahje sámiid vuoigatvuodát leat leamaš áigeuovdilis fáttát.

9.1.1 Čoahkkimat guovddáš eiseválddiiguin

Sámedikkis leat guokte konsulterenčoahkkima jagis Olgoriikadepartemeanttain. Čoahkkimiid sisdoallu lea leamaš Sámedikki riikkaidgaskasaš barggut ja oktiiheiveheapmi departemeanttaiguin dán oktavuodas. Áššit mat leat digaštallojuvvon leat vuosttažettiin leamaš áššit mat gusket davviriikkapolitihkkii, dása gullet ealahusovdáneapmi ja minerálabohkan sámi guovlluin, Barentsovtasbargu, Arktalaš Ráđdi ja olmmošvuoigatvuodagažaldagat ja álgoálbmotáššit ON:s.

Sámediggi lea buktán cealkámuša stuoradiggedieđáhussii davviguovlluid birra, mii geigejuvvui skábmamánu 2011. Cealkámušas lea Sámediggi deattuhan earret eará ahte álgoálbmotvuoigatvuodát fertejit ovddiduvvot ja

doahttaluvvot ja ahte álgoálbmogat galget sihkkarastojuvvot iešmearrideami ja váikkuheami davviguovlluid ovdáneamis. Álgoálbmogat fertejit maiddái oazžut ekonomalaš resurssaid vai sáhttet searvat friddja ja iešheanaláš aktevrán riikkaidgaskasaš mearridanproseassain ja ovttasbargoorgánain mat gusket davviguovlluide. Sámediggi lea duhtavaš gulahallamiin Olgoriikadepartemeanttain ja go eanet Sámedikki cealkámušain leat váldon mielde dieđáhussii.

Sámediggi lea buktán cealkámuša ođđa stuoradiggedieđáhussii stáhtalaš eaiggátvuoda birra. Cealkámušas deattuhuvvui ehtalaš njuolgadusaid dehálašvuohta ja ealahuseallima servodatovddasvástádus álgoálbmotguovlluin.

9.1.2 Davvi dimenšuvdna (EO)

Sámediggi ovddida áššiid EO:i, earret eará Davvi dimenšuvnna bokte. Davvi dimenšuvdna lea doaimmaguoibmevuohta mas EO, Ruošša, Islánda ja Norga leat searvvus. Dálkkádat, kultuvra, dearvvašvuohta ja fievrreapmi davviguovlluin leat áŋgiruššansuorggit. Doaimmaguoibmevuođa Parlamentariihkkárkonferánsas Romssas 2011:s deattuhii Sámediggi ahte álgoálbmogat davvin fertejit vuhtiiváldojuvvo ja gullojuvvo go mearrádušat main lea dadjamuš sidjiide, dahkkojit. Sámediggi oaivvilda maiddái ahte ferte áhahuvvot sierra bargujoavku álgoálbmogiid várás Davvidimenšuvnna rámmaid siskkobealde. Dát lea ovdal evttohuvvon Raipon álgoálbmotorganisašuvnnas.

Sámediggi lea danin duhtavaš go álgoálbmogiid beroštupmi lea sisaváldojuvvon konferánsa loahppajulggaštussii. Loahppajulggaštusas bivdojuvvojit ráđdehusat bealálašriikkain Davit dimenšuvnnas ovttasbargat álgoálbmogiiguin hábendihti vuogádaga mii nanne álgoálbmogiid searvama Davit dimenšuvnna politihkas.

9.1.3 Barentsovtasbargu

Sámediggi lea addán 100 000 ruvdnosaš doarjaga Barentsčállingotti álgoálbmotbargái, geahča rámmašiehtadusa Olgoriikadepartemeanttain. Olgoriikadepartemeanta ja Sámediggi leat 2011:s joatkán álgoálbmotbargivirggi ovttain jagiin, ja áigot 2012.s árvvoštallat joatkima maiddái 2013 rádjai.

Sámediggepresideanta oassálasttii go Norga válddii badjelasas Barentsráđi ovdagotti golggotmánus 2011. Sámediggepresideanta oassálasttii Norgga sáttagoddaí ja oaččui moadde minuhta Norgga olgoriikaministara sárdnunáiggis. Sártnis

deattuhii sámediggepresideanta ahte álgoálb-motovddastus Barentsovtasbarggus ferte ovddiduvvot viidáseappot. Son rámidii Barentsrádi go sii leat háhkan álgoálbmotoainnuid Joint Communique nr 25 oktavuodas. Viidáseappot deattuhii ahte stáhtat fertejit váldit mielde daid ON rávvagiid, mat earret eará bohtet ovdan ON erenoamásdiediheaddji Anaya raporttas sápmelaččaid birra Suomas, Norggas ja Ruotas, ON erenoamásdiediheaddji Anaya jahkásaš raporttain industriijadoaimmaid birra álgoálbmotguovlluin dahje daid lahka ja ON erenoamášáirasa Ruggie láidsteaddji prinsihpain industriijadoaimmaid ja olmmošvuoigatvuodaid birra. Sámediggi deattuhii ahte go váldá vuhtii dákkár rávvagiid, de sáhtta gávdnat buriid čovdosiid stáhtaide, álgoálbmogiidda ja industriijadoaimmaide Barentsguovllus.

9.1.4 Árktalaš ráđđi

Sámediggi lea oassálastán Árktalaš rádi ministtarčoahkkimii Ruonáeatnamis. Čoahkkimis deattuhii Sámediggi man deatalaš ovtasbargu Árktisas lea álgoálbmogiidda davvin, ja čujuhii dasa ahte dat máhttovuoddu maid Árktalaš ráđđi háhká, lea deatalaš Sámedikki mearrádusaide. Vuosttaš juridihkalaččat čadni šiehtadus Árktalaš rádi bokte, ohcama ja gádjuma birra Árktisas, mearriduvvui ministtarčoahkkimis. Sohppojuvvui bargat viidáseappot odđa čadni šiehtadusaiguin dás duohko. Viidáseappot mearriduvvui ahte bistevas čállingoddi ráđđái galgá ásašuvvot Romsii. Sámediggái lea deatalaš ahte čállingottis lea gelbbolašvuhta álgoálbmogiid vuoigatvuodaid ja beroštusaid birra. Dát lei okta eavttuin dasa ahte Ruota, Norgga ja Suoma sámedikkat dorjo čállingotti ásaheami Romsii.

9.1.5 Oassálastin Norgga ja Kanada gaskasaš bistevas bilaterála gulahallančoahkkimii

Sámediggi oassálasttii Norgga sáttagoddái Norgga ja Kanada gaskasaš bistevas bilaterála gulahallančoahkkimii davviguovlluid birra. Čoahkkima fáddán ledje mearrahálldašepmi ekovuogádaga vuodul ja olju ja gássa Árktisas.

Sámediggi lea duhtavaš go lea oassálastán. Mii beasaimet guoskevaš, riikkaidgaskasaš foras vejolašvuoda muitalit Sámedikki barggu ja oainnu birra mii guoská sápmelaččaide erenoamážit deatalaš áššiide ja hástalusaid, ja ártkalaš guvlui oppalaččat. Danne lea dákkár oassálastin mielde čálmmustahttimin Sámedikki barggu riikkaid-

gaskasaččat, ja maid dá buorideamen oktavuoda Árktisa eará álgoálbmogiiguin.

9.1.6 Sáttagoddi galledeamen Ruonáeatnama

Sámediggepresideanta oassálasttii stáhtačáli Erik Lahnsteina sáttagoddái galledit Ruonáeatnama golggotmánus. Áigumuš Sámedikki oassálastiin lei oččodit lagat ovtasbarggu ealáhusovddemiin álgoálbmotguovlluin. Presideanttas lei sáhkavuorru semináras Ruonáeana – Norga Lihtolaččat davvin, álgoálbmogiid beroštumiid birra ja mo dat fuolahuvvojit. Presideanta deattuhii sakka man deatalaš lea hálldašit luondduriggodagaid guoddevaččat ja evttohii ahte ferte ráhkadit njuolggadusaid dasa mo luondduriggodagaid galgá geavahit ártkalaš guovlluin. Presideanttas lei maid čoahkkinn Ruonáeatnama riikadikki (landstinget) ovdagottiin ja oassálasttii čoahkkimiidda ealáhus- ja álgoávnasministariin, finánsaministariin ja oahpahuš- ja dutkanministariin.

9.1.7 Eará álgoálbmogat guossin

Guatemala mayaálbmoga ovddasteaddjit fitne galledeamen Sámedikki. Čoahkkima fáddán lei oktiigullelašvuhta ja Sámedikki riikkaidgaskasaš álgoálbmotbargu. Sámediggi, álgoálbmotparlamentan, lea deatalaš ovdagovvan mayaálbmogii. Guatemala ambassadevra Norggas lei maid mielde dán čoahkkimis.

Chile mapucheálbmoga ovddasteaddjit fitne maid galledeamen Sámedikki. Čoahkkima fáddán lei oktiigullelašvuhta ja Sámedikki riikkaidgaskasaš álgoálbmotbargu.

9.1.8 Sámediggepresideanta Chiles

Sámediggepresideanta finai Chiles hállamin ILO-konvenšuvnna nr. 169 ja álgoálbmogiid konsulterenvuoigatvuoda birra. Presideanta muitalii sápmelaččaid vásáhusaid birra kultuvrraid rastásaš ovtasdoaimmamiin Norggas ja Davvirikkain, ja Sámedikki vásáhusaid birra konsultašuvdnašiehtadusain. Sáhkavuorustis deattuhii presideanta ahte konsultašuvnavuoigatvuoda lea deatalaš reaidun oazžut stáhtaid iežaset politihkahábmemis árvvusatnit álgoálbmogiid sierra oainnuid ja beroštusaid álbmogin. Konsultašuvdnaortnet lea mielde nannemin álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid. Dán mátkkis finai presideanta galledeamen mapucheservodaga Araucanías.

9.2 Sámi parlamentáralaš ráđđi

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruoššabeale sámit lea bistevaš oasseváldit ráđis. SPR galgá fuolahit sápmelaččaid beroštumiid riikkarájiid rastá ja lea sámi jietna riikkaidgaskasaččat. Sámediggái juolluduvvo 500 000 ru SPRii stáhtabušeahta bokte. Juolludeapmi manná dan sámediggái mas lea ráđi čállingoddi. Iešguđet sámedikkít mákset sátagottiid čoahtkin- ja ovddastangoluid.

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea mearridan ođđa doaimmaplána mii bistá 2013 jahkemolsumii. SPR mihttomearri lea nannet ráđi ovttasbarggu ja rámmaeavttuid. SPR áigu maiddái nannet sáme-gielaid geavaheami ja sáme-gieloahpahusa vuoddoskuvllas. Okta doaimbajuiin mii galgá čadahuvvot, lea evttohit oktasaš oahppoplána sáme-gielas ja duojsis buot davviriikkain. SPR galgá ain bargat dainna ahte ásaheavva sierra sámi universitehta. Maiddái dat bargu ahte oažžut buot davviriikkaid dohkkehit davviriikkalaš sáme-konvenšuvnna, galgá jotkojuvvot.

Norgga beale Sámediggi válddii skábmamánus 2011 badjelassas Sámi parlamentáralaš ráđi jodiheami 16 mánu áigodahkii.

9.2.1 Sáme-parlamentariihkkáriid konferánssa Girkonjárggas

Norgga beale Sámediggi lágidii goalmát sáme-parlamentariihkkáriid konferánssa, mii dán jagi lei Girkonjárggas. Suoma, Norgga ja Ruota beale sámedikkít oassálaste, ja Sámi/Kola Suobbar (Ruošša beale sámit) ledje bovdejuvvon ja oassálaste konferánsii. Olles 72 parlamentariihkkára oassálaste konferánsii.

Sáme-parlamentariihkkáriid konferánssa boadusin lei 24 artihkkala sturrosaš loahppajulgaštus mii dorjojuvvui measta ovttajienalaččat. Julggaštus čuovvola ollu fáttáid mat ledje guovtti ovddit julggaštusain. Julggaštus lea maid sierra teakstaoassi Ruošša beale sápmelaččaid birra. Parlamentariihkkarat leat fuolastuvvan Ruošša stáhta álgoálbmotpolitihka geažil ja mo dat giedahallá Ruošša beale sápmelaččaid. Danne sii bivdet Norgga, Ruota ja Suoma ovttas ovddidit Ruošša beale sápmelaččaid dili álgoálbmotpolitihkaset bokte.

Konferánssa fáddán lei árbediehtu. Loahppajulgaštusas deattuhuvvui ahte stáhtat leat geatnegahttojuvvon árvvusatnit ja sihkkarastit sámi álbmoga vuoigatvuoda beassat hálddašit iežas

árbedieđu ja iežaset árbevirolaš kulturovdanbuk-tima.

9.3 ON

9.3.1 Proseassat ovdal ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa 2014

Sámediggi oassálastti ON Álgoálbmotáššiid bistevaš forumii 2011. Bistevaš forumis bovdi Sámediggi álgoálbmogiid ráhkkaneaddji álgoálbmotkonferánsii 2013 Áltái, ovdal ON Máilmmikonferánssa 2014.

Presideantta bovdehusa duogáš lei ahte ON bealis ii lean jurddašuvvon lágidit formálalaš ráhkkaneami máilmmikonferánsii. Seammas leat álgoálbmogat ovddastuvvon juohkehaš iežas riikka bokte dán konferánssas. Danne livččii váttis álgoálbmogiidda oažžut sáni saji máilmmikonferánssas. Ráhkkaneaddji konferánssa galgá addit álgoálbmogiidda vejolašvuoda digaštallat áššiid ja oktiordnet árvalusaid ovdal máilmmikonferánssa. Erenoamáš deatalaš lea ahte geahččala ollašuttit álgoálbmotjulggaštusa ulbmiliid, ja ahte álgoálbmogiid ulbmilat ja áigumušat bohtet ovdan Máilmmi álgoálbmotkonferánssa 2014 loahppadokumeanttas.

Bistevaš foruma 2011 raporttas sávvojuvvo Sámedikki bovdehus ráhkkaneaddji konferánsii 2013 Áltái. Maŋŋá leat sihke ON álgoálbmotvuoigatvuodaid áššedovdimekanisma (EMRIP) ja ON olmmošvuoigatvuodaidráđđi (HRC) dahkan dan seammá.

Dál leat ráhkkaneamit Máilmmi álgoálbmotkonferánsii 2014 álggahuvvon. Lea evttohuvvon ahte álgoálbmogat čadahit regionála proseassaid, ja dan maŋŋá oktasaš proseassa masa regiovnnaid álgoálbmogat oassálastet. Viidáseappot evttohuvvui ahte nammaduvvo oktiordnenlávdegoddi 2013 ja 2014 várás, mii berrešii ovddastit buot 7 álgoálbmotregiovna, ja mas galgá leat ovddasvástádus das ahte hábmet oktasaš strategiijaid ja oainnuid.

2011 EMRIP-sešuvnnas lágidii Sámediggi mállásiid, mas digaštallojuvvui álgoálbmogiid ráhkkaneapmi ovdal Máilmmikonferánssa 2014. 7 álgoálbmotregiovna álgoálbmogat oassálaste. Boadusin sohpe ráhkadit evttohusdokumeantta, masa earret eará álgoálbmotráhkkaneami strategiijaevttohus váldojuvvo mielde. Dát evttohus váldojuvvui ovdan beavvi maŋŋá, ja das mieđihuvvui čadahit evttohusdokumeantta evttohuvvon proseassa. Okta dain strategiijain lea ahte Sámediggi čadaha ráhkkaneaddji álgoálbmotkonferánssa Áltás 2013:s.

Sámediggi lea ovttas IWGIA:in (International Working Group for Indigenous Affairs) ja Ruonáeatnama ruovttustivrrain bovdén čeahkkimii máilmmikonferánssa birra ođđajagimánus 2012, masa buot 7 álgoálbmotregiovnna čeahkkinoassálastit bovdjuvvojit searvat. Čeahkkin dolojuvvo Københavnas.

Sámi parlamentáralaš ráđi stivra lea nammadan áirasa ovddastit Suoma, Norgga ja Ruota beale sámedikkiid álgoálbmogiid máilmmiviidosáš ráhkkananproseassain, mat čadahuvvojit ovdal ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa 2014:s.

9.3.2 ON Álgoálbmotjulggaštus

ON julggaštus álgoálbmotvuoigatvuođaid birra dohkkehuvvui 2007:s. Mánnga álgoálbmotjulggaštusa artihkkaliin leat juo bohtán fápmui eará čadni juridihkalaš instrumeantaid bokte, nu go ovdamearkka dihtii ILO konvenšuvnna nr. 169, ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnna ja ON ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš konvenšuvnna vuoigatvuođaid bokte, dahje dakkár nátionála lágaid bokte go Vuodđolága ja olmmošvuoigatvuođalága. Dasa lassín bohtá álgoálbmotjulggaštusas ovdan riikkaidgaskasaš virolašvuohta, masa lea máilmmiviidosáččat ovttamielalašvuohta ja maid dalle ferte atnit čadni norbman olles máilmmiservodahkii. Stáhtat leat geatnegahtán iežaset ovddidit julggaštusa mearrádusaid dievaslaš čadahemi.

Sámedikkis lea sierra ovddasvástádus das ahte oainnusmahttit álgoálbmotjulggaštusa ja oažžut dan geavahuvvot juridihkalaččat láidesteadđi ja dohkkehuvvon reaidun. Sámediggi oaivvilda ahte ON álgoálbmotjulggaštusa sisdoallu dávista ja ovddasta álgoálbmotrievtti rievttálaš ovdáneami. Sámediggi oaivvilda ahte ON álgoálbmotjulggaštusa implementerema ferte čalmustahttit. Julggaštusa mearrádusaid nátionála ferte čuovvolit riikka lágain ja hálldahuslaš dásis. Sámediggi oaidná ahte dárbbášuvvo diedihit man muddui duodaid bargojuvvo álgoálbmotjulggaštusa artihkkaliid čadahemiin nátionála dásis.

Álgoálbmotjulggaštusa erenoamáš čuovvolanvuogit leat biddjojuvvon ON Álgoálbmogiid bivevaš forumii, ON álgoálbmogiid erenoamášdiedieheaddjai ja ON Álgoálbmotvuoigatvuođaid áššedovdimekanismii, ja daidda ON-orgánaide muđui mat barget álgoálbmotáššiiguin.

9.3.3 ON erenoamášdiedieheaddji James Anaya raporta sápmelaččaid birra Suomas, Norggas ja Ruotas

Árrat jagis 2011 bijai ON erenoamášdiedieheaddji James Anaya ovdan raportta Suoma, Norgga ja Ruota beale sápmelaččaid birra. Okta su rávvagiin lea ahte Suopma ja Ruotta dohkkehit ILO-konvenšuvnna nr. 169. Son lea duhtavaš dainna ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamat jotkojuvvojit fas 2011:s, ja son rávve davviriikkaid joatkit ja ángiruššat garraseappot dainna ahte oažžut sámi álbmoga iešmearrideami čadahuvvot.

Anaya čujuhan raporttas ahte dat oahppu maid sámi mánát ožžot davviriikkain, lea menddo headju. Son rávve davviriikkaid ja sáme-parlamentaid ovttasbargat doaimbajuid nannemin ođđasis ealáskahttimin sáme-giela ja nannemin prográmmaid sámi giela ja kultuvrra oahpaheami várás.

Norga rávvejuvvo váldit vuhtii Riddogulástuslávdegotti loahppajurdagiid ja čadahit beaktilis doaimbajuid sihkkarastin dihtii guolástanvuoigatvuođaid sámi riddoálbmogii. Erenoamášdiedieheaddji deattuha viidaseappot ahte lágaaddin ja hálldahuslaš doaimbajut mat addet vejolašvuođa ávkkástallat luondduriggodagaiguin sámi guovlluin, berrejit dávistit relevánta riikkaidgaskasaš standárddaide.

Viidaseappot dovddahii erenoamášdiedieheaddji ahte davviriikkat berrejit, ovttaráđiid sámi parlameanttaiguin, nannet doaimbajuid maid bokte sáhtttá váldit ovdan dálkkádatrievdamiid negatiiva váikkuhusaid sámi álbmogii, ja ahte davviriikkat berrejit geahččalit doalahit boraspi-remáddodagaid boazoguohtunguovlluin, dakkár dásis maid boazodoalloservodagat sáhttet gierdat, ja sii berrejit buhtadit ollásit boazodolliide boraspi-revaháguid ovddas.

ON erenoamášdiedieheaddji James Anaya raporta Suoma, Norgga ja Ruota beale sápmelaččaid birra biddjojuvvui ovdan ON olmmošvuoigatvuođaráđi 18. sešuvnna. 2011:s lea leamaš vuogas geavahit raportta dakkár dokumeantan masa sáhtttá čujuhit ja maid sáhtttá geavahit maiddái eará oktavuodain, nu go ovdamearkka dihtii sierra artihkalin Sámi parlamentariihkkáriid Girkonjárggajulggaštusas.

9.3.4 Álgoálbmotvuoigatvuođaid áššedovdimekanisma

Álgoálbmotvuoigatvuođaid áššedovdimekanisma (EMRIP) doallá jahkásaš sešuvnnaid masa

Sámediggi oassálastá. 2011 váldofáttát ledje EMRIP guorahallan álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra beassat searvat mearrádusproseassaide ja ON álgoálbmotjulggaštussii.

EMRIP loahpalaš raporta dohkkehuvvui sešuvnnas. Das boahťa ovdan EMRIP evttohus Olmmošvuoigatvuodaráđi 18. sešuvdnii. Čuovvovaš golmma evttohusas lea njuolgga mearkkašupmi Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui ovddasguvlui:

- Boahťte jági guorahallama evttohuvvon fáttát ledje joatkit geahčadit álgoálbmogiid vuoigatvuoda oassálastit mearridanproseassaide, muhto dalle daid industriijadoaimmaid oktavuodas mat leat vuodduduvvon resursaávkáastallamii/ovddideapmái.
- Viidáseappot evttohii EMRIP ahte Olmmošvuoigatvuodaráđi ávžžuha Váldočoahkkima farggamusat nannet álgoálbmogiid vuoigatvuoda beassat oassálastit ONii, mas earret eará álgoálbmotparlameanttat (nu go Sámediggi) oazžot uhcimusat seamma stáhtusa go NGOat ON vuogádagas.
- EMRIP ávžžuha Olmmošvuoigatvuodaráđi dohkkehit Norgga beale Sámedikki evttohusa ahte lágídit ráhkkanankonferánssa 2013:s Álttás ja bivdá ahte Váldočoahkkina ja stáhtat sihkarastet ahte dakkár konferánssa loahppajurdagat váldojuvvojit mielde ON Máilmmikonferánssa 2014 bohtosii.

Sámedikkis lei sáhkavuorru mas mii dovddaheimmet doarjaga EMRIP loahpparaporttii. Sáhkavuorus ávžžuhi Sámediggi Norgga geassit ruovttoluotta dan jienastanvárrehusa maid dat lei bidjan álgoálbmotjulggaštusa mearrideami oktavuodas.

9.3.5 Olmmošvuoigatvuodaráđi 18. sešuvdna

Olmmošvuoigatvuodaráđi 18. sešuvdna dollojuvui čakčat ja Sámediggi lei mielde go álgoálbmotáššit ON Álgoálbmotvuoigatvuodaid áššedovdimekanismissa (EMRIP) ja ON erenoamášdieđiheadđi James Anaya raportta oktavuodas meannuduvvojedje. Norgga sáttagoddi, masa Sámediggi oassálasttii, bijai ovdan guokte oktasaš sáhkavuoru sáttagottis, mas nubbi sáhkavuorru lei vuosttažettiin erenoamášdieđiheadđi barggu birra 2011:s ja nubbi lei dan birra mo álgoálbmogiid giella ja kultuvra lea deatalaš dasa ahte suodjalit álgoálbmogiid identitehta ja čálguu.

ON erenoamášdieđiheadđi James Anaya bijai ovdan iežas jahkásaš raportta mii lei industriijafit-

nodagaid doaimmaid birra álgoálbmotguovlluin dahje dain guovlluin mat gusket álgoálbmotguovlluide. Erenoamášdieđiheadđi áigu joatkit barggus dán suorggis, masa son 2013:s galgá leat ráhkadan njuolggadusaid dahje prinsihpaid dán suorggi birra. Viidáseappot bijai erenoamášdieđiheadđi ovdan raporttas Suoma, Norgga ja Ruota beale sápmelaččaid birra. Dađibahábut ii šaddan dat oalgelágideapmi dollojuvvot maid Sámiráđdi lei plánen sivas go Olmmošvuoigatvuodaráđi áigeplána rievdaduvvui. Mii leat maŋŋá ožžon dan dieđu ahte dat galgá čađahuvvot goas nu maŋŋá.

Olmmošvuoigatvuodaráđdi ávžžuhi ON-čállingotti ráhkkanahťtit dokumeantta daid vugiid birra mo searvvahit álgoálbmotáirasiid oassálastit ON vuogádahkii dain áššiin mat gusket sidjiide. Vurdojuvvo ahte dán barggus lea njuolgga mearkkašupmi Sámediggái ja ahte Sámedikkis lea beroštus dasa, go dát guoská boahťteáiggi oassálastimii ON-orgánain ja iešheanalaš konsultašuvdnastáhtusii.

Dát ovdáneapmi dávista Sámedikki mielas ollá-sit ON álgoálbmotvuoigatvuodaid julggaštusa mearrádusaide, mas earret eará deattastuvvo ahte dárbbalaš doaimbajut galget čađahuvvot sihkarastin dihtii álgoálbmogiid oassálastima daidda riikkaidgaskasaš proseassaide mat gusket sidjiide.

Ráhkkananproseassa plánejuvvon ráhkkanankonferánssa oktavuodas Álttás 2013:s ovdal Máilmmikonferánssa 2014 ii leat namuhuvvon sierra Olmmošvuoigatvuodaráđi 18. sešuvnna resolušuvdnateavsttas, muhto sii sávvet álgoálbmotoassálastima buresboahťin Máilmmikonferánssii 2014 ja ráhkkananprosessii.

10 Sámedikki hálddahus

Sámedikki hálddahus leat váldoáššis golbma sierra rolla álbmotválljejuvvon olbmuide ja álbmogi:

- Sámedikki parlameantahálddašeapmi
- Sámediggeráđi politihkalaš čállingoddi
- Hálddašanáššiid ráhkkanepmi Sámedikki sierra politihkalaš mearridanorgánaide

Sámedikkis lea sihke parlameanta, politihkalaš jodiheapmi ja hálddašeapmi čohkkejuvvon ovttá organisašuvdnii. Sámedikki hálddahus lea 2011:s čađahuvvon viiddis ođđasisorganiseren. Hálddahus leat dál 7 fágaossodaga ja 2 stába:

- Giellaossodat (GLE)
- Bajásšaddan- ja oahpahusossodat (BOA)

- Ealáhus-, kultur- ja dearvvašvuodaossodat (EKD)
- Vuoigatvuoda- ja riikkaidgaskasašossodat (VUOR)
- Kulturmuito-, areála- ja birasossodat (KAB)
- Hálldahusossodat (HÁL)
- Gulahallanossodat (GUL)
- Direktvrra bargoveahka (DIR)
- Dievasčoahkkinbargoveahka (DIS)

Ossodagat barget áššemeannudemiin ja fálet bálvalusaid sihke politihkalaš eiseválddiide ja álbmogii. Juohke ossodagas lea erenoamáš ovddasvástádus fágapolitihkalaš čállingoddin Sámediggeráddái. Dievasčoahkkinbargoveagas lea ovddasvástádus lávdegodde- ja dievasčoahkkimiin ja áirašiidá láchimis.

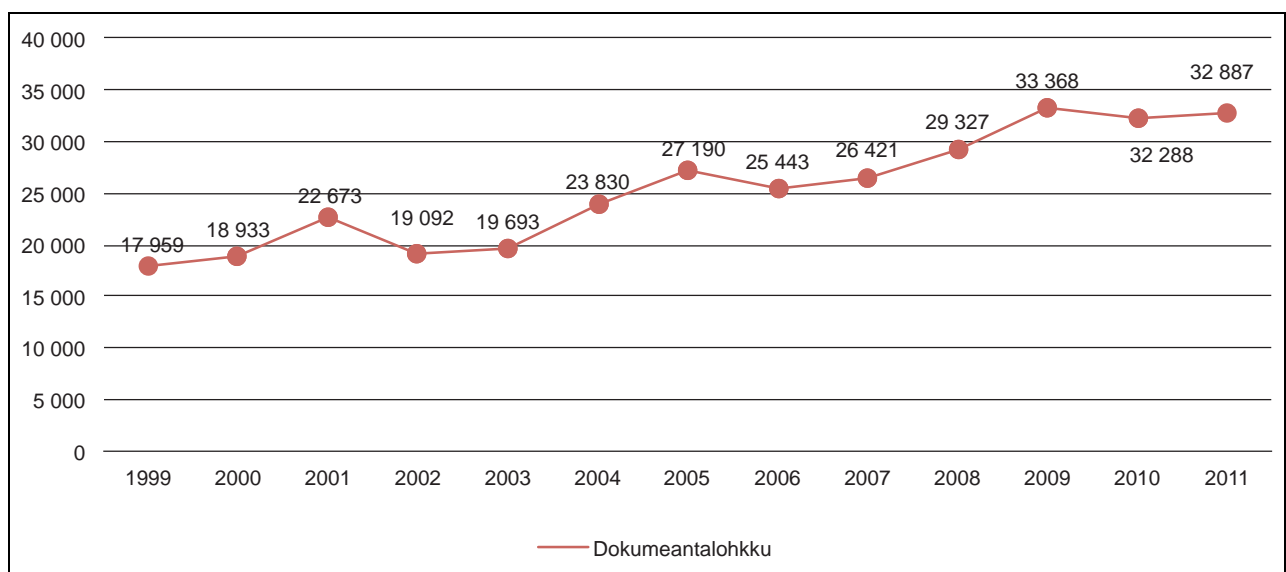
Dievasčoahkkinbargoveahka lea oassi Sámedikki hálldahusas, muhto politihkalaččat gullá dievasčoahkkinjođiheaddji vuollásažžan, iige sámediggerádi. Dievasčoahkkinbargoveagas lea hálldahuslaš ovddasvástádus Sámedikki

parlamentáralaš doaimmas, maiddái lávdegodde- ja dievasčoahkkimiid plánemis ja čadaheamis. Dievasčoahkkinbargoveagas leat golbma bargi ja danne fertejít lávdegodde- ja dievasčoahkkimiid oktavuodas oažžut veahki eará ossodagain namuhuvvon čoahkkimiid čállinbálvalusaide, jorgalanbálvalusaide jna.

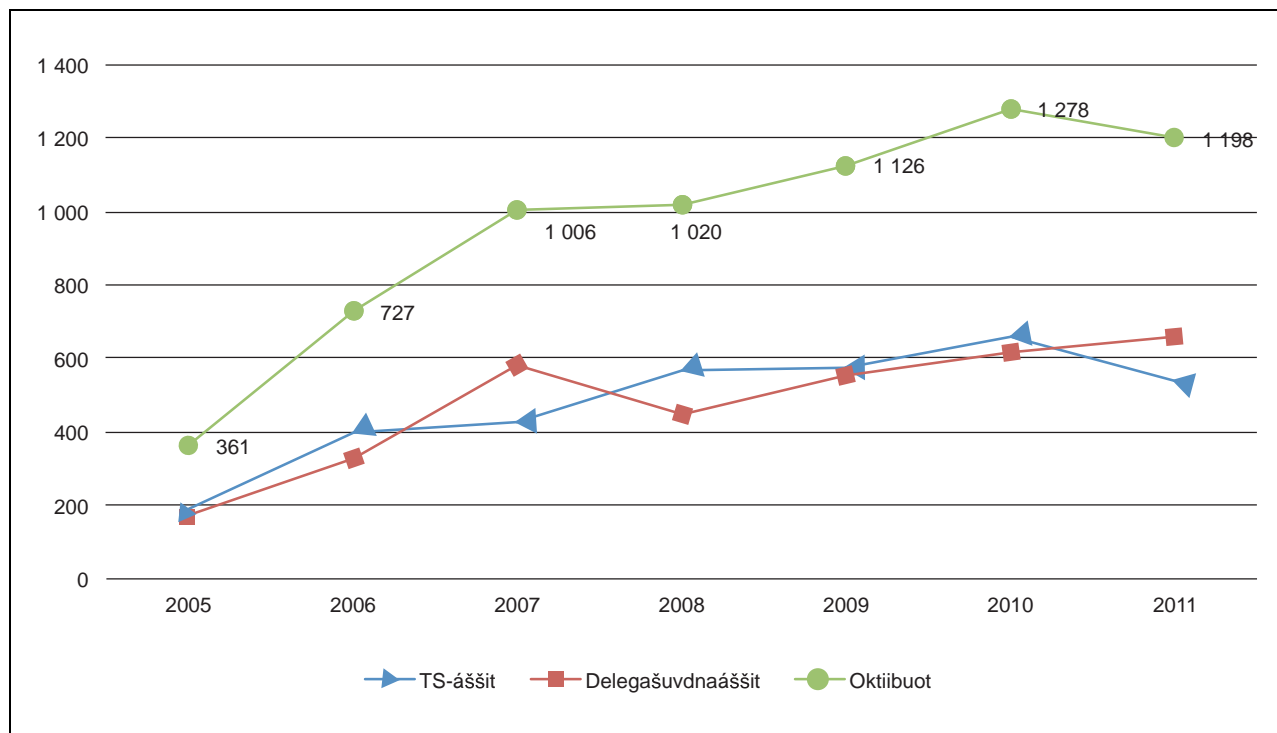
Sámedikkis leat kanturbáikkít Snoasas, Ájluovttas, Evenáššis, Olmmáivákkis, Guovdageainnus, Kárášjogas ja Unjárggas.

Strategiijat 2011 bušehtas addet gova doaimmas iešgudege politihkka- ja hálddašanguovllus. Bargu áššiid politihkalaččat ovddidemiin ja čuovvolemiin, lassánan hálddašandoaimmat ja vuordámušat servodagas gáibidit kapasitehta ja alla fágalaš gelbbolašvuoda ollu surggiin. Jagi 2011 reviderejuvvon bušehtas lei várrejuvvon 90 560 000 ru hálldahusa dási doaimmagoluide. 31.12.2011 nammii ledje Sámedikki hálldahusas 137 jahkedoaimma. Tabeallas vuolábealde oidno man ollu leat bargit ja movt dat juohkásit nissonolbmuid ja almmáiolbmuid gaska.

	31.12.2009		31.12.2010		31.12.2011	
	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot	Jodih.	Jahkedoaimma oktiibuot
Almmáiolbmot	6	83	5	79	5	87
Nissonolbmot	6	43	7	50	4	50
Oktiibuot	12	126	12	129	9	137
Nissonproseanta	50	65,9	41,7	61,2	55,5	63,5
Almmáiproseanta	50	34,1	58,3	38,8	44,5	36,5

Govus 1.6 Lohku man ollu dokumeanttat jahkásaččat meannuduvvojit Sámedikki journálavuogádaga bokte.

Govus 1.7 Lohku man ollu áššiid doarjjahálddahus lea meannudan.

Bealit Sámedikkis, bargoaddi ja bargiidorganisašuvnnat, leat ovttrasrádiid ásahan Sámedikki bargiid- ja bálkápolitihka, mii earret eará guoská oktavuhtii beliid gaskka. Báikkálaš bálkášiehtadallamiid bokte leat bealit buktán albmosii ja dás-sen bálkáerohusaid nissonolbmuid ja almmáiolbmuid gaskka, iešguđege virgejoavkkuid siskkobealde.

Sámediggi lea nu gohčoduvvon «IA-bedrift» ja čuovvu daid njuolggadusaid mat leat mearriduvvon siehtadusas čáhkkiis bargoeallima birra. Bargit geain leat láchindárbbut bargosaji ja barggaid ektui ožžot fáaladaga das. Dat lokálat maid Sámediggi geavaha galget hábmejuvvot nu ahte olbmot geain lea fuotnánan doaibmanávccat váldojuvvot vuhtii. Bargiidpolitihkalaš mihttomearrin lea dássedettolaš ahke- ja sohkaeallečoahkkáduš, ja olbmuid rekrutteren geain lea minoritehtaja álgoálbmotduogáš. Dát váldojuvvo vuhtii buot almmuhemiid ja bargiid rekrutterema okta-vođas.

Áššehivvodat Sámedikkis lea lassánan jagis jahká. Dasa lassan go duohtavuodas lea dokumeantaloheku lassánan, de leat maid ollu áššit, maid Sámediggi meannuda viidon ja váttásmuvvan sakka mañimus jagiid. Govvosat vuolábealde čájehit man ollu dokumeanttat, maid Sámediggi jahkásaččat meannuda journálavuogádaga bokte, leat lassánan ja man ollu áššit meannuduvvojit doarjjahálddašeamis.

11 Hástalusat

Sámediggi ásahuvvui dan dihte vai sámiide sihkkarastojuvvošii ovttaadássášaš meannudeapmi. Sámi giella ja kultuvrra leat leamaš álgu rájes Norggas, ja danne das leat seamma vuoigatvuohta suodjaluvvot ja ovddiduvvot go dáža kultuvra ja dárogiella. Dan 20 jagis maid Sámediggi lea doaibman, leat mii olahan ollu. Riekteovdáneapmi lea positiivvalaččat ovdáneamen ollu surggiin. Sámi giella ja kultuvra leat ožžon buoret stáhtusa. Sámi mánát leat ožžon vuoigatvuoda oážžut oahpahusa sámegeallas ja sámegeallii.

Dattetge leat mis ollu hástalusat. Vuoigatvuodadilli lea buorránan, muhto go Sámedikki doaibmamunni čuovvolit daid vuoigatvuodaid geavatlaš politihkas measta ii oppa leatge, de jotkojuvvo sámi álbmoga vealaheapmi Norggas.

Sámedikkis ferte leat friijavuolta bidjat eavttuid, hábmet ja hálldašit sámegeallii Norggas. Ovttasdoaibmanprosedyrat Stuorradikki, ráđdehusa ja Sámedikki gaskka galget sihkkarastit ahte Sámediggi sáhtta gozihit dan rolla.

Konsultašuvdnašiehtadus Sámedikki ja Ráđdehusa gaskka váikkuha dan ahte ovttasdoaibman oassebeliid gaskka lea buorre. Dattetge lea deatalaš ahte goappašat bealit dollet konsultašuvdnašiehtadusa, ja vai beliin lea oktasaš áddejupmi movt konsultašuvdnašiehtadus galga geavahuvvot geavahusas.

Sámediggái livčče erenoamáš dárbu oažžut friijavuoda bušeahta dáfus sihkkarastin dihte dan ahte Sámedikkis livčče autoritehta ja álggahanvuoigatvuohta sámepolitihkas. Dán sihkkarastima dihte lea dárbu oažžut sadjai bušeahtta-prosedyraid ja jahkásaš bušeahttarámmaid mat dávistit Sámedikki rollii sámepolitihkas.

Mii vásihit ahte Sámedikki oassi nationála ánggiruššamiin ii dávis eará lasáhusaide Stáhtabušeahtas ja lasáhusaide mat čatnasit nationála ođastusaide. Dát lea čuohcan erenoamážit sámi kultuvrii, museaodastussii ja Kulturloktemii ovdamearkka dihte. Sámi kulturbargu lea mielde addimin gullevašvuoda, loaktima, identitehta ja eallinkvalitehta. Dasa lassin addet dat deatalaš bargosajiid smávva servodagain. Danne lea kultuva vuoruhuvvon bajás Sámedikkis.

Sámediggi vuorjašuvvá dainna go ohppiidlohku geain lea sámegiella nubbingiellan ain njiedjá. Oahppit geain lea sámegiella nubbin giellan eai oahpa giela doarvái bures nu ahte šattašedje doaimmi guovttegielagin, ja leat ollu hástalusat mat čatnasit sámegiela oahpahussii, mii dagaha dan ahte ollu oahppit atnet dan liige noadđin skuvlaárgabeaivvis. Sámediggi háliida jorgalahttit dán ovdáneami earret eará oahpahusmálliid geahčadeami bokte fágas sámegiella nubbingiellan.

Olmmošlohku sámi guovlluin njiedjá ain. Erenoamážit nuorra nissonolbmot fárrejit eret. Danne lea deatalaš fievrredit dakkár politihka mii

geasuhišgoahtá eanet nissonolbmuid sámi guovlluide. Okta sivva manne olbmot háliidit ássat sámi ássanguovlluin, lea oktavuoha sohkkii ja sámi gillii ja kultuvrii. Olbmuin ferte dattetge maiddái leat juoga mainna birget.

Eanet ánggiruššan sámi ealáhusain buktá ássama giliide. Barggolašvuoda oassi vuoddo-ealáhusain lea njiedjan, seammás leat unnit ođđa ásaheamit ealáhusovddidandoaimmaguovllus. Sámedikki ealáhuspolitihkas deattuhuvvo eanet báikegottiid ovddideapmi, ođđaháhkkan, gelbbolašvuoda ovddidandoaimmabijut ja ealáhusutkan. Sámi guovlluin ferte movttiidahttit ásaheamiide. Seammás ferte vuoddoealáhusaide sihkkarastit buriid rámmaeavttuid.

Sámiid eana- ja resursavuoigatvuodaid lága bokte nannen ja vuoigatvuohta ealáhusbargui mearkkaša ollu ássamii sámi guovlluin, sámi kultuvrii ja kulturovddideapmái. Danne leat Sámedikkis stuorra vuordámušat viidáset bargui Sámi vuoigatvuodálávdegotti II čuovvolemiin ja Riddo-guolástuslávdegotti čuovvolemiin.

Sámi servodat lea rievdamin. Eanet ja eanet sápmelaččat válljejit ásaiduvvat gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide. Danne ferte Sámediggi maiddái bargat dan ala ahte šaddet oadjebas ja buorit ássan- ja eallineavttut sámiide gávpogiin, ja ovddidit daid. Dát gáibida árijalaš ja heivehuvvon politihka, ja gáibida buori gulahallama báikkálaš eiseválddiiguin.

Miiddus 2**Sámedikki rehketdoallu 2011***Miiddus áššái 005/12 Sámedikki jahkedieđáhus 2011***Rehketdoallu 2011**

Sámedikki 2011 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidarehketdoallu ja čájeha doaimma duohta girjejuvvon boaduid ja goluid.

Rehketdoallu biddjojuvvo ovdan golmma váldooasis; boadusrehketdoallu, balánsa ja čilge-

husat rehketdollui. Rehketdoalu čilgehusain oaidná daid juolludemiid mat leat vuostáiváldojuvvon, doaimma rehketdoalu juogaduvvon váldo-poasttaide, váikkuhangaskaoapmerehketdoalu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja iešguđet balánsapoasttaid spesifiseren. Juohke váldooasis čilgejuvvojit vejolaš spiehkastagat.

Doaimma rehketdoallu 31/12-11

Tabealla 2.1

	Meark.	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
Doaimmagolut					
Departemeanttaid juolludusat	1	355 907 000	355 707 000	-200 000	-0,1 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	14	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %
Doaimmagolut		361 524 468	361 207 000	-317 468	-0,1 %
Váikkuhangaskaoamit					
Váikkuhangaskaoamit	2–13	248 338 428	251 219 290	2 880 862	1,1 %
Sámeálbmotfoandda	14	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %
Váikkuhangaskaomiid submi		253 955 895	256 719 290	2 763 395	1,1 %
DOAIBMABOADUID					
VÁIKKUHANGASKAOMIID SUBMI		107 568 573	104 487 710	-3 080 862	-2,9 %
DOAIBMAGOLUT					
Politiikalaš dási doaimma	15	21 749 579	21 974 000	224 421	1,0 %
Hálddahusa doaimma	16	91 065 615	90 560 000	-505 616	-0,6 %
Erenoamáš doaimmagolut	17	6 397 248	5 000 000	-1 397 248	-27,9 %
Doaimmagoluid submi		119 212 443	117 534 000	-1 678 443	-1,4 %
Jahkeboadus		-11 643 871	-13 046 290	-1 402 419	
Jahkebohtosa geavahus					
Eará iežaskapii	23	11 643 871			
Geavahusa submi		0			

Balánsa

Tabealla 2.2

Čilgehus	Meark.	2010	2011
Rusttetruđat			
Ruhtadeaddji rusttetruđat	18	0	2
Ruhtadeaddji rusttetruđaid submi		0	2
Johtooamit			
Áššehasgáibádusat	19	8 547 606	2 849 949
Eará gáibádusat	20	483 193	610 840
Gáibádusaid submi		9 030 799	3 460 789
Bánkosisabijut		155 303 287	161 367 571
Sámeálbmotfoanda	14	78 586 177	77 535 664
Submi báŋku		233 889 464	238 903 235
Submi opmodagat		242 920 263	242 364 026
Iežaskapitála ja vealgi			
Iežaskapitála			
Iežaskapitála	23	-3 648 638	-13 046 290
Eará iežaskapitála	23	-9 397 652	11 643 871
Submi iežaskapitála		-13 046 290	-1 402 419
Vealgi			
Várrejumit geatnegasvuodaid várás			
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit ealahusovddideapmái	6	-33 106 054	-35 653 750
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	5	-8 231 000	-15 341 225
Sámeálbmotfoanda – vuoitu	14	-16 752 467	-13 670 664
Sámeálbmotfoanda – kapitála	14	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoanddii	14	-11 447 280	-7 444 500
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvoráhkadeapmái	3	-29 699 610	-35 544 663
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit kulturmitosuođjaleapmái	7	-4 360 300	-4 535 800
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit interregii	10	-879 484	-497 484
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit giellaprošeavttaide	4	-5 955 500	-8 144 600
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoamit	8–9, 11–13	-13 083 996	-15 100 923
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-198 515 691	-210 933 609
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	21	-3 584 596	-3 865 846
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-3 584 596	-3 865 846
Oanehisáiggi vealgi			
Vealgi gálvólágideaddjiide		-913 766	-1 323 728
Penšuvdnabijut		-508 942	-473 919
Almmolaš divadat, vealgi		-3 493 162	-3 419 864
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaid ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-7 614 849	-8 046 156
Eará oanehisáiggi vealgi – kapitálavuoiu. Norgga báŋku	14	-3 586 177	-2 535 664
Eará várrejumit	22	-11 656 791	-10 362 821
Submi oanehisáiggi vealggit		-27 773 686	-26 162 152
Submi iežaskapitála ja vealgi		-242 920 263	-242 364 026

Čilgehusat rehketdollui*Čilgehus 1 Juolludeamit departemeanttain*

Juolludeamit departemeanttain juohkásit ná:

Tabealla 2.3

Kap.Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
680.50	Ođasmahttin-, háldd.- ja girgodepartemeanta – OHG	225 655 000	225 655 000	0	0,0 %
206.50	Máhtodepartemeanta – MD	35 420 000	35 420 000	0	0,0 %
231.50	Máhtodepartemeanta – MD	13 753 000	13 753 000	0	0,0 %
1429.50	Birasdepartemeanta – BD	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
320.53	Kultuvradepartementa – KD	67 379 000	67 379 000	0	0,0 %
724.21	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta – DFD	6 700 000	6 500 000	-200 000	-3,0 %
1147.50	Eanadoallodepartemeanta – ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi		355 907 000	355 707 000	-200 000	-0,1 %
–	Sámeálbmotfoanda	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %
Submi		361 524 468	361 207 000	-317 468	-0,1 %

Go Sámediggi meannudii bušehta áššis 43/10, Sámedikki bušehta 2011, de lei juolluduvvon buohkanassii 361 207 000 ru, oktan Sámeálbmotfoandda reanttuiguin.

Sámeálbmotfoandda reanttu eai fievrriduvvon bohtun boadusrehketdollui. Go dat máksojuvvojit, de dat girjejuvvo balánsii čuoggá “Reantobođut Sámeálbmotfoanda” vuollái. Jagi geavaheapmi Sámeálbmotfoanddas lea girjejuvvon bohtun ja Sámeálbmotfoandda čoggojuvvon reanttut leat vuoliduvvon vástideaddji, geahča čilgehusa 14.

Rehketdoallu čájeha ahte Sámediggái lea juolluduvvon 200 000 ru eanet Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantas (DFD). Sivvan dasa lea go 2011 juolludeamit DFD:as eai lean spesifiserejuvvon DFD bušehtaevttohusas stáhtabušehtii 2011 Sámedikki ektui. Sámediggi lei 2011 bušehttas evttohan 6 500 000 ruvno. Juolludanreivves 2011 lei supmi 6 700 000 ruvno, 200 000 ruvno eanet go maid Sámediggi lei eaktudan.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valástallamii 2011 várás. Dát juolludus lea girjejuvvon bohtun ja máksojuvvon njuolgga váikkuhangaskaoapmepoasttas 205.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta (OHD) ja Kulturdepartemeanta leabba

goabbá ge juolludan 547 781 ru giellaprošektii mii galgá čadahuvvot 2012. Juolludus lea 1 095 562 ruvno ja juolludus lea girjejuvvon bohtun doaimbidjupoastta 860.

Riikkaantikvára lea juolludan 2 000 000 ruvno proševttaide mas lea mihttun sámi visttiid Norggas identifiseret ja registreret 2011. Juolludus lea girjejuvvon bohtun hálddahusa poastta erenoamáš koda vuollái.

Birasgáhttendepartemeanta lea juolludan 1 000 000 ru suodjalanplánabargui sámi guovlluin 2011 várás. Dát juolludus lea girjejuvvon bohtun hálddahusa poastta vuollái.

Máhtodepartemeanta (MD) lea juolludan 1 821 600 ruvno sámi skuvllaid gelbbolašvuoda ovdáneapmái 2011. Juolludus bođi Sámediggái juovlamánus 2011. Sámedikkis ii leat leamaš vejolašvuolta álggahit doaimmaid ovddidan dihte sámi giela ja kultuvrra sámi skuvllain. Juolludus lea girjejuvvon bohtun erenoamáš proševttat, geahča čilgehusa 17.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 1 000 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ruđat leat girjejuvvon bohtun njuolgga hálddahussii ja politihkalaš dássái bargat riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Čilgehus 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2011

Tabealla 2.4

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Njuolggadoarjagat	121 384 000	121 723 000	339 000	0,3 %
–	Ohcanvuđot doarjja	94 407 705	96 374 290	1 966 585	2,0 %
–	Árvoháhkaprográmma	4 840 041	6 150 000	1 309 959	21,3 %
–	Šiehtadusat	16 117 881	15 315 000	-802 881	-5,2 %
–	Eará váikkuhangaskaoamit	6 377 507	7 032 000	654 493	9,3 %
–	Sámeálbmotfoandda	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %
–	Eará doaibmabijut	5 211 294	4 625 000	-586 294	-12,7 %
	Submi	253 955 895	256 719 290	2 763 395	1,1 %
100–102	Oahpahus	36 684 893	37 385 290	700 397	1,9 %
150–153	Giella	60 628 193	60 600 000	-28 193	-0,0 %
200–212	Kultuvra	89 699 197	89 376 000	-323 197	-0,4 %
300–302	Ealáhus	32 932 370	36 063 000	3 130 630	8,7 %
400–402	Birasgáhtten ja kultursuodjalus	2 104 162	2 000 000	-104 162	-5,2 %
450	Dearvvašvuohta, sosiála ja fuolahus	2 173 353	3 350 000	1 176 647	35,1 %
500	Regionála ovddideapmi	6 423 000	5 237 000	-1 186 000	-22,6 %
505	Riikkaidgaskaš ja sámi ovttasbargu	2 202 200	1 350 000	-852 200	-63,1 %
750–756	Sámi organisašuvnnat	3 902 259	4 201 000	298 741	7,1 %
500–507	Eará váikkuhangaskaoamit	6 377 507	7 032 000	654 493	9,3 %
600–602	Sámeálbmotfoandda	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %
800–899	Eará doaibmabijut	5 211 294	4 625 000	-586 294	-12,7 %
	Váikkuhangaskaomiid submi	253 955 895	256 719 290	2 763 395	1,1 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit mánaga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámediggeráđdi juolluda ohcanvuđot doarjjaortnegiid eret daid maid čoahkkinjodihangotti hálddaša.

Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2011 čájeha 2 763 395 ruvnno badjelbáza. Eaŋkil poasttat biddjojuvvojit ovdan ja soitet leat mearkkašumit vuolábealde čilgehusain. Muđui čujuhit váikkuhangaskaoapmepoasttaid mearkkašumiide jahkediedáhusas.

Sámedikki 2011 bušehta mielde, kapihtal 3.2 Ohcanvuđot doarjagat, lea Sámediggerádis fápmudus eará láhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušehtas ovttaskas ohcanvuđot ulbmiliidda. Ruđat galget hálddašuvvot dan rámma siskkobealde mii lea várrejuvvon Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiidda, ja Sámediggeráđdi galgá bušehttajagis dieđihit Sámedikki dievasčoahkkimii jus ruđaid eará láhkai geavaha, geahča ášši 43/07. Dát fápmudus lea 2011:s geavahuvvon dainna lágiin ahte ovttaskas ohcanvuđot doarjjapoasttaid vuolláibáhcagii lea válđojuvvon ruhta eará ohcanvuđot doarjjapoasttain main lea leamaš badjelbáza.

Čilgehus 3 Oahpahus

Tabealla 2.5

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
– Ohcanvuđot doarjja	29 908 171	29 485 290	-422 881	-1,4 %
– Doaibmabijut nannen dihtii oahppaneavvoráhkadeami	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
– Sámi oahpponeavvuskádat	2 776 723	3 900 000	1 123 277	28,8 %
Submi	36 684 893	37 385 290	700 396	1,9 %

Tabealla 2.6 Ohcanvuđot doarjagat – Oahpahus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
100	Oahpponeavvut	16 183 041	15 330 290	-852 751	-5,6 %
101	Gelbbolašvuodálokten	4 876 375	4 750 000	-126 375	-2,7 %
102	Mánáidgárdit	8 848 754	9 405 000	556 246	5,9 %
Submi		29 908 171	29 485 290	-422 881	-1,4 %

Tabealla 2.7 Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	29 699 610
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11, 2491	973 000
Bušeahhta 2011 poasttas 100-104	33 485 290
Várrejupmi resursaskuvlla Pilohtaprošektii	800 000
Várrejupmi oahpponeavvu jorgaleapmái	2 716 500
Hálddus buohkanassii 2011	67 674 400
Máksojuvvon doarjagat 2011 poasta 100-104	-31 253 080
Ruovttoluottamáksujuvvon doarjja	723 162
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	37 144 483
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011, 2410	-35 544 663
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011, 2491	-413 000
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011, 2410	-176 700
Várrejupmi oahpponeavvu jorgaleapmái 31/12-2011	-1 433 000
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2011	-422 881

Tabealla 2.8 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	135 000	0,4 %	0	31 946
2002	360 450	1,0 %	0	0
2003	539 797	1,5 %	0	0
2004	0	–	0	0
2005	103 804	0,3 %	0	0
2006	2 025 147	5,6 %	215 601	0
2007	2 028 521	5,6 %	0	0
2008	4 180 750	11,6 %	581 600	691 216
2009	3 999 700	11,1 %	0	0
2010	6 243 650	17,3 %	29 000	0
2011	16 517 544	45,7 %	65 000	0
Submi	36 134 363	100,0 %	891 201	723 162

Oahpahusa ohcanvuđot doarjjaortnegis lea vuolláibáza 422 881 ruvnno. Sivva lea ahte poasttas lea geavahuvvon eambo ruhta go bušehtas lei. Oasaš vuolláibázás gokčojuvvo doarjjalohpádusain mat leat ruovttoluotta mákson ja gesson manjá go prošavttat eai leat čadahuvvon. Dat leat 1 614 363 ruvnno ja maiddái badjelbázás eará ohcanvuđot doarjjaortnegiin. Čujuhit Sámedigge ráđi fápmudussii mo geavahit ruđaid earáláhkai. 36 134 363 ruvnno várrejuvvo gustovaš juolludu saide mat leat juovlamánu 31. b. 2010 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjja ožžuide.

Postii 103 doaibmabijut nannet oahpponeavvoráhkadeami várrejuvvo 1 433 000 ru jorgalit matematihkkaohpponeavvuidd.

Poastta 105 Ovttas|Aktan|Aksesne čájeha badjelbáza 1 123 277 ruvnno. Sivva lea ahte prošavttas lei dáhttu ovdánahttit 2 oahpponeavvopilotaid. Muđui livčče dát barggut vuolgghan eará doaimmaid nu go animašuvvna, tevdnema/sárguma, filbma ja jietnafiillaid. Ii lean vejolaš čadahit bargguid ieš guđet lágan sivaidd geažil mearriduvvon áigemeriidd siskkobeaalde. Dasa lasiin lea dakkár barggut ádjái ja divrasat ruđalaččat.

Čilgehus 4 Giella

Tabealla 2.9

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
– Njuolgga doarjagat	51 599 000	51 599 000	0	0,0 %
– Ohcanvuđot doarjja	9 029 193	9 001 000	-28 193	-0,3 %
Submi	60 628 193	60 600 000	-28 193	-0,0 %

Tabealla 2.10 Njuolgga doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
150	Guovttegielalašvuodadoarjagat	45 929 000	45 929 000	0	0,0 %
153	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	5 670 000	5 670 000	0	0,0 %
Submi		51 599 000	51 599 000	0	0,0 %

Tabealla 2.11 Ohcanvuodut doarjagat – Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
151	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu siskkobealde	4 739 834	4 401 000	-338 834	-7,1 %
152	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu olggobealde	4 289 359	4 600 000	310 641	7,2 %
Submi		9 029 193	9 001 000	-28 193	-0,3 %

Tabealla 2.12 Giellaprošeavttat

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	5 955 500
Bušeahhta 2011 – Giellaproš. hálddašang. siskkab.	4 401 000
Bušeahhta 2011- Giellaproš. hálddašang. olggob.	4 600 000
Hálddus buohkanassii 2011	14 956 500
Máksojuvvon doarjagat	-6 937 459
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	97 366
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	8 116 407
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011	-8 144 600
Giellaprošeavtta boadus 2011	-28 193

Tabealla 2.13 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	0	–	151 000	47 866
2009	757 500	9,3 %	175 000	49 500
2010	2 166 000	26,6 %	56 741	0
2011	5 221 100	64,1 %	0	0
Submi	8 144 600	100,0 %	382 741	97 366

Poasttas giellaprošeavttat hálddašanguovllu siskkobealde ja olggobealde lea 28 193 ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza boahdá das go lea geavahuvvon eambo ruhta go lei poasttas. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo geavahit ruđaid earáláhkai. Lea gessojuvvon ruovttoluotta ja go

480 107 ruvdnosaš doarjja lea ruovttoluotta máksojuvvon go prošeavttat eai leat čadahuvvon. 8 144 600 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 5 Kultuvrra

Tabealla 2.14

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Njuolggat doarjagat	65 933 000	66 272 000	339 000	0,5 %
–	Ohcanvuodut doarjja	17 851 197	17 189 000	-662 197	-3,9 %
–	Sámi dáiddáršiehtadus	5 915 000	5 915 000	0	0,0 %
	Submi	89 699 197	89 376 000	-323 197	-0,4 %

Tabealla 2.15 Njuolgga doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
202	Sámi kulturviesut	9 588 000	9 588 000	0	0,0 %
204	Sámi festiválat	2 941 000	3 249 000	308 000	9,5 %
205	Sámi valáštallan	1 847 000	1 847 000	0	0,0 %
206	Sámi teáhter	17 740 000	17 740 000	0	0,0 %
208	Sámi prentosat	3 106 000	3 106 000	0	0,0 %
209	Mobiila girjerádjobálvalusat	6 975 000	6 975 000	0	0,0 %
210	Museat	23 736 000	23 767 000	31 000	0,1 %
Submi		65 933 000	66 272 000	339 000	0,5 %

Poasttas 204 sámi festiválat lea 308 000 ruvdnosaš badjebáza. Badjebáza bohtá das go Guovdageainnu Filbmafestiválii ii lea máksojuvvon doarjja.

Poasttas 210 Museat jotkojuvvo 350 000 ruvdnosaš várrejuvvi dáiddamusea prošekteremii ja

plánemii Kárášjohkii. Prošeavttat leat álggahuvvon ja galget gárvvistuvvot 2012:s. 169 000 ru dain 200 000 ru mii lei várrejuvvon Áltá/Guovdageainnu duodaštanguovddažii 2010:is lea máksojuvvon ja nu šaddá 31 000 ru badjelbáza .

Tabealla 2.16 Ohcanvuđot doarjagat – Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
200	Kulturovddideapmi	11 591 944	10 764 000	-827 944	-7,7 %
201	Sámi lágádušat	2 956 000	2 750 000	-206 000	-7,5 %
212	Sámi girjebussii oastin	2 500 000	2 500 000	0	0,0 %
213	Sámi deaivvadansajit	803 253	1 175 000	371 747	31,6 %
Submi		17 851 197	17 189 000	-662 197	-3,9 %

Tabealla 2.17 Kulturovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	8 156 000
Bušeahhta 2011	17 189 000
Hálddus buohkanassii 2011	25 345 000
Máksojuvvon doarjagat	-10 838 069
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	172 097
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	14 679 028
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011	-15 341 225
Kulturovddideapmi boadus 2011	-662 197

Tabealla 2.18 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2007	60 000	0,4 %	25 000	8 300
2008	642 500	4,2 %	226 477	65 000
2009	891 500	5,8 %	215 000	50 000
2010	2 447 750	16,0 %	206 365	48 797
2011	11 299 475	73,7 %	45 865	0
Submi	15 341 225	100,0 %	718 707	172 097

Poasttas kulturovddideapmi lea 662 197 ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza bohtá das go lea geavahuvvon eambo ruhta go lei poasttas. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo geavahit ruđaid earáláhkai. Lea gessojuvvon ruovttoluotta

ja go 890 804 ruvdnosaš doarjja lea ruovttoluotta máksojuvvon go proševttat eai leat čadahuvvon. 15 341 225 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Tabealla 2.19 Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
207	Sámi dáiddáršiehtadus	5 915 000	5 915 000	0	0,0 %
Submi		5 915 000	5 915 000	0	0,0 %

Čilgehus 6 Ealáhusat

Tabealla 2.20

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	3 102 000	3 102 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	14 787 448	17 411 000	2 623 552	17,7 %
–	Árvohákanprográmma	4 840 041	6 150 000	1 309 959	27,1 %
–	Duodješiehtadus	10 202 881	9 400 000	-802 881	-7,9 %
	Submi	32 932 370	36 063 000	3 130 630	9,5 %

Tabealla 2.21 Njuogga doarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
301	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	3 102 000	3 102 000	0	0,0 %
Submi		3 102 000	3 102 000	0	0,0 %

Tabealla 2.22 Ohcanvuđot doarjagat – Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
300	Ealáhusovddideapmi	14 787 448	17 411 000	2 623 552	17,7 %
Submi		14 787 448	17 411 000	2 623 552	17,7 %

Tabealla 2.23 Ohcanvuđot doarjagat – Árvohákanprográmma

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
300	Árvohákanprográmma	4 840 041	6 150 000	1 309 959	27,1 %
Submi		4 840 041	6 150 000	1 309 959	27,1 %

Tabealla 2.24 Duodješiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
300	Duodješiehtadus	10 202 881	9 400 000	-802 881	-7,9 %
Submi		10 202 881	9 400 000	-802 881	-7,9 %

Tabealla 2.25 Ealáhusovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	33 106 054
Bušeahhta 2011	32 961 000
Hálddus buohkanassii 2011	66 067 054
Máksojuvvon doarjagat	-25 612 601
Máksojuvvon eara golut duodješiehtadusas	-1 670 073
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	38 784 380
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011	-35 653 750
Ealáhusovddideapmi buođus 2011	3 130 630

Tabealla 2.26 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2007	0	–	42 328	0
2008	1 092 500	3,1 %	677 663	0
2009	2 481 000	7,0 %	938 200	0
2010	9 410 069	26,4 %	890 476	0
2011	22 670 181	63,6 %	64 000	0
Submi	35 653 750	100,0 %	2 612 667	0

Poasttas ealáhusovddideapmi, árvohákanprográmma ja duodješiehtadus lea 1 130 630 ruvdnosaš badjebáza. Badjebáza bohtá das go 2 612 667 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta go proševttat eai leat

čadahuvvon. 35 653 750 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 7 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Tabealla 2.27

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjja	2 104 162	2 000 000	-104 162	-5,0 %
	Submi	2 104 162	2 000 000	-104 162	-5,0 %

Tabealla 2.28 Ohcanvuđot doarjagat – Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
400	Kulturmitosuođjaleapmi	2 104 162	2 000 000	-104 162	-5,0 %
	Submi	2 104 162	2 000 000	-104 162	-5,0 %

Tabealla 2.29 Kulturmitosuođjaleapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	4 360 300
Bušeahhta 2011	2 000 000
Hálddus buohkanassii 2011	6 360 300
Máksojuvvon doarjagat	-1 956 662
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	28 000
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	4 431 638
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011	-4 535 800
Boađus sámi kulturmitosuođjalus 2011	-104 162

Tabealla 2.30 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2006	37 800	0,8 %	0	0
2007	104 000	2,3 %	100 000	0
2008	163 000	3,6 %	194 472	0
2009	1 420 000	31,3 %	133 000	11 000
2010	940 000	20,7 %	23 366	17 000
2011	1 871 000	41,2 %	0	0
Submi	4 535 800	100,0 %	450 838	28 000

Poasttas kulturmitosuođjaleapmi lea 104 162 ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza boahdá das go lea geavahuvvon eambbo ruhta go lei poasttas. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo geavahit ruđaid earáláhkai. Lea gessojuvvon ruovttoluotta

ja go 478 838 ruvdnosaš doarjja lea ruovttoluotta máksojuvvon go proševttat eai leat čađahuvvon. 4 535 800 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 8 Dearvvašvuoda- ja sosiála áŋgiruššamat

Tabealla 2.31

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Njuolgga doarjagat	500 000	500 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	1 673 353	2 850 000	1 176 647	70,3 %
	Submi	2 173 353	3 350 000	1 176 647	70,3 %

Tabealla 2.32 Njuolgga doarjagat – Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
451	Fálaldagat boarráset sápmelaččaid geavahussii	500 000	500 000	0	0,0 %
	Submi	500 000	500 000	0	0,0 %

Tabealla 2.33 Ohcanvuđot doarjagat – Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	1 673 353	2 850 000	1 176 647	70,3 %
	Submi	1 673 353	2 850 000	1 176 647	70,3 %

Poasttas dearvvašvuoda- ja Sosiála-áŋgirušša-
miidda lea 1 176 647 ruvdnosaš badjelbáza. Badje-
báza bohtá das go 1 444 807 ru lea gessojuvvon
ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta go

prošeavttat eai leat čadahuvvon. 2 166 290 ru vár-
rejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juov-
lamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon
doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 9 Regionála ovddideapmi

Tabealla 2.34

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjja	6 423 000	5 237 000	-1 186 000	-18,5 %
	Submi	6 423 000	5 237 000	-1 186 000	-18,5 %

Tabealla 2.35 Ohcanvuđot doarjagat – Regionála ovddideapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
500	Regionála ovddideapmi	6 423 000	5 237 000	-1 186 000	-18,5 %
	Submi	6 423 000	5 237 000	-1 186 000	-18,5 %

Poasttas regionála ovddideapmis lea 1 186 000
ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza bohtá das go
lea geavahuvvon eambo ruhta go lei poasttas.
Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo geavahit
rudaid earáláhkai. Lea gessojuvvon ruovttoluotta

ja go 425 000 ruvdnosaš doarjja lea ruovttoluotta
máksojuvvon go prošeavttat eai leat čadahuvvon.
6 170 000 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide
mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat
juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 10 Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Tabealla 2.36

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Njuolggga doarjagat	250 000	250 000	0	0,0 %
–	Ohcanvuđot doarjja	1 952 200	1 100 000	-852 200	-43,7 %
	Submi	1 952 200	1 100 000	-852 200	-43,7 %

Tabealla 2.37 Njuolggga doarjagat – Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
505	Barents álgoálbmotkantuvra Lujávrris	250 000	250 000	0	0,0 %
	Submi	250 000	250 000	0	0,0 %

Tabealla 2.38 Ohcanvuđot doarjagat – Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
505	Riikkaidgaskasaš doaibmabijut	1 952 200	1 100 000	-852 200	-43,7 %
	Submi	1 952 200	1 100 000	-852 200	-43,7 %

Tabealla 2.39 Riikkaidgaskasaš doaibmabijut

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11, 2461	879 484
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11, 2491	1 084 000
Bušeahhta 2011	1 100 000
Hálddus buohkanassii 2011	3 063 484
Máksojuvvon doarjagat	-1 272 200
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	1 791 284
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011, 2461	-497 484
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011, 2491	-2 146 000
Boadus Riikkaidgaskasaš doaibmabijut 2011	-852 200

Poasttas riikkaid gaskasaš ja sámi ovttasbargu lea 852 200 ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza boahotá das go lea geavahuvvon eambbo ruhta go lei poasttas. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo

geavahit ruđaid earáláhkai. 2 643 484 ru várrejuvvon gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Čilgehus 11 Sámi organisašuvnnat

Tabealla 2.40

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjja	3 902 259	4 201 000	298 741	7,1 %
	Submi	3 902 259	4 201 000	298 741	7,1 %

Tabealla 2.41 Ohcanvuđot doarjagat – Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
750	Sámi válldoorganisašuvnnat	2 450 836	2 451 000	164	0,0 %
755	Sámi rájáidrasttideaddjiorganisašuvnnat	350 000	350 000	0	0,0 %
756	Sámi kulturorganisašuvnnat	400 000	400 000	0	0,0 %
757	Sámi ealáhusorganisašuvnnat	499 900	500 000	100	0,0 %
758	Sámi dásseárvoorganisašuvnnat	222 000	300 000	78 000	35,1 %
759	Sámi org. mat barget áššiiguin mat gusket sidjiide geat masse oahpu nuppi máilmmisoađi soađi geažil	-20 477	200 000	220 477	-1 076,7 %
	Submi	3 902 259	4 201 000	298 741	7,7 %

Poasttas sámi organisašuvnnat lea 298 741 ruvdnosaš badjebáza. Badjebáza boahdá das go 98 477 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta ja mákso-

juvvon ruovttoluotta go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Dasa lassin ii leat doarjja poasttas 759 juolluduvvon 2011:is.

Čilgehus 12 Eará váikkuhangaskaoamit

Tabealla 2.42

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša	2 223 998	2 800 000	576 002	25,9 %
–	Váikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjođihangoddi hálddaša	4 153 509	4 232 000	78 491	1,9 %
	Submi	6 377 507	7 032 000	654 493	10,3 %

Tabealla 2.43 Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
501	Friija váikkuhangaskaoamit	749 000	300 000	-449 000	-59,9 %
507	Ásahusdieđáhusa čuovvoleapmi	724 998	700 000	-24 998	-3,4 %
508	Sámi lohkanuovddáš	500 000	500 000	0	0,0 %
509	Verddeprošeakta	0	250 000	250 000	-
510	Dásseárvodoaibmabijut	0	300 000	300 000	-
511	Lohkan- ja čállinveahki sámegielat boarrásiidda	250 000	250 000	0	0,0 %
512	Prošeakta duhkorasat ja ped.ávdnasat	0	500 000	500 000	-
	Submi	2 223 998	2 800 000	576 002	25,9 %

Poasttas váikkuhangaskaoamit Sámediggeráđi háldui lea 576 002 ruvdnosaš badjebáza. Badjebáza bohtá das go 300 000 ru lea gessojuvnon ruovttoluotta poastta 510 go prošeavttat eai leat

čadáhuvvon ja go ruđat eai leat geavahuvvon, vuoruhemiid geažil váikkuhangaskaoapmeortnegis Friija ruđat. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudusii mo geavahit ruđaid earáláhkai.

Tabealla 2.44 Váikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjođihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
502	Sámedikki politihkalaš joavkkut	3 140 483	3 219 000	78 517	2,5 %
503	Opposišuvnna bargoeavttut	1 013 026	1 013 000	-26	-0,0 %
Submi		4 153 509	4 232 000	78 491	1,9 %

Čilgehus 13 Eará doaibmabijut mat eai lea váikkuhangaskaoamit

Tabealla 2.45 Eará doaibmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
800	Konferánsat	1 657 251	1 550 000	-107 251	-6,5 %
801	Samiskrelatert statistikk i Norge	375 000	375 000	0	0,0 %
850	Báلكkašumiid geigen	124 485	100 000	-24 485	-19,7 %
860	Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duod.prošeavttat	2 360 618	1 700 000	-660 618	-28,0 %
899	Árvvoštallamat	693 939	900 000	206 061	29,7 %
Submi		5 211 294	4 625 000	-586 294	-11,3 %

Vuolláibáza poasttas 800 konferánsat bohtá das go konferánsaid golut ledje eambo go mii lei biddjojuvnon bušehtii.

Vuolláibáza poasttas 860 Dutkan, ovddideapmi, čielggadusat ja duodaštanruđat lea 660 618 ru, ja sivvan dasa lea go lea geavahuvvon eambo ruhta go lei poasttas. Dan dihtii lea várrejuvnon 150 000 ru prošeakta mihttui ja Sámi museaid dárbboanalysaide. 195 000 ru fas prošeaktii Sámi dávviid ruvttomáhccan Norgga álbmotmuseas.

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartementa (OHD) lea juolludan ruđaid sámegeiellaiskka-deapmái mii čadáhuvvo 2012:is. Soahpamuša bokte lea Nordlandsforskning ožžon vuosttaš oasi doarjagis 2011:is, nubbe oassi várrejuvvo 2012:ai.

Norut Alta AS lea álgán guorahallat Sámi giellaguovddažiid, muhto barggut eai leat vel loahpahuuvon. Doarjaga vuosttaš oassi lea máksojuvnon 2011:is, nubbe oassi várrejuvvo 2012:ai.

Čilgehus 14 Sámeálbmotfoanda

Tabealla 2.46

	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
–	Ohcanvuđot doarjagat	4 617 468	4 500 000	-117 468	-2,5 %
–	Ovvdian-, čielggadan- ja duodaštanruđat	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Submi	5 617 468	5 500 000	-117 468	-2,1 %

Tabealla 2.47 Ohcanvuđot doarjagat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
600	Giellaovddidandoaibmajut	915 979	1 200 000	284 021	31,0 %
600	Árbevirolaš máhttu – Duodaštan- ja gaskkustanprošeavttat	1 337 189	1 300 000	-37 189	-2,8 %
600	Girjjálašvuohta	2 364 300	2 000 000	-364 300	-15,4 %
	Submi	4 617 468	4 500 000	-117 468	-2,5 %

Tabealla 2.48 Ovddidan-, čielggadan- ja duodaštanruđat – Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
601	Giellaprográmma	800 000	800 000	0	0,0 %
601	Árbevirolaš máhttu duodašteapmi ja gaskkusteapmi	200 000	200 000	0	0,0 %
	Submi	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %

Tabealla 2.49 Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-11	11 447 280
Bušeahhta 2011	5 500 000
Hálddus buohkanassii 2011	16 947 280
Máksojuvvon doarjagat	-9 620 248
Hálddus vel 31/12-2011 muttus	7 327 032
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011	-7 444 500
Sámeálbmotfoanda boadus 2011	-117 468

Tabealla 2.50 Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2011 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2011:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	504 500	6,8 %	55 000	0
2009	1 484 000	19,9 %	268 121	0
2010	1 972 000	26,5 %	56 412	0
2011	3 484 000	46,8 %	100 000	0
Submi	7 444 500	100,0 %	479 533	0

Poasttas sámiálbmotfoanddas lea 117 468 ruvdnosaš vuolláibáza. Vuolláibáza bohtá das go lea geavahuvvon eambo ruhta go lei poasttas. Čujuhit Sámediggeráđi fápmudussii mo geavahit ruđaid earáláhkai. Lea gessojuvvon ruovttoluotta

ja go 479 533 ruvdnosaš doarjja lea ruovttoluotta máksojuvvon go proševttat eai leat čadahuvvon. 7 444 500 ru várrejuvvo gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2011 muttus. Dát leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaožžuide.

Tabealla 2.51

Reantobođut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-11 muttus	77 535 664
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2011 reantobođut	2 535 664

Tabealla 2.52

Sámeálbmotfoanda – Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantobođut 1/1-2011muttus	16 752 467
2011 reantobođut	2 535 664
Geavahuvvon 2011:s Sámeálbmotfoanddas	-5 617 468
Reantobođut buohkanassii 31/12-2011 muttus	13 670 664

Čilgehus 15 Politihkalaš dási doaibmagolut

Tabealla 2.53

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
Sámedikki- dievasčoahkkinnjoavkkut, komite	9 255 078	9 300 000	44 922	0,5 %
Sámedikki dievasčoahkkinnjođihangoddi	1 900 202	2 012 000	111 799	5,6 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	340 620	500 000	159 380	31,9 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	413 390	500 000	86 610	17,3 %
Sámediggeráđi	8 627 559	8 487 000	-140 559	-1,7 %
Sámedikki giellastivra	102 711	350 000	247 289	70,7 %
Sámi giellalávdegoddi	838 620	500 000	-338 620	-67,7 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi	271 400	325 000	53 600	16,5 %
Politihkalaš dási doaimma submi	21 749 579	21 973 999	224 420	1,0 %

Politihkalaš doaibmadási doaibmagoluin lea 224 420 ruvdnosaš badjelbáza.

Sámedikki dievasčoahkkima, Sámedikki fágalávdegottiid ja Sámedikki joavkkuid golut leat biddjojuvvon seamma postii. 42 922 ruvdnosaš badjelbáza bohtá vuostazettiin das go leat leamaš uhcit doaimmat go dan mii lei eaktuduvvon.

Sámedikki dievasčoahkkinnjođihangotti, Sámi parlamentáralaš ráđi, Sámedikki giellastivrra ja

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegotti badjelbáhcagat bohtet vuostazettiin das go leat leamaš uhcit doaimmat go dan mii lei eaktuduvvon.

Sámediggeráđis lea vuollebáza 140 559 ruvno. Sivva lea go doaimmat leat leamaš eambo go mii lei eaktuduvvon.

Vuollebáza sámi giellalávdegottis lea 338 620 ruvno, ja sivvan dasa lea go leat leamaš eambo doaimmat jođus go eaktuduvvon.

Čilgehus 16 Hálddahusa doaibmagolut

Tabealla 2.54

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
Hálddahusa goaibmagolut	91 065 615	90 560 000	-505 616	-0,6 %
Submi	91 065 615	90 560 000	-505 616	-0,6 %

Hálddahusa rehketdoallu čájeha ahte lea 505 616 ruvdnosaš vuollebáza bušeahta ektui. Ruhta lea várrejuvvon áigodatlaš goluide ja sisabođuide, geahča čilgehusaid 21 ja 22.

Lea maid várrejuvvon 1 445 000 ru Sámivistiid registrerenbargguide mat joatkašuvvet 2012:is.

Riksantikvára juolludii Sámediggái ruđa dán prošehtii 2011:is.

281 250 ru lea várrejuvvon Sámediggevisu bajásdoallamii 2011:is. Ollislaš várrejuvumi juovlamánu 31. b. 2011 muttus lea dál 3 865 846 ru Sámediggevisu boahhteáiggi bajásdoallan- ja divodangoluide, geahča čilgejumi 21.

Čilgehus 17 Sierra prošeavttat

Tabealla 2.55

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 11	Erohus	%
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	3 440 350	1 600 000	-1 840 350	-115,0 %
Kvalitehtaovddideapmi vuodđooahpahasas	2 000 000	2 000 000	0	0,0 %
Sámi korrektuvraprogramma – Divvun	-861 774	0	861 774	-
Njávdáma ortodoksa hávdesadji nuortasámisiiddas	502 418	600 000	97 583	16,3 %
Kvalitehtaovddideapmi sámi mánáidgárddiin	316 254	300 000	-16 254	-5,4 %
Ovdaprošeakta Beaivváš Sámi Našunálateáhtera teahtervisti	1 000 000	500 000	-500 000	-100,0 %
Submi	6 397 248	5 000 000	-1 397 248	-27,9 %

Sierra prošeavttaid rehketdoallu čájeha 1 397 248 ruvdnosaš vuolláibáhčaga bušeahta ektui.

Vuolláibáza poasttas Buoret bálvalus geavaheaddjiide boahhtá das go lea geavahuvvon eambbo ruhta bušeahta ektui.

Diehtodepartemeanta (DD) juolludii juovlamánu 2011 1 821 000 ru Sámediggái gelbbolašvuodaovdáneapmái sámi skuvllas. Juolludeapmi lea bidjon postii Gelbbolašvuodaovdáneapmi sámi skuvllas ja várrejuvvo 2012:ai. Dasa lassin lea 2 000 000 ru mii juolluduvvui seammá prošehtii 2010:is várrejuvvon ja juolluduvvon Sámi Oahpahuosguovddažii Sámi Allaskuvllas.

Ruđat poasttain Sámi korrektuvraprogramma – Divvun ja Njávdáma ortodoksa hávdesadji nuortasámisiiddas eai leat geavahuvvon ja nu lea badjelbáza.

Sivvan vuollebáhčagis poasttas Kvalitehtaovddideamis sámi mánáidgárddiin ledje stuorat golut bušeahta ektui.

Ovdaprošeakta Odda teahtervisti Beaivváš Sámi Našunálateáhterií garvvistuvvui 2011:is vuolláibáhčagiin. Statsbygg lea doaimmahan barggaid Sámedikki gohččuma mielde earet viessosajibarggaid. Sámediggi lea ožžon viessohuksenprogámma. Sámediggi ja kulturdepartemeanta galgába dohkkehit prošeavtta nu ahte sáhtta geavahit dán stáhtabušeahtta oktavuodas. 500 000 ru lea várrejuvvon Sámedikki 2012 bušeahtas. Dát ruđaid sáhtta geavahit eará doaimmaide jus dan mearrida bušeahta dárkkisteami oktavuodas 2012:is.

Čilgehus 18 Ruđalaš opmodat

Tabealla 2.56

Ruđalaš vuodđorusttegiid spesifiseren	Beløp
Beaivvaš Sámi Teáhtera ossosat	1,00
Senter for Nordlige Folk AS ossosat	1,00
Ruđalaš vuodđorusttegiid submi	2,00

Sámediggi eaiggáduššá dáid ossosiid:

- Beaivvaš Sámi Našunálateáhter, oktiibuot 40 000 ru (40 ossosa á 1 000 ru)
- Davvi álbmogiid guovddáš OS, oktiibuot 1 308 000 ru (6 540 ossosa á 200 ru)

Beaivvaš ossodagaid lea Sámediggi ožžon Kulturdepartemeantas nuvtá ja Senter for Nordlige Folk AS ossosiid ostii Sámediggi 2009:is.

Goappaš institušuvnnat leabba sámi kultur-institušuvnnat, gos eanas doaimmat leat ruhtaduv-

van almmolaš ruđaiguin ja Sámediggi lea okta ruhtadeaddji.

Institušuvnnaid ulbmi ii leat gávppálaš, muhto Formålet til disse er ikke kommersielt, men

- Čalmmustahttit sámi kultuvrra ja doaibmat lávdiin gos sámi kultureallin ovdána
- Doaibmat lávdiin gos sámi kultuvrra bohtá oidnosii ja gos sámi kultuvra gaskkustuvvo, ja gos sámi giella gullo ja geavahuvvo

Daid duogáš dieđuiguin biddjo arvu ossosiin ruvdnui.

Čilgehus 19 Kunddargáibádusat

Tabealla 2.57

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	314 284
Gáibádus departameantaidguin	
- BSD: Sámeálbmofoandda 2011 reanttut	2 535 664
Submi kunddargáibádusat	2 849 949

Čilgehus 20 Eará gáibádusat

Tabealla 2.58

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	250 720
Eará gáibádusat	360 120
Submi eará gáibádusat	610 840

Čilgehus 21 Várrejupmi Sámediggevistti bajásdoallamii

Tabealla 2.59

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejupmi sámediggevistti bajásdoallamii	3 865 846
Submi eará guhkesáiggi vealggit	3 865 846

Čilgehus 22 Várrejumit muđui

Tabealla 2.60

Eará goluid spesifiseren	Meark.	Submi
Álggahuvvon, muhto eai gárvvistuvvon prošeavttat/bargu mii sirdojuvvo jahkái 2012:		
Matematihkkagirjjiid jorgaleami ja heiveheapmi	3	1 433 000
Dáiddamusea Kárášjogs	5	350 000
Giellaguovddáži árvoštallan	13	309 375
Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duod.prošeavttat	13	1 075 375
Kvalitehtaovddideapmi vuodđooahpahasas	17	3 821 600
Eará golut:		0
Iešguđetlágan goluid juohkin áigodagaide/golut rehkegiidda mat eai leat bohtán sisa 2011:s	15–16	3 373 471
Submi eará golut		10 362 821

Čilgehus 23 Iežaskapitála

Tabealla 2.61

Iežaskapitála	Submi
Iežaskapitála 31/12-2010	-13 046 290
Iežaskapitála 31/12-2011	-1 402 419
Iežaskapitála rievdadus	-11 643 871
Iežaskapitála rievdan vástida 2011 bohtosii/badjebáhcgii.	

Almmolaš ásahusat sáhttet dingot
lassigáhppálagaid dáppe:
Departemeantta bálvalusguovddáš
Poasta ja distribušuvdna
E-poasta:
publikasjonsbestilling@dss.dep.no
www.publikasjoner.dep.no

Dieduid dingojumi, gávppiin vuovdima ja
hattiid birra oaččut dáppe:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-poasta: offpub@fagbokforlaget.no
Telefovdna: 55 38 66 00
Fákša: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Čállosa gávnnat dán interneahhtačujuhusas
www.ráddehus.no

Ovdasiidogovva: Veaskoeh
Duojár: Laila Wilks
Govvideaddji: Anna Liisa Jáma

Deaddileapmi: 07 Aurskog AS 09/2012

